

SBORNÍK

**Státního okresního archivu
Přerov**

Přerov 2018

Sborník Státního okresního archivu Písek.
Vydal Zemský archiv v Opavě – Státní okresní archiv Písek.

Písek 2018.

Odpovědný redaktor Jiří Lapáček.

Počet stran 211.

Grafická příprava Michaela Hlávková.

Tisk Euro-Print Písek spol. s r. o.

Počet výtisků 400.

ISBN 978-80-87632-53-6

ISSN 1214-4762

Obsah

Jan Štěpán Lipenská katovna	5
Leoš Mlčák Přerovský barokní malíř Jan Augustin Hoffmann (1708–1770)	17
Jan Štěpán Drobnosti k plánům a vedutě Lipníka nad Bečvou z roku 1728 (a dalším)	32
Eva Slováková O hostincích na Kelečsku I Hostinské živnosti spravované Společenstvem svobodných a koncesovaných živností v Kelči	40
Jan Štěpán Pohlednice Lipníka a Helfštyňa aneb co se nepovedlo	79
Miroslav Marada Židovská obecná škola v Hranicích	82
Jiří Lapáček Legionář Jan Gayer aneb kdyby pamětní deska mohla vyprávět	88
Filip Gregor Životní osudy legionáře, učitele a přerovského starosty Richarda Kleibera (1891–1941)	150
Petr Jirák Přestřelka u Nového Hrozenkova 14. září 1944 v širších souvislostech	161
Kamila Elena Adámková – Viktor Langer – Petr Michalík Historie penzionu Diana	182
Karel Žurek K stavebním dějinám domu č. p. 580 v Pivovarské ulici v Přerově	190
Petr Jirák Tragické okamžiky – Radvanice 1962	202
O autorech	211

Jan Štěpán

Lipenská katovna

Katovnou je v tomto příspěvku myšleno obydlí, ve kterém bydlel kat s rodinou, nikoliv vězení či mučírna.¹ Kat zde žil se svou rodinou a dalšími osobami, které pak, stejně jako oni, byly považovány za nečisté. Přesto máme ovšem doloženo, že katovny stávaly ve městech, byť na okraji mimo běžnou společnost. Sami Lipenští přinášejí k této skutečnosti zajímavý poznatek, když se kolem roku 1730 jednalo o separaci židovských domů od křesťanských a kat měl být přestěhován.² Uvedli tehdy totiž, že kat má svůj příbytek ve městě proto, aby se tam nedály nepřistojnosti a nedocházelo k utajeným návštěvám ať už ctihodných občanů v pokoutných záležitostech pod rouškou noci, nebo podvratných živelů. Mimo to tak byl kat chráněn přes společníky a rodinami popravených, kteří by se mu mohli chtít mstít, nebo mu zapálit obydlí. Tato argumentace ukazuje praktickou stránku života kata a problémy s ním spojené. Skutečné umístění katovny v Lipníku bylo, zdá se, vcelku běžné jako u jiných měst, kde bývala součástí města židovská čtvrť, či jinak vyčleněné obyvatelstvo. Stejně jako např. v Kroměříži či Olomouci (zde ovšem v mladším období stála katovna u nevěstinců) byla katovna v Lipníku umístěna mezi židovskými domy.³ Ovšem i vůči židovskému obyvatelstvu byla zpravidla oddělena a křesťanská obec si tím zajišťovala, že mezi nimi kat v zásadě nežil.

Přehled dosavadních výzkumů

Co se dosavadní literatury zabývající se lipenskou katovnou týče, zřejmě nejfundovanější je v tomto případě příspěvek Antonína Fröhliche z roku 1933.⁴ A to hlavně proto, že zde Fröhlich zdokumentoval názory předchozích autorů na umístění katovny. Nejstarším byl Antonín Hajduk, který uvedl, že katovna byl rožní osamocený domek v Katově a později Židovské ulici poblíž Krinolinové branky (Krinolinentor).⁵ Rudolf Kout v roce 1924 uvedl tentýž domek, byť s jednodušším popisem domku odděleného od ostatních.⁶ Poněkud jiné místo uvádí Jan Baďura ve Vlastivědě moravské, který jako místo katovny zmiňuje východní část Štěpánčiny či Štěpánovské ulice, která se prý také jmenovala Katova ulice. Konkrétní dům ovšem neuvádí.⁷ Zmiňme také, že názvy ulic se samozřejmě měnily a dnešní Palackého ulice měla dříve různé části, které se opět přejmenovávaly.

Fröhlich dále uvádí zřejmě nepublikovaný názor Floriana Zapletala, podle kterého stávala katovna až za městskými hradbami a ve městě byla jen mučírna. Zde ale rovnou uvedme, že se Zapletal jednoznačně mýlil. Jako poslední Fröhlich uvedl v podstatě dva názory starých lipenských obyvatel, které korespondují s předchozími, tedy buď domek oddělený od ostatních, nebo dům u hradeb na konci ulice Palackého, který byl zbourán v 19. století. Ve stejném roce jako Fröhlich

zmínila katovnu také jeho žena Marie, která uvádí, že katovna stávala u hradeb na konci Palackého ulice, ale že řada lidí za katovnu považuje uvedený osamocený domek.⁸ V soupisu nemovitých památek hrdelního práva z roku 1995 je uvedeno, že katovna stávala u hradeb.⁹

Nejprve tedy ke katovně, o jejímž umístění jsme již doložili starší názory. Domnělá katovna, tedy domek na současné pozemkové parcele č. 4157 ve spojení dnešních ulic Palackého a Staré, byl ve skutečnosti židovský dům s č. XI na bývalé stavební parcele č. 111. Byl součástí drobné židovské čtvrti a oddělen byl nejspíše proto, že byl přestavěn po vyhlášení požárního požáru císaře Josefa II., který nařizoval oddělení staveb úzkou uličkou. Předchodí dům, který zde stál a zasahoval až k hradbám, nejspíše vyhořel a místo něj byly postaveny současné domky, včetně č. XI. Podle plánu Lipníka z roku 1728 a indikační skici z roku 1830 totiž tento židovský domek oddělen nebyl a město mezi těmito daty skutečně postihlo několik požárů. Dochované fotografie tedy zachycují tento dům, nikoliv katovnu.¹⁰ Sem také učitelé vodili děti v rámci výuky jako do domnělé katovny.¹¹

Nová katovna

Skutečná katovna stála vedle tohoto domu přímo v dnešní ulici Palackého. Katovna ovšem ulici neuzavírala, i když na jednom z dochovaných katastrálních zákresů z roku 1728 tak působí. Ve skutečnosti se městské bašty nedotýkala, protože by to vadilo účinné obraně bašty uzavírající ulici (ostatně plán baštu nezachycuje, proto vzniká tento mylný dojem). Katovna stála v uličce končící městskou baštou, a to podélně s její jižní částí, a jak již bylo řečeno, stavebně se také žádného jiného domu nedotýkala. Protože plány zachycují oddělení křesťanských a židovských domů, víme, že byla počítána do křesťanské obce zakreslené modrou. Podle nejspíše přibližného zachycení stavebních otvorů se zdá, že z jižní strany neměla žádná okna a vchod měla ze severní strany.¹² Je možné, že kat měl v baště nebo vedle ní branku, kterou vycházel ven z města, snad Hajdukem uvedená Krinolinentor. Doklad pro to prozatím chybí, takže spíše taková branka v hradbě nebyla. Ostatně se jednalo o potencionálně nebezpečný bod v obraně města, který nepřítel využil, aniž by znal účel tohoto průchodu pro nečisté. Někdo by se o ni také musel starat a opravovat ji, což by se odrazilo v městských účtech, kde takový údaj chybí. Hajduk ovšem uvádí k obsazení Lipníka Prusy, že když 9. března 1742 umístili Prusové městská děla do bašt, bylo mezi nimi jedno osazené do bašty u katovny. Je to však naneštěstí jen ojedinělá zmínka.¹³ V zásadě nám k přesnější představě, kde se katovna v Palackého ulici nacházela, může pomoci i fotografie, kde je vidět studna s pumpou, která stávala přímo před katovnou.

V pravém slova smyslu ale žádný z výše uvedených autorů katovnu nezažil a vycházeli jen z ústní tradice, která v tomto případě nebyla příliš přesná. Nejblíže byl identifikaci katovny Fröhlich, v jehož pozůstalosti je fotografie mapy rozdělující židovské domy od křesťanských z roku 1728, a to variantu dochovanou ve fondu Sbírký map a plánů MZA v Brně.¹⁴ Zde je dům nejen zakreslen, ale je v něm i napsáno Scharfrichters Wohnung – tedy katovo obydlí. Katovna přestala být katovnou ve chvíli, kdy v ní přestal bydlet kat, a k tomu došlo již ve druhé

polovině 18. století. Z toho, co ale víme, byl poslední kat po ukončení služby přijat jako pohodný a v katovně bydlel z tohoto titulu. Ovšem již v roce 1767 zjišťujeme, že se katovna zároveň stala obydlím nočních hlídačů, pro které zde byl zhotoven stolec se šuplíky.¹⁵ Díky matrice můžeme v tomto domovním čísle také identifikovat jména uvedených nočních hlídačů, kteří v bývalé katovně žili. V roce 1779 byl proveden soupis majitelů domů a podruhů, kteří se v nich živili nějakým řemeslem, přičemž dům č. p. 62 je označen jako obydlí pohodného.¹⁶ Se stejným parcelním číslem nacházíme katovnu ještě na indikační skice z roku 1830 a beze změny zůstalo i její číslování. Z té doby je dochován také jednoduchý popis pro účely zdanění, ze kterého zjišťujeme, že bývalá katovna byla přízemní o jedné místnosti, byla v poslední dvanácté bonitní třídě a ročně se z ní platila domovní daň 20 krejcarů.¹⁷

Katovna na indikační skice z roku 1830 – č. 62/112 (MZA)

Následně ji obýval lipenský pohodný Mikuláš Polášek. V roce 1783 zde zemřela i jeho žena Růžena, on sám zemřel později v jiném domě, když byla rasovna přenesena ven z města do č. p. 331.¹⁸ Katovna ovšem pohodnému Poláškovi nepatřila, byla obecní chalupou, a to až do roku 1787. Tehdy město katovnu – dům ve Špitální ulici č. p. 62 prodalo za 525 zlatých Františku Hausnerovi, město dokonce zaručilo novému a budoucím majitelům právo na každoroční stejné množství dřeva, jako měli lipenští předměšťné.¹⁹ Následně dům zakoupil zedník Alexander Walla, který jej v roce 1797 prodal Antonínu Sobollovi.²⁰ Do roku 1849 patřil dům Antonínově dceři Barboře Sobollové, v roce 1850 byl dům prodán Felixi a Veronice Holzerovým. Roku 1857 byl dům přepsán na jejich syna Josefa Holzera.²¹

V roce 1858 byla zbourána hradební bašta, kterou na východě končila dnešní ulice Palackého, a původně slepá ulice se teprve v této době stala průchozí. Katovna tak najednou stála v místě, které bránilo volnému obousměrnému průjezdu, a proto bylo rozhodnuto o jejím zbourání, aby nepřekážela v cestě. Zánik katovny potvrzuje i výměna domu č. p. 62 v městské pozemkové knize, kde je uvedeno, že dům jeho majitel Josef Holcer vyměnil s městem.²² V protokolech rozhodnutí městské rady z listopadu 1858 je dále záznam o výměně domu č. p. 62 Josefa Holcera za dům č. p. 65 s poznámkou, že směněný dům (tedy bývalá katovna) bude zbourán. Slovy tehdejšího zápisu tak měl být zajištěn průjezd z tehdejší Farské (dnes Palackého) ulice přes městské příkopy (dnes zasypané) do Loučské ulice, přičemž již v březnu 1859 se mluví o zpevnění krajnic nově vzniklé cesty přes bývalý městský příkop u zbořené bašty novou opěrnou zdí s parapetními deskami. Tím také vlastně zanikla slepá ulička vedoucí od dnešní ulice Staré k baště v městských hradbách, která se v minulosti možná opravdu nazývala Katova, aby ji nahradil nový průjezd z Loučské ulice do města.²³

Přesto ještě ve výkladu porušíme časovou souslednost, a to opět ke zmíněnému dělení křesťanské a židovské obce. Již byl zmíněn list Lipenských, kterým ozřejmovali, proč je katovna uvnitř městských zdí. List ale samozřejmě uvádí další cenné informace. Jednak to, že Lipenští projednávali (a již z uvedeného důvodu zavrhli) možnost zřízení katovny v některé mimoměstské ulici, nebo u Bečvy. V roce 1730 ale bylo rozhodnuto, že v rámci oddělení židovských obyvatel od křesťanských budou některé domy vyměněny, aby se osamocené stojící židovské domy staly součástí větších celků. Protože katovna stála na okraji Židovské ulice, uvažovalo se také o její výměně, přičemž byla naštěstí pro nás popsána a oceněna.

Z dochovaného rozpisu plyne, že kat měl vyměnit své obydlí za dům Wolfa Davida, původní čísla 143 a 144, následně židovské číslování XX a XXI, dnes v ulici Hvězdni 2 a 4 – jednalo se o dvoudomek, a obec měla Wolfu Davidovi doplatit rozdíl v ceně 20 zlatých a 10 krejcarů. Toto rozhodnutí ovšem městská rada nesla s největší nelibostí, neboť podle jejích slov císař Karel VI. nemyslel rozdělovací akcí to, že bude postižena křesťanská obec. A k tomu by samozřejmě přesunutím katovny mezi křesťanské domy a blíže k samotnému centru města a doplatky židovské obci z jejich pohledu bezpochyby došlo.

Podle popisu olomouckého zednického mistra Jana Goldenmunda se katovna nacházela v dobrém stavu a šlo o novostavbu od základů. Z pozdějšího vyjádření městské rady totiž vyplývá, že katovna byla nově postavena před dvěma lety (což sice nebyla tak docela pravda, ale o novostavbu šlo). Dům byl střední velikosti o rozměrech devět sáhů (délka) a tři a půl sáhu (šířka).²⁴ Budova z nepálených cihel byla o jedné místnosti, komoře, klenuté kuchyni s komínem. Holá stavba byla oceněna na 150 zlatých, s příslušenstvím to bylo 233 zlatých 58 krejcarů.

K domu ale patřila ještě malá dřevěná stáj a volný čtvercový plácek, „kde by mohla být zahrada“ o straně 13 stop. Kamnář Bernard Blachinka ocenil práci „u mistra popravniho“ v „hrubé“ (velké) a malé světnici na osm zlatých 30 krejcarů. Stolař Fridrich Blaške ocenil dřevěné prvky v katovně takto: dva okenní rámy s okny 2 zlaté 30 krejcarů, lavice 1 zlatý, dveře s futry do místnosti 1 zlatý 24 krejcarů, vchodové dveře, dveře do komory a do malé místnosti, vše s futry,

každé po jednom zlatém a šesti krejcarech a na závěr ještě jedno okno s rámem za 1 zlatý 12 krejcarů. Zámečník Josef Karlík ocenil kovové prvky v „*obecním stavení co popravni mistr ostává*“ na dva zlaté 57 krejcarů a šlo v podstatě jen o panty a nejspíše kliky či háčky na uzavření oken, konkrétně u dveří do ulice, ve velké světnici dvě okna, v malé světnici jedno okno, vchodové dveře a dveře ve velké a malé světnici a v síni u komory. Dále bylo provedeno olomouckým tesařským mistrem Janem Königem ocenění tesařských prací / dřevěných částí na deseti domech, včetně katovny, a její číslo zde skutečně odpovídá uvedeným plánům z roku 1728.²⁵

Šlo o částku 124 rýnských a dřevo mělo cenu 63 zlatých sedm krejcarů. Dohromady to bylo 7900 šindelů, 11 960 šindelových hřebíků, kopa latí, 4 kopy hřebíků v latích, 12 párů dřevěných vzpěr, 2 kusy rohových trámů, jeden a půl kopy bednicích, krycích a štítových desek, 12 kop prknových hřebíků, 12 trámů, 4 spojené rámy a práce tesaře měla obnášet 18 zlatých.

Město sice uvedlo, že katovna byla v době soupisů dva roky stará, ale podle městských účtů byla ve skutečnosti postavena v roce 1726. Z uvedených účtů vyplývá, že stará katovna byla bourána ve dnech 26. června až 1. července 1726 a za bourání „*mistrovy chalupy*“ bylo zaplaceno 28 krejcarů. Následně byla od základů postavena nová katovna s využitím následujícího materiálu: 12 200 nepálených cihel (egyptské cihly či vepřáky),²⁶ 2 000 pálených cihel, 100 fůr hlíny, 17,5 sáhů kamení, 6 krokví, 11,5 krovů, kopa tesaných latí, 2 200 šindelů, vápna a hřebíků. Do tří oken v místnosti a komoře byla použita stará okna z radnice, na kamna bylo použito 100 kachlů opět z radnice. Dne 25. října 1727 bylo ještě tesaři Kokšovi a jeho pomocníkům zaplaceno za dva a půl dne práce na maštali u popravního mistra.²⁷

*Číslo obřijní zaplatě se od zednických díla pží
 obřijní zaplatě míjše zaplaceně se to tomu dýjádij
 až do dela poplaveně Datum souvřijně nicoty
 jedním souvřijně dlo zymio ga 8²/₃ drij
 po 27x drij - - - - - 3 fo 54x
 dýndlij drij pad to tomu by sordij
 gnom yadru dne po - - - - - 18°
 2 - - - - - 4 fo 12p
 C. V. Summa 2 31999 Kojny ty, a dvaněky to dvaněky
 Datum to zymitku dne 20 fo July a 1726
 J. 4. du j. z. L.*

Účet za zednické práce na katovně z roku 1726 (ZAOpO)

Mimo vlastní stavbu, které se zúčastnili místní zedník s pomocníky, tesař s pomocníky, zámečník, kovář, sklenář a kamnář a která byla proplácena čistě za úkon, se objevuje jen několik drobností, které stavbu upřesňují. Jednak bylo propláceno Janu Juřenovi kladení mazů, tedy bezpochyby provedení hliněného záklopu na půdě, v síni obytné části domu a také jako venkovní omítka, které však bylo zapláceno až v roce 1729.²⁸ Dále byla proplácena práce ze zhotovení dřevěné podlahy z desek, tedy nejspíše v obytné části domu. Byl zhotoven nový provaz ke studni, odkud se brala voda na stavbu, a studna, která stávala před katovnou, tedy byla původní. Uvedeno je také kladení trub do země, které snad sloužily k odvodnění. Již bylo uvedeno, že se u katovny nacházel prostor, který mohl být využit jako zahrada, a v zásadě pro to existuje i doklad. Když zemřel lipenský kat Pohl, město v srpnu 1724 vdově po něm vyplatilo 45 krejcarů za plot, který nechala zhotovit právě kolem zmíněné katovny.²⁸ V roce 1736 přivezl forman Hambalčík deset fůr šterku „*k habitaci mistra popravního na rinštok vydláždění... by stavení nepodmokalo*“.³⁰ Zdá se tedy, že katovna stála na nepříliš dobře odvodněném místě, což vzhledem k použitým nepáleným cihlám nebylo ideální.

Stará katovna

Katovna v Palackého ulici (respektive původní i přestavěná) ovšem nebyla jedinou katovnou, kterou Lipník měl. Když

v roce 1656 obdrželi lipenští židé od knížete Ferdinanda z Ditrichštejna velké privilegium, byl zde poslední bod, který takřkajíc nic určitého neříká.³¹ V privilegii má označení jako poslední a zní v tom smyslu, že kníže bere ohled na dohodu s městem Lipníkem o kata.³² V zásadě tak tento bod ani nemusel v privilegii být, ale může nás alespoň v bádání o katovně přenést dále. Dochovaly se totiž spisy týkající se jednání lipenských židů s knížetem Ferdinandem o uvedené privilegium, ve kterém se k tomuto bodu uvádí více podrobností. Podle něj totiž stála katovna u židovské školy a židé vedli jednání s městem o jejím přesunutí jinam.³³

V době vydání privilegia se již dohodli na jejím přesunutí, a proto v podstatě původní bod nebyl nutný (i když naneštěstí neznáme celý původní text návrhu). Synagoga ale v té době stála na stejném místě jako dnes, takže víme, že předchozí lipenská katovna se musela nacházet někde poblíž.³⁴ Otázkou samozřejmě je, kde a jak

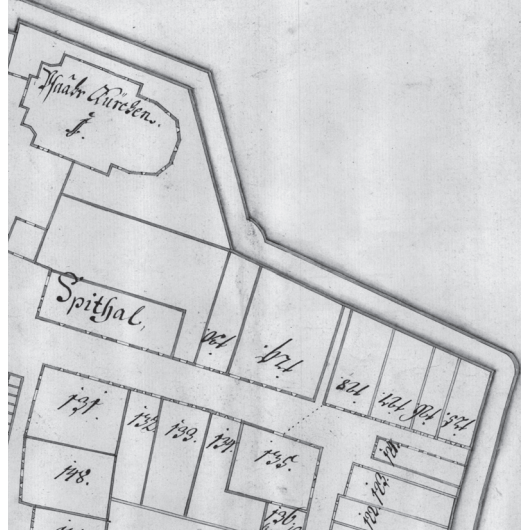

Prostor kolem synagogy, kde se nacházela stará katovna na plánu města z roku 1728 (ZAOpo)

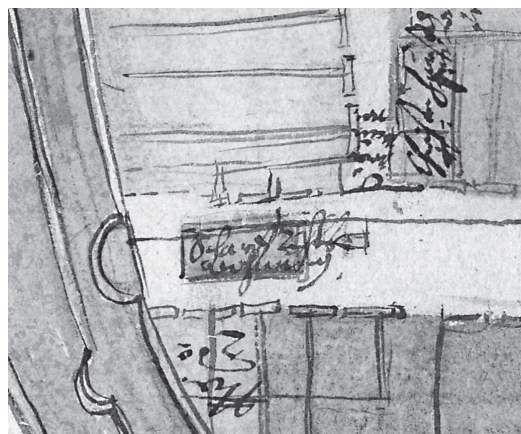
se s ní po přestěhování kata do nové katovny naložilo. Je pravděpodobné, že ani tehdy nešlo o nijak honosnou stavbu, a lze zde jen vycházet z toho, co o katovnách víme. Předně podle mladších plánů z roku 1728 se zdá, že před synagogou stál jeden dům bez toho, aby se dotýkal ostatních domů, a dále jeden či dva domky přilepené k hradbám (přibližně v místě dnešních stavebních parcel 36 a 37). Hypoteticky je tedy možné, že některý z nich byl onou starou katovnou, byť nelze vyloučit, že byla po směně zbourána.

Období přesunu katovny se ovšem kryje také s obdobím, kdy město čím dál s většími potížemi vybíralo plat o tzv. suchých dnech na kata, který se platil z vesnic patřících k lipenskému hrdebnímu právu, přičemž se z osedlého odváděly čtyři denáry.³⁵ Plat byl podle všeho využíván jak na skutečný katův honorář, tak na udržování jeho obydlí. Od roku 1663 evidujeme v rámci výběru pozemkových platů lipenským rychtářem také kata, který měl nedoplatek gruntovních peněz tři groše, stejnou částku ponočního a pět grošů za hlásku. Nedoplatek je uveden ještě ve výkazu z roku 1674.³⁶ Toto zjištění je zajímavé hlavně v tom, že v předchozím období takovou zmínku nenacházíme a v evidenčních soupisech se kat a katovna nenachází. Otázkou totiž je, zda byla budova katovny v majetku města, nebo zda dům kat skutečně vlastnil. Právě tento rozdíl by mohl znamenat, že stará katovna u synagogy byla městskou stavbou, kterou měl každý kat jen propůjčenu. V opačném případě by se dochovaly doklady o prodeji katovny, které v lipenských gruntovních ani dochovaných spisech nenajdeme. Po směně katovny za jiný poplatný dům či parcelu v Palackého ulici se kat zřejmě paradoxně stal právoplatným měšťanem, a proto vznikly zmíněné nedoplatky z povinností měšťanů. Ostatně v urbáři helštyňského panství z roku 1688 nacházíme částku tři grošů placenou lipenskými chalupníky na sv. Jiří a Václava za obecní dům, kde žije kat.³⁷

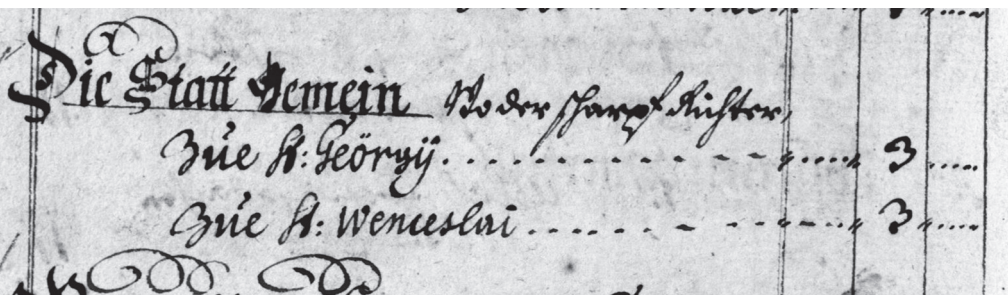
Kdy byla tato stará katovna postavena, nevíme, ani není jasné, zda byla nějak výrazněji představována. V zásadě lze také konstatovat, že prozatím máme jen velmi málo dokladů o katovském řemesle v první polovině 16. století a před tím dokonce vůbec žádné. Z roku 1537 se dochovala žádost přerovských a hustopečských

Katovna na plánu města z roku 1728 – č. 124 (ZAOPO)

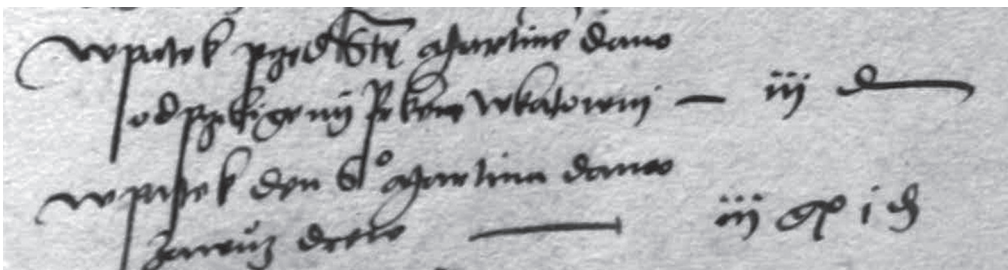

Katovna na plánu města z roku 1728 – nápis Scharfrichters Wohnung obrácený pohled od severu (MZA)

Zápis katovny v urbáři z roku 1688 (ZAOpO)

měšťanů o zapůjčení mistra popravního k popravě. Z téhož roku pochází další žádost Půty z Ludanic o jeho zapůjčení na Rokytnici, který Lipenským psal, že se doslechl, „že byste mistra popravního v městě svém měli“, a roku 1547 šlo o žádost kroměřížského kata Jana o uprázdněné místo po lipenském katu Štenclovi, který prý město opustil.³⁸ Měl-li v dané době Lipník svého kata, bezpochyby žil v katovně.³⁹ Naštěstí se nám také v nejstarších městských účtech dochovaly různé doklady o drobných úpravách katova obydlí, které jeho trvalý pobyt v Lipníku potvrzují. Již v jedněch z nejstarších městských účtů z roku 1538 se mluví o účtu za mistra „popravního“ v příčině dodaného dřeva, v dalších účtech již pravidelně o dodávce vozu dřeva pro kata.⁴⁰ Díky znalostem o katovně, které máme, z toho vyplývá, že zde již v té době byla trvalá katovna, ve které kat bydlel, a dříví sloužilo na zátop a vaření. Zároveň to naznačuje, že katovna byla malá a bez pozemku, dříví tedy bylo dodáváno pravidelně, aby je měl kam složit. Další účet z roku 1542 jen potvrzuje, že kat v Lipníku působil, nic bližšího ovšem nepřináší. V roce 1558 se dochoval doklad o opravě v katovně, kdy byly vyplaceny tři denáry za přibíjení prken – nejspíše se jednalo o opravu podlahy.⁴¹

Zápis o opravě v katovně z roku 1558 v městských účtech (SOKA Přerov)

Až v dochovaných účtech z roku 1570 se objevuje pravidelná kolonka „Mistru popravnímu služby i opravy přibýtku jeho... Na opravu katovně i za drva“.⁴² Dlouhodobě se zde však žádný údaj nenachází (na rozdíl od dřeva, které samozřejmě kat k topení a vaření potřeboval). Až v roce 1601 se dozvídáme, že město zaplatilo Jiříkovi Vrbovi 45 grošů za udělání nových kamen a ohniště v katovně.⁴³ Následně přibývá drobných dokladů o úpravách katovny, samotnou stavbu to naneštěstí nijak

nepřibližuje. V roce 1605 pro katovnu zhotovil tesař Mocz lavice za 18 grošů, v roce 1608 je zde uvedena částka dva groše čtyři denáry za vymetání komína.⁴⁴ Roku 1609 došlo opět k opravě kamen, kterou prováděl hrnčíř Lazar. Šlo jednak o vymazání pece a jednak byly pro kamna pořízeny tři nové kachle, vše za šest grošů, poloviční částku dále obdržel kominík za čištění komína.⁴⁵ K větší opravě došlo v roce 1611, kdy byla opravena střecha a další dřevěné části tesaři Staňkem a Blažkem za deset grošů a židovský sklenář udělal nové zasklení v oknech celkem z 69 skleněných kotoučů za 19 grošů pět denárů. Kamna a pec v katovně nejspíše dělala stále potíže, protože toho roku měl Martin Lipenský udělat nové za jeden zlatý.⁴⁶ Roku 1613 se na opravu katovny vydalo pět grošů, ovšem opět bez bližšího upřesnění. V roce 1620 byly za jeden zlatý nakoupeny desky na opravu katovny, a byť nelze jasně říci, k čemu byly určeny, za tuto částku jich bylo značné množství. Toho roku zhotovil místní stolař tři okenní rámy za šest grošů – dřevo tedy v katovně evidentně značně degradovalo.⁴⁷

Delší dobu zmínky o opravách opět chybí, z roku 1621 máme jen doklad o zhotovení nového rýče a okování lopaty pro katovu potřebu, v roce 1628 mu byly zhotoveny sánky za sedm grošů a nespécifikované náčiní v hodnotě 25 grošů bednáři a roku 1635 to byla nová kárka za dva zlaté 26 grošů.⁴⁸ V roce 1631 kamnář Jiřík Neymon zhotovil v katovně nová kamna, na která použil 40 starých a stejné množství nových kachlů.⁴⁹ O něco později roku 1638 byla na katovně opravena střecha krytá šindelem.⁵⁰ Dokladů sice není mnoho, přesto lze ale usuzovat nad podobou této staré katovny. Je pravděpodobné, že šlo o dřevěné stavení, které nevyžadovalo takovou údržbu, ostatně nemáme v účtech žádný doklad o opravách omítky či zdí, zatímco na městských zděných stavbách je to každý rok řada položek. Vytápěno bylo nejspíše hliněnými a později kachlovými kamny, kat měl k dispozici i pec, komín byl zděný. Střecha byla typická šindelová a okenní otvory vyplňovala dokonce prosklená okna. Kat měl k dispozici nejspíše také malou maštal, neboť doklady o sáňkách či vozíku (nejspíše na odvoz mršin vyplývající z jeho práce jakožto pohodného) ukazují, že musel mít také koně, popřípadě osla.

V zásadě je samozřejmě otázkou, jejíž odpověď není předmětem tohoto příspěvku, od kdy tedy Lipník měl svého stálého kata, ovšem bez její odpovědi se těžkou usuzuje na existenci jeho příbytku. Jestliže tedy v roce 1537 přichází žádost Půty z Ludanic o zapůjčení kata do Rokytnice ve smyslu ujištění se, zda Lipník kata skutečně vlastní, lze usuzovat na více možností takového dotazu. Jednak stálý kat byl vždy značně nákladnou záležitostí, a tak bylo vždy jednodušší a levnější si jej pouze zapůjčit, a to je bezpečně v mladším období u lipenského kata doloženo. Byl totiž zapůjčován do řady měst s hrdelním právem, které často spadaly pod hrdelní jurisdikci Lipníka nad Bečvou a prostor zahrnuje dnešní Olomoucký, Moravskoslezský i Zlínský kraj.⁵¹ Mimo to se zdá, že počet katů v městech s hrdelním právem byl ve středověku nižší než v novověku, takže otázka byla na místě, stálý kat byl na počátku 16. století nejspíše ještě výjimkou. Ostatně jen o rok později se stavěla v Lipníku kamenná šibenice a existuje také soupis platů tzv. suchých dní, které vesnice spadající pod lipenské hrdelní právo platily, a ten je nejpozději z roku 1539.⁵² Je proto možné, že se právě v tomto období lipenské hrdelní právo konstitovalo v pevně danou a stabilní strukturu.

To, že byl Lipník nad Bečvou městem s potřebou využívat různé formy právních naučení, dokazuje listina z roku 1448, kterou se lipenská městská rada zavázala držet se právních naučení města Olomouce tak, jako v minulosti.⁵³ Město tedy tato právní naučení v minulosti po určitou dobu nerespektovalo a jen se k nim navrátilo, a byť zde hrdelní právo přímo není zmíněno, lze očekávat, že takovou pravomoc již tehdy mělo. Naneštěstí to ale neznamená, že by bylo možné automaticky očekávat jak kata, tak katovnu. Z roku 1508 totiž pochází opis jednoho z právních naučení Olomouckých měšťanů Lipenským, které říká, že provinilec má být sřat „souzen býti má mečem“.⁵⁴ Jako doklad k výkonu hrdelního práva to samozřejmě postačuje, nikoliv však k prokázání vlastnictví kata městem.

Pohled dnešní Palackého ulici ke gymnáziu, vpravo lampa a za ní studna, za níž se katovna nacházela

Lipník nad Bečvou je městem s mnoha tajemstvími a stáří katovny bude vždy jedním z nich. Každopádně od první třetiny 16. století město mělo katovnu, která se nacházela ve staré židovské čtvrti poblíž synagogy a od té doby ji obývaly takřka bez přestávky navazující generace katů, včetně těch ze známých moravských katovských rodin. Kolem roku 1656 byla přesunuta na druhou stranu tehdejšího města, v letech 1726-1727 byla přestavena a poté zde zůstala až do poloviny 19. století, byť již dávno nebyla domovem katů. Byla sice vždy spíše obyčejným stavením, přesto zažila mimo různé životní peripetie katovských rodin řadu různých tajemných a děsivých příběhů, příběhů o vyláčení těžce zraněných

„katovskou silou“, děsivých katových sebezpytujících dnů před i po popravách, či vražd samotných katů, které určitě jen přispívaly k historkám o krvelačných popravčích. A o nich jistě bude jedno z dalších pokračování těchto příběhů lipenského hrdelního práva.

- 1 Terminologie v zásadě není nijak složitá, neboť názvy, byť rozdílné, odkazují prakticky vždy na totéž – Katovna, Katův dům, pol. Katownia, něm. Scharfrichterei, Scharfrichters Wohnung, Meistere, Henkere, rusky дом палача (dom palača). Viz např. WOJTUCKI Daniel: *Kat i jego warstat pracy*. Warszawa 2014, s. 131–141.
- 2 Zemský archiv v Opavě pobočka Olomouc (ZAOpO), fond Velkostatek (VS) Lipník, karton 70, inv. č. 685, sign. I 953.
- 3 FRANCEK, Jindřich – ŠIMEK, Tomáš: *Hrdelní soudnictví českých zemí. Soupis pramenů a literatury*. Pardubice 1995, s. 32. PEŘINKA, František, Václav: *Dějiny města Kroměříže*. 2. díl, část I. a II. Kroměříž 1947, s. 895.
- 4 FRÖHLICH, Antonín: *Kat a katovna v Lipníku nad Bečvou*. Záhorská kronika, roč. XVI, č. 1, s. 3–6.
- 5 HAJDUK, Anton: *Geschichte der Stadt Leipnik – ein Buch für jeder Leipniker*. Lipník 1907, s. 100.
- 6 KOUT, Rudolf: *Památosti Lipníka a jeho okolí. Hrad Helfštýn v minulosti a památky města Lipníka*. Lipník 1924, s. 1620.
- 7 BAĐURA, Jan: *Lipenský okres*, Brno 1919, s. 70.
- 8 FRÖHLICHOVÁ, Marie: *Potulky městem Lipníkem nad Bečvou*. In.: ŽŮREK, Karel: *Lipník nad Bečvou, město a okres*. Vyškov 1933, s. 117.
- 9 FRANCEK, Jindřich – ŠIMEK, Tomáš: c. d. *Hrdelní...*, s. 32.
- 10 Např. Lipník nad Bečvou – pohlednice a fotografie, Přerov 2013, s. 38 obr. 78, 79. Též MALOŇ, Lubor: *Putování dějinami – město Lipník v proměnách staletí*. Lipník nad Bečvou 2008, s. 11.
- 11 Ze vzpomínek Lipeňáček Anny rozené Drottnerové a Zdeňky rozené Malčíkové.
- 12 Na mapě jsou zachycena dvě okna na východní straně směrem do města a mimo dveře pět oken na sever tedy pomyslně k Loučské ulici viz ZAOpO, fond VS Lipník, karton 70, inv. č. 685, sign. I 953, k dispozici na digi.archives.cz. Důvodem pro zakreslení oken bylo zjištění, která okna vedou z židovských domů směrem ke křesťanské obci.
- 13 HAJDUK, Anton: c. d. *Geschichte*, s. 187.
- 14 Moravský zemský archiv (MZA) Brno, fond D 22 Sběrka map a plánů, sign. 1334. Varianta bez popisků též ZAOpO, fond VS Lipník, karton 70, inv. č. 685, sign. I 953. Plány jsou nedatovány, dochoval se ovšem účet z 13. 5. 1728 za jejich zhotovení viz VS Lipník, karton 120, inv. č. 820, sign. R153.
- 15 Státní okresní archiv (SOkA) Přerov, fond (archiv města) AM Lipník, inv. č. 8018 – „in die scharfrichterey wohnung denen nachtwechtern ein neuen Tisch mit schublade darfur“.
- 16 ZAOpO, fond VS Lipník, kart. 1100, sg. 121, inv. č. 2384.
- 17 SOkA Přerov, fond AM Lipník, inv. č. 213.
- 18 ZAOpO, fond Sběrka matrik, M 15. 1. 1783, dnes č. 376.
- 19 SOkA Přerov, fond AM Lipník, kn. č. 161, fol. 164v–165r.
- 20 SOkA Přerov, fond AM Lipník, inv. č. 162, fol. 37v–38r. Dům je zde označen jako chalupa č. p. 62 u kostela sv. Jakuba v Židovské ulici vedle žida Kulky a Herschela.
- 21 SOkA Přerov, fond AM Lipník, inv. č. 254, fol. 179r–180v.
- 22 SOkA Přerov, fond AM Lipník, inv. č. 254, fol. 180v.
- 23 SOkA Přerov, fond AM Lipník, inv. č. 228, pag. 242–244, 260.
- 24 Přibližně 16,2 x 6,3 metru.
- 25 ZAOpO, fond VS Lipník, karton 70, inv. č. 685, sign. I 953 – 124. ScharffRichters Wohnung.
- 26 <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Vep%C5%99ovice&oldid=15395317>.
- 27 ZAOpO, VS Lipník, karton 120, inv. č. 820, sign. R153.
- 28 ZAOpO, VS Lipník, karton 121, inv. č. 820, sign. R155, z 18. a 21. 7., mimo to ještě Pavlíkovi a Lopreisovi za dovezení 20 fůr hlíny, dvou písku a 200 cihel.
- 29 ZAOpO, VS Lipník, karton 119, inv. č. 820, sign. R 146 účet z 30. 8. 1728.
- 30 ZAOpO, VS Lipník, karton 123, inv. č. 820, sign. R 146, účet z roku 1736.
- 31 ZAOpO, VS Lipník, inv. č. 223, sign. 58.
- 32 „Und zum öbrigen solle es bey dem mit unser Statt Leipnick beschehenen Vergleich wegen Scharf Richters sein bewenden haben.“
- 33 „Zum vierzehndeweillen vor Zeiten der Scharfrichter bey unserer Jueden Schuel sein wohnung gehabt, haben wier uns mit der Stadt Vergleich unndt ihme Scharfrichter ein anders Haus eingeben, so wier auch darumben aufzuweisen haben das es niecht etwa auss Neidt wiederumb dahin gebauet werden möchte.“
- 34 INDRÁ, Bohumír: *K obnově pozdně gotické budovy býv. židovského chrámu v Lipníku n. Beč*. Záhorská kronika XXVI, č. 9–10, s. 100. BAĐURA, Jan: c. d. *Lipenský*, s. 155. FIEDLER, J.: *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, Praha 1992, s. 96–97.

- 35 SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů z roku 1552, inv. č. 7187, fol. 10v–11r.
- 36 ZAOpO, VS Lipník, karton 904, inv. č. 2187, sign. 7a, peněžní a naturální činže, výkaz z roku 1674 je německy a uvádí Scharfrichters Haus, ponoční jako Wachtgeld a hlásku jako Ruefgeld.
- 37 ZAOpO, VS Lipník, kn. č. 2, fol. 38v. „Die Statt Gemein wo der Sharpfrichter.“
- 38 SOKA Přerov, fond AM Lipník, kart. č. 22, složky 1536–1548.
- 39 SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha č. 82, fol. 126–127 – je otázkou, zda zde koupený dům Mistra Štefana a Martina Holomka nemohly souviset s katovským řemeslem. Katu se říkalo poprávní mistr, či zkráceně mistr, v případě řemesla bylo totiž vždy zmíněno, o jaké se jedná. Prozatím však jde jen o dohad.
- 40 SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů 1538, inv. č. 7173, fol. 2r; dále 7174 (1542), 7175 (1549).
- 41 SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů 1558, inv. č. 7183.
- 42 SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů 1570, inv. č. 7186.
- 43 SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů 1601, inv. č. 7191.
- 44 SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů 1605, inv. č. 7194, kniha účtů 1608, inv. č. 7196.
- 45 SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů 1609, inv. č. 7197.
- 46 SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů 1611-12, inv. č. 7198.
- 47 SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů 1620-22, inv. č. 7201.
- 48 SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů 1620-22, inv. č. 7201; kniha účtů 1628, inv. č. 7204; kniha účtů 1635, inv. č. 7212.
- 49 SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů 1631, inv. č. 7208.
- 50 SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů 1638, inv. č. 7213.
- 51 Blíže např. MARADA, Miroslav: *Smolná kniha města Lipníka*. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov 1994, s. 8–9.
- 52 ZAOpO, VS Lipník, inv. č. 4002.
- 53 SOKA Olomouc, fond AM Olomouc M 1-1, listiny, inv. č. 184.
- 54 SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha č. 40, fol. 14r (List XII).

Leoš Mlčák

Přerovský barokní malíř Jan Augustin Hoffmann (1708–1770)

Přerovský malíř Jan Augustin Hoffmann, další z řady dosud málo známých moravských barokních umělců, byl autorem oltářních obrazů a nástěnných maleb, navrhovatelem grafických listů i triumfální slavnostní výzdoby. Dosavadní literatura o něm je velmi chudá a omezuje se většinou jen na několik příležitostných zmínek. Na nedostatek informací i archivních pramenů ostatně upozornil už v roce 1968 Florian Zapletal ve svém stručném článku Přerovský kreslíř a malíř Jan Hoffmann.¹ Hlubšímu poznání malířovy umělecké tvorby brání zejména absence jeho autorsky doloženého díla. Signován je pouze jeho jediný obraz, který je navíc kopií nedochovaného obrazu italského malíře Paola Antonia Paganioho z Velehradu, dnes zavěšený ve farním kostele v Polešovicích.

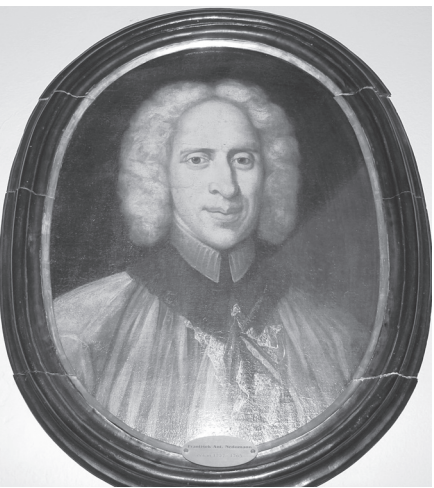
Hoffmann se narodil 11. června 1708 ve Znojmě jako syn Jana Františka Hoffmanna a Alžběty Terezie.² S počátky malířského umění se zřejmě seznámil už v rodném městě, kde tehdy působil malíř oltářních obrazů a fresek Jan Michael Fissé starší (1686–1732). Lze předpokládat, a nasvědčují tomu dochovaná Hoffmannova díla, že Fissého malířský projev nebyl mladému malíři cizí. Dokonce se zdá, že jim byl ve svých malbách ovlivněn. Zda se tak stalo přímo ve Fissého malířské dílně, ale nevíme. Malíř se po vykonání povinné tovaryšské cesty usadil v Přerově, kde tehdy působili malíři Antonín Zilichdorfer starší a jeho syn téhož jména, žádný z nich ale nepatřil k významnějším malířům církevních obrazů a fresek.

Antonín Libor Zilichdorfer se narodil 24. července 1685 v Uničově jako syn malíře Matěje Antonína Zilichdorfera.³ Oženil se v Přerově 22. prosince 1707 s Barborou, dcerou přerovského měšťana Martina Cikánka.⁴ Křtil s ní 4. září 1708 Františka Ignáce, 4. května 1710 Antonína Libora, 30. května 1712 Filipinu Charlottu, 6. května 1717 dvojčata Kryštofa Ondřeje a Matěje Daniela.⁵ Znovu se oženil jako vdovec v Kroměříži 29. ledna 1720 s Alžbětou, dcerou zemřelého Jana Tauchmanna.⁶ Potřetí se oženil v Olomouci 18. října 1723 jako malíř z Kroměříže s Helenou, dcerou klempíře Ondřeje Brunera.⁷ Jako svatební svědek je v přerovské matrice zapsán 20. listopadu 1714, 29. července 1717, 1. února 1718 a 1. února 1719.⁸ Podle přerovské pamětní knihy byl roku 1718 a 1740 purkmistrem, roku 1719 a 1743 rychtářem a v letech 1716, 1734, 1735 a 1737 konšelem.⁹ Zemřel v Přerově 23. dubna 1745 ve věku 60 let.¹⁰

Malířem v Kroměříži a následně Přerově byl jeho syn shodného jména. V Kroměříži si koupil 22. srpna 1721 za 590 zlatých zadlužený dům č. p. 10 v Kovářské ulici od vdovy Mariany Švábové. Na dům byla 26. listopadu 1723

Panna Marie královna evangelistů, farní kostel Nanebevzetí Panny Marie v Kroměříži

Portrét děkana Nedomanna na faře v Přerově

vypsána dražba, nakonec ho ale koupil z volné ruky za 660 zlatých 28. února 1728 Matěj Mader.¹¹ Byl ženat s Magdalénou, s níž křtil v Kroměříži 19. září 1724 Františka Josefa Cypriána. Kmotrem mu byl Gottfried z Freyenfelsu.¹² V Přerově, kde byl přijat za měšťana, křtil s Marií Magdalénou 5. března 1732 Josefu Marii Veroniku a 20. února 1733 Jana (Nepomuckého) Jakuba. Při křtu malířova syna Václava Ignáce 18. září 1735 byli jeho kmotry nový majitel Přerova Jan Vincenc svobodný pán Želecký a jeho manželka Terezie.¹³ K úmrtí Antonína Libora Zilichdorfera došlo někdy před rokem 1748, kdy je jeho pozůstalá manželka Magdaléna na dochovaném přerovském zpovědním seznamu připomínána už jako vdova. Vlastnila ještě roku 1754 ve městě dům.¹⁴ Zemřela 27. dubna 1776.¹⁵ Malířská činnost obou těchto Hoffmannových předchůdců zůstává prozatím zcela neznámá.

Jan Augustin Hoffmann je v Přerově poprvé doložen svým sňatkem. Oženil se zde 2. února 1735 s Ludmilou, pozůstalou dcerou přerovského měšťana Josefa Kuče. Oddával je přerovský děkan a farář František Antonín Nedomann, který patřil k malířovým častým objednavatelům a přátelům. Za svědky jim byly Leopold de Wipler a přerovský zámecký hejtman a nájemce zdejšího panství Ondřej Bocker.¹⁶ V manželství s Ludmilou křtil 25. prosince 1736 dvojčata Marii Annu a Terezií Veroniku, narozené předchozího dne, 11. června 1737 Terezií Antonii Marii, 3. dubna 1739 Marii Františku Josefu, 12. ledna 1741 Josefa Arnošta, 23. března 1742 Annu Marii Josefu a 2. dubna 1744 Jana (Nepomuckého) Františka (z Pauly).¹⁷ Také tyto děti měly významné kmotry, a to Jana Vincence Želeckého z Počenic a jeho manželku Terezií, zastoupené Leopoldem Wipplerem a Herulou Josefou Želeckou, hejtmana přerovského panství a následně úředníka ze Želatovic Ondřeje Bockera a Terezu Dolákovou, manželku přerovského purkrabího. Hoffmannova dcera Tereza se provdala 12. ledna 1761 za Pavla Pizla. Oddával ji přerovský děkan František Antonín Nedomann.¹⁸

Děkan Nedomann pocházel z Prostějova. Podle věku udaného v úmrtí matrice se narodil v roce 1702. V letech 1720–1726 byl farářem v Kralicích

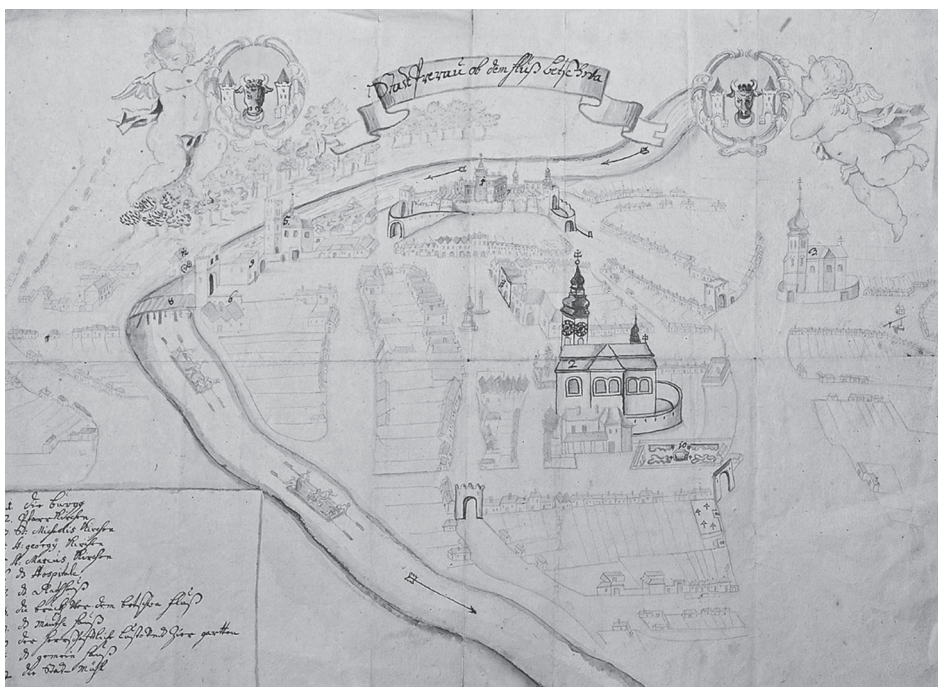
na Hané, kde inicioval roku 1724 postavení sochy sv. Jana Nepomuckého na náměstí. Na faru ve Valašském Meziříčí byl investován 29. dubna 1726, na faru v Přerově 28. dubna 1727. V Přerově působil nejdéle ze všech zdejších farářů, celkem 38 let. Dokončil přestavbu přerovského farního kostela sv. Vavřince z let 1727–1732 a přestavěl i budovu fary, kterou zvýšil o patro. Byl literárně činný, v roce 1736 vydal v Olomouci tisk *Dennjce Sstiasnĕgssýho Dne Předchudce, To gest: W rozličných Ctnostech a Pobožnostech Cwjčenj, Kterýma Wĕrnj Swĕtla Synové k Widĕnj Otce Swĕtel sstiasnĕ se wedau.* a roku 1746 v Trnavě tisk *Swatĕ Gednánj, a Cwjčenj, aneb Nábožný Spůsob Wykládati wssechny swatĕ Obyčĕge, které se pres celý rok we swatĕ Římské Katolické aneb wsseobecnej Cýrkwi obyčĕgnĕ wykonáwagj.*¹⁹ Obnovil přerovské náboženské bratrstvo sv. Josefa a postaral se o schválení jeho stanov, které vyšly tiskem. Německy v roce 1743, česky v roce 1763. Děkan Nedomann zemřel v Přerově ve věku 67 let a byl 19. srpna 1765 pohřben do krypty farního kostela.²⁰

V dochovaném zpovědním seznamu z roku 1748 je Hoffmann připomínán jako čtyřicetiletý *umělecký malíř*, žijící s o dva roky starší manželkou Ludmilou, sedmnáctiletou dcerou Marianou Terezií a patnáctiletou Františkou.²¹ V roce 1756 je v soupisu usedlých v Přerově uvedeno, že vlastnil právovárečný dům na Dolním náměstí č. p. 47, pole o výměře 12 měřic a 1 achtl a zahradu o výměře 8 měřic a 3 achty. Dům tehdy obýval s manželkou Ludmilou a dvěma dcerami, posluhovala jim služka a v dílně byli zaměstnáni dva patnáctiletí učni.²² Ludmila zemřela 15. května 1758 ve věku 49 let.²³

Jako svatební svědek je malíř v přerovské matrice zapsán 27. ledna 1752 a 6. února 1759.²⁴ Poprvé při svatbě ovdovělého přerovského měšťana Jana Kellera s Barborou Wischerovou, po druhé na svatbě Ondřeje Lipky z Újezda. Kmotrem byl v letech 1735–1767 celkem 17 místním dětem.²⁵ Další manželství Hoffmann uzavřel 3. září 1759, s dispensem přerovského děkana Františka Nedomana, na Velehradě, v tamní kapli sv. Jana Nepomuckého, postavené roku 1715, s Kateřinou, vdovou po Janu Josefu Švrtlíkovi purkrabímu v Těšíně. Za svědky jim byl hejtman velehradského kláštera Václav Smejkal a Josef Preis, císařsko-královský výběrčí daní na Velehradě. Oddával je velehradský prelát Emilián Matějovský.²⁶ Před příchodem na Velehrad byl Emilián Matějovský v letech 1749–1756 proboštem benediktinského kláštera v Rajhradě. Řeholní slib složil v Rajhradě 28. října 1726.

Kmotrem prvního dítěte, které se narodilo v Hoffmannově druhém manželství, syna Antonína (Paduánského) Jana, pokřtěného v Přerově 13. června 1760, byl zmíněný velehradský prelát Emilián Matějovský (1707–1766).²⁷ S Emiliánem Matějovským se malíř seznámil při svém pobytu na Velehradě, kde podle smlouvy, uzavřené 1. října 1757, maloval za 150 zlatých kopii později zaniklého obrazu Nanebevzetí Panny Marie od italského malíře Paola Antonia Paganiho (1655–1716).²⁸ S manželkou Kateřinou Hoffmann křtil ještě 21. května 1764 syna Jana Václava. Za kmotry mu byli kokorský kurát Václav Pilliga a Josefa Svobodová, manželka hejtmana ze vsi Čechy nedaleko Přerova.²⁹ Jan Augustin Hoffmann zemřel v Přerově 2. března 1770 ve věku 63 let.³⁰ Syn Antonín se oženil 13. června 1786, z domu č. p. 140 v Přerově, s Barborou, dcerou revizora Rudolfa Rozatzyho. Oddal je nevěstin příbuzný, kooperátor Jan Rozatzy.³¹

K Hoffmannovým raným dílům z počátku 30. let 18. století patří nesignovaná veduta Přerova a návrh grafiky sv. Vavřince, patrona přerovského farního kostela. Kolorovaná kresba perem, 56 x 43 cm, zachycuje perspektivní pohled na město se zdůrazněnými dominantami, k nimž patří i farní kostel dokončený děkanem Nedomanem v roce 1732. Kresba je uložena v Archivu města Brna.³² Florian Zapletal uvádí, že se Hoffmanových vedut Přerova dochovalo celkem pět. Kromě veduty z Městského archivu v Brně, jsou čtyři zbývající údajně uloženy v Moravském zemském archivu. Na Hoffmannovo autorství perokresby lze usuzovat především z provedení dvou vznášejících se andělů, držících nad vyobrazením Přerova dvě kartuše se znaky města. Žánrovým akcentem je vyobrazení dvou vorů plujících po řece Bečvě, která obtéká město zobrazené od západu.

Hoffmannova Veduta Přerova po roce 1730. AM Brno

S Františkem Antonínem Nedomanem je spojena grafika vydaná děkanovým vlastním nákladem. Mědirytina s čárkovým leptem je značena *Schindler scul.* Grafik Antonín Josef Schindler působil až do své smrti roku 1748 v Olomouci. Vyobrazení dokumentuje podobu městského farního kostela na konci jeho barokní renovace. Nad kostelem, jehož presbytář je z části ještě pod lešením, se vznáší titulární patron farnosti sv. Vavřinec, s atributem rožně a mučednickou palmou. Mluvicí páska nad světcem obsahuje chronogram vročení: *DIVVs fVLMIneos peLLIt LaVrentIVs Iignes* (Svatý Vavřinec zahání blesky). Do dolní části grafiky je vložen městský znak a latinské hexametry literárně činného děkana Nedomana, který byl malířovým

mecenášem. Za Hoffmannovo dílo je tradičně považován děkanův portrét zavěšený na chodbě fary. Oválný obraz zachycuje Františka Antonína Nedomana z ánfasu, v děkanském rouchu s krajkovým fiží a s klasickou krátkou pudrovanou parukou. Dominantní je oválný obličej zobrazeného s výrazným nosem a ostře řezanými rty.

Hoffmannovi lze předběžně připisat také čtyři kompozičně pozoruhodné obrazy se starozákonními náměty, rovněž zavěšené na chodbě fary. Soubor tvoří dvě dvojice významově spolu souvisejících maleb. První kompozice zobrazuje Loučení Tobita se synem Tobiášem, který se vydává na cestu hledat pro otce lék na jeho slepotu. Druhé vyobrazení zachycuje Tobiášův návrat z cesty a Tóbitovo uzdravení ze slepoty prostřednictvím archanděla Rafaela. Další dvojici tvoří Setkání izraelského krále Šalamouna v Jeruzalémě na vrcholu slávy svatého města a Zkázu Jeruzaléma Římany roku 70 našeho letopočtu.

Na obraze Loučení Tóbita se synem Tobiášem dává sedící slepý Tobit klečícímu Tobiášovi požehnání před jeho cestou pro otcovy peníze uložené u příbuzných. Loučení je v jádru kompozice přítomen archanděl Rafael, který se chystá Tobiáše na jeho cestě doprovázet. V pozadí v pravé horní části obrazu je zobrazena skalnatá říční zátoka s dravou rybou. Scéně loučení přihlíží Tobiášův lovecký pes. Barevným akcentem trojúhelníkové kompozice je Tobiášův červený plášť.

Tobiáš se loučí se svým otcem, obraz na chodbě fary v Přerově

Na významovém i kompozičním pandánu tohoto díla potírá Tobiáš na radu archanděla Rafaela otcovy nemocné oči. O zázračném uzdravení vášnivě diskutuje skupina osob v pozadí v levé horní části malby. Přítomen je i pes radostně vítající

Tobiáše opět oblečeného do sytého červeného pláště. Scéna je zasazena do antické vily se sloupovým portikem. Celý příběh lze shrnout následovně: *Tóbit, kterého oslepil ptáci trus, poslal v předtuše své blízké smrti syna Tobiáše vyzvednout u příbuzných otcovy peníze. Když Tobiáš hledal průvodce na cestu, měl pouze svého psa. Nabídl se mu archanděl Rafael, kterého bůh pověřil, aby Tóbita uzdravil. U řeky Tigridu se z vody náhle vymrštila dravá ryba, která se snažila Tobiášovi ukousnout nohu. Rybu se podařilo chytit, vykuchat a uschovat její srdce, játra a žluč. Srdce a játra Rafael potřeboval spálit, aby uzdravil posedlou Sáru, která byla Tobiášovi vybrána za manželku. Po návratu do Ninive, odkud Tobiáš pocházel, archanděl Rafael odhalil svou pravou totožnost a rybí žlučí vyléčil Tóbitův oční zákal.*³³

Klasická starozákonní scéna setkání Šalamouna s královnou ze Sáby se odehrává před architektonickým pozadím výstavného města, které představuje biblický Jeruzalém. Židovský král, stavitel prvního jeruzalémského chrámu, sedí na trůnu, který obklopují jeho dvořané. Mladá královna, pověstná svou krásou před jeho trůn předstupuje s doprovodem, který králi přináší bohaté dary.³⁴ Tento motiv bývá považován za starozákonní předobraz Klanění Tří králů, kteří obdarovávají Krista. Diagonální kompozice má blízko k Hoffmannovým obrazům v Tištině, a to jak obdobnou koncepci architektonického pozadí, tak množstvím zobrazených postav, což je charakteristické také pro Hoffmannovy oltářní obrazy v Kroměříži.

Podle legendy královna ze Sáby obdivovala u Šalamouna jeho moudrost, s níž odpovídal na její otázky. Protože ale král použil dřevo ze stromu poznání na lávku přes potok Cedron, o němž měla královna vidění, že z něj bude vyroben Kristův kříž, prorokovala Šalamounovi, že bude nástrojem zkázy židovského království. Naplnění tohoto jejího proctví zachycuje druhý z obrazů. Dramatická davová scéna vraždění obyvatel Jeruzaléma se odehrává před hořícím městem. Její dramaticčnost zvýrazňují expresivní pohybová gesta a akcenty rozevřených draperií.

Pro přerovský farní kostel Hoffmann namaloval tři oltářní obrazy sv. Vavřince, sv. Jana Nepomuckého a sv. Antonína Paduánského, v roce 1793 přenesené do předměstského kostela sv. Michala na Šířavě, kde byly později zničeny. Jejich existenci ještě v roce 1860 zmiňuje autor rukopisných dějin města. V letech 1752–1753 Hoffmann vymaloval kapli sv. Josefa v přerovském farním kostele, za což dostal 300 zlatých. Také byl činný v tamní kapli sv. Barbory. Smlouvu na výzdobu oltáře s ním primátor František Werner uzavřel 1. května 1750.³⁵ Roku 1760 v kapli opět maloval, obdržel za to 40 zlatých. Za dalších 15 zlatých namaloval do kaple obraz titulární svěťce sv. Barbory. Jan Petr Ceroni zmiňuje Hoffmannův obraz v přerovské kapli sv. Jiří na Horním městě.³⁶ Také tato dvě díla se nedochovala.

Kolem roku 1732 vznikl soubor čtyř rozměrných obrazů v presbytáři farního kostela v Tištině, které za Hoffmannovo dílo označil Miloš Stehlík.³⁷ Milan Tognier považoval za jejich autora Bernarda Velehradského.³⁸ Dvě plátna zobrazují Ukřižování sv. Petra a Stětí sv. Pavla a podle kostelních účtů za ně bylo nejmenovanému malíři zapláceno 60 zlatých.³⁹ Ve výrazné trojúhelníkové kompozici zvedá trojice popravčích pacholků pomocí lan kříž se sv. Petrem, který byl podle svého přání ukřižován hlavou dolů. V poměrně hlubokém krajinném pozadí se siluetou římských hradeb, přihlíží popravě zástup lidí a římsí vojáci.

V souladu s truchlivou scénou je kolorit obrazu tlumený. Poprava apoštola národů sv. Pavla zachycuje v diagonální kompozici okamžik krátce po stěti jeho hlavy, která se odkutálela od torza ležícího těla. Potemnělá scéna je zasazena do hlubokého krajinného prostředí v okolí Říma. Popravy se i zde účastní vojáci a křesťané. Barevný přízvuk vnáší do obrazu symbolicky červený plášť mučedníka. Hoffmanovu autorství napovídá konstrukce prostoru, přehledná kompozice, suchý kolorit a typika zobrazených postav. Kvalitu obou obrazů v minulosti výrazně poznamenaly rozsáhlé přemalby.

Ukřižování sv. Petra, farní kostel sv. Petra a Pavla v Tištině

Dva další obrazy, které tvoří významové pandány k předchozím malbám, zobrazují Obrácení sv. Pavla a Předání klíčů sv. Petrovi.⁴⁰ Jádrem diagonální kompozice prvního z pláten, s průhledem na město v pozadí, tvoří expresivně ztvárněná postava Saula v šatu římského vojáka, který oslepený padá z koně při cestě z Damasku. Po jeho pravici jeden z jeho průvodců drží pod velkým stromem za uzdu dalšího vzpínajícího se koně, který spolu s padajícím tělem vnáší do obrazu prvky dramatického pohybu. Sakrální světlo, které horlivého pronásledovatele křesťanů oslepilo, vychází z oblačné sféry v levé horní části obrazu, které dominuje Kristus nesoucí kříž, oklopený komparesem andělů. Lokální kolorit ovládá dominující sytě červená barva rozevlátých plášťů obou hlavních protagonistů. Na druhé z těch-

Hoffmannova kopie oltářního obrazu od Paganiho ve farním kostele v Polešovicích

architektury. Ve střední a dolní části malby jsou zobrazeni čtyři evangelisté s výraznými expresivními gesty rukou, provázení svými atributy, andělem, býkem, lvem a orlem. Vzhlíží vzhůru směrem k Panně Marii. Obraz je namalován hladkým splyvavým rukopisem. Teplý tlumený kolorit je akcentován v plošně traktovaných draperiích.

V obdobné kompozici je vystavěn obraz se sv. Mikulášem, který je podobně jako Panna Marie umístěn do horní oblačné části obrazu. Oblečen je do biskupského roucha, oklopen je anděly. Pod jeho nohama se na rozbouřeném moři zmítá vratká loď se zoufalými poutníky. Dominantní mladý muž v popředí má na hnědých klopách svého sytého červeného šatu přišity dvě poutnické mušle sv. Jakuba. Dramatický pohyb vnáší do obrazu rozbouřené moře a výrazná gesta tonoucích poutníků. Nejsilnější barevný důraz je položen na kontrast červeného šatu a mod-

to maleb, s křížující se diagonální kompozicí, přijímá klečící sv. Petr od Ježíše Krista symbolický klíč. Pravou rukou ukazuje vzhůru na dvojici vznášejících se andělů s atributy papežského úřadu, mitrou a patriarším křížem. Přes výrazné přemalby z roku 1884 lze i v tomto díle rozeznat základní znaky autorova tvůrčího rejstříku, konstrukci prostoru, malbu oblaků, traktaci draperií i modelaci hlav zobrazovaných postav.

Z doby kolem roku 1740 pocházejí Hoffmannovy obrazy Panna Marie královna evangelistů a sv. Mikuláš ochránce poutníků. Oba boční oltářní obrazy ve farním kostele Panny Marie Blahoslavené v Kroměříži malíři připsal Miloš Stehlík na základě komparace s malířovým signovaným obrazem v Polešovicích. V kompozici, konstruované pomocí klikatky, je v horní části v oblacích zobrazena Immaculata s hvězdnou svatozáří, provázená komparem andílků. V pozadí se nachází průhled na náznak ar-

rého rozevlátého pláště poutníka v popředí. Obraz připomíná roli světce jako ochránce poutníků a námořníků, jejichž je patronem. Obecně se však vztahuje k jeho schopnosti tišit bouře.

V roce 1751 Hoffmann realizoval malbu na iluzivním slavnostním prospektu, umístěném na průčelí premonstrátské kanonie na Hradisku, který vznikl v rámci jubilejních oslav 600. výročí příchodu premonstrátů do Olomouce. S malířskou výzdobou prospektu, k níž malíř zřejmě před tím vypracoval schválený kresebný návrh, bylo započato v květnu 1751. Podle záznamů klášterního diáře z 10. května 1751 pracovalo na stavbě lešení k malířské výzdobě osm tesařů. Malby měl podle diáře provést nejmenovaný přerovský malíř.⁴² Zmíněným malířem byl Jan Hoffmann, který byl 27. května 1751, společně se sochařem Winterhalderem, řídícím práce na obnově konventního refektáře, hostem konventu.⁴³ Za malbu iluzivního prospektu malíř obdržel 18. března 1752 od opata 100 zlatých.

Tato práce ale nebyla jedinou malířovou realizací toho-

to druhu. S Hoffmannovými malbami pro kanonii na Hradisku byl opat spokojen a zadal mu proto v roce 1754 zhotovení další triumfální slavobrány, postavené při příležitosti druhé návštěvy císařovny Marie Terezie v Olomouci a na Hradisku. Císařovna si tehdy v Olomouci prohlédla pokračující stavbu pevnosti a 9. září 1754 se zúčastnila slavnostního posvěcení čestného sloupu Nejsvětější Trojice. K počtě císařovny byla jejím jménem nazvána nová městská brána a přejmenována i nedaleko ní ležící Střední ulice. Triumfální slavobrány k počtě císařovny se týkají dva Hoffmannovy dopisy adresované opatu Pavlovi Ferdinandovi Václavíkovi

Sv. Mikuláš ochránce poutníků, farní kostel Nanebevzetí Panny Marie v Kroměříži

Čelní strana zámecké kaple ve Veselíčku

z roku 1755 zachované v Cer-roniho sbírce.⁴⁴ V roce 1768 byl Hoffmann autorem malované triumfální brány, postavené k slavnostnímu svěcení piaristického kostela sv. Jana Křtitele v Kroměříži. Také zde, podobně jako předtím na Hradisku, malíř patrně pracoval podle zadaného konceptu.

Na základě Hoffmannova kresebného návrhu triumfálního prospektu prelatury na Hradisku vznikl roku 1751 pamětní list, dokumentující malířskou a sochařskou výzdobu průčelí kanonie, doplněný vysvětlující legendou. Grafika je přílohou tisku *Prototypon Apparatus Jubilaei Quo In Sacri, Canonici, & Exempti Ordinis Praemostratensis Regia Gradicensis Canonica*. Značena je *Ioann Hoffmann delin. et pinxit a Jos. et Joan. Klauber*.⁴⁵ Kniha byla vydána roku 1751 k jubilejním oslavám v olomoucké tiskárně Františka Antonína Hirmleho. Grafikou zobrazený prospekt tri-

umfální brány je vkomponován do symbolického trojúhelníku, který zahrnuje i stálou sochařskou a malířskou výzdobu atiky a tympanonu a je doplněn malovanými a kašírovanými iluzivními kulisami. Inventory celé významové koncepce iluzivní výzdoby průčelí byli podle údajů klášterního díáře tři členové kanonie: P. Ludvík Josef Höniga (1703–1777), P. Leopold Ferdinand Fischer (1706–1767) a P. Adam Arnošt Rübner (1715–1758). Rübner byl také autorem libreta latinské opery z dějin kanonie, k níž hudbu složil ředitel olomouckého katedrálního kůru Josef Antonín Gurecký. O složení opery k slavnostnímu jubileu požádal opat v roce 1750 velehradského cisterciáka Ignáce Plumlovského.⁴⁶

Roku 1757 vznikl již zmíněný hlavní oltářní obraz Nanebevzetí Panny Marie ve farním kostele v Polešovicích. Je značen *IOAN: HOFFMANN 1757*. Volně zavěšený obraz Nanebevzetí P. Marie je kopií nezachovaného obrazu italského malíře Paola Paganiniho z hlavního oltáře klášterního kostela na Velehradě. Do Polešovic byl přenesen po roce 1777. Smlouvu na zhotovení kopie za 150 zlatých a stravu malíř uzavřel s cisterciáckým klášteřem na Velehradě 13. října 1757. Při práci

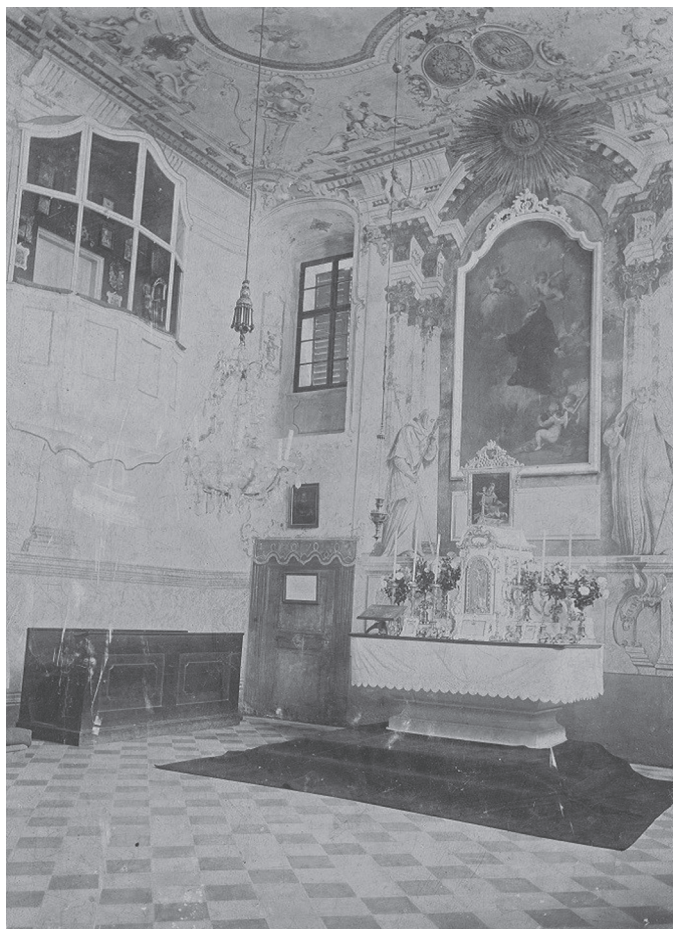
byl ubytován přímo v klášteře. Podle poznámky na rubu smlouvy ze 7. ledna 1758 byla dohodnutá objednávka splněna.⁴⁷

Dynamická kompozice, s akcenty sytých červených a modrých drapérií, je vybudována na vrstvených diagonálách. Je zaplněna velkým počtem postav, v dolní části expresivně pojatými apoštoly, shromážděnými kolem otevřené hrobové tumbky, a nad nimi křehkou Pannou Marií obklopenou komparzem andělů, kterou v nebi vítá její božský syn. Transcendentální pohyb ústřední figury potrhuje rozevrlá drapérie a dramatická gesta andělů. V celém obraze je zřetelný vliv a obdiv k malířskému projevu italského autora originálu.

Mezi lety 1749–1769 vznikla Hoffmannovi tradičně připisovaná veduta Přerova zavěšená na faře, olej na plátně, 62 x 95 cm. Nad městem, kterému dominuje zámek a farní kostel, se vznášá jeho patron sv. Vavřinec, který klečí u rožně. V pozadí se na kopcích vypínají hrad Helfštýn a poutní kostel na svatém Hostýně. V roce 1864 byla namalována veřejnosti známější laická akvarelová kopie obrazu zhotovená Arnoštem Bühlerem.⁴⁸ Obraz postrádá kvalitu Hoffmannova rukopisu, která je zjevná v traktaci drapérie i příliš schematické malbě oblaků a krajiny v pozadí. Pokud nejde o dobovou kopii, jde patrně buď o práci dílenského spolupracovníka, nebo jiného dosud neznámého malíře.

Z roku 1767 pocházejí Hoffmannovy fresky v boční kapli sv. Jana Kalasánského v bývalém piaristickém klášterním kostele sv. Františka Serafinského v Lipníku nad Bečvou. Neúplně dochovaná výmalba boční kaple s centrální dispozicí byla podle místních kolejních análů namalována od srpna do října roku 1767.⁴⁹

Zřejmě svá poslední díla malíř spojil s Veselíčkem. Pro majitele panství Františka Karla hraběte Podstatského sv. pána z Prusinovic vytvořil v roce 1769 malbu v tympanonu na průčelí zámku a ma-

Interiér zámecké kaple na konci 19. století Soukromá sbírka

lířskou výzdobu zámecké kaple sv. Františka z Pauly. Na římsu štítu dal generál podle vlastních dispozic umístit kyrysy, helmy a symboly různých zbraní ze železného plechu. Za jejich pomalování dostal malíř podle stavebních výúčtování 80 zlatých.⁵⁰

Iluzivní výmalba zámecké kaple ve Veselíčku je malířovým vrcholným dílem a dokládá jeho suverénní zvládnutí této techniky i příklon k doznívajícímu proudu moravského rokoka, v němž se již začínají prolínat vlivy barokního klasicismu poslední třetiny 18. století. Kaple byla vysvěcena 11. září 1769, z čehož lze usuzovat, že její fresková výzdoba vznikla nedlouho před tím. Stavebníkem nové kaple a iniciátory její výzdoby byli podle malovaného aliančního erbu nad iluzivním hlavním oltářem František Karel hrabě Podstatský svobodný pán z Prusinovic (1719–1776) a jeho manželka Marie Teodora Jana Františka z Imbsenu (1731–1773). František Karel, hrdina v sedmileté válce, byl roku 1757 povýšen na generála, roku 1767 se stal polním maršálkem a generálem jízdy.

Stavba i vnitřní výzdoba nynější zámecké kaple byla dokončena v roce 1769. Na tento letopočet odkazuje chronogram na kartuši venkovního vstupního portálu **CAROLVS / ERIGI / MARIA THEODORA / EXORNARI / FECERE** (Karel dal postavit, Marie Teodora vyzdobit). Nová svatyně, která sloužila jen k příležitostným bohoslužbám, olomouckým biskupem povoleným roku 1771, nahradila starší zámeckou kapli, poprvé připomínanou roku 1669, a doloženou na plánu starého stavu zámku, připisovaném staviteli Janu Antonínu Křoupalovi (1711–1793).⁵¹ Po roce 1945 byla kaple zrušena a postupně devastována. Mobiliář se částečně

Láska, detail nástropní malby v zámecké kapli ve Veselíčku

dochoval v jiných církevních objektech. Celý obdélníkový prostor, dnes nefunkční kaple, pokrývá iluzivní fresková výzdoba. Na čelní stěně je namalována iluzivní oltářní architektura, ukončená papsčítou svatozáří s nápisem **CHA/RITAS** (Láska). Společně s dvojicí andělů, sedících na římsě a držících atributy hole a lilie, se vztahuje k titulárnímu patronu kaple sv. Františka z Pauly, který byl namalován na oltářním obraze, dříve zavěšeném uprostřed iluzivního retable. Obraz, který je patrně také Hoffmanovým dílem, byl po zrušení kaple přemístěn do nedalekého farního kostela Povýšení sv. Kříže v Oseku nad Bečvou, kam je Veselíčko přifařeno.

Ve středu kompozice obrazu klečí na oblacích sv. František z Pauly (1416–1507), poustev-

ník a zakladatel řádu paulánů. V dramatickém gestu rozpažených rukou se obrací vzhůru ke dvěma vznášejícím se andělkům, kteří mu přinášejí větvíčku vavřínu a lilii. V pravém dolním rohu malbu prostorově prohlubují dva andělci se svící a slavnostním rouchem. Součástí iluzivního oltáře v kapli jsou chiaroscurové iluzivní sochy dvou dosud neidentifikovaných světců s příliš obecnými atributy. Na levé straně je zobrazen papež s příslušným atributem kříže se třemi příčnými břevny, který drží kříž s ukřižovaným Kristem. Jako mučednice s mečem naproti byla nejčastěji zobrazována sv. Barbora a sv. Cecílie.⁵² Nad paulánskou aureolou dotváří kompozici iluzivního hlavního oltáře alianční erb stavebníků kaple a donátorů její malířské výzdoby.

Na stropě je v iluzivním rámu ve tvaru protáhlého kvadrilobu zobrazeno Nanebevzetí Panny Marie. Prostovlasá matka boží v tradičním narůžovělém šatu a modré drapérii je na své cestě na nebesa provázena komparem andělů. Vítá ji Bůh otec se zeměkoulí, Kristus klečící na svém kříži a Duch svatý, namalovaný uprostřed zářícího trojúhelníku boží prozřetelnosti. Po stranách centrální malby jsou připomínány tři teologické ctnosti Víra, Láska a Naděje. V nice nad kručtou je namalován sv. Jan Nepomucký. Iluzivní malbou jsou pokryty také stěny kaple členěné zdvojenými pilastry se stylizovanými hlavice. Sv. František z Pauly i sv. Jan Nepomucký patřili shodou okolností k malířovým oblíbenějším světcům, jejich jmény dal roku 1744 pokřtít svého předposledního syna.

Malbu v zámecké kapli charakterizuje teplá sytá barevnost s dominancí kresby, která se výrazně projevuje v iluzivní malbě architektury i chiaroscurových figurálních motivech světců a kardinálních teologických ctností i v pojetí heraldiky aliančního erbu stavebníků. Autorsky zřetelná je ustálená fyziognomie, zejména u obličejů andělského komparsu, jejichž analogie se vyskytují i Hoffmannových jiných dílech. Náznaky pohybové expresivity, uplatněné především v centrální scéně, nepříznivě degradují zřetelné anatomické modelační deformace, vypovídající o patrně spěšněji provedeném díle i ochabujícím tvůrčím projevu stárnoucího malíře. Téměř intaktně dochovaná výmalba přesto působí velmi uměřeně a je významným slohovým dokladem závěrečné periody Hoffmannova dosud málo známého díla.

Obraz sv. Františka z Pauly ze zámecké kaple ve Veselíčku, přenesený do Oseka nad Bečvou

Strop zámecké kaple ve Veselíčku

Ačkoliv Hofmannova tvorba nepatří k vrcholům moravského barokního umění 18. století, je cenným dokladem regionální malby, úzce spojené s prostředím významného středomoravského města. K jejím kladům patří zejména promyšlená konstrukce prostoru a většinou poměrně zajímavá ikonografie, s důrazem na detail a narativní zobrazování. Jeho kompozice jsou přehledné a působivé, jeho paleta je však v počátku spíše

potemnělá a modelace místy i dost povšechná. Malířův rukopis je v počátcích jeho tvorby poznamenán vlivy doznívajícího velkého slohu, v jejím závěru, ve freskách v zámecké kapli ve Veselíčku, lze rozpoznat vlivy rokokového kolorismu. Toto hodnocení malířovy tvorby může ale být zatím jen předběžné. Do kontextu středomoravského malířství, určovaného především dominantním postavením malířů činných v Olomouci, bude totiž možné Hoffmanna objektivněji zařadit až po restaurování a hlubším průzkumu jeho torzálně dochovaného díla, které se dnes bohužel navíc převážně nachází ve velmi špatném stavu.

- 1 ZAPLETAL, Florian.: Přerovský kreslíř a malíř Jan Hoffmann. Kultura Přerova 1968, č. 4, s. 58.
- 2 Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZA Brno), Matrika narozených farního kostela ve Znojmě z let 1706–1723, inv. č. 15009, s. 62.
- 3 Zemský archiv v Opavě (dále jen ZA Opava), pobočka Olomouc, Matrika narozených farního kostela v Uničově z let 1607–1726, sig. U-I-1, s. fol. 275v.
- 4 ZA Opava, pobočka Olomouc, Matrika oddaných farního kostela v Přerově z let z let 1689–1719, sig. PŘ-I-19, s. 35.
- 5 ZA Opava, pobočka Olomouc, Matrika narozených farního kostela v Přerově z let z let 1689–1719, sig. PŘ-I-3, s. 99, 106, 119, 136 a 153.
- 6 MZA Brno, Matrika oddaných kostela Panny Marie v Kroměříži z let 1697–1723, inv. č. 7944, nepag.
- 7 ZA Opava, pobočka Olomouc, Matrika oddaných kostela Panny Marie na Předhradí z let 1713–1739, sig. O-IV-3, s. 83.
- 8 ZA Opava, pobočka Olomouc, Matrika oddaných farního kostela v Přerově z let z let 1689–1719, sig. PŘ-I-19, s. 52 a 61; Matrika oddaných farního kostela v Přerově z let z let 1718–1786, sig. PŘ-I-20, s. 2 a 65.
- 9 MZA Brno, G 10, sig. 259, Kniha památní města Přerova, fol. 202, 203, 208 a 209.
- 10 ZA Opava, pobočka Olomouc, Matrika zemřelých farního kostela v Přerově z let z let 1718–1781, sig. PŘ-I-26, s. 162.
- 11 PEŘINKA, F. V.: *Dějiny Kroměříže III.* Kroměříž 1940, s. 144.
- 12 MZA Brno, Matrika narozených kostela Panny Marie v Kroměříži z let 1724–1763, inv. č. 7945, s. 10.
- 13 ZA Opava, pobočka Olomouc, Matrika narozených farního kostela v Přerově z let z let 1718–1745, sig. PŘ-I-4, s. 148, 157 a 181. Jako matka je v matrice zapsána Eleonora.
- 14 *Dějiny Přerova II.* Přerov 1970, s. 236 a obrazová příloha.
- 15 ZA Opava, pobočka Olomouc, Matrika zemřelých farního kostela v Přerově z let z let 1718–1781, sig. PŘ-I-26, s. 372.
- 16 ZA Opava, pobočka Olomouc, Matrika oddaných farního kostela v Přerově z let 1718–1786, sig. PŘ-I-20, s. 58.
- 17 ZA Opava, pobočka Olomouc, Matrika narozených farního kostela v Přerově z let 1718–1745, sig. PŘ-I-4, s. 184, 194, 206, 217, 224 a 238.
- 18 ZA Opava, pobočka Olomouc, Matrika oddaných farního kostela v Přerově z let 1718–1786, sig. PŘ-I-20, s. 130.

- 19 Vědecká knihovna Olomouc, sig. 32.524 a 32.098.
- 20 ZA Opava, pobočka Olomouc, Matrika zemřelých farního kostela v Přerově z let 1718–1781, sig. PŘ-I-26, s. 257.
- 21 Obrazová příloha, Dějiny Přerova II, Přerov 1970.
- 22 LAPÁČEK, Jiří: *Obraz Přerova z poloviny 18. století a malíř Jan Hoffmann*. Přerovské echo, 1992, č. 8, s. 9.
- 23 ZA Opava, pobočka Olomouc, Matrika zemřelých farního kostela v Přerově z let 1718–1781, sig. PŘ-I-26, s. 221.
- 24 ZA Opava, pobočka Olomouc, Matrika oddaných farního kostela v Přerově z let 1746–1786, sig. PŘ-I-20, s. 98 a 122.
- 25 ZA Opava, pobočka Olomouc, Matrika narozených farního kostela v Přerově z let z let 1718–1745, sig. PŘ-I-4, s. 178, 186, 191, 203, 212, 217, a 227; Matrika narozených farního kostela v Přerově z let 1746–1786, sig. PŘ-I-56, s. 9, 61, 7588, 89, 94, 112, 134, 154 a 171.
- 26 ZA Opava, pobočka Olomouc, Matrika oddaných farního kostela v Přerově z let 1746–1786, sig. PŘ-I-20, s. 124; MZA Brno, Matrika oddaných klášterního kostela na Velehradě z let 1700–1784, inv. č. 12293, s. 421.
- 27 ZA Opava, pobočka Olomouc, Matrika narozených farního kostela v Přerově z let 1746–1786, sig. PŘ-I-5, s. 93.
- 28 HURT, Rudolf: *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě II*. Olomouc 1938, s. 135.
- 29 ZA Opava, pobočka Olomouc, Matrika narozených farního kostela v Přerově z let 1746–1786, sig. PŘ-I-56, s. 133.
- 30 ZA Opava, pobočka Olomouc, Matrika zemřelých farního kostela v Přerově z let 1718–1781, sig. PŘ-I-26, s. 275.
- 31 ZA Opava, pobočka Olomouc, Matrika oddaných farního kostela v Přerově z let 1746–1786, sig. PŘ-I-20, s. 234.
- 32 Archiv města Brna, fond V 3, Knihovna Mitrovského, 30.
- 33 Příběh popisuje starozákonní kniha Tobiaš, která tvoří součást katolického a pravoslavného biblického kanonu. Protestanté ji považují za apokryf.
- 34 Setkání krále Šalomouna s královnou ze Sáby popisuje biblická starozákonní kniha První královská, kapitola 10.
- 35 LAPÁČEK, Jiří: *Obraz Přerova z poloviny 18. století a malíř Jan Hoffmann*. Přerovské Echo, 1992, č. 8, s. 9.
- 36 CERRONI, J. P.: *Skizze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren dem oesterreichischen Schlesien*. Rkp. 1807, MZA Brno G 12, Cerroni I, inv. č. 33, díl II., fol. 101v.
- 37 STEHLÍK, Miloš: *Materiál k dějinám malířství 18. století na Moravě*, (Jos. Stern, Jos. I. Sadler, J. V. Bergl, J. Hoffmann, Jos. Winterhalder ml.). SPBU, F 16, 1972, s. 202.
- 38 TOGNER, Miloš: *Malířství 17. století na Moravě*. Olomouc 2010, s. 173.
- 39 Oleje na plátně 450 x 306 cm, neznačeno, restauroval roku 1929 Adolf Heller a v letech 1941–1942 Otto Stritzko. JÍLKOVÁ, Anna: *Kostel sv. Petra a Pavla v Tištině a působení pohřebního bratrstva sv. Josefa v letech 1714–1783*. Diplomová práce FF UP Olomouc 2012, s. 107–109.
- 40 Olejenaplátně450x255 cm, neznačeno, restaurovánoroku1929AdolfemHelleremavletech1941–1942 Otto Stritzkou.
- 41 STEHLÍK, Miloš: *Materiál k dějinám malířství 18. století na Moravě*, (Jos. Stern, Jos. I. Sadler, J. V. Bergl, J. Hoffmann, Jos. Winterhalder ml.). SPBU, F 16, 1972, s. 202.
- 42 MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Diář kanonie z let 1750–1751, sig. 227-II-29, fol. 162r–163v.
- 43 Tamtéž, fol. 169 rv.
- 44 MZA Brno, G 12, Cerroniho sbírka, Cerroni II, inv. č. 300, Originalbriefe über Kunstsachen in Mähren.
- 45 Praha, Národní knihovna, sig. 65 C 464.
- 46 OPPELTOVÁ, Jana: Barokní slavnost a všední den v premonstrátské kanonii Klášterní Hradisko u Olomouce. *Historická Olomouc X*, 1995, s. 34, poznámka 35; PRUCEK, Josef: *Šest kapitol z dějin kláštera Hradiska*. Olomouc 1999, s. 19.
- 47 HURT, Rudolf.: *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě II*. Olomouc 1932, s. 135. ZAPLETAL, Florian: *Přerovský kreslíř a malíř Jan Hoffmann*. Kultura Přerova, 1968, č. 4, s. 58; INDRA, Bohumír: *Příspěvky k biografickému slovníku výtvarných umělců na Moravě a ve Slezsku v 18. a 19. století*. Časopis Slezského zemského muzea v Opavě, série B, 1998, s.149.
- 48 LAPÁČEK, Jiří: *Obraz Přerova z poloviny 18. století a malíř Jan Hoffmann*. Přerovské Echo, 1992, č. 8, s. 9.
- 49 INDRA, Bohumír: op. cit., s. 149.
- 50 Tamtéž, s. 150.
- 51 BAĐURA, Jan: *Lipenský okres*. Vlastivěda Moravská. Brno 1919, s. 365. Plán je uložen v ZA Opava, pobočka Olomouc Velkostatek Veselíčko, karton 59, inv. č. 1424, mapa 41; DOBEŠOVÁ, Ivana: *Zámecká rezidence ve Veselíčku*. Bakalářská diplomová práce na FFUP, Olomouc 2017.
- 52 Ivana Dobešová uvádí, že se jedná o sv. Karla Boromejského a neznámého světce. Zámecká rezidence ve Veselíčku, op. cit., s. 24–25.

Jan Štěpán

Drobnosti k plánům a vedutě Lipníka nad Bečvou z roku 1728 (a dalším)

Letošní rok přímo vybízí k zajímavostem týkajícím se minulých roků končících osmičkou, a byť jde v případě tohoto příspěvku spíše o náhodu, je to shoda okolností 290 let, kdy vznikly plány a veduta města Lipníka. O čem je vlastně řeč? Město Lipník má dochovanou kolorovanou vedutu, kterou zhotovil fulnecký malíř Gottfried Herbert (který ovšem v dané době žil a působil v Olomouci) a zároveň dva rozdílné plány, každý ve dvou exemplářích, z nichž jeden je zhotovený zemským geometrem Franzem Lorenzem Antonem Knittelem.¹ Byť ani jedna z těchto památek není ve skutečnosti datována, dvě pocházejí z roku 1728, a to přesto,

že byly zhotoveny k různým účelům.

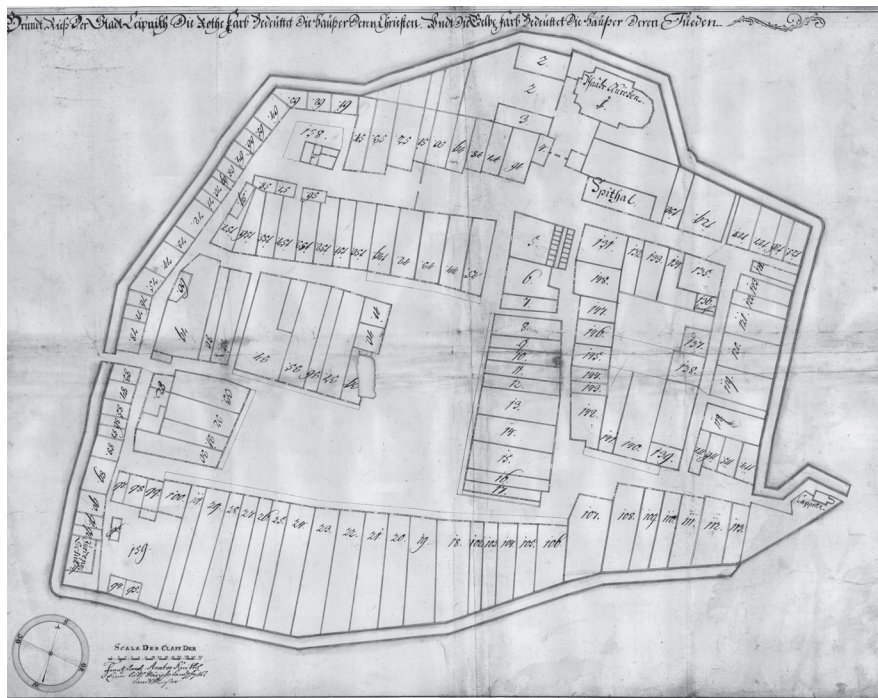
Nejprve tedy k těm, které mají společný rok vzniku 1728. První z nich je řekněme mírně starší a okolnosti vzniku plánu souvisí s nařízením císaře Karla VI. o separaci židovských a křesťanských obcí v městech a vesnicích z roku 1726 – tzv. translokačním reskriptem.² Impulsem pro vznik tohoto nařízení měly být židovské výtržnosti konané při církevních slavnostech ve městech a smyslem mělo být jim zamezit. Židovské obce se měly stát ještě více uzavřenými, měly být odděleny nejlépe vysokými zdmi a zazděním všech oken, které by vedly směrem z ghett. Ke skutečnému provedení však nakonec došlo jen ve výjimečných případech, ale všude se přinejmenším plánovalo provedení celé akce. Proto, aby bylo možné celou akci provést,

Plán města Lipníka k rozdělení židovské a křesťanské obce (ZAOpO)
.....

bylo potřeba získat přehled o podobě židovských čtvrtí a o eventuálním promíchání obou komunit vzájemně. Následně měly být navrženy výměny domů tak, aby se ghetta scelila a k vzájemnému kontaktu nemohlo docházet. V první fázi měly lokality s židovským osídlením zaslat nákresy rozvržení křesťanské a židovské obce a vzdálenosti židovských staveb od křesťanských kostelů. V případě, že nákresy nedostačovaly, měly být zhotoveny přesnější.

Dle dekretu královského tribunálu z 25. září 1727 publikovaného v patentech krajských úřadů 18. března 1728 bylo u Lipníka, Hranic, Osoblahy, Domašova, Valašského Meziříčí a Rožnova nutné přistoupit k zhotovení přesnějších map. Podle všeho byl do Lipníka vyslán zemský geometr Franz Lorenz Anton Knittel právě zemskou komisí, protože mu za práci město nic neplatilo a možnost financování státem stála již v nařízení z roku 1727.³ Mimo lipenský plán zhotovil Knittel stejně také plány Hranic, Ivančic, Jemnice, Rousínova, Třebíče a nejspíše nesignovaný plán Slavkova u Brna, který je prakticky totožný, jako ty ostatní. Na plán Lipníka se každopádně podepsal a pro poznání podoby města tak vznikly zmíněné nádherné a unikátní plány. Již bylo řečeno, že jsou ve skutečnosti dva a ve dvou vyhotoveních.⁴ Jedno paré těchto plánů se nachází ve sbírce map a plánů Moravského zemského archivu v Brně a druhé ve fondu Velkostatek Lipník.⁵

Plán města Lipníka zhotovený geometrem Knittellem (ZAOpO)

Knittelův plán je vcelku přesným katastrálním zákresem se snad provizorním číslováním jednotlivých domů (skutečné číslování totiž proběhlo až v roce 1771).⁶ Mezi lipenskými městskými účty se dochoval jeden z 13. května 1728, který nám

okolnosti vzniku přibližuje a zároveň tento plán datuje právě do zmíněného roku. „... z casse obecní vydá se pro pana Ingeniura, kterej město vyměřoval a počestnost se jemu učinila, pár mázů vina 16 krejc., přitom co pomáhali šňůru táhnout, bráným a hlásným, přičemž taky vždy některý z konšelů byl za pivo 18 krejc., společně třicet čtyři krejcarý. V Lipniku dne 13ho May 1728.“⁷ Geometr Knittel tedy s pomocníky z města vyměřoval město pomocí měřicí šňůry, která měla podle uvedeného měřítka nejspíše délku 27 sáhů. Zajímavé na něm také je, že zachycuje u většiny budov také snad přesné rozmístění dveří a oken, neboť mělo být zřejmé, které stavební otvory bude třeba zazdíť, aby na sebe jednotlivé komunity nemohly vidět. Aby bylo rozdělení židovské a křesťanské obce rozpoznatelné, byly domy první skupiny zakresleny žlutou barvou, zatímco druhé červenou. Popisky je zde určen pouze kostel, špitál a synagoga.

Datum účtu je shodou okolností zajímavé i tím, že zhruba ve stejnou dobu dorazilo do Lipníka psaní menšího písaře zemských desek v Brně Dismase Josefa Ignáce rytíře von Hoffer.⁸ Ten dopisem datovaným 11. května 1728 požádal město o vyobrazení při přípravě Moravské kroniky, kterou se chystal vydat.⁹ Potřeboval k tomu jednak stručné historické popsání dějin města, ale také vedutu, která měla sloužit jako podklad pro mědiryt do tištěné knihy.¹⁰ Lipenská městská rada proto oslovila 17. června 1728 malíře Gottfrieda Herberta a tak ve stejném roce vznikla další unikátní veduta, tentokrátě celého města, hradu Helfštýna a poleší nad Bohuslávkami a Loučkou.¹¹ Koncept dopisu malíři se dochoval v tzv. Zikmundově kronice, kam byl připojen samozřejmě až dodatečně, přičemž v dopise je specifikace požadavků Dismase Hoffera na podobu samotné veduty.¹²

A také v tomto případě se dochoval účet za zhotovení, který ukazuje, že objednávka byla skutečně iniciována městem, neboť za vedutu zaplatilo 10 zlatých 34 krejcarů. Opět slovy účtu: „z casse obecní zaplatí se panu malířovi Gottfridovi

Veduta Lipníka nad Bečvou z roku 1728 (AMB)

*Herbertovi, jenž pro přivedení do kupřštíchu v spisující kronice markrabství Moravského k přiložení pro věčnou památku město Lipník s předměstí, zámek, klášterem a situací jeho a z obou stran lesy i s Helfštýnem vymaloval a obkopíroval s barvami dle s ním již na vyměření učiněné smlouvy a handlování, deset rýnských a pro syna jeho discreti 34 krejc. v Lipníku 9ho julii 1728.*¹³ Zajímavé je, že se této práce zúčastnil také Gottfriedův dvacetiletý syn a jeho pozdější nástupce Eliáš František Ignác Herbert.¹⁴ Sama veduta je zhotovena jako ideální, tedy tak, jak nemohla být z jednoho místa vidět. Malíř se synem nejspíše postupně přecházeli zhruba od Podhůry po Krásnici, čímž zachytili rozvinutou perspektivu Lipníka, zámku a předměstí a posléze dokreslili hrad Helfštýn z pohledu, který nejvíce odpovídá pohledu z Krásnice. Zadavatelem bylo město, takže zde nevidíme žádnou z okolních vesnic, i když by zde měly být nejméně celé nebo části vesnic Bohuslávky, Loučka a Týn (z něj je zachycen pouze panský pivovar a dvůr). V této době již zřejmě stála kaple sv. Anny, ovšem samotné Horecko je mladšího data, takže veduta na západní straně končí přibližně v prostoru dnešního Náměstí Osvození, a v té době byly směrem k Oseku jen pole. Nesporně zajímavé je také zachycení památných lip, které rostly v Lipníku na náměstí, podoba původních městských bran, ale také to, že městské budovy měly skutečně střechy natřené na červeně, jak bývá uvedeno v městských účtech při jejich opravách.

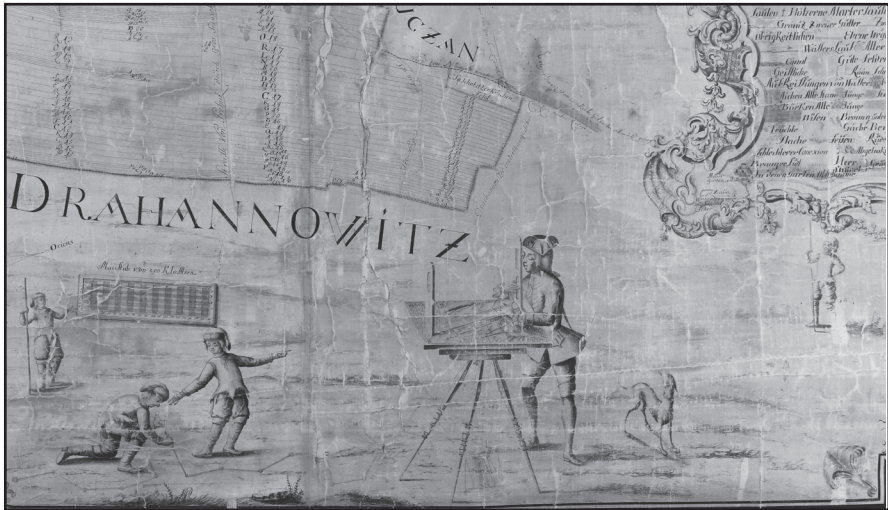
Mimo to ještě město Lipník v listopadu 1728 psalo Hofferovi, že mu teprve dodatečně posílají znak města, protože se jim nedařilo zastihnout malíře, aby ho vymaloval.¹⁵ Pravděpodobně šlo opět o malíře Herberta a shodou okolností se nejspíše díky tomuto prodlení dostal znak jinam, než měl. Byl totiž vlepen k ditrichštejnskému Mikulovu, kde ho nedávno správně identifikoval heraldik Karel Müller.¹⁶ Městský znak měl být vyhotoven podle privilegia biskupa Ditrichštejna z roku 1628, ve skutečnosti ale neodpovídá.¹⁷ Lev, který je v dolním poli, byl totiž v privilegiu zlatý a samotné pole černé, zatímco na zaslaném znaku je pole červené a lev černý.

Zatímco je ale Knittelův plán Lipníka jeho jedinou prací pro město, výběr malíře Herberta lipenskou městskou radou nebyl náhodný a jeho zakázek ve městě dohledáme daleko více.

Nejprve se tedy zmiňme o druhém nedatovaném plánu Lipníka vzniklém v souvislosti se separací židovské obce. Již bylo řečeno, že tento projekt měl počátek v roce 1726. První datované plány moravských měst, které byly dodány krajským komisím, pocházejí z ledna až července 1727 a pro jižní Moravu jich řadu zhotovil geometr Matyáš Godfried Schmidt Znojemský.¹⁸ V případě plánu Prostějova z roku 1727 není autor uveden, v případě Spálova, který sice není datován, se jako autor podepsal zednický mistr. Zdá se tedy, že část plánů skutečně zajistila zemská komise (alespoň pro jižní Moravu) a zbytek si nechala zhotovit sama města.

Znak Lipníka nad Bečvou z roku 1728 (AMB)

Geometr Surgent na mapě panství Náměšť na Hané 1746 (ZAOpO)

Pro Lipník je zde k dispozici kolorovaný plán, či spíše veduta, který je nedatován a nesignován, opět ve dvou vyhotoveních. Plán není přesně vyměřen a byl podle všeho zhotoven ve stejném období jako ty jihomoravské, mluví se o něm totiž v nedatovaném konceptu lipenského hejtmána, který jej poslal, a následné odpovědi z 23. května 1727 krajského hejtmána Bernarda Josefa Skrbeňského svobodného pána z Hříštlé.¹⁹

Lipenský hejtmán totiž uvedl, že v plánu jsou křesťanské domy zachyceny modrou a židovské světle červenou, což plánu odpovídá. To znamená, že tyto plány byly zhotoveny přibližně ve stejné době jako ty, které zhotovoval zmíněný Schmidt. V účtech města a velkostatku ovšem v dané době nenajdeme žádný účet za zhotovení plánu a tomu, aby je zhotovil nějaký geometr na účet zemské komise, neodpovídá dopis hejtmána lipenského panství, že zasílá plány. Takto by je jistě předal geometr sám. Plán se opět dochoval ve dvou vyhotoveních, která tentokrát nejsou shodná. Jedno je totiž bez popisek, zatímco druhé vyhotovení má vepsáno do určitých staveb jejich určení. Jsou to jednak Osecká a Hranická brána, dále knížecí dům, děkanství, škola, farní kostel, špitál a katovna. Mimo to obsahuje zákresy, kudy by mělo rozdělení vést. Plán proto bezpochyby pochází z doby před květnem 1727, naneštěstí ale k jeho vzniku mlčí jak městské, tak panské účty, přičemž je snad pravděpodobnější, že plán vznikl z popudu vrchnosti, v jejíž spisovně se také dochoval.

Zdálo by se, že dva plány a veduta z let 1727–1728 jsou na jedno městečko až mnoho, ale zvláštní je, že to nebyl jediný počín, kdy se v té době nechalo město zvětšit. Podle městského účtu z 28. prosince 1726 totiž tehdy město zaplatilo deset zlatých zmíněnému malíři Herbertovi za dvě zakázky. Slovy účtu „... z casse obecní zaplatí se panu malíři Herbertovi za jeden obraz do domu radního malovaný Concordia slove, aby při obci na svornost ohled byl, což s consensem obce učiněno jest. Za druhé pak za obrys města Lipníka, aby před očima byl, kdyby bylo jakých

gruntů nějaká překážka neb mutaci následovati chtěla, ujednaným způsobem za oba kusy deset rýnských. Datum v Lipniku dnes 28. decembris 1726²⁰

Byť se spojitost s nedatovaným a nesignovaným plánem nabízí, není tomu tak a město tak vlastnilo další, jistě opět unikátní vyobrazení v podobě mapy celého městského katastru. Podle inventáře movitostí na radnici z roku 1731, které převzal Antonín Smýkal po zemřelém Václavu Hořinu, se totiž nachází také tyto položky: „... obrazů malých a velkých malovaných i papírových spolu s Cardinálským Contrafě, erbem městským a malovanou Concordií, s rámy i některýma pozlacenýma, jak se každoročně spatřuje – 16 kusů, LandCarten Moravy s pozlaceným rámkem – 1, Mappa Situationis v gruntech města Lipníka – 1.“²¹ Prakticky stejný popis se objevuje i v inventářích z let 1744 a 1752, takže uvedený obrs města Lipníka od malíře Herberta z roku 1726 se podle všeho stále nacházel na radnici, stejně jako jím namalovaný obraz Concordia. A ani další položky mu ve skutečnosti nebyly cizí, neboť v dalším účtu z roku 1727 se objevuje, že „z casse obecní zaplatil se panu malířovi Herbertovi, jenž u Contrafée obrazu titl. Ex. Eminentii Cardinále z Dietrichštejna rám pozlacoval, taky při erbu městským rám podobně a v nim jedno dobrým zlatem obnovil, více rámec malej při lanschaftu Moravy pozlatil, od všeho dle úmluvy jeden rýnský čtyřicet pět krejcarů – v Lipniku dne 15. Februarii 1727²²“

Díky městským účtům lze dále uvést, že při opravě městských hodin Gottfried Herbert maloval a pozlacoval ciferník, a to podle účtu na pět zlatých, proplaceného 12. listopadu 1729.²³ Zajímavé je, že v tomto období měl již působit opět ve Fulneku, ovšem na účet se podepsal ještě jako měšťan a malíř města Olomouce.²⁴

Dělný obrs městský pro J. H. Malířovi, Gottfriedovi Herbertovi, z něhož pro zhotovení do Rýn. měřícího, to měřícího Plánu, vyj. Moravy a Rýna, dle toho, co je vzhledem pro měřícího Plánu města Lipníka a Fulneku, Jambur, Křížkovic a Svatých, při zhotovení obrazu, z něhož zhotovení obrazu, a obzvláště o zhotovení, do toho již na zhotovení zhotovení měřícího a zhotovení deset rýnských, a pro tyto dva účely 34 rýn. to Lipník dne 28. Juli 1728.

34 rýn. —

Antonín Janík: Stomatof

Účet za zhotovení veduty města Lipníka nad Bečvou 1728 (ZAOpO)

Podle tzv. Hejdučkovy kroniky města Lipníka se malíř Gottfried Herbert účastnil také vymalování kostela sv. Jakuba a nové výmalby jeho hlavního oltáře.²⁵ Mimo to maloval také oltářní obraz sv. Františka Serafinského v zámeckém kostele sv. Františka Serafinského, a to již v roce 1725.²⁶ A s Lipníkem byl nakonec malíř Gottfried Herbert svázán navždy, neboť zde zemřel a 2. prosince 1740 byl pochován na hřbitově, kde nejspíše pozůstatky jeho ostatků spočívají dodnes.²⁷

- 1 LAPÁČEK, Jiří: *Pokusy o separaci, translokaci a permutaci židů na Přerovsku v letech 1726–1730*. In: *Židé a Morava*. Kroměříž 1995, s. 27; LAPÁČEK, Jiří: *Korespondence D. J. I. Hoffera s moravskými městy*. In: *Sborník Státního okresního archivu v Přerově (SOKa Přerov) 13/2005*, s. 20–21.
- 2 PĚKNÝ, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha 2001, s. 95; KLENOVSKÝ, Jaroslav: *Plány separace židovského osídlení na Moravě z let 1727–28*. In: *Sborník z konference Židé a Morava 1995*. Kroměříž 1996, s. 54. Týž: *Židovské památky v Lipníku nad Bečvou*. Votobia 2000, s. 6–7, 16.
- 3 LAPÁČEK, Jiří: c. d. *Pokusy*, s. 24, 26.
- 4 FRUNC, Ondřej: *Židovské ghetto na podkladech plánů z let 1727*. Masarykova univerzita Brno, Filosofická fakulta – historický ústav, diplomová práce, Brno 2007, s. 64. KLENOVSKÝ, Jaroslav: c. d. *Plány*, s. 57.
- 5 Moravský zemský archiv v Brně (MZA), fond D 22 Sbirka map a plánů, sign. 1334. Zemský archiv v Opavě pobočka Olomouc (ZAOpO), fond Velkostatek (VS) Lipník, karton 70, inv. č. 685, sign. I 953, nyní uloženo zvlášť mezi plány a prohlášeno kulturní památkou.
- 6 Grundt Rieß der Stadt Leipnikh die Rothe Farb bedeutet die Haußer deren Christen und die Gelbe Farb bedeutet die Hauser deren Jueden.
- 7 ZAOpO, fond VS Lipník, karton 120, inv. č. 820, sign. R153.
- 8 Archiv města Brna, V3 Knihovna Mitrovského, sbírka vedut D. J. I. Hoffera, sign. A 260, č. 21/58, č. 353.
- 9 ZACHOVÁ, Irena: „*Historiam Moraviae scripturus...*“ D. J. I. Hoffer a jeho netištěné *Dějiny Moravy*. *Graeco-Latina Brunensia*. Masarykova univerzita roč. 14/2009, 1–2, s. 365–378.
- 10 LAPÁČEK, Jiří: c. d. *Korespondence*, s. 16–21 – zde je k dispozici i obsah zaslaných dějin.
- 11 INDRA, Bohumír: *Fulnečtí malíři 17. a 18. století*. Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, 18/1976, s. 5–6.
- 12 MZA, sbírka rukopisů G 10, sign. 283, fol. 163r, v. SOKa Přerov, fond Archiv města (AM) Lipník, inv. č. 665; celkový rozměr veduty je 635 x 355 mm.
- 13 Kupfrštych = mědiryt, discretii = diškrece = spropitné.
- 14 INDRA, Bohumír: c. d. *Fulnečtí*, s. 6.
- 15 LAPÁČEK, Jiří: c. d. *Korespondence*, s. 21.
- 16 MZA, G 12, Cerroniho sbírka II-248-18 – mylně vlepeno u Mikulova, za informaci děkuji PhDr. Karlu Müllerovi. Blíže k samotné sbírce PYŠNÁ, Pavlína: *Grafická sbírka Jana Petra Cerroniho a zdroje jejich akvizicí*. In: *Opuscula historie artium*. Masarykova univerzita Brno, F48/2004, s. 45–70.
- 17 SOKa Přerov, AM Lipník, inv. č. 3. VALA, Bohdan: *Vrácení privilegií městu Lipníku nad Bečvou kardinálem Františkem z Dietrichštejna roku 1628*. SOKAP 1993, s. 43–52. MÜLLER, Karel – ŠTĚPÁN, Jan: *Znak a pečeť Františka kardinála z Ditrichštejna*. Mikulovské sympozium XXIX. 2006. Mikulov 2007, s. 259–274.
- 18 KLENOVSKÝ, Jaroslav: c. d. *Plány*, s. 55.
- 19 ZAOpO, fond VS Lipník, karton 70, inv. č. 685, sign. I 953.
- 20 ZAOpO, fond VS Lipník, karton 120, inv. č. 820, sign. R149. Všechny dále uvedené účty podepsal Antonín Ignác Hruška primátor. Concordia = svornost, consensus = svolení, obrys města = plán, náskres či veduta, mutací = změna, výměna.
- 21 SOKa Přerov, AM Lipník, inv. č. 988, sign. I27, kart. č. 60 Contrafee = kontrfekt = portrét, šlo o obraz olomouckého biskupa Františka kardinála z Ditrichštejna, pobělohorského držitele lipenského panství; Landcarte = nejspíše se jednalo o některou verzi Müllerovy mapy Moravy.
- 22 ZAOpO, fond VS Lipník, karton 120, inv. č. 820, sign. R151.; oprava jednoho pole = v městském znaku byla dvě zlatá a jedno černé pole; landschaft = Landschaft krajina, v tomto případě ve významu mapy Moravy.
- 23 ZAOpO, fond VS Lipník, karton 121, inv. č. 820, sign. R159.
- 24 INDRA, Bohumír: c. d. *Fulnečtí*, s. 6.
- 25 ZAOpO, fond VS Lipník, inv. č. 423, Kronika radního písaře (syndika) Bernarda Františka Hejdučka, založená v r. 1720, fol. 162r, v.

- 26 PAVLÍKOVÁ, Eva: *Kostel sv. Františka Serafinského v Lipniku nad Bečvou*. Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, bakalářská práce. Praha 2016, s. 24.
- 27 <http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=be95a59e-f13c-102f-8255-0050568c0263 & scan=194>

Eva Slováková

O hostincích na Kelečsku I

Hostinské živnosti spravované Společenstvem svobodných a koncesovaných živností v Kelči

Původně byli řemeslníci sdružováni do cechů, postupně však význam cechů začal upadat a nakonec došlo koncem 50. let 19. století k jejich úplnému zrušení. Sdružení řemeslníků bylo však nutné, proto stát uvažoval o vzniku nové organizace a výsledkem se stala živnostenská společenstva, která začala vznikat po vydání nového živnostenského řádu 20. prosince 1859 (říšský zákon č. 227/1859). Do živnostenských společenstev byli nuceni vstoupit nejen všichni majitelé a pachtýři živností, nýbrž také pomocní pracovníci a učni. Patřily k nim všechny živnosti řemeslné, koncesované a svobodné. Smyslem vzniku společenstev byla ochrana společných zájmů, a především rozvoj obchodu a řemesla. Jednotlivá společenstva se starala o dodržování spořádaných poměrů, vykonávala určité disciplinární pravomoci i organizovala kontakty mezi členy.

Dne 15. března 1883 byl vydán nový zákon o živnostenských společenstvech, který vedl také k úpravám v živnostenském řádu. Byly zavedeny nové kategorie řemeslných živností, vázaných na průkaz způsobilosti, živnostníkům bylo uloženo povinné členství v živnostenských společenstvech a byl upraven poměr pomocných pracovníků k živnostníkům. Další novelizace přišla v roce 1897 (č. 93/97 ř. z.), v roce 1907 byl vydán nový text živnostenského řádu, jenž zahrnoval všechny změny, úpravy a doplňky po roce 1859. Tento řád již zůstal bez podstatných změn v platnosti až do období okupace. V roce 1948 nastala poslední změna v organizaci živnostenského podnikání. Usnesením Akčního výboru Národní fronty ze dne 20. prosince 1948 se stal jedinou povinnou organizací všech živnostníků v republice Svaz československého živnostnictva, který od 1. ledna 1949 převzal veškerou agendu a majetek ústředních svazů. Podléhaly mu krajské a okresní sekretariáty. Svaz se zaměřil na likvidaci živnostenských korporací a na práce při „socializaci“ živností. Svou činnost ukončil v roce 1952.¹

Řemeslníci z Kelče byli nejprve začleněni do živnostenských společenstev v Hranicích, teprve v roce 1886 vznikla v Kelči první dvě společenstva: společenstvo živností řemeslných a společenstvo svobodných a koncesovaných živností, v roce 1923 společenstvo krejčích a krejčovských a konečně roku 1926 společenstvo obuvníků. Všechna čtyři společenstva v Kelči působila až do roku 1942, kdy byla zrušena a jejich příslušníci se stali členy příslušných společenstev v Hranicích.

O zřízení živnostenských korporací v Kelči, které by sdružovaly řemeslníky ze stejných či příbuzných oborů nejen z města Kelče, ale i okolních obcí, bylo

rozhodnuto v roce 1884 na prvním společném shromáždění řemeslníků a živnostníků politického okresu Hranice. Jednalo se o zřízení dvou společenstev: společenstvo živností řemeslných a společenstvo živností svobodných a koncesovaných. Koncem roku 1885 se konala první valná hromada všech členů a příslušníků společenstva. Valné hromady se zúčastnil také zástupce živnostenského úřadu. Nejprve byl zvolen prozatímní starosta a jeho náměstek, dále byly upraveny a doplněny všeobecné stanovy společenstva, např. výše inkorporačních poplatků, složení výboru a délka funkčního období, stanoveno sídlo a rozsah působnosti, délka učební doby pro učně aj. Upravené a přítomnými členy valné hromady schválené stanovy byly zaslány ke schválení nejprve Okresnímu úřadu v Hranicích a poté Moravskému mistodržitelství v Brně. Po jejich definitivním schválení se první řádná valná hromada konala 16. května 1886, na níž byl zvolen nejvyšší orgán – společenstevní představenstvo v čele s předsedou, náměstkem, členy výboru a náhradníky.

Do Společenstva živností svobodných a koncesovaných se sídlem v Kelči patřily osoby pocházející z obcí: Babice (dnes místní část Kelče), Dolní Těšice, Horní Těšice, Kelč, Malá Lhota (dnes místní část Kelče nese název Lhota u Kelče), Malhotice, Opatovice, Paršovice, Rakov, Rouské, Skalička, Ústí a Zámrsky. Společenstvo zahrnovalo členy provozující především živnost obchodnickou, hostinskou a výčepnickou.

Pravděpodobně v roce 1937 došlo k vyloučení živností hostinských a výčepnických ze společenstva, jejich členství bylo povoleno v obdobném společenstvu v Hranicích. Na základě rozhodnutí Zemského úřadu v Brně koncem roku 1941 převzalo společenstvo smíšených živností v Hranicích veškerou písemnou agendu. V roce 1949 byly tyto písemnosti, jak už bylo výše uvedeno, předány okresnímu sekretariátu Svazu československého živnostnictva v Hranicích.²

Následující příspěvek se zaměřuje na historii hostinců v Kelči a v obcích ležících v jejím nejbližším okolí náležejících do bývalého okresu Přerov, tj. obce Dolní a Horní Těšice, Malhotice, Rouské a Zámrsky. Pro poměrně velké množství kelečských hostinců, dochovaných je 13 spisů, byly tyto rozděleny na dvě části. Sborník plánovaný na příští rok by měl přinést zbývající kelečské hostince a hostince ostatních obcí patřících do společenstva, tj. Babice, Lhota, Opatovice, Paršovice, Rakov, Skalička a Ústí.

Dle císařského patentu vydaného dne 20. prosince 1859, s působností od 1. května 1860, vstoupil v platnost tzv. živnostenský řád, jímž se řídily všechny živnosti, které řád rozlišoval na svobodné živnosti, řemeslné živnosti a koncesované živnosti. Pro výkon řemeslných živností bylo nutné získat patřičné vzdělání prokázané buď vyučením, nebo dlouholetou praxí. Mezi tyto živnosti byli zařazeni např. hrnčíři, zámečníci, klempíři, kováři, truhláři, koželuzi, dýmkaři, obuvníci, oděvníci, řezníci a uzenáři, mydláři, perníkáři a voskaři, pekaři, ale také sklenáři, zlatníci, kovorytci, holiči, knihaři či štukatéři. Za koncesované živnosti byly přihlášeny např. periodické dopravování osob, živnost plavecká po vnitrozemských vodách, živnost stavitelská, zednická, tesařská, kominická, vetešnická, ale také výroba hracích karet, zřizování plynovodů a správa parních kotlů, provozování pohřebnictví, hubení myši a krys, výroba jedů, výroba zbraní a střeliva, a provozování hostinské a výčepnické koncese včetně výčepu

a drobného prodeje pálených lihových nápojů, či výroba, prodej a výčep strojeného vína a polovína. Svobodné živnosti byly ty, které nepatřily ani k řemeslným, ani k živnostenským.

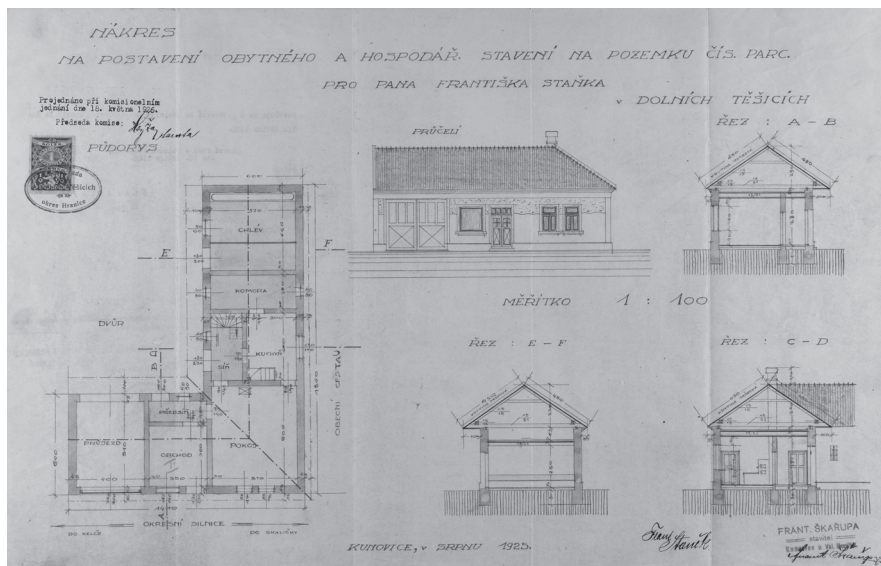
Provozování hostinské a výčepnické živnosti znamenalo mít tato oprávnění: a) přechovávat cizince, b) podávat pokrmy, c) čepovat pivo, víno a ovocné víno, d) čepovat a prodávat pálené lihové nápoje, e) čepovat strojené víno a polovíno, f) podávat kávu, čaj, čokoládu a jiné teplé nápoje a občerstvení, g) držet dovolené hry. Tato oprávnění mohla být propůjčována každé zvlášť, výběrově či všechna. O koncesi mohl požádat kdokoliv bez rozdílu pohlaví za prokázání spolehlivosti a bezúhonnosti a za dodržení všeobecných podmínek k samostatnému provozování živnosti. *„Koncese buď každým způsobem odeprěna, svědčí-li proti žadateli nebo proti členům žadatelovy rodiny, kteří žijí se žadatelem v rodinném svazku, takové skutky, které opravňují k domněnce, že by živnosti bylo zneužíváno k podpoře zapovězené hry, přechovávačství, nemravnosti neb opilství. Při propůjčení koncese přihlížeti jest k potřebě obyvatelstva, pak k tomu, zdali místnost, kde příslušná živnost má býti provozována, je způsobilá, k silnici, ulici nebo k náměstí, kde se místnost nalézá, a k tomu, může-li se k ní snadno policejně dohlížeti.“* Živnost měla být provozována především samotným majitelem koncese, pokud živnostenský úřad shledal příčiny neprovozování zvlášť důležité, mohla být živnost provozována náměstkem či pronajata.³ Na základě souhlasu příslušného obecního úřadu a vyjádření četnické stanice koncesi uděloval zpravidla okresní úřad.

V důsledku politických událostí v únoru 1948 nastalo postupné rušení všech živností. Dle tehdejší ideologie marxismu-leninismu patřil živnostník mezi nepřátelské vykořisťovatele, které bylo nutno odstranit. Do popředí se dostala velkovýroba, drobné podnikání se stalo pouhým doplňkem. Člověk dosud samostatně podnikající, odpovědný sám sobě, byl přeměněn na závislého, kontrolovaného a řízeného zaměstnance národních a komunálních podniků a družstev. V souladu s vládnoucí politickou ideologií to znamenalo přechod k vyšším formám organizace výroby, které měly lépe uspokojit duchovní a materiální potřeby člověka. Proces likvidace živností probíhal zpočátku přetokně, což vyvolalo chaos, neboť vybudování nového systému byl náročnější proces, než si vládnoucí moc připouštěla. Přitom zrušení drobných soukromých podniků, ve kterých pracovalo přes půl milionu osob, šlo jednoduše. Horší už bylo najít pro tyto osoby odpovídající uplatnění a také pokrýt služby, které do té doby poskytovaly. V roce 1953 byl proces z větší části ukončen, počet soukromých živnostníků v pohostinství byl snížen na 20 %. V roce 1960 byl tento tzv. třídní nepřítel úplně odstraněn.⁴ Hostinské živnosti byly buď přímo zrušeny, či převzaty Jednotou, výrobním a spotřebním družstvem. Majitelům hostinců byla jejich nemovitost zabavena, bylo jim však většinou umožněno povolání dále vykonávat i v domě nadále bydlet.

Dolní Těšice

Obec patří co do počtu obyvatel i domů k nejmenším na Hranicku. Ještě v roce 1900 zde žilo 119 obyvatel ve 21 domech, dnes zde trvale žije 60 obyvatel (Český

statistický úřad, počet obyvatel k 1. 1. 2018). Farností i školou příslušela do sousední Kelče, také spolkový život byl s Kelčí úzce spjat. První spolky zde začaly vznikat až na počátku 20. století. Ze živností je znám krejčí a obchod se smíšeným zbožím spojený s prodejem lihovin v uzavřených lahvích. Do hostinců spojených s výčepem či podáváním pokrmů chodili obyvatelé do nedaleké Kelče.⁵

Nákres na postavení domu Františka Staňka v Dolních Těšicích z roku 1925. SOKA Přerov

Hostinec č. p. 22

Od roku 1904 je znám František Matyska, č. p. 13, který provozoval živnost stáčení a prodávání piva a lihovin v uzavřených nádobách. Živnost provozoval do roku 1939. Hostinská a výčepní koncese je však známa u Františka Staňka, který nejprve vedl kramářství a krupařství v domě č. p. 10, později postavil dům č. p. 22 a živnost přenesl tam. Obchod se smíšeným zbožím rozšířil o prodej piva a sodovky v uzavřených lahvích. František Staněk podal dne 25. ledna 1928 žádost o udělení hostinské a výčepní koncese, žádost se vztahovala na nalévání pálených a lihových nápojů, jakož i na drobný prodej těchto nápojů hostům stojícím i přes ulici v obchodu se smíšeným zbožím a pouze po dobu otevření obchodu. Na koncesi se tudíž nevztahovala zavírací policejní hodina pro běžné hostince. Obecní výbor Dolních Těšic ani Společenstvo svobodných a koncesovaných živností v Kelči proti tomu nic nenamítaly, neboť nejbližší hostinec byl v Kelči, vzdálené tři kilometry. Dne 18. dubna 1928 Okresní úřad v Hranicích vykonal nezbytnou komisionální prohlídku hostinských místností za účelem zjištění jejich stavu, zda odpovídají stavebním i hygienickým předpisům k provozování hostinské koncese. Díky těmto komisionálním prohlídkám se nám dochovaly popisy hostinských prostor. Výčep v Dolních Těšicích se nacházel spolu s obchodem v novostavbě domu č. p. 22. Do

obchodu (výčepu) se vcházelo přímo z ulice po třech schodech. Podlaha hostince byla dřevěná, strop rákosový. Místnost měla rozlohu 3,5 x 3,6 m a denní světlo sem vstupovalo jediným čtvercovým oknem. K uchovávání beden s lihovinami sloužil sklep vystavěný pod domem, do něhož vedl ruční výtah z předsínky vedle obchodu. Koncesní listina byla vystavena 23. května 1928. Hostinská živnost byla provozována až do 12. března 1953, kdy byla odhlášena. O čtyři dny později byl hostinec č. p. 22 převzat Jednotou, spotřebním a výrobním družstvem v Hranicích.⁶

Horní Těšice

Obec o málo větší než Dolní Těšice. V roce 1900 zde žilo 149 obyvatel ve 26 domech, dnes zde trvale žije 152 obyvatel (Český statistický úřad, počet obyvatel k 1. 1. 2018). Farností i školou příslušela obec do sousední Kelče, později děti začaly navštěvovat školu ve Všehovicích. Také spolkový život se zde vyvíjel

Horní Těšice 4/3 1953.

Přátelsh.

Věc: Frant. Rýpara, Horní Těšice, č. 4
přátelsh. o povolení dát
hostinskou živnost do blida.

Ohraničující nar. výboru v Hranicích.

Podpsaný Frant. Rýpara v Horní Těšicích přátelsh. ON V,
o povolení dát hostinskou živnost do blida, ať je v obci
utvořeni z H. D. živnost bych pak přídát z H. D. Soudně
přátelsh. i drážku byta živnosti přátelsh. pro nedostatek
financování, k utvoření živnosti.

Doufám, že mi přátelsh. bude vyhověno.

Rýpara František

Okresní úřad v Hranicích

Došlo: 5. III. 1953 ML:

Zn: K-502-1953

Horní Těšice
Dne 29/10. 1953 před n. 25 95 - 07/1953

Oznámení Fr. Rýpara, hostinského v Horních Těšicích, o složení živnosti z roku 1953. SOkA

podobně jako v Dolních Těšicích. Obyvatelé se živilí především zemědělstvím. Ze živností bylo v provozu krupařství, později rozšířené o prodej lihových nápojů v uzavřených láhvích.⁷

Hostinec č. p. 7

Ferdinand Rolinc provozoval od roku 1905 krupařství spojené s prodejem cukru, kávy, koření, petroleje, v roce 1910 živnost rozšířil o prodej lihových nápojů, tj. piva a kořalky, v uzavřených lahvích. V březnu 1939 ohlásil složení živnosti. Hostinská a výčepnická koncese se však vztahovala na dům č. p. 7. Na jaře 1897 podal František Rýpar na Okresním úřadu v Hranicích žádost o udělení hostinské a výčepní koncese. Na schůzi obecního výboru Horní Těšice, konané 2. května 1897, se členové vyslovili proti udělení koncese. Důvodem k nesouhlasu bylo, že se František Rýpar teprve nedávno do obce přistěhoval, dosud neodevzdal domovský list a obecní výbor o své žádosti o udělení koncese ani neinformoval. Koncese byla udělena 31. srpna 1898. Františka Rýpara však provázely problémy po celou dobu trvání hostinské živnosti. Už v srpnu 1897 dodatečně žádal o rozšíření koncese, která vlastně ještě nebyla udělena, na držení dovolených her, konkrétně žádal o možnost hraní kuželek a karet. Tato žádost však byla zamítnuta a celá záležitost se protahovala ještě několik let, navzdory přímluvám i odvolání Františka Rýpara, pod které se podepsalo 16 občanů. V únoru 1904 byl dokonce obviněn, že ve svém hostinci dovoluje hrát zakázané hry, a při výslechu konaném 29. února vypověděl: *„Asi dva měsíce před Vánoce jsem poklízal jsem okolo hospodářství, neboť nemohu být živ pouze ze živnosti hostinské. Když jsem přišel do hospody, viděl jsem tam několik osob pohromadě, které přišly na návštěvu. Ty měly ořechy a staré karty, já jsem k nim přistoupil a pravil jsem k nim: „Copak vy tu děláte?“ Načež oni mi řekli: „Hrajeme o ořechy (4 za halěr) v karty.“ Nato jsem já jim hned řekl, by toho nechali, že nemám povolení, což oni učinili.“* Také přivolání svědkové Antonín Pelc, Jan Čech, Josef Maňas a Ferdinand Libosvár vypověděli shodně, že v hostinci u Františka Rýpara někdy hrávali karty. Hostinskému se to však nelíbilo a vždy je upozorňoval, aby hraní zanechal. Také s konáním tanečních zábav měl hostinský Rýpar nepříjemnosti, údajně včas nepožádal o povolení překročit policejní hodiny a opět na něj byly stížnosti. V roce 1909 František Rýpar přistavěl k hostinci novou místnost. O dva roky později si znovu podal žádost o rozšíření koncese o držení dovolených her, proti čemuž již nic nenamítal ani obecní výbor Horní Těšice, ani Společenstvo svobodných a koncesovaných živnosti v Kelči.

Další zprávy máme až po roce 1926. V dubnu toho roku Obecní úřad v Horních Těšicích upozornil Okresní úřad v Hranicích na zanedbaný stav zdejšího hostince. Na základě toho se konalo komisionální jednání spojené s prohlídkou hostince, ze kterého se nám dochoval popis: *„Nálevna má rozměry 7 x 5,80 m a výšku 3,30 m. Osvětlena je dvěma okny se sklápěcími ventilacemi v horních třetinách. Malba výčepu je sešlá, zdivo odřené, nábytkem jest místnost nedostatečně vybavena.“* Podobně na tom byla také vedlejší hostinská místnost. Jediná kuchyně v domě byla společná pro byt i pro hostinec. Dále se zde nacházely dva záchody a malý pisoár, přístupné z vedlejší hostinské místnosti. Majitel měl nařízeno provést nutné opravy a úpravy, z nichž zmíníme alespoň některé: obě místnosti bylo třeba nově vymalovat ve světlém tónu, nálevnu opatřit potřebným nábytkem, především stoly,

židlemi, vhodným výčepním stolem, kamny, popelníčky, plivátky i nádobím, opravit schody na půdu i do sklepa, hnojiště vyzdíat a pravidelně vyvážet žumpu.

František Rýpar se však více než hostinci věnovat hospodaření, které jej živilo, a nařízené opravy provedl jen zčásti. Právě z důvodu obhospodařování rozsáhlých pozemků, které se nacházely též na katastru sousední obce Zámrsky, požádal v srpnu 1926 o schválení nájemce Ferdinanda Rolince ve svém hostinci. Četnická stanice v Kelči, která provedla šetření, zda byl Ferdinand Rolinc vhodným kandidátem na nájemce hostinské živnosti, jej ve svém hlášení za nájemce nedoporučovala: Ferdinand Rolinc, narozen 1874 v Rouském, příslušný do Horních Těšic, byl náruživý hráč a občany rád sváděl ke karetním hrám. Přesto byl zřejmě jako nájemce schválen a byl jím dva roky.

V roce 1928 František Rýpar živnost krátce provozoval sám. Od března 1929 se zde vystřídalo několik nájemců. Nejprve to byl Josef Krempl, narozen 1899 v Olšanech, okres Prostějov, od roku 1932 František Toláš, narozen 1904 v Ústí, v červnu 1933 Anežka Dreslerová, narozená 1889 v Košatce nad Odrou, okres Nový Jičín, a od července 1933 Marie Cagašová, narozená 1907 v Dolním Újezdě, až do listopadu 1937, která v hostinci č. p. 7 provozovala také krupařství, jež vedla až do roku 1950.

Za časté střídání nájemců zřejmě mohl také neutěšený a stále zanedbaný stav hostince. V červenci 1927 provedlo Zemské četnické velitelství pro Moravu v Brně šetření, při kterém zjistilo hrozivý stav hostince. V místnosti výčepu byly pouze dva stoly, žádné židle, jen okolo stěn lavice, na stolech nebyly žádné popelníčky ani plivátka. V obou hostinských místnostech bylo všude plno špíny, také sklenice byl špinavé. Výkaly i močůvka vytékaly na cestu a znečišťovaly široké okolí. Nepříznivé hodnocení dostal také tehdejší nájemce Ferdinand Rolinc, který zvláště svobodným ženám dělal nemravné návrhy a osahával je na choulostivých místech, služky odmítaly do hostince, při kterém byla zřízena také trafika, chodit z obavy, aby je náhodou neznásilnil. Úpravy se nekonaly. Z dubna 1928 je známa další stížnost na špatný hygienický stav. Obyvatelé si opět stěžovali, že ze záchodů i ze dvora byly vypuštěny přímo na cestu močůvka i výkaly, tímto se cesta stávala nesjízdnou a vzduch v širokém okolí byl nesnesitelný. Starosta obce Antonín Valenta chtěl nápravu sjednat osobně. Setkal se však s nepořízenou. Manželka hostinského Ludmila Rýparová se na něj obořila, aby jim dal pokoj, žádný jim prý nemá co poroučet a každý jim může vlézt na záda... Stížnost byla projednávána znova na Zemském četnickém velitelství v Brně, které nařídilo Okresnímu úřadu v Hranicích, aby dohlédl na zlepšení hygienických podmínek.

Prostředí hostince se postupně zlepšovalo. Od srpna 1935 mohli hosté poslouchat rádio, neboť manželé Rýparovi obdrželi licenci k provozu radiového přijímače značky Mikrophona, a v roce 1938 proběhla přestavba hostince a jeho rozšíření o přístavbu hostinského pokoje. Od prosince 1937 provozoval hostinec František Rýpar, po jeho smrti v roce 1941 provoz převzal jeho syn František Rýpar, narozen 1891 v Malhoticích, který byl nucen zažádat o udělení hostinské a výčepnické koncese pro svou osobu. V této době udělení hostinské koncese doporučovalo již Společenstvo hostinských soudního okresu hranického v Hranicích. Okresní úřad v Hranicích koncesi udělil 29. října 1941.

František Rýpar mladší vedl hostinec v Horních Těšicích až do března 1953, kdy Okresnímu národnímu výboru v Hranicích oznámil, že živnost dal do klidu. Od 1. dubna 1953 však byl hostinec začleněn do Jednoty, spotřebního a výrobního družstva v Hranicích. Živnost se podle vládního nařízení č. 121/1943 Sb. považovala za zaniklou a byla ze živnostenského rejstříku vymazána.⁸

Kelč

Starobylé město Kelč se dnes nachází na území bývalého okresu Vsetín, při potoce Juhyně, který se u Choryně zleva vlévá do řeky Bečvy, asi 12 kilometrů jihovýchodním směrem od Hranic. V roce 1900 zde bydlelo 2449 obyvatel ve 421 domech, mezi nimi také 16 Židů. Dnes zde žije 2700 obyvatel (Český statistický úřad, počet obyvatel k 1. 1. 2018). Fara i škola se nachází v místě. Sbor dobrovolných hasičů byl založen již v roce 1884, později přibýly další: Spolek paní a dívek Božena Němcová, sokolská jednota, čtenářský spolek, Katolická beseda, včelařský spolek, orelská jednota apod. Kelč byla centrem živností. V roce 1900 se zde nacházelo 33 obuvníků, 15 krejčích, 4 švadleny, 5 stolařů, 5 pekařů, 6 řezníků a uzenářů, 3 kováři a podkováři, 2 sedláři, 2 natěrači, 2 sířaři, 2 koláři, 2 soustružníci, 2 klempíři, 2 mlynáři, zámečnický, pilníkář, tesař, stavitel, perníkář, cukrář, knihař, sklenář, hodinář, holič, kominík, punčochář, provazník, výrobitel sodovky. Zvláštní pozornosti zasluhuje dýmkařské řemeslo. U 12 mistrů pracovalo celkem 80 dělníků, jejichž výrobky se těšily oblibě v celém Rakousko-Uhersku (Vídeň, Štýrský Hradec, Halič, Uhry), ale putovaly také do Ameriky. Obyvatelům sloužilo 12 obchodů se smíšeným zbožím, 6 se zbožím střízním, 5 obchodů s máslem a vejci, 2 obchody s kůžemi, 3 obchody se zeleninou a ovocem, 2 prodejny cukrářských výrobků, 2 obchody prodávající lihové nápoje, 2 mlékárny. Ve městě měly svou filiálku firma Mundus a firma Thonet, obě zabývající se výrobou nábytku z ohýbaného dřeva. Jiný průmysl zde nebyl.⁹

Hostinec č. p. 21 (zbourán, na jeho místě dnes stojí prodejna COOP Jednota, č. p. 21)

Mariana Minářová obdržela hostinskou a výčepnickou koncesi dne 1. července 1881 v obvyklém rozsahu, včetně možnosti přechovávat cizince. Byl to tedy zájezdní hostinec, který byl na tomto místě znám již z dřívějších dob, kdy zde stávala jedna z městských bran, u které se každý příchozí na trh musel prokázat pasem a potvrzením o zaplacení příslušných poplatků. U hospody také byly odstaveny povozy, neboť silnice musela zůstat průjezdná. Místo před hospodou bylo vyhrazeno prodeji kožešin, čepic a beranic, vedle měli své stánky provazníci a sedláři, o kus dál stáli klempíři se svým plechovým nádobím a za nimi obchodníci se železným zbožím.¹⁰

Když 9. října 1893 majitelka hostince zemřela, zůstal po ní jednadvacetiletý syn Klement Minář, kterému byl coby nezletilému určen poručník Vincenc Hlavica, jenž zažádal o propůjčení koncese do doby Klementovy zletilosti. Po tu dobu živnost provozoval náměstek, kterým se stala pětadvacetiletá Marie Minářová, Klementova sestra.

O tři roky později byl již Klement Minář plnoletý a dne 10. listopadu 1896 požádal o udělení hostinské a výčepnické koncese již bez přechovávání cizinců. O několik měsíců později předložil stavební plány na přestavbu hostince, resp. na zvýšení budovy. Že to bylo poněkud unáhlené jednání, vyplývá z dalších zpráv, ve kterých každoročně žádal o prodloužení lhůty dokončení přestavby. Důvod byl prostý, a to nedostatek financí, způsobený neúrodou a živelními pohromami, navíc

Obr. č. 52 Polní cvičení československé armády v Kelči v roce 1925.

Západní strana náměstí v Kelči v roce 1925, rohový přízemní domek uprostřed obrázku je Ryškova hospoda čp. 21, dnes na jeho místo stojí prodejna COOP Jednota. Papajik, David a kol.: Dějiny města Kelče, Kelč 2004, obr. č. 52, s. 365

jej čekalo vojenské cvičení. Když náhle 9. listopadu 1902 zemřel na tuberkulózu, vedení hostince převzala jeho žena Marie Minářová, která požádala o udělení hostinské koncese.

V následujících letech se v provozu hostince vystřídal několik osob. V roce 1903 podala Marie Minářová, nově provdaná za Roberta Skýpalu, hostinského v Brankách č. p. 16, okres Valašské Meziříčí, žádost o povolení pro nájemce Roberta Radu. Hostinec č. p. 21 Marie Skýpalová pronajímala až do roku 1905, kdy jej prodala Amálii Němcové, narozené roku 1879 v Kunčicích, příslušné do Rouského. V červenci ohlásila složení živnosti na domě č. p. 21 ve prospěch nové majitelky. Již v dubnu 1907 však Amálie Němcová ohlásila svého zástupce Františka Březinu. Mezitím dům prodala Alfrédu Wolfovi, továrníku v Hranicích. František Březina coby nájemce vydržel jen krátce, v únoru 1908 oznámil, že se nájmu vzdal. Na jeho místo nastoupil Jindřich Celman z Choryně, po němž se vedení podniku ujal v březnu 1913 nový nájemce Karel Ryška. Firmě na výrobu lihovin Abrahama Wolfa v Hranicích hostinec č. p. 21 v Kelči patřil do roku 1916,

kdy jej odkoupil Eduard Červek, pachtýř hostince v Heřmanicích. To už byla koncese udělena ve zmenšeném rozsahu, tj. bez přechovávání cizinců a bez nálevu pálených lihových nápojů, neboť v Kelči v té době bylo uděleno jedenáct oprávnění a potřeba obyvatel tak byla zajištěna. V roce 1921 žádal o schválení nájemce již nový majitel Čeněk Hořínek, narozený v roce 1865 v Malé Košatce, okr. Nový Jičín, obchodník s koňmi v Místku a vlastník hostince v Místku č. p. 209. Novým

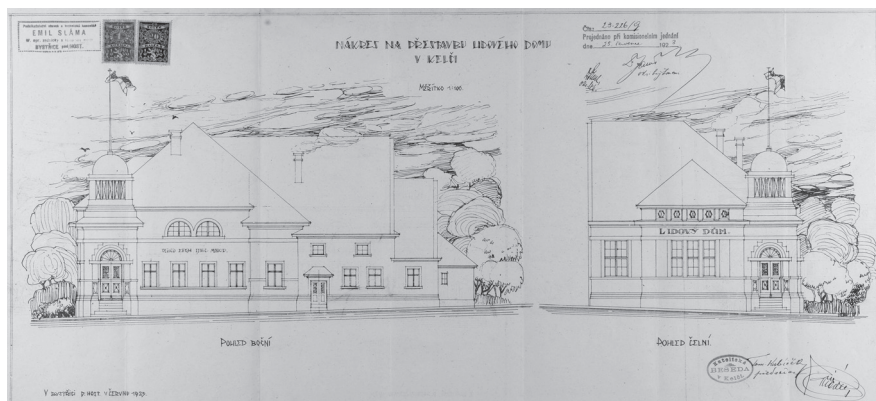
Hostinec čp. 21 u Ryšků, na jehož místě dnes stojí prodejna Jednota COOP. Foto E. Slovákova

nájemcem měl být Josef Vacula, ten ale nebyl schválen, a tak provoz hostince zůstal na dosavadním nájemci Karlu Ryškovi. Teprve v roce 1925 hostinec č. p. 21 odkoupila Anděla Ryšková, manželka Karla Ryšky, dosavadního nájemce hostince v Opatovicích, a požádala o udělení hostinské a výčepnické koncese v obvyklém rozsahu, včetně přechovávání cizinců, vždyť to přece býval zájezdní hostinec. Proti udělení koncese nebyly vzneseny žádné námitky, navzdory tomu, že „Karel Ryška je notorický pijan, v opilství však výtržnosti nikdy nedělá“.

Anděla Ryšková hostinec provozovala až do roku 1949, kdy jí byla dne 29. listopadu koncese odňata: „...újmna na obživě vám žádná nevzniká, neboť vlastníte také malé hospodářství o 2,52 ha půdy, které vám obživu dostatečně zajišťuje. Z hostinských místností bude možno zřídit menší bytovou jednotku.“¹¹

Hostinec č. p. 25 – Posvátno (Lidový dům Katolické besedy v Kelči, nyní č. p. 435)

Josef Mikulík odkoupil v srpnu 1882 od Floriana Pragače dům na Posvátném č. p. 29, na něž o měsíc později získal oprávnění provozovat hostinskou živnost

Nákres na postavení Lidového domu čp. 25 v Kelči – Posvátno z roku 1923, nyní čp. 435. SOKA Přerov

stejně jako jeho předchůdce. V roce 1886 žádal o schválení nájemce Leopolda Fišera z Hranic, čemuž Okresní úřad v Hranicích odmítl vyhovět, protože bylo zjištěno, že Leopold Fišer by hostinskou živnost sám neprovozoval a zamýšlel si na hostinec vzít podnájemníka Josefa Nebeského z Kelče. Josef Mikulík již hostinec nechtěl provozovat sám, měl čtyři děti a chtěl, aby se vzdělávaly v německém jazyce, což v Kelči, čistě českém městě, nebylo možné: „*Jelikož na škole Kelečské pouze česky potažmo moravsky se vyučuje, tedy jsem se rozhodl (nemaje jiných k tomu dostatečných prostředků) prozatímně s mými dítky do městečka Oder ve Slezsku, kdež německé školy pozůstávají, se odebrati, aby tamto potřebné vědomosti pro mé dítky získati mohl.*“ Následující rok Josef Mikulík ohlásil zástupce Ferdinanda Jiříčka, příslušného do Kelče, protože prodělal zápal plic a hostinec ze zdravotních důvodů nemohl sám provozovat.

Další zprávy máme až z roku 1896, kdy Ferdinand Jiříček, již majitel domu na Posvátném č. p. 25, byl, co se týče hostinské koncese, stále ještě nájemcem Josefa Mikulíka. V tom roce Ferdinand Jiříček pro špatný stav celé budovy předložil stavební plány k její přestavbě. V březnu 1896 se odbývalo komisionální jednání o způsobilosti přestavby, ze kterého je znám popis hostince: „*Stavení čís. 25 jest přízemní budova, jejížto prostřední část na jedno patro vyvýšena jest. Budova jest z cihel pálených vystavena, střecha šindelem pokryta. Zadní část budovy na pravé straně jest vystavena ze stěn dřevěných. Příchod do budovy děje se ze strany okresní silnice, chodbou jen 1,10 m širokou a asi 17 m dlouhou a neosvětlenou lze se dostat do světnice hostinských a do krámu ležícího vlevo od chodby. Vpravo od chodby této nalézají se místnosti bývalého hostince, v zadní části chlév a světnice, jakož i bývalá kuchyně. Na levé straně jest podsklepený krám, komora, z níž příchod ku sklepu a na půdu vede, pak proti dvoru světnice hostinského. Vyvýšení střední části budovy je z nepálených cihel, místnosti této používá se pro uschování sena. Co se týče stavu budovy, tedy se uvádí následující: střecha velmi chatrná a nepraktické konstrukce. Stropy po většině hlavně v zadní části uhnílé, zadní dřevěné hrozí sesutím...*“ Zároveň Ferdinand Jiříček žádal o povolení hostinské koncese na dům č. p. 25, jakmile bude přestavěn, zatímco koncese na domě č. p. 29 měla být

zastavena. Obecní výbor města Kelče schválil 8. srpna 1896 přenesení hostinské koncese z domu č. p. 29 na dům č. p. 25 na Posvátném, ačkoliv přestavba hostince ještě nebyla dokončena a na Okresním úřadě v Hranicích byla na Ferdinanda Jiříčka podána stížnost na špatné zdravotní poměry jeho hostince. Opravy budovy zřejmě nešly tak dobře, jak si Ferdinand Jiříček představoval, vřdyť teprve v říjnu 1896 pokládal podlahu. Přes několikrát upozornění Okresního úřadu v Hranicích se mu přestavba hostince podařila dokončit v prosinci téhož roku.

Lidový dům v Kelči

Kelč čp. 435, Lidový dům. Později sem byla umístěna pobočná výroba kojeneckého a dětského zboží Loana Rožnov pod Radhoštěm. Nyní je dům majetkem Římskokatolické farnosti Kelč. Papajík, David a kol.: Dějiny města Kelče, Kelč 2004, obr. č. 45, s. 361

Od června 1898 do května 1900 Ferdinand Jiříček hostinec pronajímal Františku Zrunkovi, poté hostinskou živnost provozoval sám až do své smrti 6. ledna 1902. Po smrti manžela hostinec převzala na vdovský účet Vilemína Jiříčková. V roce 1919 požádala o schválení nájemce Karla Kajnar, narozeného roku 1875 v Rouském. Karel Kajnar byl vyučený řezník a uzenář a deset let působil jako hostinský v sousedních Všechovicích č. p. 77. Následující rok se Karel Kajnar stal novým majitelem hostinec č. p. 25. Dle posledních zpráv se Vilemína Jiříčková z Kelče odstěhovala, neznámo kam. Dne 29. září 1920 požádal Karel Kajnar Okresní úřad v Hranicích o udělení koncesní listiny s oprávněním: 1. výčepu piva, vína a ovocného vína, 2. výčepu pálených lihových nápojů, 3. podávání teplých a studených pokrmů, 4. podávání kávy, čaje, čokolády a jiných teplých nápojů a občerstvení, 5. držení dovolených her. Proti udělení koncese nikdo nic nenamítal, vřdyť tam hostinec byl již provozován, jen děkan P. Tomáš Kubíček napsal žádost, aby „hostinský alespoň v čas trvání hlavních bohoslužeb Božích v sousedícím kostele netrpěl hlučných her na automat a, pokud je v jeho moci, ani mládež v čas služeb Božích tam nepřechovával“. Koncese byla udělena 22. prosince 1920.

Další zprávy máme o tři roky později, to už byl majitelem spolek Katolická beseda v Kelči,¹² jejímž předsedou byl děkan Kubiček. Spolek dne 15. března 1923 zažádal o udělení hostinské koncese. Aby mohla být hostinská a výčepnická koncese Katolické besedě udělena, musel spolek nejprve požádat o změnu stanov. Téhož roku oznámila Katolická beseda přestavbu domu č. p. 25. Nový spolkový dům byl postaven v rekordním čase, 6. července 1923 totiž spolek získal stavební povolení, 14. října 1923 P. Tomáš Kubiček ohlásil dokončení stavby. Ve spolkovém domě byl nově zřízen tělocvičný sál, který měl sloužit také k pořádání divadelních představení, v přízemí se dále nacházela šatna pro účinkující, hostinská místnost, kuchyně a příslušenství, v patře byl vybudován byt pro hostinského o dvou pokojích a komoře.

Hostinskou živnost v lidovém domě provozovali nájemníci, kteří se často střídali. Arnošt Dybal byl od konce roku 1924 vystřídán Janem Markem, který až dosud působil jako hostinský ve Veřovicích, v listopadu následujícího roku odešel do Valašského Meziříčí a místo hostinského přijal Ignác Rada, narozený 1900 v Kelči, krejčovský pomocník. Až v říjnu 1932 byl ohlášen nový nájemce František Jiříček, narozený 1905 v Kelči, který v červenci 1934 pořídil do hostinské místnosti radiový přijímač značky Schaub.

Dne 2. prosince 1938 byl spolek Katolická beseda v Kelči, jejímž předsedou byl Eduard Sasín, jednatelem P. Antonín Vrzalík, z finančních důvodů i vlivem nenadálých politických událostí nucen prodat dům č. p. 25 Spořitelnímu a záloženskému spolku v Kelči. Kupní cena činila 143 000 K (118 000 K nemovitost, 25 000 K hostinský inventář). Součástí kupní smlouvy však byla také podmínka o užívání: spolky Katolická beseda i tělocvičná jednota Orel mohly bezplatně užívat dvoranu, tj. tělocvičný sál, jeviště, přilehlé místnosti za jevištěm pro herce za účelem pořádání divadel, zkoušek, plesů, zábav, schůzí, přednášek, příp. cvičení, dále měly přístup k záchodům a na půdu k vytahování opony a kulisových stěn, a to do doby, než se užívání zřeknou.

Spis k hostinské živnosti č. p. 25, který je uložený ve Státním okresním archivu v Přerově ve fondu Okresní úřad Hranice, končí rokem 1939. V tom roce Spořitelní a záloženský spolek coby soudobý majitel domu č. p. 25 projednával a vyřizoval změnu svých stanov a udělení živnostenského oprávnění. Hostinskou koncesi měl stále v nájmu i po druhé světové válce František Jiříček.¹³

Osada Posvátno byla dříve podrobena robotou přímo kelečskému faráři. Její zajímavostí je, že nikdy netvořila souvislou skupinu domů, nýbrž jednotlivé domy byly rozesety v různých částech města. Už v roce 1924 byla osada Posvátno sloučena s městem Kelčí, stále si však obyvatelstvo volilo svého hospodáře. K úplnému sloučení došlo až v roce 1942, kdy osada přestala úplně existovat. Domy náležející k osadě měly svá čísla popisná, celkem 62, která byla následně po sloučení přečíslována.¹⁴

V roce 1948 se podařilo do Kelče přivést první opravdu průmyslový podnik. Jednalo se o Moravskoslezské pletárny (MOP), později n. p. Loana Rožnov. Dílna byla nejprve zřízena v hasičském domě, kde se ovšem prostory ukázaly jako nevyhovující. V roce 1950 se provoz přestěhoval do upraveného lidového domu.¹⁵

Hostinec č. p. 29 (Restaurace u Pajdlů, č. p. 29)

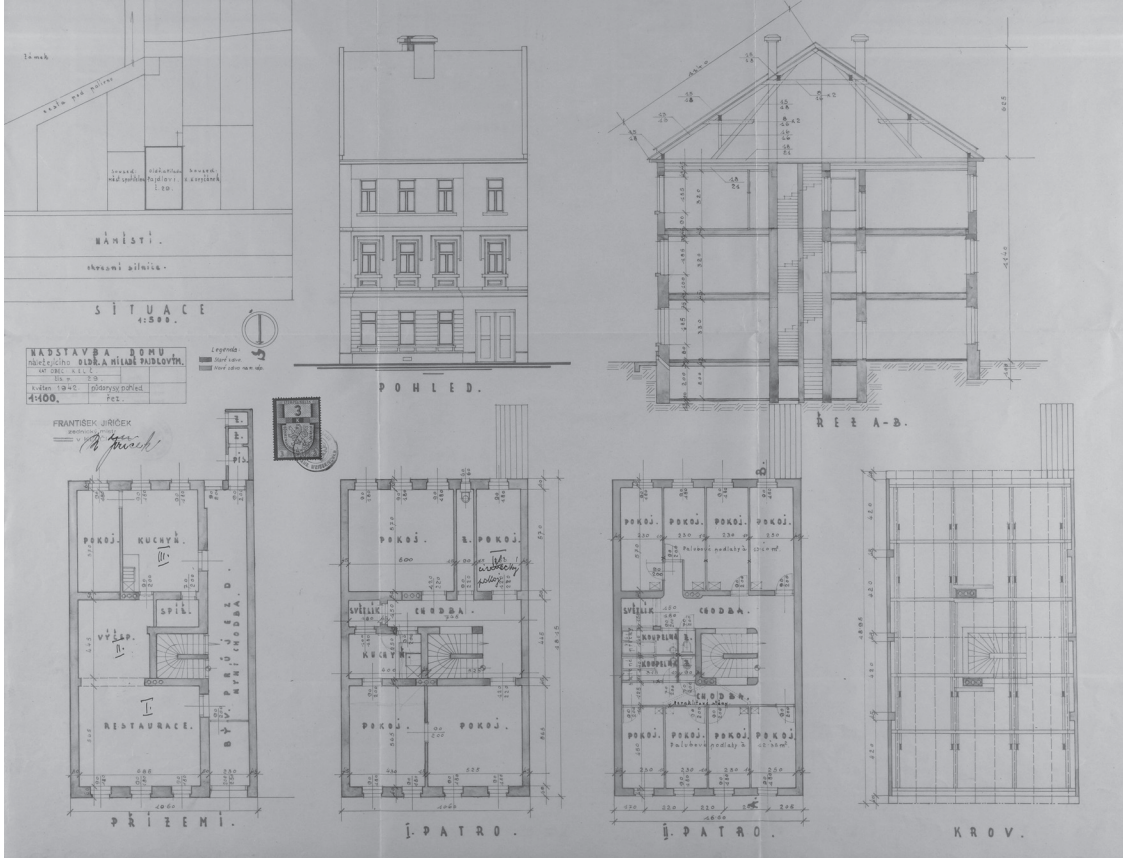
Na základě kupní smlouvy ze dne 2. září 1885 se novým majitelem měšťanského domu na náměstí č. p. 29 stal Jan Strnadel. Následujícího roku provedl přestavbu a zřídil v něm zájezdní hostinec. Znalec, stavitel v Hranicích Zachariáš Herman, při ohledání upraveného domu č. p. 29 dne 24. listopadu 1886 uvedl do protokolu představenstva města Kelče: „*Stavba je podle nákresu, pravidelná a veškerým zákonným požadavkům vyhovuje.*“ Ke schválení bylo nutné splnit ještě drobné podmínky, a sice navýšit počet hostinských pokojů, urovnat dvůr a upravit zadní vjezd. Dne 9. prosince 1886 byla Janu Strnadlovi udělena hostinská a výčepnická koncese s oprávněním nálevu piva, vína, ovocného vína a pálených lihových nápojů, podávání kávy, čaje, čokolády a jiných teplých nápojů a občerstvení, podávání teplých pokrmů, držení dovolených her a přechovávání cizinců. Již 27. června 1888 Jan Strnadel hostinec pronajal Prvnímu parnímu pivovaru společenskému v Lipníku nad Bečvou, zodpovědným zástupcem se stal lipnický měšťan Antonín Kašpařík, sklepníkem byl ustanoven Jan Pajdla. Jako důvod pronájmu Jan Strnadel uvedl, že coby majitel mlýna je značně zaměstnán a také nemocen. První parní pivovar společenský v Lipníku nad Bečvou po šesti letech v roce 1894 prodloužil nájemní smlouvu na dalších šest let za roční nájemné 300 zl. Správcem byl ustanoven Augustýn Losert, obchodními vedoucími manželé Jan a Františka Pajdlovi, od 2. října 1898 byli vystřídáni Josefem Hlavicíou, krejčím z Kelče. V roce 1902 chtěl nájemník První parní pivovar společenský v Lipníku jmenovat jako svého zástupce pro provoz hostince Aloisii Růžičkovou, bývalou hostinskou v Lipníku. Žádosti Okresní úřad v Hranicích však odmítal vyhovět, neboť nového zástupce mohl ohlásit pouze majitel koncese, tedy Jan Strnadel. Než došlo k dohodě, zařídila se Aloisie Růžičková mezitím po svém a odstěhovala se do Vysokého Mýta. V červnu 1903 ohlásil Jan Strnadel zástupce hostinské koncese Valentina Pajdlu z Kelče.

Zájezdní hostinec čp. 29, nyní Restaurace u Pajdlů. Foto E. Slovákova

Dne 22. ledna 1908 zemřel majitel hostince Jan Strnadel, vdova Anna Strnadlová požádala o převedení hostinské a výčepnické koncese na svůj vdovský účet, hostinec nadále provozoval Valentin Pajdla. V dubnu 1908 skončila nájemní smlouva s Rolnickým pivovarem akciovým v Lipníku nad Bečvou, kterému se v důsledku slabých tržeb nájem již nevyplácel. Anna Strnadlová se rozhodla hostinec vést sama se sklepníkem Valentinem Pajdlou. Tento stav však trval jen krátce, ještě téhož roku zemřela také Anna Strnadlová. Syn Jan Strnadel, také mlynář v Kelči, požádal o udělení hostinské a výčepnické koncese na sebe. Z té doby máme dochovaný popis z komisionální prohlídky hostince: „*Hostinská živnost provozuje se v jednopatrovém v roku 1886 vystaveném domě na náměstí, který pro tento účel stavěn byl. Budova obsahuje v přízemí vlevo od průjezdu nálevnu I., která osvětlená jest třemi přiměřeně velikými okny. Ku větrání stává průduch vedle komína a postavena jsou k otápní kamna zařízení ku trvalému otápní. Z nálevny jest přístup do kuchyně II., do které také z chodby vstoupiti lze. Jelikož kuchyně vsunuta jest do středu mezi dva trakty, docíleno jest její osvětlení horním světlíkem, který prochází první patro a kterým též větrání docíliti lze. Vedle kuchyně ale bez jakéhokoliv spojení nalézá se tzv. zvláštní hostinská místnost III. trojkenná a jinak stejně jako nálevna zařízení. Příchod k této světnici zařízen jest z chodby a průjezdu. Pod budovou se nalézající sklep jest prostorný, suchý a vzdušný. Pro uchování piva zařízena jest ve dvoře ledovna. Pivo čerpá se vzduchovým tlakostrojem přímo ze sudů ve výčepním stole uložených. Tlakostroj tento vyhovuje zákonitým předpisům a nasává vzduch ze dvora. V malé vzdálenosti od průjezdu postaven jest ve dvoře pisoár dřevěný se dřevěným žlábkem a podlahou. Při hnojišti stávají 2 jinak vyhovující záchodová sedadla. Močůvka z pisoáru svádí se kanálkem do žumpy... Pro ubytování a přechovávání cizinců vykázaný jsou ve druhém poschodí tři místnosti IVa IVb IVc, které jsou otápněny a veškerým potřebným náradím opatřeny. Pro tyto místnosti zřízen jest kloset na oplachování vodou.*“ Hostinská koncese byla Janu Strnadlovi ml. udělena ve stejném rozsahu jako jeho otci dne 20. dubna 1909.

Hostinec v rukách Jana Strnadla ml. zůstal už jen krátce. V září 1913 se novým majitelem hostince stal Valentin Pajdla, který ihned požádal o udělení koncese ve stejném rozsahu jako dosud. Další zprávy máme z roku 1930, kdy požádal o schválení nájemce Antonína Srkaly, narozeného 1888 v Kelči. V tomto roce se také konala komisionální prohlídka, při které nebyly zaznamenány žádné velké stavební úpravy: „...*ve vnitřním rozdělení byla zrušena stará nepřímá osvětlená kuchyně vybouráním přepážky mezi ní a nálevnou; plocha kuchyně byla připojena k nálevně, a za účelem lepšího osvětlení zřízen ve stropě světlík 150 x 120 cm. Kuchyně byla nově zřízena z dřívější zadní hostinské místnosti, byla však přepažena tak, že kuchyně jest osvětlována dvěma okny a úzká vedlejší místnost jedním oknem. Kuchyně i nově získaný pokojík jsou spojeny s rozšířenou nálevnou dveřmi. Východ z kuchyně do chodby byl zazděn, a chodba slouží nyní jedině za spojení kuchyně s průjezdem. V I. poschodí jest stav nezměněn. Nálevna má novou parketovou podlahu, prkenné obložení stěn, sklopná ventilační křídla a elektrický ventilátor. Kuchyně má rovněž z části dřevěné obložení, stěny u sporáku jsou natřeny světlým olejovým nátěrem a za sporákem kachličkovým obložení.*“ V roce 1935 pořídil do hostinských místností radiopřijímač.

Nákres na neuskutečněnou přestavbu hostince v Kelči čp. 29 z roku 1942. SOkA Přerov

V roce 1942 Valentin Pajdla předal hostinskou živnost svému synovi Oldřichu Pajdlovi, který ji vedl již od roku 1937, koncesní listinu obdržel 1. listopadu 1942. Z tohoto roku se dochovaly také plány na přestavbu celého domu, jehož hostinské pokoje měly být rozšířeny do nově vystavěného druhého poschodí. Jak víme, válečné události i následný vývoj zabránily, že přestavba podle těchto plánů se již neuskutečnila. Dne 11. dubna 1946 požádal Oldřich Pajdla o převedení hostinské koncese na svou manželku Miladu Pajdlovou. Ačkoliv nadřízené úřady, tj. Hospodářská skupina hostinských živností Ústředního svazu pro cizinecký ruch, okresní skupina v Hranicích, i Obchodní a živnostenská komora v Olomouci, se vyjádřily k převedení koncese kladně, ještě v roce 1948 nebyla žádost vyřízena. Proto se také Oldřich Pajdla rozhodl hostinec pronajmout Josef Drábkovi, hostinskému v Dolním Újezdě, který byl v červnu 1948 Okresním národním výborem v Hranicích schválen.¹⁶

Hostinec, nyní Restaurace u Pajdlů, zůstal v provozu po celou dobu své existence.

Hostinec č. p. 52 – Posvátno (dnes dům č. p. 459)

Dne 19. prosince 1879 zažádal František Haša o udělení práva hostinského. Zprávy o pronájmu hostince máme z dubna 1893, kdy je coby nájemce ohlášen Vincenc Rada, nájemní smlouva trvala tři roky. Od března 1896 si hostinec pronajalo Právovárečné měšťanstvo v Lipníku nad Bečvou, které si určilo jako

svého zástupce Vincence Radu, od května zde krátce šenkoval jeho syn Vincenc Rada ml., od 15. července 1896 byl ohlášen nový zástupce Vendelín Slimáček, 35 let, příslušný do Kelče. Od května 1905 byl hostinec v pronájmu Rolnického akciového pivovaru v Lipniku nad Bečvou, který si za svého zástupce zvolil Jiřího Bagara z Kelče. Hostinec byl v pronájmu až do roku 1908, kdy se novým majitelem stal Karel Bagar, narozený 1883 v Kelči, a již v květnu žádal o udělení hostinské koncese. Z této doby můžeme také citovat popis hostince zaznamenaný při komisionální prohlídce: *„Přízemní hostinská budova leží při okraji města Kelče a při křižovatce okresních silnic a obsahuje vlevo od vchodu jednu větší trojokenní nálevnu a druhou jednookenní vedlejší místnost. Z nálevny je vstup do kuchyně a z této do spíže. Vpravo od chodby upraven je byt pro hostinského. Část budovy je podsklepena a jest sklep vzdušný a dosti suchý. Záchod jest dřevěný a poněkud od budovy vzdálený, pisoár schází úplně. V malé zahradě při budově postavena jest letní kuželna. Pitná voda běře se z tak zvané panské studně naproti budovy při silnici se nalézající. Ve dvoře jest konírna pro cizí koně. Pro přechovávání cizinců není žádná místnost doposud vykázána. Celá budova jest dosti zanedbaná a vyžaduje důkladně opravy...“* Dále následovaly podmínky a úpravy, které bylo nutné k dalšímu provozu splnit a jejich splnění ohlásit.

Od listopadu 1912 zkusal Karel Bagar hostinec pronajmout Ferdinandu Minářovi, příslušného do Malhotic, který se však živnosti věnoval jen krátce, od prosince 1913 se proto ujal znovu provozu hostince sám.

Karel Bagar vedl hostinec až do roku 1914, kdy narukoval do světové války, ze které se již nevrátil. Padl v roce 1915. Po jeho smrti hostinec provozovala jeho žena Anežka. I když se v roce 1916 provdala za Valentína Perutku, nadále hostinec vedla na účet nezletilých dětí, které po Karlu Bagarovi zůstaly. Až v roce 1924 předala Anežka Perutková hostinec Vojtěchu Orlovi, který se oženil s její dcerou Vlastou. Předání hostince bylo zvěčněno ve smlouvě novomanželů s podmínkou vyplacení ostatních dědiců, s čímž souhlasil také poručník nezletilých dětí Josef Foukal z Provodovic. Dne 13. července 1925 zažádal Vojtěch Orel o udělení hostinské koncese, která byla udělena 18. října 1925 na oprávnění: výčep piva, vína a ovocného vína, výčep pálených lihových nápojů, podávání pokrmů, podávání kávy, čaje, čokolády a jiných teplých nápojů a občerstvení, držení dovolených her a přechovávání cizinců, neboť hostinec č. p. 52 byl vždy hostincem zájezdním.

Hostinec Vojtěcha Orla „U sv. Františka“ byl v provozu do roku 1949: *„Okresní výbor KSČ ve Valašském Meziříčí žádá uzavření hostinské a výčepní koncese Orla Vojtěcha, nar. 26. III. 1898, bytem v Kelči č. p. 52. Koncese jest vydána dne 18. 10. 1925 pod č. j. 23084/G bývalým okresním úřadem v Hranicích. Orel Vojtěch nezapojil se kladně do budování socialistické výstavby, ba naopak jeho postoj k lidově demokratickému zřízení jest silně negativní. Zrušení hostince jest odůvodněno se stanoviska státně bezpečnostního.“* Na výměr Okresního národního výboru ve Valašském Meziříčí ze dne 29. listopadu 1949 o zrušení živnostenského oprávnění podal Vojtěch Orel odvolání: *„Rozhodnutí ONV spočívá na nesprávných informacích. Můj hostinec nachází se poblíže západního okraje města Kelče a mimo službu obyvatelům přilehlých čtvrtí jest jeho hlavní účel obsloužit pracující zemědělce na poli po celý čas polních prací od jara až do pozdního podzimu. V tuto*

Slavní c.k. obecní hejtmanští!

Podle koncesní listiny ze dne 17. února 1880 úst. 101 uděleno p. Františku Hašovi právo k provozování hostinské a šenkerské činnosti na domě p. č. 52 v Losvahně - Kelci porůstávající z práva:

a, přespolní a pocestné u sebe chovati

b, pokrmů připravovati a prodávati

c, nápoje lihovité též kořalku šenkovati

d, kávu a jiné teplé nápoje občerstvení připravovati a prodávati

e, též držení dovolených her.

Dom p. č. 52 v Losvahně přeseš

Převedení hostinské koncese z Františka Haši na Karla Bagara, Kelč čp. 52, později Hostinec u sv. Františka čp. 459. SOKA Vsetín

dobu jest můj hostinec navštěvován největším počtem potřebných zákazníků ze všech hostinců v Kelči. Podél silnic a cest, které musí vést k mému hostinci, jest víc než jedna třetina celého katastru obce. Souhlasně mi prohlásili zemědělci, že tím by byl zrušen nejpotebnější hostinec v Kelči. Nejbližší hostinec je nyní vzdálen skoro půl kilometru od západního okraje města, což nemůže vyhovovat tak velkému počtu zemědělců v době polních prací, hlavně při sklizni sena a při žních... Je mi 52 roků, vychoval jsem 5 dětí, stav zdravotní ne bez závady. V roce 1948 jsem vybavil hostinec elektrickým chladicím zařízením a splnil jsem požadavek, který dnešní doba požaduje. Právě můj hostinec požívá nejlepší pověsti, kde hosté byli obslouženi bezvadným zbožím s péčí dobrého hostinského. Nikdy jsem neprodával to, co nebylo podle platných předpisů o vázaném hospodářství...“ Byl to však již jen marný, přestože odvážný pokus zvrátit události, které byly již dávno rozhodnuty. Ačkoliv pravdivost údajů v odvolání potvrdila Stanice národní bezpečnosti v Kelči, dosvědčila, že Vojtěch Orel kromě hostince nic dalšího nevlastní, malé hospodářství těžko jeho rodinu uživí a bude nucen si hledat zaměstnání, což ve věku 52 let nebude lehké, ve své zprávě si přesto neodpustila poznámku, že Vojtěch Orel, ačkoliv plní své dodávkové povinnosti, je proti lidově demokratickému zřízení. Krajský národní výbor v Gottwaldově odvolání zamítl a výměr Okresního národního výboru ve Valašském Meziříčí potvrdil v plném rozsahu.¹⁷

Hostinec č. p. 53 (sokolovna, v roce 1953 zbourána)

První zmínku o hostinci v domě č. p. 53 máme z roku 1880, kdy Vincenci Veselému, synu Vincence Veselého, byla udělena koncese k provozu nálevu piva a kořalky a podávání jídla. Ještě téhož roku požádal Vincenc Veselý starší o změnu výměru, a sice o schválení koncese na svou osobu. V roce 1887 Vincenc Veselý mladší znovu požádal o schválení hostinské koncese pro sebe. Žádosti bylo vyhověno napůl, koncese mu byla pouze propůjčena, a to ještě v omezeném rozsahu – bez nálevu piva a vína. Na konci roku podal další žádost, ve které usiloval o povolení vzít na hostinec nájemníka Ignáce Radu z Kelče. K tomuto kroku jej vedly jednak náročné rolnické povinnosti, jednak velké množství dluhů. Od 1. ledna 1890 už hostinec provozoval opět sám. Zřejmě se mu dařilo. V první polovině roku 1895 se u něj konala komisionální prohlídka hostinských místností a byly mu nařizeny nějaké stavební úpravy, vzhledem k jejich náročnosti a rozsáhlosti se však Vincenc Veselý rozhodl k razantnímu kroku. Požádal o prodloužení lhůty a předložil stavební plány k výstavbě nových hostinských místností, jejichž součástí měl být také taneční sál pro pořádání zábav. Ještě za rok ale stavba nebyla hotová. Vincenc Veselý patrně přecenil své možnosti. V březnu 1896 požádal o prodloužení lhůty na šest let a současně, aby hostinské místnosti mohly být nadále užívány ve stejném stavu jako dosud... To se Okresnímu úřadu v Hranicích již nezдалo a nařídil splnit podmínky do konce července 1896. Za Vincence Veselého se postavila také obec a potvrdila Okresnímu úřadu v Hranicích jeho zadlužení nutnou výstavbou stodoly a plánovanou stavbou mašale a chlévu v odhadované celkové ceně 3 500 zlatých. V červnu 1896 Vincenc Veselý alespoň ohlásil provedenou stavbu záchodů a ventilace. Dne 9. července 1899 zemřel a následně na to vdova Josefa Veselá požádala o provozování hostinské koncese na vdovský účet. V březnu 1900 se

Josefa Veselá znovu provdala za Jana Životského ze Vsetína, čímž pozbyla nároku vést hostinskou živnost v domě č. p. 53 na vdovský účet. Valentin Perutka, řezník v Kelči a poručník nezletilých dětí po Vincenci Veselém, Anny Majdaleny, Ludmily Josefy a Vincencie Josefy, požádal Okresní úřad v Hranicích, aby byla hostinská koncese převedena na tyto děti, a to až do jejich plnoletosti. Hostinského provozu se ujal nájemce Jan Kura z Valašského Meziříčí, kterého přijala již vdova Josefa Veselá.

V provozu hostince došlo ještě několikrát ke změnám. Na počátku listopadu 1903 byla přijata coby nájemkyně živnosti Františka Jiříčková. Z roku 1904 se nám dochoval protokol Okresního úřadu v Hranicích sepsaný při prohlídce hostince: „*Dům číslo 53 v Kelči nalézá se na okr. silnici do Val. Meziříčí vedoucí a jest z této lehce přístupný. Dům jest přízemní a ohnivzdorně krytý. Příchod do nalévárny vede přímo z okresní silnice po třech schodech. Nalévárna jest 10,40 m dlouhá, 7,40 široká a 3,70 m vysoká; osvětlena jest ze strany severní dvěma okny a skleněnými dveřmi á 2 m vysokými a 1,10 širokými. Ze strany jižní stávají dvě okna... Všechna okna jsou opatřena klapacími křídly. Ku otápění nalévárny slouží ventilační kamna. Vedle nalévárny stojí vedlejší světnice 8,50 m dlouhá, 7,40 m široká a taktéž 3,70 m vysoká. Osvětlena jest ze strany severní třemi okny... Ku vytápění místnosti té upotřebeny býti mají taktéž železná ventilační kamna. Kuchyň jest v přímém spojení s nalévárnou dobře osvětlena... Záchod nalézá se na dvoře na patřičném, lehce přístupném místě a obsahuje zároveň pisoár, jehož podlaha jest cementová a zdvího do výše 1 m taktéž cementem omýtané. Tekuté výkaly vedou se do městského kanálu... ,pevně shromažďují se v bečce, kteréž pak přímo na pole vyváženy bývají. Pitná voda nalézá se na dvoře pod kolnou ze studni opatřené okovem a kolem. Sklep jest chladný dostatečně osvětlený, podlaha dosud poněkud mokrá.“* Františka Jiříčková se v květnu 1904 stala novou majitelkou domu č. p. 53, nicméně, co se týče hostinské koncese, zůstala pouze nájemkyně. Když proto v roce 1908 chtěla vzít na hostinec nájemce, neměla k tomuto kroku oprávnění, o schválení nájemce mohl požádat pouze majitel koncese, kterými stále byly nezletilé dcery po Vincenci Veselém, respektive jejich zákonný poručník. Po smrti Valentína Perutky se jím stal František Pitrun, sedlář a obchodník v Kelči, který hostinskou koncesi pronajal dne 16. prosince 1908 Rolnickému pivovaru akciovému v Lipníku nad Bečvou, jenž ustanovil svého zástupce Aloise Ficka z Kelče. Také došlo ke změnám majitele domu č. p. 53. Dne 28. června 1909 se konala nucená dražba domu č. p. 53, při které dům vydražila Měšťanská spořitelna a záložna v Kroměříži. Zároveň byla uzavřena nájemní smlouva na hostinskou koncesi mezi spořitelnou a nezletilými dětmi po Vincenci Veselém, a to až do zletlosti nejmladší majitelky Vincencie Veselé. Zástupcem pro provozování hostinské živnosti zůstal Alois Ficek. V roce 1911 se Alois Ficek stal krátce majitelem domu č. p. 53, následující rok jej prodal Janu Müllerovi a také mu postoupil nájemní právo hostinské koncese.

V rukou Jana Müllera, narozeného roku 1877 v Místku, od roku 1907 varhaníka a ředitele kůru v Kelči, zůstal dům zřejmě až do doby, kdy jej odkoupil Spolek paní a dívek Boženy Němcové v Kelči, jenž zde zamýšlel zřídit sirotčinec. V roce 1920 se spolku podařilo získat jiný vhodnější dům a dům č. p. 53 prodal jinému spolku. Z ledna 1921 máme zprávy, že Tělocvičná jednota Sokol v Kelči¹⁸ žádala o udělení

hostinské koncese, čemuž byly nejprve upraveny stanovy spolku. Tělocvičná jednota Sokol v Kelči se tak stala opět majitelkou domu i koncese. Nové majitelce hostinské koncese byla udělena oprávnění k výčepu piva, vína a ovocného vína, podávání kávy, čaje, čokolády a jiných teplých nápojů a občerstvení, podávání teplých pokrmů a držení dovolených her bez možnosti nálevu pálených lihových nápojů. Následující rok byla provedena nutná přestavba domu č. p. 53. V roce 1924 zde bylo zřízeno první kino v Kelči.¹⁹

V roce 1951 vypukl v sokolovně požár, který se sice podařilo uhasit včas, ale odhalil skrytý špatný stav celé budovy – strop musel být podepřen trámy a celá budova byla vystavěna z nepálených cihel. Na základě rozhodnutí přivolaného stavebního znalce byla budova v letech 1952–1953 zbourána.²⁰

Hostinec č. p. 62 (Omladina)

Hostinská koncese na dům č. p. 62 patří Františku Perutkovi byla udělena 22. ledna 1884. V roce 1895 byla provedena přestavba hostince. V lednu 1922 požádala Františka Perutková, narozená v roce 1899 v Kelči, o převedení hostinské koncese po svém zemřelém otci Františku Perutkovi na sebe. Z té doby máme také popis hostince: „...*jest přízemní budova nacházející se v dobrém stavu, leží při okresní silnici Kelč–Kunovice asi uprostřed obce. Pro účely činnosti hostinské slouží z chodby napravo přístupná nálevna, která je skleněnou stěnou rozdělena na 2 místnosti o rozměrech 8,00 x 2,20 m a 5,20 x 5,20 m a výšce 3,55 m. Podlaha je prkenná, strop rákosový. Osvětlení velkými okny, které jsou opatřeny ventilačními křídly, jest dobré. Kuchyně z nálevny přístupná jest prostorná, však dosti špatně osvětlena. Za kuchyní nalézá se špižirna. V druhé části domu jest*

Hostinec č.p. 62 Omladina. Foto E. Slovákova

z chodby přístupný nálevní sál o rozměrech 12,30 x 8,60 m a výšce 3,55 m. Vedle něho nachází se vedlejší hostinská místnost o rozměrech 7,00 x 5,10 m a výšce 3,20 m. Sklep je klenutý a dlážděný. Pisoár nachází se u vchodu ve dvoře a jedno záchodové sedadlo odděleně při dvorní budově. Studna nachází se v zahradě a jest opatřena střechou a voda čerpá se rumpálem.“ V roce 1933 pořídila do hostinských místností radiopřijímač značky Philips o třech lampách.²¹

Hostinec č. p. 122 (později znám jako Blaník, v roce 1975 zbourán)

První zmínky ve spisu k hostinské živnosti č. p. 122 máme z roku 1886, kdy se majitelé Josef a Anna Škařupovi rozhodli z důvodů nemoci svůj hostinec pronajmout. K jednání představenstva města Kelč se tehdy dostavila jen Anna Škařupová, neboť její manžel Josef ležel v těžké nemoci a nemohl se ani pohnout. O povaze jeho nemoci se však ve spisu nemluví. Manželé hostinec pronajali J. N. Heidenrichovi, továrníku z Hranic, proti němuž nebylo ze strany obce žádných námitek. Dne 22. ledna 1888 představenstvo města Kelče jednalo o udělení koncesní listiny k provozu hostinské živnosti Janu Chvatíkovi, který se stal novým majitelem hostince. Jan Chvatík se narodil v roce 1846 v Kelči a se ženou Annou provozovali společně do roku 1888 v nájmu hostinec v Zámorskách. Na začátku ledna 1888 koupili dům č. p. 122 v Kelči, ve kterém chtěli vést kramářství a hostinec. Hostinská koncese byla Janu Chvatíkovi udělena 8. března 1888, v lednu 1889 obdržel také živnostenský list ke krupařství spojené s prodejem cukru, kávy, koření a petroleje. Dne 10. září 1898 byl již schválen nájemce Jan Pajdla, narozený roku 1847, dýmkař z Kelče. V roce 1908 Jan Chvatík dům č. p. 122 prodal a složil hostinskou i krupařskou živnost. Dům odkoupil Tomáš Perutka, narozený roku 1883 v Kelči, s manželkou Antonií měli dceru Antonínu, narozenou v roce 1911. Hned zažádal o udělené hostinské koncese. O oblíbenosti hostince svědčí také to, že se živnost svého času stala největším poplatníkem dávek ze spotřeby piva a lihovin pro obec.

V roce 1928 opět došlo ke změně majitele, Josef Pavel, narozený v roce 1879 v Malhoticích, odkoupil od Tomáše Perutky dům č. p. 122 a hodlal v něm nadále provozovat hostinskou živnost. Před udělením hostinské koncese se provedla komisionální prohlídka hostinských místností, z níž se nám dochoval popis hostince: „*Hostinec jest přízemní z tvrdého materiálu zděná budova, břídlíci krytá. Ležící v dolní části obce v blízkosti okresní silnice ve vzdálenosti 500 m od nejbližšího hostince. Pro účely živnosti hostinské slouží nálevna I. o rozměrech 7,60 x 6,90 m a výšce 2,90 m s prkennou podlahou a rákosovým stropem. Kuchyně II. o rozměrech 4,45 x 3,00 m má dlážděnou podlahu a klenutý strop. Sklep III. je přístupný z nálevny, je dlážděný a dobře ventilovaný. Za budovou nachází se krytá dřevěná kuželna IV. Záchody ve dvoře V. sestávají z pisoáru a dvou sedadel. Žumpa je při nich betonová. Voda donáší se z domu č. p. 377, kde se nachází studna pumpou opatřena. Osvětlení je elektrické.“* Obliba hostince vzrůstala v letním období, neboť měl kuželnu zařízenou s letním výčepem. Dne 22. března 1928 se Tomáš Perutka vzdal hostinské koncese ve prospěch Josefa Pavla, v jehož rukách však hostinec příliš dlouho nebyl. Dne 23. června 1932 Josef Pavel složil hostinskou koncesi ve prospěch Viktora Peterka, kterému také dům č. p. 122 téhož roku prodal. Viktor Peterk, narozený 1886 ve Frenštátě pod Radhoštěm, byl dosud nájemcem hostince

v Hustopečích nad Bečvou. Hostinská koncese na dům č. p. 122 mu byla udělena 10. listopadu 1932.

Další zprávy máme ze dne 19. října 1940, kdy Viktor Peterek žádal z důvodu nemoci o možnost uzavření svého hostince s tím, že hostinec Lidový dům byl vzdálen 300 metrů, tudíž potřeba obyvatelstva byla zajištěna. Dne 22. ledna 1942 hostinský Viktor Peterek zemřel, vdova Helena Peterková požádala nejprve o možnost provozovat hostinskou koncesi na vdovský účet, ještě tentýž měsíc však oznámila, že živnost dává do klidu. Hostinec byl znovu provozován od 15. července 1942.²²

Hostinec č. p. 198

František Perutka, narozený v roce 1828 v Kelči, provozoval hostinskou živnost na domě č. p. 198 od 6. května 1863 spolu se svou manželkou Annou Perutkovou, se kterou vychovali osm dětí. Až do roku 1884 provozoval též výčep pálených lihových nápojů, z čehož platil ročně zvláštní částku 40 zl., protože však za rok ani tolik neutrzžil, od druhého pololetí proto přestal tyto nápoje nalévat, a tudíž přestal také platit tuto zvláštní částku, což ovšem řádně ohlásil. Nyní na něj přišla stížnost, že naléval také pálené lihové nápoje, ačkoliv k tomu neměl oprávnění. Na základě toho zřejmě jeho živnost zanikla, po roce 1892 už další zprávy nemáme.²³

Hostinec č. p. 319

První zmínky o hostinci č. p. 319 máme z roku 1892, kdy jej od Kateřiny Benešové odkoupil František Slimáček se svou manželkou Marianou a žádal o udělení koncese. V žádosti je uvedené, že Kateřina Benešová hostinec provozovala od roku 1880. Nacházel se na konci města, disponoval chlévy, a byl proto vždy zájezdním hostincem. František Slimáček žádal v souladu s tradicí o udělení živnostenského oprávnění, včetně možnosti přechovávat cizince. Živnostenské oprávnění bylo uděleno 10. února 1893, již na podzim téhož roku však byl hostinec pronajat Janu Navrátilovi, domovská příslušnost Kroměříž. Důvodem k pronájmu bylo, že František Slimáček byl zároveň od roku 1889 nájemcem obecního hostince v nedalekých Opatovicích, pozůstávajícího z nálevu piva a kořalky. Nájemní smlouva v Opatovicích Františku Slimáčkovi skončila v roce 1895, poté se provozu hostince v Kelči ujal sám, avšak dne 3. května 1896 podal novou žádost o schválení nájemce Josefa Haši. Jako důvod uvedl, že jej a jeho rodinu hostinská živnost neuživí a je nucen hledat výhodnější zaměstnání. Josef Haša provozoval hostinec úspěšně až do roku 1899, kdy se na jaře dopustil údajného přestupku, a sice toho, že pivo a kořalku naléval v místnostech k tomu neurčených, totiž v bytovací místnosti. Za tento přestupek proti živnostenskému řádu byl odsouzen pokutou 5 zl. Františku Slimáčkovi však byla živnostenská koncese udělena na dům č. p. 319 bez zvláštního omezení, k odsouzení tedy došlo při nedostatku skutkové podstaty.

Josef Haša měl hostinec pronajat až do konce roku 1905. V lednu následujícího roku byl hostinec pronajat na tři roky novému nájemci Robertu Radovi. Po skončení nájemní smlouvy se odstěhoval a František Slimáček hostinec provozoval sám s pomocí svého syna Vladimíra Slimáčka, narozeného roku 1883

Hostinec čp. 319 u Volků. Foto E. Slovákova

v Kelči. Již na začátku července 1910 ohlásil nového nájemce Aloise Perutku, narozeného 1882 v Kelči. Téhož roku František Slimáček předložil stavební plány na přestavbu hostince, ale zřejmě se přecenil. Byla to patrně reakce na stížnost ostatních hostinských v Kelči, kteří toho roku 1910 společně podali na Okresní úřad v Hranicích stížnost: „...nemile jsme stálým nařizováním oprav přetěžováni, kdežto hostinec č. 319 v Kelči, patřící p. Slimáčkově, v nájmu Aloise Perutky, jest v takovém stavu, že v první řadě zasluhuje a vyžaduje opravy. Okna jsou chatrná, podlaha shnilá, strop v nálevně jeví trhliny a jest sotva 2 metry vysoký. Podlaha nálevny je o 1/2 metru níže než cesta a tím je hostinec úplně vlhký, přímo mokrý. Záchod tam vůbec není, ani žumpa. Hostinský aby ušetřil topení, nalévá v bytě svém a jen při prohlídce náhodou naléval v nálevně. Změna živnosti se tam stala bez komisionálního řízení, kdežto jiným se stále nařizuje...“ V červenci 1912 byl František Slimáček nucen požádat o shovívavost, neboť z důvodů materiálních a finančních, vyčerpal se totiž opravou domu č. p. 37 po požáru, dosud k plánované přestavbě ještě nedošlo. Teprve na podzim 1914 se konala komisionální prohlídka ke schválení přestavby hostince.

Další zmínky o osudech hostince máme z roku 1935. Dne 18. listopadu 1935 zemřel František Slimáček a hostince se ujal jeho zeť Karel Volek, jenž požádal o udělení živnostenského oprávnění pro svou osobu. Proti udělení koncese nebyly vzneseny ze strany živnostenského společenstva, četnické stanice a ani městského zastupitelstva žádné námítky. Dne 15. května 1936 se konala nezbytná komisionální prohlídka hostinských místností, z níž známe popis domu: „Budova jest celkem v nezávadném stavu. Nálevna a kuchyně jsou od bytu hostinského odděleny domovní chodbou. Dvěře vedoucí na půdu jsou i se zárubněmi pobity plechem. Schody do sklepa jsou v poměrně dobrém stavu. Sklep je vzdušný. Místností pro přechovávání cizinců v domě není. Dřevěný pisoár je nad nepropustnou žumpou, záchodová sedadla jsou v pozadí dvora nad hnojištěm dřevěná, bez žumpy. Hostinec č. p. 319 v Kelči jest způsobitým k dalšímu provozování živnosti hostinské

a výčepnické.“ Navzdory tomu, že Karel Volek žádal o udělení koncese včetně oprávnění přechovávat cizince, koncese mu byla udělena bez tohoto oprávnění dne 20. května 1936. Koncesí získal oprávnění k výčepu piva, vína a ovocného vína, výčepu kořalky, k podávání teplých pokrmů, kávy, čaje, čokolády a jiných teplých nápojů a občerstvení, k držení dovolených her.

Karel Volek hostinskou a výčepnickou živnost provozoval až do jejího zrušení v roce 1949. Dne 20. října 1949 žádal okresní tajemník KSČ ve Valašském Meziříčí na základě ústního jednání s předsedou Místního akčního výboru v Kelči o zrušení tohoto hostince. Odůvodněním bylo, že Karel Volek měl hospodářství o výměře 3,43 ha a sám pracoval po většinu roku jako zedník. Navíc také obec by prý po stránce mravnostní jen získala...²⁴

Malhotice

Středně velká obec se nachází deset kilometrů od Hranic. V roce 1900 zde žilo 473 obyvatel v 89 domech, dnes zde bydlí 370 obyvatel (Český statistický úřad, počet obyvatel k 1. 1. 2018). Farností přísluší k sousedním Všechovicím. Nejdříve děti docházely do školy ve Všechovicích, v roce 1857 byla založena samostatná škola sídlící ve dřevěné školní budově, později v roce 1866 byla postavena nová.

Pohlednice obce Malhotice, 20. léta 20. století. Lapáček, Jiří; Passinger, Břetislav: Pobečví v proměnách času II, Přerov 2010, s. 120

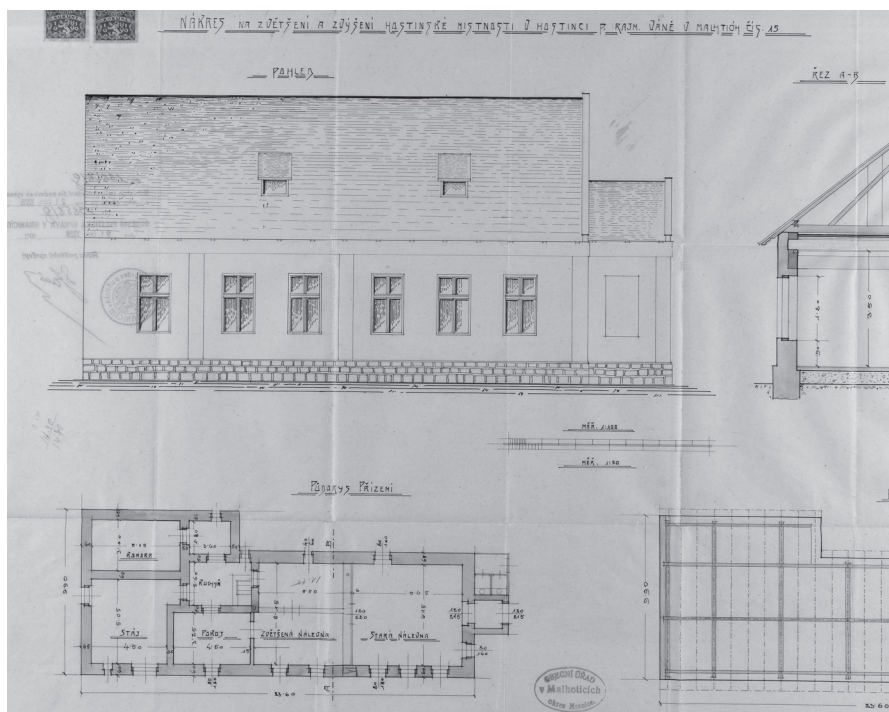
Spolková činnost se rozvíjela pomalu, sbor dobrovolných hasičů byl založen v roce 1894, následovaly další. V obci se v roce 1936 nacházely dva hostince, tři obchody se smíšeným zbožím, trafika, švec, dva kováři a kolář.²⁵

Hostinec č. p. 15

Jan Minář, narozený roku 1846 v Komárně, koupil v březnu 1878 dům č. p. 15 a chtěl v něm provozovat hostinskou živnost. Na domě bylo již v minulosti právo výčepní spočívající v nálevu piva a kořalky. V roce 1897 koncesi rozšířil o držení dovolených her. Toho roku byla také provedena komisionální prohlídka hostinských místností, při které byly zjištěny nějaké nedostatky. Okna bylo nutno opatřit klapacími křídly, dále bylo nutné zříditi řádný záchod a pisoár se žumpou a konečně v nálevně postavit hliněná kamna, proti kterým se sice Jan Minář bránil, raději by pořídil regulační kamna železná, ale Okresní úřad v Hranicích byl nesmlouvavý.

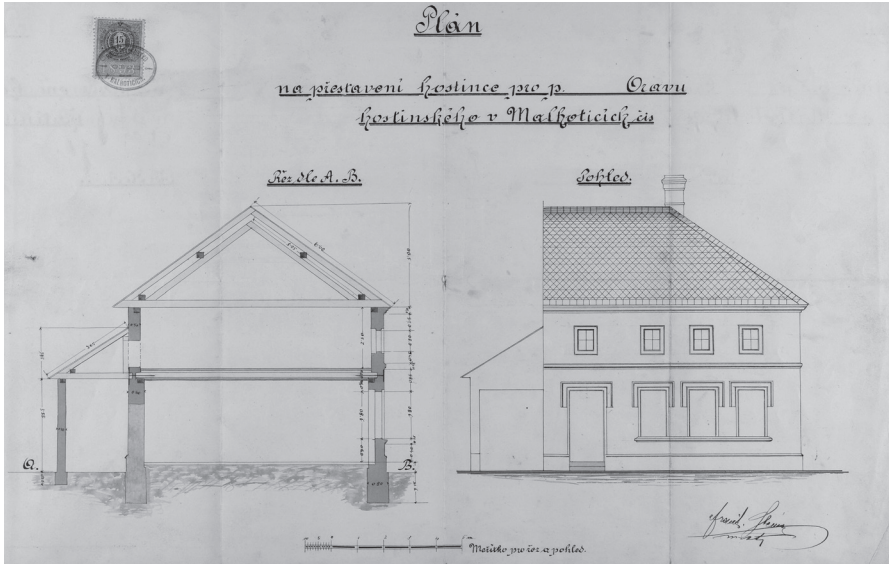
Hostinský Jan Minář měl s manželkou Annou celkem devět dětí: Antonie, Marie, Augustina, Františka, Filoména, Božena, Anastázie, Ferdinand a Adolf. O posledně jmenovaném víme, že se u Jana Maliny ve Všechovicích vyučil řezníkem a bydlel v Rakově. O ostatních dětech žádné bližší zprávy nemáme, zajímavé je, že žádný z potomků hostinskou živnost nepřevzal, dokonce ani nezůstal bydlet v domě č. p. 15. V únoru 1912 chtěl Obecní úřad v Malhoticích odkoupit hostinec č. p. 15 a provozovat tam hostinskou živnost. Hostinec měl být rozšířením koncese o oprávnění podávání pokrmů a přechovávání cizinců změněn na zájezdni. Okresní úřad v Hranicích však této žádosti nevyhověl. V květnu téhož roku se Jan Minář vzdal hostinské koncese ve prospěch mlynáře Rajmunda Váni, narozeného roku 1875 v Malhoticích, který hostinec od Mináře koupil. Protože však spravoval také mlýn a trpěl zdravotními problémy, rozhodl se vzít na hostinec nájemce. Tím se stal Rolnický pivovar akciový v Lipníku nad Bečvou, který hostinskou koncesi spravoval prostřednictvím svého zástupce. Zprvu jím byl Josef Martinek, narozený roku 1868 v Bochoři, od konce dubna 1913 Bernardina Švarcová, která se následujícího roku stala přímou nájemkyní místo lipenského pivovaru.

Dle sčítání lidu z roku 1921 byl dům č. p. 15 již neobydlen a jeho majitelkou byla Marie Váňová, bydlící v Malhoticích č. p. 60, manželka Rajmunda Váni. V srpnu 1922 žádala o provozování hostinské živnosti na vdovský účet. Rajmund Váňa již v roce 1914 odešel do války, ve které bojoval na ruské frontě. Z války se nevrátil, úmrtí však nebylo doloženo, proto byl prohlášen za nezvěstného. Dokud ale nebyl prohlášen za mrtvého, Okresní úřad v Hranicích žádosti nemohl vyhovět. Marie Váňová, zákonem stanovená poručnice nezletilých dětí a opatrovnice jmění nepřítomného, resp. nezvěstného manžela, proto hostinec pronajala v srpnu 1922 Josefu Malantovi, který dosud provozoval jako nájemce už 16 let hostinec ve Všechovicích, a od 5. listopadu 1922 stolařovi Antonínu Zámorskému, narozenému roku 1895 v Soběchlebích. Antonín Zámorský měl hostinec v Malhoticích pronaját tři roky, poté si pronajal hostinec č. p. 6 v Rouském. Od té chvíle hostinskou živnost provozovala sama Marie Váňová, a to až do roku 1939, kdy se koncese vzdala ve prospěch syna Rajmunda Váni.

Nákrres na zvětšení a zvýšení hostinské místnosti Rajmunda Váni, hostinského v Malhoticích čp. 15. SOKA Přerov

Z komisionální prohlídky hostince provedené před schválením nájemce v roce 1922 byly uloženy opravy hostince. Již v roce 1912 byl vyhotoven stavební plán na přestavbu, s níž se začalo nakonec až v roce 1924. Protáhla se na čtyři roky, neboť Marie Váňová se starala kromě domu č. p. 15 také o dům č. p. 60, tzv. Váňův mlýn, k němuž patřilo 21 mír orné půdy, a o šest dětí – Marii, Jindřicha, Rajmunda, Boženu, Jiřínu a Albertinu. Z nedostatku financí žádala několikrát o prodloužení lhůty, do kdy má požadované opravy dokončit. Četnická stanice v Kelči v hlášení ze dne 22. července 1925 uvedla: „Výtěžek z polního hospodářství a z hostince sotva stačí na obživu rodiny. Hostinec je rozbourán a provozují se na něm uložené opravy.“ Při příležitosti převedení hostinské koncese na syna Rajmunda se 29. listopadu 1939 konalo komisionální šetření, ze kterého se dovídáme, jak hostinec vypadal po provedené přestavbě dle původních plánů z roku 1912: „Kuchyň a pokoj zřízeny nebyly, a o tyto místnosti byla zvětšena jediná hostinská místnost na rozměry 14,70 x 6,15 m. Jednotná výška je 3,50 m. Osvětlena je 7 okny, z nichž 6 vedená na ulici, jsou opatřena sklopnými ventilacemi v horních třetinách, kromě toho instalován elektrický ventilátor. Osvětlení je elektrické. Místnosti jsou světle vymalovány. V zimní době je místnost přepažena ve vzdálenosti 11,20 m dřevěnou zasklenou stěnou. Dřívější komora je používána za sklep, chlazení je elektrické. Z dřívější stáje byl zřízen obchod, který je spojen s hostinskou místností zasklenými dveřmi. Záchod o 2 sedadlech a pisoáru je umístěn u bočního vchodu a je ve stavu špatném.“

Nákres na postavení domu v Malhoticích čp. 34, hostinec u Vilímců. SOKA Přerov

Dne 30. října 1952 oznámil Rajmund Váňa zrušení hostinské živnosti z důvodu začlenění hostince č. p. 15 od 29. července 1952 do Sdruženého komunálního podniku města Hranic.²⁶

Hostinec č. p. 34

V době od 30. srpna 1879 do 30. června 1890 držela Johana Kopřivová hostinskou koncesi opravňující k nálevu piva a kořalky na dům č. p. 34, kterou obdržela od Moravského místodržitelství v Brně. Živnost převzal a koncesi na ni obdržel 11. července 1890 její syn Jan Orava. Koncese se vztahovala na nálev piva a kořalky, podávání kávy a pokrmů a držení dovolených her.

Jan Orava se narodil roku 1864 v Malhoticích a s manželkou Terezií vychovali tři syny – Josefa, Jana a Františka. Byl velice činorodý člověk. V únoru 1897 zamýšlel hostinec původně jen přestavět, ale nakonec zbořil stávající budovu a na jejím místě vystavěl nový hostinec odpovídající všem zákonným předpisům. Po dobu výstavby byl hostinec se schválením Okresního úřadu v Hranicích přestěhován do domu č. p. 19, který patřil Františku Čepicovi. V polovině července 1897 byl hostinec dokončen a živnost byla přenesena zpět. V roce 1908 koncesi rozšířil o oprávnění nálevu vína.

Další zprávy máme z roku 1928. V říjnu toho roku žádala o udělení hostinské koncese Ludmila Šnejdrová, provdaná Vilímcová, narozená roku 1904 v Ústí. Stávající majitel Jan Orava ohlásil složení živnosti v její prospěch. Ludmila Vilímcová hostinskou koncesi obdržela, ale dlouho hostinec sama neprovozovala. V březnu 1930 ohlásila nájemníka Františka Boháče, narozeného roku 1899 v Lichnově u Frenštátu pod Radhoštěm. Od roku 1926 až do příchodu do Malhotic v březnu 1930 provozoval obchod se smíšeným zbožím ve Stříteži nad Ludinou.

V dubnu 1930 došlo k zajímavému jevu. Na základě kupní smlouvy se měl majitelem domu č. p. 34 stát František Boháč. Není jisté, zda smlouva nabyla právní moci ke dni 1. září 1930, ale jak vyplývá z pozdějších událostí, tak zřejmě k prodeji nedošlo. V květnu 1931 Ludmila Vilímcová nejprve Františka Boháče odhlásila jako nájemce, že hostinec bude provozovat sama, o pár dní později si to zřejmě rozmyslela a znova jej coby nájemce hostinské koncese ohlásila. Dne 9. září 1931 vydal Okresní soud v Hranicích „platební rozkaz k vydobytí vykonatelného pohledávání vymáhající strany“, jednalo se o exekuci, ve které byl dlužníkem Antonín Vilímc, manžel Ludmily Vilímcové, vymahatelem František Fortelka, obchodník ve Valašském Meziříčí. Exekuce byla zrušena 15. února 1932.

Dne 7. dubna 1954 oznámila Ludmila Vilímcová zrušení hostinské živnosti v domě č. p. 34 z důvodu začlenění hostince do Vesnického spotřebního družstva v Ústí se sídlem v Opatovicích.²⁷

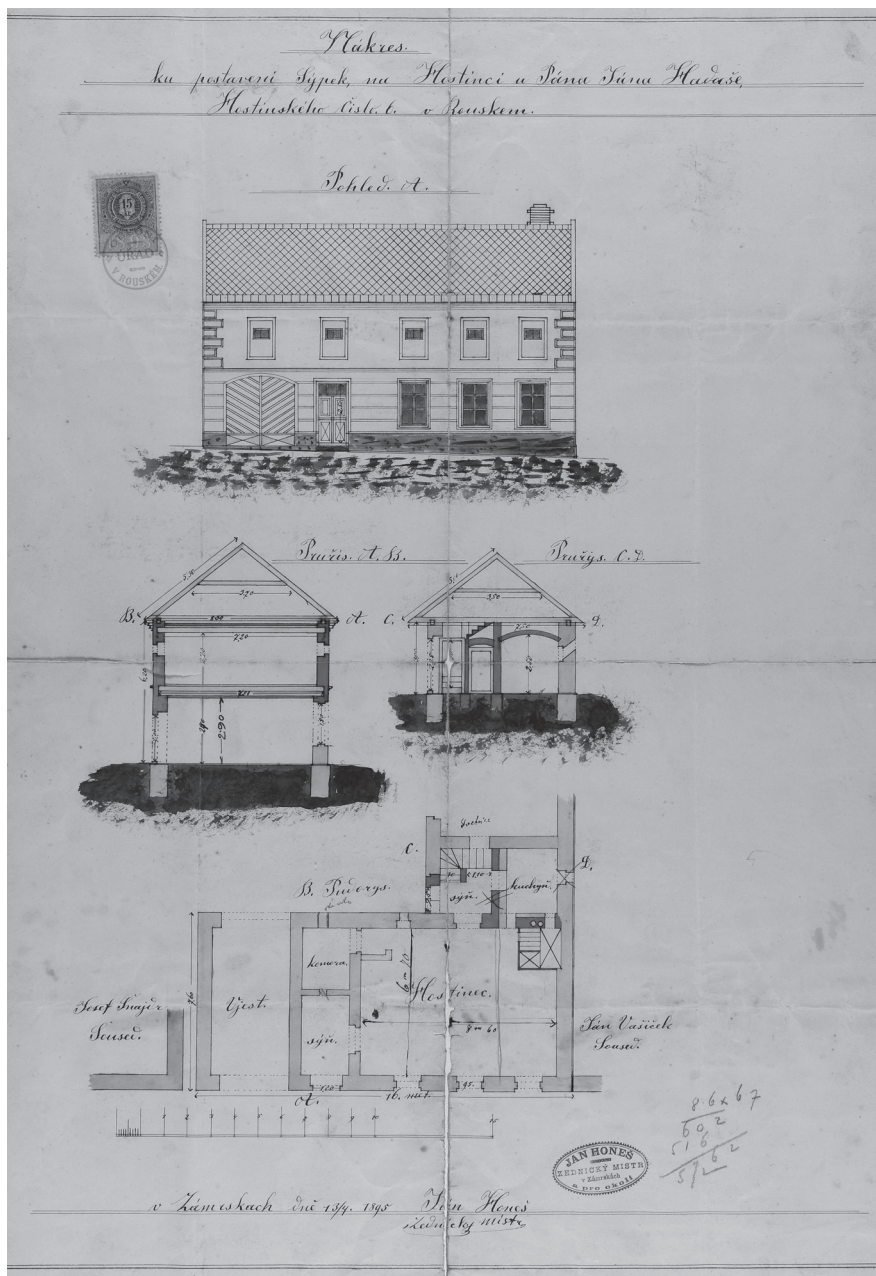
Rouské

Středně velká obec se nachází asi deset kilometrů od Hranic v oblasti zvané Záhoří. V roce 1900 zde bydlelo 353 obyvatel v 57 domech, dnes zde trvale žije 260 obyvatel (Český statistický úřad, počet obyvatel k 1. 1. 2018). Obec byla nejprve přifařena do Kelče, později do bližších Všechovic. Nejprve si obec vydržovala vlastního učitele, v roce 1885 byla založena škola. Spolkový život se začal rozvíjet až ve 20. století. V roce 1900 byly v provozu dva hostince, jeden obchod a pět živností, v roce 1936 dokonce osm živností.²⁸

Hostinec č. p. 6

Hostinská koncese na dům č. p. 6 byla psána na Tomáše Hadaše. Když ke konci roku 1883 Tomáš Hadaš zemřel, syn Jan, narozený roku 1848 v Rouském, požádal o udělení koncese k provozování nálevu piva a kořalky pro svou osobu. Na podzim roku 1896 Jan Hadaš zemřel, manželka Josefa Hadašová, narozená roku 1857 v Rouském, žádala vykonávat hostinskou živnost pod zákonným zástupcem nad nezletilými dětmi Františkem Hadašem, švagrem Josefy Hadašové. Po Janu Hadašovi zůstalo devět dětí: synové František, Jan, Josef, Jindřich, Antonín a dcery Františka, Marie, Žofie, Justýna, ve věku 2 až 19 let. Josefa Hadašová byla zdatná hostinská, živnost úspěšně vedla a udržela. V prosinci 1910 žádala o povolení konat divadelní představení, kterému Okresní úřad v Hranicích vyhověl. Dne 7. srpna 1913 Josefa Hadašová ohlásila svého zástupce Františka Hadaše.

Další zprávy máme až z února 1923, kdy Josefa Hadašová ohlásila složení hostinské živnosti ve prospěch svého syna Jana Hadaše, narozeného roku 1881 v Rouském, proti čemuž nic nenamítal ani obecní výbor v Rouském, ani Společenstvo svobodných a koncesovaných živností v Kelči. Z komisionálního jednání o prohlídce hostinských místností konaného 7. dubna 1924 máme dochován popis: „*Hostinec číslo 6 v obci Rousku leží na návsi při silnici Kelč–Všechovice. Je z tvrdého materiálu zděná, břídlíci krytá, přízemní budova. Živnosti hostinské věnována jest nálevna, přístupná malou předsíňkou a má rozměry*

Nákres na postavení hostince Jana Hadaše, Rouské čp. 6, z roku 1895. SOkA Přerov

8,60 x 6,70 x 2,90 m. Osvětlena jest třemi okny, vedoucími do ulice, a jedním vedoucím do dvora, ventilačních křídel v oknech není. K nálevně přiléhá komora, přístupná dveřmi za nálevním stolem, a slouží za sklad lihovin, jest osvětlena

a ventilována malým okénkem. V zimní době jest v ní též uloženo pivo, v létě jest pivo v ledovně v obecním hostinci ve Všechnovicích... Kuchyně, která jest z nálevny přístupná dveřmi, jest malá, bez přímého osvětlení, s východem do malé síňky, ze síňky jest východ na dvůr. Do téže síňky vede také druhý východ z nálevny a vchod do bytu hostinského v podkrovi po strmých schodech, nad dvorním traktem budovy. Za kuchyní jest pod bytem hostinského byt výměnkárky o 1 světnici. Na dvoře jest studna opatřená železným čerpadlem přikrytá kamennou deskou, dle udání jest pumpa 12 m hluboká, a po načerpání vytéká nažloutlá voda. Ve vzdálenosti dvou metrů od pumpy jest vyzděné hnojiště s betonovým roubením. Nad hnojištěm jest dřevěná záchodová bouda o 1 sedadle. Dle udání používá se vody z pumpy u hnojiště výhradně k napájení dobytka, k vaření a umývání používá se vody z obecní pumpy. Sklepu při hospodě není kromě sklepa na brambory pro hostinského. Nálevna by celkem místním poměrům a účelům hostinským vyhovovala, ač bylo by třeba místnost zvýšili, kuchyně jest naprosto nevyhovující pro nedostatek osvětlení a pro nepatrné rozměry. Žadatel uvádí, že k přestavbě hostince překročiti nemůže, protože jest zatížena dvěma výměnkami. Projevil však ochotu zříditi novou kuchyni ze stávající kuchyně a z výměnku, jakmile přestane zatížení výměnkem...“

Jan Hadaš však hostinec sám provozoval jen krátce, v roce 1925 ho musel ze zdravotních důvodů, trpěl totiž chronickou bronchitidou a astmatickými záchvaty, pronajmout Antonínu Zámorskému. Nový nájemce nebyl se stavem hostinského provozu asi příliš spokojen, ačkoliv Jan Hadaš z větší části provedl opravy, celkovou rekonstrukci si však dovolit nemohl. Vztahy mezi majitelem a nájemcem byly zřejmě napjaté. Antonín Zámorský byl v nájmu pouhý rok. Od května 1926 do srpna 1928 proto provozoval Jan Hadaš hostinskou živnost sám, poté se novým nájemcem stal jeho bratr Josef Hadaš, narozený v roce 1887 v Rouském, v té době byl holičem ve Všechnovicích.

Nájemci se v hostinci střídali po třech letech, od roku 1930 se jím stal Theodor Kundrát, narozený v roce 1903 v Horním Újezdě, od roku 1933 František Sedlák, narozený v roce 1902 v Milenově, který si několikrát stěžoval, že Jan Hadaš navzdory slibům žádné opravy neprovedl, a to i přesto, že mu byl ochotný na úpravy a opravy peníze půjčit. Jan Hadaš prosil o shovívavost. Z důvodu právě probíhající hospodářské krize hostinec příliš nevynášel a Jan Hadaš se spíše staral o polní hospodářství. Přesto se v roce 1934 podařilo provést opravu podlahy a novou výmalbu. František Sedlák ale na vlastní žádost z nájmu odešel a od roku 1935 si hostinec pronajal Alois Vašíček, narozený roku 1907 v Rouském. Alois Vašíček nebyl úplně vhodným kandidátem na nájemce hostinské živnosti, dle hlášení Četnické stanice v Kelči byl jednou soudně trestán pro ublížení na zdraví. Ze žárlivosti udeřil dotyčného soka kamenem a byl potrestán zaplacením 50 korun pokuty. Přestože byl jako nájemce 3. května 1935 schválen, byl jím pouze do konce roku 1936, kdy byl ohlášen nový nájemce Jaroslav Perutka, narozený roku 1908 v Rouském, který v nájmu setrval do konce června 1939. Od této chvíle hostinskou živnost provozoval sám majitel Jan Hadaš.

Další zprávy máme až po druhé světové válce. Dne 28. října 1949 převzal hostinskou koncesi Zdeněk Hadaš. Jan Hadaš se jí v tentýž den vzdal ve prospěch svého syna. V té době měla obec Rouské necelých 400 obyvatel a hostinec č. p. 6

byl v obci jediný. Zdeněk Hadaš, narozený roku 1919 v Rouském, byl s vedením hostince dobře obeznámen, vždyť v něm otci od 15 let vypomáhal. Okresní národní výbor v Hranicích proti převedení živnosti neměl námitek s podmínkou, že si Zdeněk Hadaš odpracuje uhelnou brigádu.

Dne 24. února 1953 byl hostinec začleněn do Jednoty, spotřebního a výrobního družstva v Hranicích. Živnost byla ze živnostenského rejstříku vymazána.²⁹

Hostinec č. p. 16

Josefu Vašíčkovi byla koncesní listina opravňující k nálevu piva a kořalky v domě č. p. 16 vydána 12. července 1867, po jeho smrti hostinskou živnost provozovala jeho manželka Anna Vašíčková na vdovský účet. Na začátku roku 1899 požádala o schválení svého nástupce, syna Jana Vašíčka, narozeného roku 1873 v Rouském. Když pak zemřela, Jan Vašíček hostinec provozoval bez toho, že by měl koncesi ohlášenou a napsanou na svou osobu, čímž se dopustil přestupku podle § 22 živnostenského řádu, spáchaného provozováním živnosti hostinské a výčepnické bez koncese. Byl mu udělen peněžitý trest ve výši 25 K, které Jan Vašíček zaplatil ve prospěch chudých. Hostinská koncese byla nyní vedena ve prospěch nezletilého dítěte Žofie Vašíčkové, jejímž poručníkem byl rolník Josef Rada, Rouské č. p. 28. Dne 20. února 1907 požádala Anna Vašíčková, manželka Jana Vašíčka, aby byla hostinská koncese po dosažení zletilosti Žofie Vašíčkové napsána na Annu Vašíčkovou. Dle přiloženého potvrzení o zaplacení inkorporačního poplatku byla Anna Vašíčková členem Společenstva svobodných a koncesovaných živností v Kelči. Koncesní listina jí byla udělena 23. května 1907 a opravňovala ji k podávání pokrmů, kávy, čaje, čokolády a jiných teplých nápojů a k držení dovolených her. Schválení koncese předcházela komisionální prohlídka hostinských místností, která se konala 20. února 1907: „*Stavení nalézá se uprostřed obce, jest přízemní... Předstín jest dlážděná kamenným šutrem, z předstíne vstoupí se po dvou schodech do nalévárny. Tato jest 7,70 m dlouhá, 6,80 m široká, klenutá a 3 m vysoká. Osvětlená jest čtyřmi okny... vrchní křídla otvírají se na vodorovnou osu. Otápění děje se železnými kamny. Sklep jest suchý a způsobilý, taktéž komora, která za doby zimní slouží k uchování nápojů. Nábytek v nalévárně jest slušný místním poměrům odpovídající. Byt hostinského jest s nalévárnou spojen. Záchod jest poněkud vzdálen a velmi primitivní... Pitná voda běře se ze studně na návsí slušně zařízené a okovem opatřené.*“

Dne 10. října 1914 žádala Anna Vašíčková o povolení zavřít hostinec. Její manžel byl hned v září 1914 povolán do války jako konduktér a ona zůstala sama se dvěma chlapci – Josefem, narozeným roku 1903, a o dva roky mladším Bedřichem. Vedle hostince musela sama obstarávat také polní hospodářství. V prosinci téhož roku prosila o prodloužení uzavření hostince do konce války. Živnost byla znovu otevřena až za dlouhých šest let od 1. července 1920. V roce 1922 žádal Jan Vašíček u uznání reálného práva k výčepu piva a pálených lihových nápojů. Dům č. p. 16 v Rouském měl v minulosti povinnost odebírat pivo a kořalku z arcibiskupského pivovaru v Komárně. Tuto povinnost mělo na kelečském panství více hostinců, některé hostince, např. dům č. p. 3 v Komárně, se z této povinnosti vykoupily. To ale nebyl případ hostince č. p. 16 v Rouském, k němuž se doklady o výkupu

z práva nedohledaly. Podle výsledků šetření Zemského úřadu v Brně se dovídáme historii hostince č. p. 16: „Z kupní a prodejní smlouvy uzavřené dne 10. 3. 1786 mezi arcibiskupem olomouckým a Janem Kaynerem plyne sice, že povinnost tato majitelům domu č. 16 v Rousku byla uložena, z dalších zápisů ve staré pozemkové knize však neplyne, že by tato povinnost byla trvalým břemenem tohoto domu. Tomu také svědčí okolnost, že povinnost tato nebyla dle zákona ze dne 29. 4. 1869 č. 23 z.z. vykoupěna, jak tomu bylo na příklad u hostince č. 3 v Komárně k těmž panství náležejícího.“ O uznání reálného práva tedy nemohla být ani řeč, Jan Vašíček hostinec provozoval pouze na hostinskou koncesi uznanou pro svou osobu.³⁰

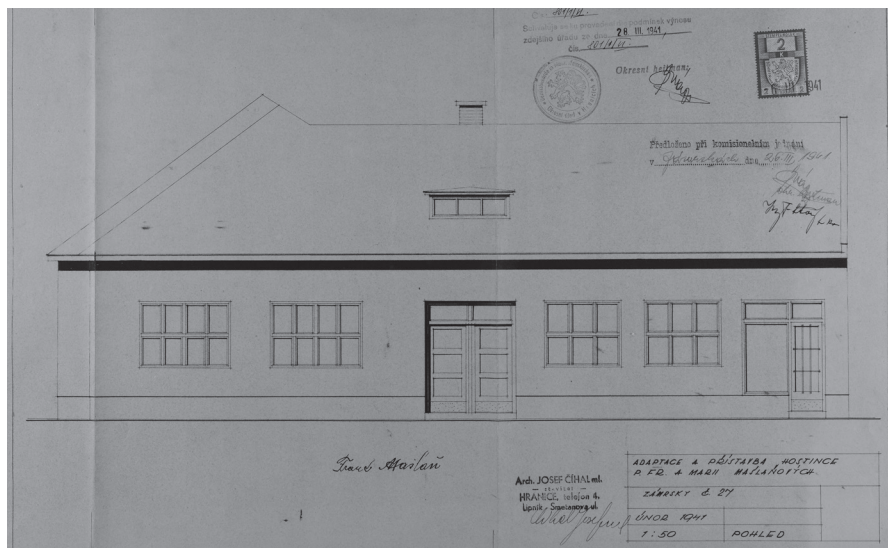
Další zprávy o hostinci č. p. 16 se nepodařilo dohledat.

Zámrsky

Středně velká obec patří k nejstarším na Hranicku. Rozkládá se podél cesty vedoucí z Hranic do Kelče a její katastrální rozloha dosahuje až k břehům řeky Bečvy, kde se nachází dvůr Kamenec. V roce 1900 zde bydlelo 444 obyvatel v 69 domech, dnes zde trvale žije 254 obyvatel (Český statistický úřad, počet obyvatel k 1. 1. 2018). Farou byla obec vždy příslušná do Kelče. Obec si nejdříve sama vydržovala učitele, později zde byla expozitura kelečské školy, od roku 1881 byla zřízena samostatná škola. Nejstarším spolkem byl v roce 1898 založený sbor dobrovolných hasičů, později vznikla Čtenářská beseda a další. Obyvatelé se živili především zemědělstvím, ze živností je znám tesařský mistr, zednický mistr, kovář, mlynář, dva včelaři, obchod s máslem a vejci, obchod se smíšeným zbožím a hostinec, později jsou známi již dva kováři, tři včelaři, přibýli košíkář a švadlena.³¹

Hostinec č. p. 27

V domě č. p. 27 provozoval hostinskou koncesi Antonín Humplík, který ji však již nechtěl provozovat a chtěl ji převést na svého nevlastního syna Františka Mašlaňe, narozeného roku 1866 v Zámorskách. František Mašlaň si proto podal dne 4. října 1894 žádost o udělení hostinské a výčepnické koncese. V té době Zámrsky čítali asi 385 obyvatel a 66 domů, hostinec č. p. 27 byl v obci jediný, a tudíž pro obyvatelstvo prospěšný. Po vyřízení všech náležitostí byla dne 17. srpna 1895 Františku Mašlaňovi udělena koncese, která opravňovala výčep piva a pálených lihových nápojů, podávání studených pokrmů a držení dovolených her. František Mašlaň byl ženatý, s manželkou Františkou měli čtyři děti: syna Františka a dcery Františku, Marii a Ludmilu, vedle hostinské živnosti se věnoval také polnímu hospodaření. Dne 26. prosince 1907 požádal o schválení nájemce Eduarda Lehnerta, narozeného 1876 v obce Petrsdorf, okres Šternberk. Eduard Lehnert přišel do obce Zámrsky v roce 1906 spolu s manželkou Marií a třemi dětmi Annou, Eduardem a Marií, později se jim narodil ještě syn Vilém, a živil se mlékařstvím, jako nájemce hostinskou živnost provozoval do roku 1913. Tehdy se novým nájemcem stal Augustin Pala, narozený 1887 v Rakově, který s manželkou Františkou rovněž provozovali také mlékařství. Po něm v roce 1921 se novým nájemcem stal Valentin Cagaš, narozený 1895 v Rakově, dosud nájemce hostince v Rakově.

Nákres na přestavbu a přístavbu hostince v Zámrskách čp. 27 z roku 1941. SOkA Přerov

Při komisionálním jednání o stavu hostinských místností konaného 9. dubna 1921 je uveden popis hostince. Budova hostince č. p. 27 byla přízemní, zděná při okresní silnici vedoucí do Kelče. Nálevní místnost měla rozměry 6,20 x 9 m, podlaha prkenná, strop rákosový. Hostinská kuchyně zde nebyla, neboť teplé pokrmy se nepodávaly. K domu náležel sklep přístupný přímo z nálevny. Hosté měli k dispozici dva dřevěné záchody a pisoár postavené na dvoře nad zděnou žumpou. Celkový dojem byl nepříznivý, hostinec se nacházel ve stavu velmi špatném a zanedbaném. Není tedy divu, že se zde nájemci střídali. Od května 1927 do června 1928 zde působil Maxmilián Moravec, narozen roku 1903 v Radslavicích u Slezské Ostravy, okres Frýdek, původně holič v Kelči. Od června 1928 do dubna 1931 provozoval živnost Antonín Darebník, narozen roku 1899 v Hlinsku, okres Bystřice pod Hostýnem. Při jeho nástupu Okresní úřad v Hranicích provedl komisionální prohlídku hostinských místností, při které bylo zjištěno, že od poslední prohlídky v roce 1921 nebyly provedeny vůbec žádné změny, tedy ani ty, které byly předepsané. Po nájemci Darebníkovi se živnosti ujal sám majitel František Mašlaň, ale již v červenci 1932 ohlásil nového nájemce Osvalda Chytila z Dolního Újezdu, narozeného roku 1902 ve Lhotě u Nákla, okres Litovel, na kterého bylo vzneseno trestní oznámení, že „...hostinské místnosti používá jako skladiště petroleje a benzínu“. Dopustil se nezodpovědného a nebezpečného jednání, které mohlo skončit tragédií. Dále „...nerespektuje zákony vydané o motorových vozidlech a jezdí at' přes den at' skoro ráno na motocyklu s otevřeným výfukem, jelikož tlumič u výfukové roury podle zákona ani vůbec přidělán nemá, a to z důvodů úsporných“. V roce 1934 byl již nájemcem Gabriel Musil, narozen roku 1899 v Rychvaldu, který do hostince pořídil radiový přijímač, a v roce 1936 byl Alfons Michalský, narozen roku 1904 v Lešné u Valašského Meziříčí. Konečně

Pohlednice obce Zámrský, 20. léta 20. století. Lapáček, Jiří; Passinger, Břetislav; Pobečví v proměnách času II, Přerov 2010, s. 202

20. srpna 1938 požádal František Mašlaň mladší o udělení hostinské a výčepnické koncese po zemřelém otci Františku Mašlaňovi na sebe. Zároveň Okresnímu úřadu v Hranicích psala vdova Petronila Mašlaňová, druhá manželka Františka Mašlaňe staršího, že se hostinské koncese, kterou měla na vdovský účet, vzdá ve prospěch syna Františka.

Prostředí hostince bylo žalostné, na zásadní nedostatky poukázali sami občané ve stížnosti z konce října 1932: „Vchod do hostince jest ze dvoru, kde se nachází hnojiště a chlévy, teče močůvka, což obzvláště v letní době znepříjemňuje pobyt v hostinci... Dveře a okna v hostinci jsou chatrná, v zimě není možno tam vydržet. Byt jest spojen s hostincem pouze skleněnými dveřmi a jiného východu z bytu není, pouze přes hostinec.“ V roce 1941 se uskutečnila přestavba hostince.

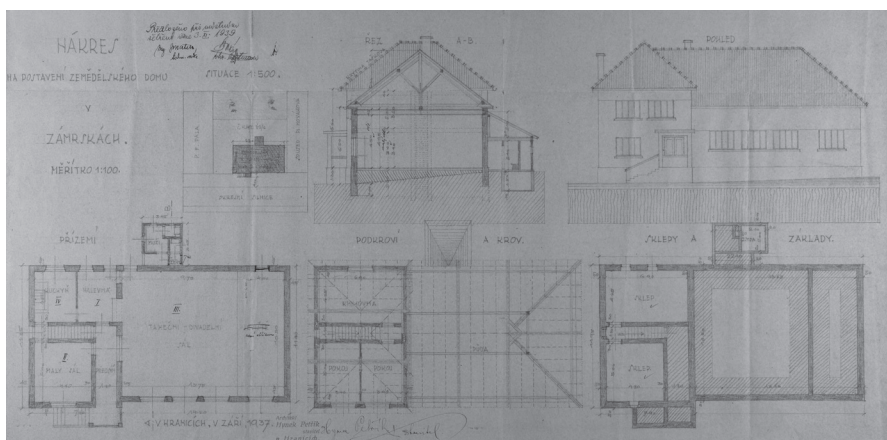
Po druhé světové válce žádal František Mašlaň znovu o udělení hostinské koncese s oprávněním výčepu piva a pálených lihových nápojů, podávání studených pokrmů a držení dovolených her. František Mašlaň koncesi na své jméno obdržel 2. července 1947. Poslední zprávy máme z května 1951, kdy František Mašlaň oznámil složení živnosti. Hostinskou živnost byl nucen předat Místnímu národnímu výboru v Zámrských pro zřízení kulturního domu.³²

Hostinec č. p. 87 (dnes č. p. 69)

V roce 1937 byl postaven na horním konci obce u silnice vedoucí do Němetic Zemědělský dům, jehož majitelem bylo Lesní družstvo v Zámrských. Dne 26. října 1938 podal žádost o udělení hostinské a výčepnické koncese František Pala, narozený roku 1895, domkař č. p. 36 v Zámrských, toho času předseda Lesního družstva v Zámrských. Koncese měla být udělena na dům č. p. 87 a mít oprávnění k podávání teplých pokrmů, výčepu piva, vína, ovocného

vína a pálených lihových nápojů, podávání kávy, čaje, jiných teplých nápojů a občerstvení a držení dovolených her. Koncesi by provozoval nájemce František Schlosser, bývalý nájemce v Heřmanicích, narozený roku 1905 v Heřmanicích. Zemědělský dům měl sloužit jako kulturní středisko obce, které dosud scházelo. Měly se tu konat nikým nerušené schůze spolků a korporací, mělo se hrát divadlo, pořádat kulturní a hospodářské přednášky. K žádosti se vyjádřilo Společenstvo hostinských soudního okresu hranického v Hranicích, které žádost Františka Paly nedoporučovalo ke kladnému vyřízení. Důvod byl prostý. Zámřsky byly malou obcí, ve které již jeden hostinec byl, a přestože k obci náležela v té době osada Kamenec, nedosáhl počet obyvatel 500. Stejně se vyjádřila také Obchodní a živnostenská komora v Olomouci. Obecní úřad v Zámřskách hostinskou koncesi přesto dne 7. ledna 1939 schválil. Proti tomuto jednání se Společenstvo hostinských soudního okresu hranického v Hranicích odvolalo k Zemskému úřadu v Brně. Hlášení Četnické stanice v Kelči uvádí přesnější údaje: „*Obec Zámřsky má celkem 476 obyvatel. Z toho bydlí v uzavřené obci Zámřskách 390 obyvatel a ve dvoře Kamenec, vzdáleném od obce přes 2 km, 86 obyvatel. Obyvatelé dvora Kamenec do Zámřsk dochází jen zřídka a svoje denní potřeby převážně obstarávají v blízké obci Skaličce, v Hranicích, resp. v hostinci Na Kačeně.*“ Zemský úřad v Brně po prošetření koncesi 8. dubna 1939 zrušil. Toto rozhodnutí mělo konečnou platnost a nešlo se již proti němu odvolat.

František Schlosser se odmítal vzdát a tentokrát žádal sám za sebe o udělení koncese na živnost, kterou od začátku ledna 1939 už provozoval „na černo“. Ve své žádosti připojuje též úplný seznam obyvatel bydlících v obci i v osadě Kamenec. Počet činil 527 obyvatel. Dále poukázal na to, že je uprchlík ze zabraného území a že se musí starat o rodinu se dvěma malými dětmi. Společenstvo hostinských soudního okresu hranického v Hranicích podalo Obchodní a živnostenské komoře v Olomouci podrobnou zprávu. František Schlosser byl původním povoláním

Nákres na postavení Zemědělského domu v Zámřskách čp. 87 z roku 1937, dnes čp. 69. SOKA Přerov

zámečník, jako hostinský neměl potřebnou kvalifikaci, a proto mohl být umístěn pouze na venkově. Byl mu nabízen hostinec u Bohumila Mikšánka ve Skaličce či jiné hostince ve valašskomeziříčském okrese. O to však prý Schlosser nestál, stále měl nějaké výmluvy a od majitelů hostince č. p. 87 Lesního družstva v Zámorskách měl přislíbeno, že koncese určitě bude udělena, když už je přece dům postaven... Dozvídáme se také, proč si Schlosser vybral zrovna obec Zámorský, František Pala byl totiž jeho švagrem. Konečně je upřesněn i počet obyvatel, do něhož František Schlosser šikovně započítal i osoby, které do obce pouze docházely, zároveň neodpočítal zemřelé. Skutečný počet obyvatel činil 511, z toho ve dvoře Kamenec bydlelo 108 osob. Hostinskou koncesi Františku Schlosserovi nakonec udělil Zemský úřad v Brně, který vyhověl Schlosserovu odvolání. Koncese byla udělena na dům č. p. 87 s těmito oprávněními: podávat pokrmy, čepovat pivo, víno a pálené lihové nápoje, podávat kávu, čaj, čokoládu a jiné teplé nápoje a občerstvení, mít dovolené hry. Důvodem k této náhlé změně bylo, že dodatečným vyšetřováním „... bylo zjištěno, že obec Zámorský leží v kraji v přítomné době po změně státoprávních poměrů turisty hojně navštěvovaném, v blízkosti lázní Teplíc n. Bečvou, odkud se konají výlety do okolí, zejména na Valaško. Vyžaduje tudíž potřeba turistů a výletníků v tomto kraji, k níž jest podle par. 18, odst. 3 živnostenského řádu přihlížeti.“

Další zprávy o hostinci č. p. 87 máme až po druhé světové válce. Dne 31. května 1947 žádal František Schlosser, hostinský, o schválení nájemce pro svou hostinskou a výčepnickou koncesi. Jako důvod uvedl stále podlomné zdraví po prožitých útrapách v koncentračních táborech Flossenburg, Buchenwald a Johannesgeorgestadt v Německu i při osvobozovacích bojích v Praze. Nájemcem se stal Schlosserův švagr Josef Krasňák, narozený roku 1914 v Němeticích. Z hlášení Četnické stanice v Hustopečích nad Bečvou podané Okresnímu národnímu výboru v Hranicích se dovídáme, že svěření provozu hostince Josefu Krasňákovi z Němetic nebylo úplně šťastné: „Josef Krasňák a jeho žena Zdenka se pro provozování živnosti hostinské v žádném případě nehodí, nedbají v hostinci čistoty, takže v tomto případě jsou na ně vážné stížnosti a nespokojenosti a svou povahou a chováním se rovněž k obsluze hostů v hostinci nehodí.“ Navíc tehdejší vedení Místního národního výboru v Zámorskách plánovalo převzít budovu od Lesního družstva, stávajícího majitele, do obecního majetku s právem provozování hostinské živnosti na svůj účet.

Hostinský František Schlosser v té době byl již odstěhovaný do Olomouce, kde provozoval hostinskou živnost v Neředině poblíž letiště. V březnu 1950 žádalo Lesní družstvo v Zámorskách Okresní národní výbor v Hranicích o udělení hostinské koncese přímo na dům č. p. 87, který by pro obec plně vyhovoval coby kulturní dům i hostinec namísto dosavadního hostince č. p. 27, který byl již dosti zchátralý. Místní národní výbor v Zámorskách s udělením koncese souhlasil. František Schlosser byl ochoten se své hostinské koncese v Zámorskách vzdát ve prospěch obce, ovšem za patřičnou úplatu. K dohodě s Místním národním výborem v Zámorskách zřejmě nedošlo. V září téhož roku oznámil František Schlosser jako nájemce na hostinskou koncesi v Zámorskách Emila Vávru, narozeného roku 1926

v Chlumci nad Cidlinou, okres Nový Bydžov, který během druhé světové války působil u partyzánů v lesích u Bystřice pod Hostýnem jako spojka oddílu Vyšehrad. Dne 10. února 1953 Emil Vávra zrušil smlouvu o pronájmu hostince uzavřenou s Lesním družstvem v Zámorskách, majitelem domu č. p. 87, a s Františkem Schlosserem, majitelem hostinské koncese. Hostinec byl téhož dne začleněn do Jednoty, spotřebního a výrobního družstva v Hranicích.³³

- 1 LAPÁČEK, Jiří: *Historie a současnost podnikání na Přerovsku a Hranicku*, Žehušice 2009, s. 24–55.
- 2 ADÁMKOVÁ, Eva: *Společenstvo živností svobodných a koncesovaných Kelč*. Úvod k inventáři, Vsetín 1990.
- 3 227/1859 Ř. z., znění účinné od 20. 12. 1859 do 31. 12. 1965.
- 4 MAREK, Pavel: *Živnostník. Příklad Josef Nováka*. In: Fasora, Lukáš; Hanuš, Jiří; Malíř, Jiří: *Člověk na Moravě ve druhé polovině 20. století*. Brno 2011, s. 64–79.
- 5 BARTOVSKÝ, Vladimír: *Vlastivěda moravská. Hranický okres*. Brno 1909, s. 288–289. MUSIOL, Alfa V.: *Soudní okres hranický. Vývoj v letech 1900–1935*. Hranice 1936, s. 246–247.
- 6 Státní okresní archiv Přerov (dále jen SOKa Přerov), fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1447, kart. č. 793 – hostinská koncese, Dolní Těšice.
- 7 BARTOVSKÝ, Vladimír: *Vlastivěda moravská. Hranický okres*. Brno 1909, s. 289. MUSIOL, Alfa V.: *Soudní okres hranický. Vývoj v letech 1900–1935*. Hranice 1936, s. 245.
- 8 SOKa Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1451, kart. č. 795 – hostinská koncese, Horní Těšice.
- 9 BARTOVSKÝ, Vladimír: *Vlastivěda moravská. Hranický okres*. Brno 1909, s. 204–221. MUSIOL, Alfa V.: *Soudní okres hranický. Vývoj v letech 1900–1935*. Hranice 1936, s. 200–201.
- 10 SOKa Vsetín, MNV Kelč, inv. č. 22 – František Matějek: *Dějiny města Kelče*.
- 11 SOKa Vsetín, fond Okresní národní výbor Valašské Meziříčí, inv. č. 552, kart. č. 195 – hostinská koncese, Kelč č. p. 21 – Anděla Ryšková.
- 12 Spolek Katolická beseda v Kelči byl založen v roce 1898, postupně se z něj vytvářel spolek politický a měl sdružovat členy nábožensky orientované ve shodě s ideologií katolické církve. Spolkovou místnost měl původně v hostinci u Soušků (tj. později známá tzv. Hrubá hospoda, č. p. 236). Již od počátku měl spolek širokou základnu 94 členů. Ve své činnosti se spolek zaměřil na osvětlu, vzdělání i zábavu, pořádal přednášky, divadla, zábavy a výlety, které se staly jakýmsi zlatým hřebem spolkového podnikání, vytvořily půdu pro dostaveníčka celé kelečské společnosti. (SOKa Vsetín, MNV Kelč, inv. č. 22 – František Matějek: *Dějiny města Kelče*.)
- 13 SOKa Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1456, kart. č. 809 – hostinská koncese, Kelč č. p. 25 – Katolická beseda.
- 14 SOKa Vsetín, MNV Kelč, inv. č. 22 – František Matějek: *Dějiny města Kelče*. MUSIOL, Alfa V.: *Soudní okres hranický. Vývoj v letech 1900–1935*. Hranice 1936.
- 15 KOVÁŘOVÁ, Stanislava; PAPAJÍK, David a kol. *Dějiny města Kelče*, s. 264.
- 16 SOKa Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1456, kart. č. 809 – hostinská koncese, Kelč č. p. 29 – Valentin Pajdla.
- 17 SOKa Vsetín, fond Okresní národní výbor Valašské Meziříčí, inv. č. 552, kart. č. 195 – hostinská koncese, Kelč č. p. 52 – Vojtěch Orel.
- 18 Tělocvičná jednota Sokol byla ustanovena v prosinci 1899, popudem pro její založení byl příznivý průběh národní slavnosti pořádané v tom roce studentstvem za účasti valašskomeziříčské jednoty. Svůj podíl měla také hustopečská jednota, která na podzim téhož roku do Kelče zavítala, stala se tak zakládající jednotou s péčí o rozvoj kelečské jednoty. Prvním starostou jednoty byl zvolen Jan Strnadel. Jednota se velmi rychle rozvíjela. Během jednoho roku se počet členů téměř zdvojnásobil na 60. V červenci 1900 jednota uspořádala veřejné cvičení s průvodem a následující rok již vyslala do Prahy 14 cvičenců. Cvičilo se v zahradě u Plesníků, poté v tělocvičně nově postavené budovy školy. Každoročně pořádala veřejná cvičení a účastnila se i cvičení sousedních jednot. Rozvoj jednoty brzdil nedostatek vlastní budovy, proto v roce 1913 jednota založila fond na postavení sokolovny, následná světová válka tomu však zabránila. (SOKa Vsetín, MNV Kelč, inv. č. 22 – František Matějek: *Dějiny města Kelče*.)
- 19 SOKa Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1456, kart. č. 810 – hostinská koncese, Kelč č. p. 53 – Jednota Sokol.
- 20 SOKa Vsetín, MNV Kelč, inv. č. 20 – obecní kronika.
- 21 SOKa Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1456, kart. č. 809 – hostinská koncese, Kelč č. p. 62 – Omladina.
- 22 SOKa Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1456, kart. č. 810 – hostinská koncese, Kelč č. p. 122 – Viktor Peterek.
- 23 SOKa Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1456, kart. č. 810 – hostinská koncese, Kelč č. p. 198 – František Perutka.

- 24 SOKA Vsetín, fond Okresní národní výbor Valašské Meziříčí, inv. č. 552, kart. č. 195 – hostinská koncese, Kelč č. p. 319 – Karel Volek.
- 25 BARTOVSKÝ, Vladimír: *Vlastivěda moravská. Hranický okres*. Brno 1909, s. 233–234. MUSIOL, Alfa V.: *Soudní okres hranický. Vývoj v letech 1900–1935*. Hranice 1936, s. 213–214.
- 26 SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1465, kart. č. 812 – hostinská koncese, Malhotice č. p. 15 – Rajmund Váňa.
- 27 SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1465, kart. č. 812 – hostinská koncese, Malhotice č. p. 34 – Ludmila Vilímcová.
- 28 BARTOVSKÝ, Vladimír: *Vlastivěda moravská. Hranický okres*, Brno 1909, s. 271. MUSIOL, Alfa V.: *Soudní okres hranický. Vývoj v letech 1900–1935*. Hranice 1936, s. 236–237.
- 29 SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. 1478, kart. č. 815 – hostinská koncese, Rouské č. p. 6 – Tomáš Hadaš.
- 30 SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. 1478, kart. č. 815 – hostinská koncese, Rouské č. p. 16 – Jan Vašíček.
- 31 BARTOVSKÝ, Vladimír: *Vlastivěda moravská. Hranický okres*, Brno 1909, s. 295–297. MUSIOL, Alfa V.: *Soudní okres hranický. Vývoj v letech 1900–1935*. Hranice 1936, s. 253–255.
- 32 SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1488, kart. č. 818 – hostinská koncese, Zámrský č. p. 27 – František Mašlaň.
- 33 SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1488, kart. č. 818 – hostinská koncese, Zámrský č. p. 87 – František Schlosser.

Jan Štěpán

Pohlednice Lipníka a Helfštyna aneb co se nepovedlo

V době internetu se poštovní pohlednice jako obrazové informace o našich výletech dostávají do pozadí. Fotky z cest jsou v lepším případě posílány elektronicky, či v internetových albech přístupných jen těm s přístupovými právy. Dnešní kapacita digitálních úložných prostor je taková, že fotek z dovolené bývá značné množství a málokdo hledí na to, zda má tentýž objekt vyfotografován jednou či desetkrát. Možná právě proto vzniká řada fotografií, na kterých se mimo vlastní objekt zájmu nachází ještě něco nečekaného, co buď fotografii znehodnocuje pro veřejné použití, nebo je naopak jako humorná záležitost publikováno dále. Řada internetových serverů tak v sekci zábava přináší fotky s podtitulkem „*tohle jste určitě na fotce mít nechtěli*“ či „*když fotíte, zkontrolujte si, co se děje v okolí*“. Samozřejmě se to ale stávalo i dříve, kdy kinofilm nutil fotografy daleko pečlivěji vyčkat na vhodný záběr. Co se týče samotného Lipníka nad Bečvou, existují desítky pohlednic, které začaly být vydávány na samém konci 19. století, a ve skutečnosti je asi jen málo míst, která by ve městě nezachycovaly.¹ Případů, které níže uvádím, je ve světě fotografie a pohlednic bezpochyby nespočet, je ale vždy úsměvné, k jakým drobnostem v minulosti mohlo dojít.

Vypovídá o tom třeba pohlednice zachycující lipenské náměstí od začátku Nerudovy ulice směrem k ulici 28. října.² Pohlednici si objednal František Jurečka

Pohlednice zachycující náměstí Lipníka nad Bečvou

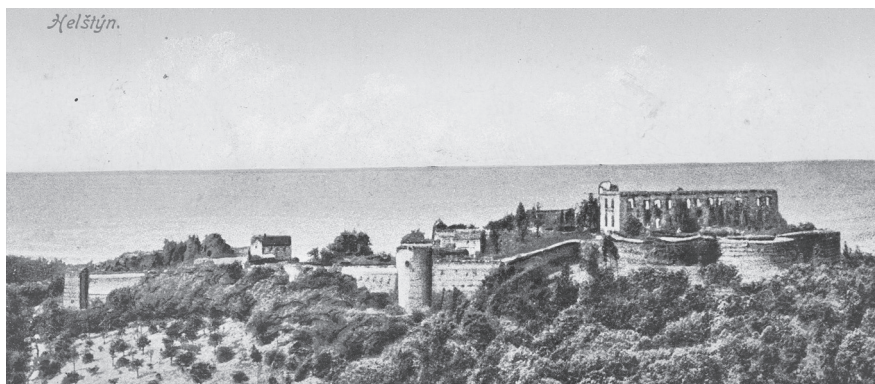
a vznikla někdy kolem roku 1910. Fotograf bezpochyby čekal na nejuvhodnější chvílku, zřejmě se již rozhodl, že těch pár lidí postávajících na náměstí prostě oželi a zmáčknuť spoušť, když tu... se v záběru zastavil probíhající pes, protože – inu úleva je úleva. Podle dnešní platné vyhlášky Města Lipníka 3/2015 by zde ovšem pes mohl být pouze na vodítku.³ Ostatně z upozornění v Lipenských listech dále jasně vyplývá: „Pokud dojde při venčení psa ke znečištění ulic, trávníků a veřejných prostranství psími exkrementy, je povinností osoby pečující o zvíře neprodleně toto znečištění odstranit.“⁴ V době pořízení snímku samozřejmě takové nařízení neplatilo a náměstí uklízel metař (ostatně jeho metla je opřená o sloupek u sochy Panny Marie), každopádně pokálená pohlednice je to již navždy.

Druhá pohlednice je poněkud jiného ražení, zde nespíše nejde o chybu fotografa ani psa, ale kuriózní je rozhodně také. Tato pohlednice v podobě

Výřez pohlednice s „psím delikventem“

kolorované litografie vznikla na objednávku trafikanta Vojtěcha Sotorníka v roce 1928 a obrázek na ní byl pořízen bezpochyby z vrcholku Krásnice. Plně odpovídá projektu Jára Cimrmana, který Pražanům daroval moře. V tomto případě neznámý umělec věnoval moře Helfštýnu. Na záběru je sice Helfštýn, ale za jeho siluetou nacházíme modrý souvislý pás, který se nejvíce podobá právě moři. Nad ním se ještě vznášejí bílé obláčky, které přecházejí v blankytnou modř nebe. Mimo to se ještě v místě druhé hradební brány nachází domeček s červenou střechou – předpokládejme, že šlo o pokus malíře vytvořit na fiktivní pláži vilu pro turisty. Při dodatečném kolorování již bezpochyby dotyčný nevěděl, jaké má zvolit barvy a co se na fotce ve skutečnosti nachází. Drobná hornatina Dubiny od Veselíčka po Jezernici tak zřejmě byla pro dokreslovače tak nezřetelná, že raději volil „mořskou cestu“. Stejně tak si nebyl úplně jist druhou bránou, a tak z ní prostě udělal domeček.

Pohlednice Helfštýna s mořem v pozadí z roku 1928

Přibližně ze stejné doby totiž pochází další pohlednice, fotografovaná jen o několik metrů bokem. Ta byla zhotovena z nákladu trafikantky A. Richtrové-Sotorníkové z Lipníka firmou Grafo Karel Čuda v Holicích v Čechách. Odesílatel ji zaslal v roce 1933, takže lze konstatovat, že ji lze bez problému použít ke srovnání. Světelné podmínky pro zachycení pozadí za Helfštýnem sice také nebyly ideální, ale přesto jsou vpravo od něj vidět Oderské vrchy a nejspíše také kousek Loučky. Zcela zřejmá je také druhá brána, která je zachycena i na starších pohlednicích bez střechy a domeček na předchozí pohlednici tak byl skutečně jen fikcí dokreslovače.

Pohlednice Helfštýna z roku 1933

- 1 LAPÁČEK, Jiří – PASSINGER, Břetislav: *Pobečví v proměnách času*. Přerov 2005. *Lipník nad Bečvou pohlednice a fotografie*. Lipník nad Bečvou 2013.
- 2 *Lipník nad Bečvou pohlednice a fotografie*. Lipník nad Bečvou 2013, s. 56 – zde je publikována pohlednice v menším výřezu a s poněkud odlišnými barvami.

Miroslav Marada

Židovská obecná škola v Hranicích

Vydáním říšského zákona o obecném školství ze 14. května 1869¹ a následných zemských prováděcích zákonů z 24. ledna 1870² skončila i na Moravě téměř stoletá éra triviálních a hlavních škol a počínajíc školním 1870/71 vstoupila v život soustava základního školství, tvořená školami obecnými a měšťanskými.

Uzákoněnou transformací prošla i triviální škola v hranické židovské obci, jejíž historii byl věnován příspěvek v minulém ročníku archivního sborníku.³ Triviální škola byla v roce 1865 z důvodu vrcholícího populačního růstu (v roce 1868 školu navštěvovalo 94 žáků) změněna z jednotřídky na trojtřídku a a užívalo se pro ni názvu Dreiklassige hebräisch-deutsche Volksschule der Israeliten-Gemeinde, příp. Israelitische Volksschule nebo Deutsche Volksschule der Israeliten-Gemeinde.⁴

Budova školy v Janáčkově ulici. SOkA Přerov

S proměnou ve veřejnou obecnou školu, neboť jejím zřizovatelem byla židovská politická obec, a také z důvodu postupně se snižujícího počtu žáků došlo ke snížení počtu tříd na dvě a do školního roku 1870/71 vstoupila škola s úředním názvem Zweiklassige Volksschule in der Israeliten-Gemeinde Weisskirchen. Pro školu platila stejná pravidla jako pro všechny ostatní veřejné obecné školy, s výjimkou feriálních dnů, které byly stanoveny s ohledem na požadavky židovského náboženství.⁵ Tak se přirozeně nevyučovalo v sobotu a o volnu na hlavní židovské svátky rozhodovala každoročně místní školní rada židovské obce. Mimo to později

za časů směnného vyučování neprobíhala výuka ve středu a v neděli odpoledne. Nevyučovalo se rovněž při téměř každoročních epidemiích spalniček, kdy bývala škola na několi dnů uzavřena, a při jubilejích císaře a dalších členů panovnického domu. Školu navštěvovaly výhradně židovské děti z Hranic, bez zřetele na to, zda bydlely v židovské ulici nebo v jiné části města, a děti židovských rodičů žijících v nejbližším okolí Hranic. Děti křesťanských rodičů, žijících na území židovské politické obce, jichž v průběhu 2. poloviny 19. století stále přibývalo, navštěvovaly školy městske.

Z bývalé hebrejsko-německé školy zůstali na obecné škole působit dva učitelé, Salomon Hessinger a Isaias Stix, třetí učitel, S. Haas, který na triviálce působil velmi krátce, na konci školního roku 1869/70 ze školy odešel a o jeho osobě není nic bližšího známo. Ani o zmíněných dvou učitelích není zjištěno příliš mnoho podrobností.⁶ Salomon Hessinger se narodil 12. července 1827 v Hranicích drobnému živnostníku Mosesi Hessingerovi a jeho choti Judith (pravděpodobně roz. Koselíkové), 6. září 1855 se oženil s Resi Bauerovou z Třebíče, dcerou výrobce leštidla na obuv Ignaze Bauera a jeho manželky Johanny. Se svou ženou měl S. Hessinger tři děti, Moritze (1857), Julii (1861) a Isidora (1869). Na židovské obecné škole působil jako podučitel do konce školního roku 1876/77, kdy musel z důvodu nesložení kvalifikační zkoušky školu opustit. Patřil k oblíbeným učitelům, čemuž nasvědčuje i zpráva ve Freie Pädagogische Blätter z roku 1872,⁷ kdy se zúčastnil se židovskými žáky společného školního výletu s ostatní hranickou školní mládeží. Po odchodu z obecné školy dále působil v Hranicích jako soukromý učitel hebrejského jazyka a zde také 17. ledna 1900 zemřel.

Isaias Stix pocházel z Lipníka nad Bečvou, jako rodné datum se uvádí 6. leden 1828.⁸ Byl dvakrát ženat. Jeho první manželkou⁹ byla Marie, roz. Starkensteinová (nar. 30. března 1840), ze západočeských Poběžovic, dcera tamního ranhojiče Moritze Starkensteina a Jetty, roz. Kohnové, dcery krajského rabína Samuela Kohna. Z tohoto manželství se narodil 27. listopadu 1866 v Hranicích syn Julius. Druhé manželství, uzavřené s Linou Schulzovou, nar. 21. srpna 1854 v Boskovicích, zůstalo bezdětné. Již po krátké době dosáhl služebního místa nadučitele.¹⁰ Na hranické židovské škole vyučoval Isaias Stix po celá dvě desetiletí, ke konci 80. let se však začaly prohlubovat jeho zdravotní potíže, o nichž se lze domnívat, že byly alespoň zčásti důsledkem tristních vyučovacích podmínek, jak bude uvedeno níže. Školní rok 1886/87 byl vzhledem k jeho hospitalizaci ukončen o několik dnů dříve a jeho učitelskou kariéru definitivně ukončilo onemocnění počátkem roku 1891. Od 1. března 1891 byl vyučováním pověřen Friedrich Rössler z Bělotína, katolík, a Stixovi byla udělena zemskou školní radou zdravotní dovolená. Od září 1891 převzal výuku kandidát učitelství Josef Leifert z Opavy, rovněž nežidovského původu, který nakonec, z důvodu prodloužení Stixovy zdravotní dovolené, vyučoval po celý školní rok 1891/92. Zdravotní stav již Stixovi návrat do školní služby neumožnil a byl nucen požádat o penzionování. V roce 1892 se s manželkou odstěhoval do Brna, kde o tři roky později, 12. září 1895, zemřel a byl pohřben na tamním židovském hřbitově. K jeho působení v Hranicích ještě dodejme, že v roce 1873 založil a vedl školní kroniku, která však je faktograficky dosti chudá. Kratičký nekrolog, otištěný v Mährisches Tagblatt,¹¹ charakterizuje Stixe jako muže horlivého ve svém

povolání, avšak klidné povahy a jako aktivního člena německého okresního učitelského spolku. Jeho německou akulturaci dokládá i příspěvek v olomouckých novinách *Die Neuzeit*,¹² v němž vítá vítězství německého kandidáta ve volbách do moravského zemského sněmu, lipnického soudce Josefa Abendrotha.

Se Stixovým odchodem nastal představenstvu židovské politické obce úkol obsazení uvolněného místa kvalifikovanou učitelskou silou. Do vypsaného konkurzu se přihlásilo sedm kandidátů, z nichž do užšího výběru postoupili tři podučitelé působící na židovských školách – Jakob Zwicker z pětileté školy v Boskovicích, Moritz Steiner z jednotřídky v Podivíně a Berthold Thorž z trojtřídky v Holešově. Přijat byl posledně jmenovaný kandidát, který byl do funkce potvrzen výnosem zemské školní rady z 31. října 1892 a který se ujal výuky dne 18. listopadu téhož roku. Od začátku školního roku 1892/93 do Thoržova příchodu výuku provizorně zajišťoval čerstvý absolvent učitelského ústavu Viktor Stolz.

Thoržovým nástupem získala škola schopného a zkušeného učitele, oddaného svému povolání a aktivního i ve správě obce. Berthold Thorž se narodil 18. listopadu 1861 v Uherském Brodě v rodině židovského učitele Moritze Thorže a jeho choti Betti, roz. Braunerové. Po absolvování učitelského ústavu v Brně v roce 1880 získával první pedagogické zkušenosti jako prozatímní učitel na utrakvistické osmileté obecné škole ve svém rodném městě. Účastnil se i veřejného života, stal se členem uherskobrodské dobrovolné hasičské jednoty, kde se vyznamenal mimořádnou odvahou při zdolávání požáru v roce 1888, zapisovatelem řemeslnického podpůrného spolku a členem spolku Casino.¹³ V roce 1889 přešel na trojtřídní židovskou obecnou školu do Holešova. Zde je o jeho působení známo, že vedl žáky k tělesné výchově. K jeho rozhodnutí kandidovat na učitelské místo v Hranicích zřejmě kromě vyhlídky kariérního postupu přispěla i skutečnost, že se 20. března 1892 oženil s hranickou rodačkou Elisabeth Kurzovou, nar. 4. srpna 1867, dcerou Emila Kurze a Sofie, roz. Wohlgemuthové. V Hranicích se Berthold Thorž stal tajemníkem židovské obce a z titulu své profese členem místní školní rady. Zasloužil se o vybudování školní budovy v Židovské ulici, čímž konečně skončilo desítky let trvající období provizorních učeben. Po zrušení židovské obecné školy v roce 1919 odešel do penze, nadále ale zůstal činný při židovské náboženské obci. Za svého působení v Hranicích si získal vážnost u obyvatel města bez rozdílu národnosti a vyznání. Zemřel 5. prosince 1941 a je pohřben na hranickém židovském hřbitově. Dožil se zániku židovské obce, zůstal však ušetřen osudu své manželky, která byla následujícího roku deportována do Terezína a odtud do vyhlazovacího tábora v Treblince.

Berthold Thorž. SOkA Přerov

Über die Geschichte und Entwicklung der
Schule der jüdischen Volksschule in der
Jahreszahl zur Hauptversammlung der
Vereinigten Lehrer und Eltern. Ich erlaube
mir die Überweisung der letzten Seite
der Beschlüsse der letzten Versammlung, welche
bloß eine Mangelfeststellung betraf,
mitteilend das die Beschlüsse nicht nur
Sachverhalte aufzuheben, sondern
auch die, wenn eine Mangelfeststellung
nicht ergeht. Nach diesem Punkte
die Beschlüsse „jüdische Schullehrer der
Vereinigten“ im Jahr 1877 erlassen.
Ich erlaube die Ergänzung der
gaben die wir bringen, und ist es mir
bei dem letzten Punkte nicht.
Die Beschlüsse über unsere in unserer
Organisation Locale unterzeichnet.
Der 1. Absatz fast Joseph Margen-
stein, nach einer solchen Sache gestellt.
Herr Simon Süsser, dem Lehrer Max
von Fiedler, Lehrer Anton Sch. hat

První stránka školní kroniky. AŽM Praha

Po vylíčení krátkých životopisů učitelů zbývá vrátit se k vlastní historii školy a průběhu výuky na ní. Hlavním zdrojem informací jsou zde kromě již zmíněné kroniky¹⁴ zápisy z jednání místní školní rady a představenstva židovské obce.¹⁵ Základním nedostatkem školy, zděděným po triviálce, byla skutečnost, že neměla po mnoho let vlastní budovu, nýbrž živořila v prostorově nevyhovujících, tmavých, obtížně vytápěných pronajatých místnostech ať již mimo území židovské ulice nebo přímo v ní. Tak k roku 1873 byla umístěna mimo židovskou obec v domě čp. 98 (pozdější Jiráskova 4), v roce 1880 v domovním podíle č. 3 patřícím židovské obci a v roce 1887 v domě č. 15 (pozdější Židovská 17). Krátkodobě se vyučovalo i na jiných adresách, jako ve školním roce 1894/95, kdy byla škola z důvodu stavebních úprav ve svém posledním působišti přemístěna do domu č. 16 na náměstí.

Pod tlakem okresní školní rady, díky častým vizitacím okresního školního inspektora pro německé školy Aloise Junga, bylo představenstvo politické obce nuceno se stavbou školní budovy zabývat již počátkem 80. let. Byly vybrány tři možné varianty, a to na místě domů č. 8 a 9 v Židovské ulici, které by bylo nutno vykoupit a zbourat, a dále výstavba na parcele č. 358 v Horní ulici nebo na parcele č. 543 v Zámecké ulici. Zvolena byla nakonec první varianta, v roce 1885 byl zhotoven stavební plán a předložen hranickému staviteli Jamborovi k vypracování rozpočtu. Odhadnuté náklady se patrně staly rozhodující příčinou, proč k realizaci stavby nedošlo a proč k ní bylo přikročeno až o deset let později, 1. července 1896. Během jednoho roku byla novostavba dokončena a 7. července 1897 zkolaudována.

Po slavnostním zasvěcení, které proběhlo 2. listopadu 1897 a kterého se zúčastnil vedle zástupců židovských obcí i okresní hejtmán Maxmilián hr. Coudenhove a další představitelé hranického úřednictva, byla škola, vybavená novým nábytkem, předána k užívání a svému účelu sloužila až do 5. listopadu 1919, kdy byla v rámci sloučení židovské politické obce s městem zrušena a žáci přešli na ostatní hranické školy.

Vlastní výuka na židovské obecné škole probíhala ve dvou skupinách. Jednu tvořili žáci prvního a druhého oddělení, tj. prvňáci a žáci druhého a třetího postupného ročníku, druhou skupinu žáci třetího oddělení, tj. žáci čtvrtého a pátého ročníku. S odchodem učitele Hessingera zůstala výuka na jediném učiteli a bylo nutno zavést polodenní směnné vyučování. Až po umístění školy do nové budovy bylo obnoveno celodenní vyučování, které bylo umožněno díky klesajícímu počtu žáků. V roce 1876 byla pro dívky zavedena výuka ručních prací, kterou zajišťovaly externí industriální učitelky, a krátce na to byla zavedena nepovinná, avšak žactvem téměř stoprocentně navštěvovaná výuka českého jazyka, na kterou docházel učitel městské obecné školy Josef Baďura a které se po svém nástupu ujal Berthold Thorž, který češtinu dokonale ovládal. Úroveň výuky byla často, i několikrát ro-

Von: Währen.
Schulort: *Neike Wöhrden*

Klassenkatalog

über den Schulbesuch und Fortgang der Schüler — der *I* Klasse
an der *ein* klässigen Volksschule in *St. Demina, Kreis Wöhrden*
im Schuljahre *1911/12*

	Knaben	Mädchen	Insgesamt
Zahl der Schüler zu Beginn des Schuljahres	16	15	31
Während des Schuljahres eingetretene			
Während des Schuljahres ausgeschiedene	1	1	2
Zahl der Schüler am Schluß des Schuljahres	15	15	29
Nach Aufträgen in die nächst höhere Klasse oder Abteilung	12	15	27
a) Befähigt	2	—	2
b) nicht befähigt			
Von Lehrerschläffe entlassen			
Schulbesuchverordnungen gemessen nach lit. V. Punkt 6, Artikel V. der Unterrichtsverordnung vom 8. Juni 1908, §. 10618.			

Von den ausgewiesenen Schülern gehören an bei:	Jahreszahl								Summe
	1	2	3	4	5	6	7	8	
In Beginn des Schuljahres	5	1	4	9	5				31
Am Schluß des Schuljahres	5	6	4	9	5				39

Die Schulbesuchdaten wurden aufgestellt:

I. am *1. Dezember 1911*
 II. am *15. November 1912*
 III. am *2. Mai 1912*
 IV. am *13. Juli 1912*

Berthold Thorž *Berthold Thorž*
 Direktor der Schule Schulinspektor Schulleiter

Anna Wemetal
 Quabuchhalterin

Notizen

Nr.	Wort	Deutsch	Erklärung	Sollten diese bei verschiedenen Vorkommen
1	beständig	beständig	ist ein	bei jedem
2	beständig	beständig	ist ein	bei jedem
3	beständig	beständig	ist ein	bei jedem
4	beständig	beständig	ist ein	bei jedem
5	beständig	beständig	ist ein	bei jedem

Verleihen Sie dem Unterrichtsamt mit Beifügen 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

Třídní výkaz za školní rok 1911/12. SOKA Přerov

ně, prověřována neohlášenými vizitacemi okresního školního inspektora. Po absolvování obecné školy odcházeli židovští žáci obvykle na německou měšťanskou školu nebo na německé gymnázium, anebo na některou střední školu mimo Hranice. O počtu žáků navštěvujících školu máme souvislý přehled až od nástupu Bertholda Thorže, jeho předchůdce Stix tento údaj do kroniky nezaznamenával. Jestliže při vzniku školy můžeme počítat nejméně s 80 žáky, do konce století jejich počet klesl ke 40 a v prvních i druhém desetiletí 20. století osciloval kolem čísla 30. Během 1. světové války školu navštěvovaly i děti židovských uprchlíků, převážně z Haliče, jejichž rodiče našli v Hranicích přechodné útočiště.

Závěrem je třeba se zmínit o místním orgánu školní správy, kterým byla místní školní rada židovské obce. Tvořilo ji zpravidla pět nebo šest členů, předsedou býval starosta obce, místopředsedou rabín a tajemníkem učitel obecné školy. Tuto stálou trojici doplňovali další dva nebo tři členové zvolení z řad domovských příslušníků obce. Rada zasedala značně nepravidelně, někdy jen jednou ročně a častým bodem jednání bývalo osvobození chudých žáků od placení školného, které pak bylo hrazeno z obecního rozpočtu. Lze-li spoléhat na knihu zápisů, přestala školní rada s příchodem nového století téměř vyvíjet činnost a školní věci byly zřejmě řešeny přímo na schůzích obecního představenstva nebo v okresní školní radě, v níž měla židovská obec svého zástupce.

V budově školy měla kancelář správa židovské politické obce. Po jejím zániku odkoupilo budovu město Hranice a po řadu let v ní byla umístěna hudební škola.¹⁶

- 1 Zákon č. 62. říš. zák. jímž se ustanovují pravidla vyučování na školách obecných.
- 2 Zákon č. 14 zem. zák. mor., kterým se pořádá zakládání, vydržování a návštěva veřejných škol obecných; Zákon č. 15 zem. zák. mor., kterým se pořádají právní poměry učitelstva veřejných škol obecných v markrabství Moravském.
- 3 Marada Miroslav: Z historie triviální školy v Hranicích. In: Sborník SOKA Přerov 2017, s. 36–49.
- 4 Archiv židovského muzea v Praze (AŽM), fond Židovská náboženská obec Hranice, inv. č. 36.
- 5 Výnos mor. zemské školní rady z 5. října 1874 č. 17969.
- 6 Osobní data zde uvedených osobností byla ověřena studiem židovských matrik, sčítacích operátů a příp. dalších úředních pramenů.
- 7 Freie Pädagogische Blätter, 14. 9. 1872, Nr 37, s. 591.
- 8 Rodinný původ I. Stixe vyžaduje ověření, v rodné matrice je k uvedenému datu zapsáno jméno Isaias Schönthal a o den později Isaias Žák, nemanželský syn Bely Žákové. Příjmení Stix (Stux) je v Lipníku doloženo.
- 9 Ze záznamu v civilním podacím deníku Okresního soudu v Hranicích lze soudit, že manželství skončilo rozvodem.
- 10 Zpráva o jmenování nadučitelem viz Die Neue Zeit, 20. 4. 1873, Nr 91, s. 5.
- 11 Mähr. Tagblatt, 19. 9. 1895, Nr 215, s. 5–6.
- 12 Die Neuzeit, 8. 7. 1870, Nr 27, s. 311–312.
- 13 Die Neuzeit, 13. 10. 1889, Nr 41, s. 392.
- 14 AŽM, fond ŽNO Hranice, sign. 42152.
- 15 AŽM, fond ŽNO Hranice, sign. 20959 a 20962.
- 16 INDRA, B.: Z historie hranických domů. Kapitoly z topografie města Hranic. Hranice 2005 s. 274

Jiří Lapáček

Legionář Jan Gayer aneb kdyby pamětní deska mohla vyprávět

Úvod

Stavíme pomníky a památníky, pořizujeme pamětní desky, abychom zaznamenali významné osoby a hrdinské a jinak významné činy, abychom zajistili jejich trvalou památku a připomněli je i budoucím generacím.

Jan Gayer byl pracovitý, cílevědomý a odhodlaný mladý muž, který viděl své uplatnění ve svobodném podnikání ve svobodném státě. To mu Rakousko-Uhersko, kde se v roce 1885 narodil, dle jeho mínění nemohlo poskytnout. Proto vycestoval za svými příbuznými do Brazílie, kde se zakrátko mohl vykázat úspěchy. Jenom shoda nešťastných náhod způsobila, že při své návštěvě Přerova v létě 1914 jej zde zastihlo vyhlášení války, mobilizace a odchod na frontu.

Jeho tragický skon znamenal jen konec jeho fyzického bytí, ale služby, které prokázal nově vzniklému státu, nebyly zapomenuty. Gayerovy činy se měly stát příkladem pro nové generace, které si z nich měly brát příklad a posilu. Osud tomu ale chtěl jinak. Jenom dvacet let se pěstovala legionářská tradice naplno. Nacisté legionářské organizace zrušili a památku na ně chtěli vymýtit. Nejinak tomu bylo v případě komunistů, kterým bylo trnem v oku působení legionářů v revoluci zmítaném Rusku. Jan Gayer pro ně byl jeden z nejhorších.

Z pera přerovského učitele a spisovatele Vlastimila Dorazila vzešla již v roce 1933 poměrně obsáhlá a na pramenech založená publikace o Janu Gayrovi. Bohužel řada jím využitých pramenů, vzpomínek a záznamů již dnes není k dispozici. Např. se jednalo o dopis Janova bratra Karla, kapitána ve výslužbě v Praze, z 21. února 1932, v němž byla vyličená podrobně Janova životní kariéra, jakož i povaha. Dopis byl poslán na Dorazilovu žádost do Přerova prostřednictvím Anny Silnouškové, choti učitele v Přerově, sestry Jana Gayera. Jiné byly informace od rodiny Sahánkovy, p. Palackého z Přerova, p. Ludvíka, p. prof. Skály, Gayerova přítele z mládí MUDr. Jana Laciny, spolužáků z gymnázia – Františka Jandy, ředitele obecné školy v Sušicích, továrníka Rudolfa Malého v Přerově, kamaráda na arcibiskupských statcích Aloise Nováka z Kroměříže, vrchního poštovního oficiála Antonína Jiříčka. Zajímavým zdrojem informací byly vzpomínky profesorů zemědělské školy – Basila Macalíka, Josefa Neorala, ministerského rady Dr. Eduarda Reicha. Gayerovu charakteristiku podal podplukovník František Rakovčik z MNO, Praha,

v dopise ze 14. ledna 1931. Dorazil měl k dispozici rozsáhlou korespondenci Jana Gayera se sestrou Augustou, provdanou Weingartovou. Profesor Jan Jaroš, velitel 6. pl. Hanáckého, ředitel zemské odborné školy hospodářské v Uherském Hradišti, častý návštěvník Gayerovy rodiny, vypsál 24. ledna 1932 vzpomínky na Jana Gayera a rodinu. Podplukovník Atonín Slonek přednášel v Přerově o Gayerovi, z čehož vznikl protokolní zápis.

Pro Gayerovu vojenskou kariéru důležitým pramenem byl osobní záznam, zasláný pisateli v opise dr. Josefem Kudelou, informace poskytl Florian Zapletal, ředitel fotooddělení Památníku odboje. Dále využil deník Jakuba Kyněry, příslušníka I. praporu 4. pl., berního úředníka v Kyjově, popis Gayerových hrdinských činů od generála Stanislava Čečka, opatřený úředníkem Františkem Švrdlíkem, bývalým příslušníkem 4. pl., vyprávění Augustina Bečáka z Přerova, 4. pl., zápisky Metoděje Daňhela, policejního inspektora v Prostějově, vyprávění Antonína Horáka, odborného učitele v Kojetíně, o bitvě u Bezenčuku, výpověď legionáře Josefa Richtera z Přerova, vyprávění škpt. Lakomého, 27. p. pl., deník legionáře Jana Konopčíka z Přerova, dopis plk. Ing. Jaroslava Untermüllera (železniční pluk v Bratislavě) z 30. srpna 1932, v němž ocenil Gayerovu povahu, velitelské schopnosti a podal informací o Gayerově ošetřování po boji u Lipjag.¹

Na druhé straně máme možnost se na životní osudy Jana Gayera podívat v širších a nových souvislostech. Snad bude pro čtenáře i zajímavé, jakými peripetemií prošel Gayerův odkaz za těch 100 let, které uplynuly od jeho smrti.

V současnosti jsou k dispozici dva archivní zdroje poskytující informace o běhu Gayerova života. Ve Vojenském historickém archivu v Praze je přístupný seznam dokumentů Evidenčního úřadu Čs. zahraničních vojsk, obsahující služební výkaz, služební list, evidenční karty, záznam do almanachu důstojníků, úmrtní list, dopis ministerstva vyslanectví Československé republiky v Rio de Janeiro z 3. srpna 1923 ve věci pozůstalosti.

Ve Státním okresním archivu Přerov se nacházejí ve fondu Československá obec legionářská – místní jednotka Přerov některé archiválie, které byly do Přerova darovány příbuznými z Brazílie, o tom viz níže. Původní seznam obsahoval následující položky, přičemž je kurzívou vyznačeno, co je dnes k dispozici: Památky po plukovníku Janu Gayerovi, zasláné příbuzenstvem z Ameriky a odevzdané m. radou dne 29. června 1932.

1 Šavle důstojnická ruská se stříbrným třapcem a koženou pochvou.

2 *Diplom podepsaný panem prezidentem: Jan Gayer, velitel 4 pl. Prokopa (Holého) Velikého, padl v boji za osvobození československého národa u Lipjag 7. června 1918.*

3 Text oratoria Lví srdce od Jaroslava Kvapila a Rudolfa Medka. Jubilejní koncert na paměť padlých za svobodu pěveckého spolku Moravana v Kroměříži.

4 *Osobní úřední doklady; jeho výkaz.*

5 *Osobní úřední doklady; průběh služby.*

6 *Diplom o udělení revoluční medaile, Praha 24. 5. 1923. Podepsán Udržal.*

7 Foto Gayerovo za jeho léčení ze zranění v Kyjově.

8 Album fotografií z pochodu Ruskem. (Dlužno ihned konzervovat nebo ofotografovat. Na 16 kartonech formát 18 x 26, vázáno v syrovém plátně. Moročno zima 1916.)

- 9 *Album fotografií 7. roty Okonsk a Moročno. 15 kartonů, podobně vázáno.*
- 10 Album fotografií Stochod, Serdobsk do Vladivostoku, 28 kartonů, vazba papírová, formát jako předešlé, obrazů 75.
- 11 a 12 Dvě foto náhrobku paní Gayerové.
- 13 Služební deník, formát 11 x 17, vazba červenohnědá, celoplátěná. Vloženo mapové značkování.
- 14 Kalendář s důležitými záznamy o denních událostech a počasí. R. 1917, 9 x 15, polotuhá, černá.
- 15 Kalendář s důležitými záznamy o denních událostech a počasí. R. 1918. 9 x 15.
- 16 *Diplom o udělení řádu Sokola s meči, podpis velitele vojska na Rusi, gen. Sýrový?*
- 17 Národní osvobození z 3. 6. 1928.
- 18 Obzor (Přerov, 13. 4. 1919).
- 19 *Haná 26. 5. 1928.*
- 20 Československý legionář 3. 6. 1927.
- 21 Národní listy 17. 6. 1928.
- 22 Totéž 7. 6. 1928.
- 23 Obzor, Přerov 30. 10. 1923.
- 24 Devět + 5 + 1 novinových výstřížků o odhalení jeho desky v Přerově a vzpomínkových.
- 25–32 Osm + 1 + 1 ruských map voj. (Dlužno přeložit a polepit.)
- 33–37 Pět pozičních map.
- 38 Velká vojenská mapa rusko-německého bojiště 1 : 300 000, rozměry: na rubu Halič 1 : 600 000.
- 39 Mapa Československé republiky, vyd. Jekatěrinburk 1 : 3 000 000.
- 40 *Deník od června 1915 do prosince 1917; oklep na stroji na 22 listech volných.*
- 41 Československý denník (Irkuts 7. 6. 1919).
- 42 Situační plán města Samary.
- 43 Československý denník Čeljabinsk 9. 7. 1918.
- 44 Služební knížka s telegramy vloženými a mnohými kopiemi služebních sdělení. Mezi nimi též heslo k bojům u Samary.
- 45 Protibolševické provolání k vojsku. 9. 5. 1918.
- 46 Provolání Trockého k československým plukům.
- 47 Rychlý situační náčrtek k bitvě u Samary.
- 48 Hektografovaná přísaha Československého národa a provolání odjíždějícím do Francie.
- 49 Zajímavé důvěrné sdělení československému vojsku o vydání zbraní z 19. 4. 1918. Omsk.
- 50 Přerovský Obzor 26. 5. 1928.
- 51 Věstník výkonného místního výboru československých revolučních vojsk. Samara 8. 6. 1918.
- 52 *Památník odboje Karlu Gayerovi o pamětní desce na rodném domě 26. 2. 1924.*
- 52 *Antonín Jiříček, vrch. pošt. oficiál, píše o Gayerovi do Ameriky, Brno 29. 12. 1920.*
- 53 *Dopis Stanislava Čečka Janu Gayerovi o postupu do Sibíře.*
- 54 Plánek srážky před Bezenčukem 3. 6. 1918 (tisk).

- 55 Plánek tužkami kreslený k bitvě u Samary.
 56 Účty a stvrzenky různých vojenských formulářů: 5 kusů.
 57 Sedm lístků Karlovi G. zaslaných dílem z rakouské armády, dílem z Ruska.
 58 Tři zajímavé dopisy Karlu Gayerovi zaslané z Ruska 1., 25. 2. 1917, květen 1917.
 59 *Zajímavý Gayerův dopis příteli (kde?) líčící poměry na jeho statku Janůvce (zajímavé líčení přírodních poměrů).*
 60 Narychlo tužkou psaný dopis o poměrech v Samaře dne 28. 5.
 61 Narychlo tužkou psaný rozvrh postupu ešalonů.
 62 Cenzurovaný dopis voj. Poláčka Janu Gayerovi do zajetí v Korotojaku. Voroněžská gubernie.
 63 *Náčelník voj. kanceláře slibuje dopravit ostatky Gayerovy do vlasti. 10. 3. 1924.*
 64 *Náčelník vojenské kanceláře pana prezidenta slibuje pamětní desku. 7. 7. 1923.*
 65 *Tři foto z let studenstských, úřednických a vojenských.*

Tužkou připsáno: 10 ruských listin ku přechzení, 2 plaketky z oslav J. Husa, 2 kokardičky, navštívenka Václav Kašpar, 2 velké mapy Pomořany, 1 mapka kreslená Bachmač.

Samostatně mimo seznam jsou ve fondu: potvrzení o provádění náboru do československých legií pro Jana Gayera 23. července 1917 (nalepena fotografie Jana Gayera); dopis Jana Gayera rodičům z května 1917; armaturnyj spisok 7. roty ku dni peredači rotoj 3. srpna 1917 podporučíkem Syrovým poručíku Gayerovi; potvrzení o tom, že Jan Gayer je členem divizního výboru, 1. května 1918; rozkaz 4. československého střeleckého pluku Prokopa Velikého čís. 225. Samara 10. června 1918. František Švrdlík; leták Výzva občanům k účasti na pohřbu zemřelých čs. vojáků 10. června 1918; dva telegramy z 20. a 22. května 1918.²

Rodina Gayerových v Přerově

Otec pozdějšího hrdiny Jana Gayera se narodil 1. února 1847 v Pavlovičkách, které se od roku 1919 staly součástí velké Olomouce. V čas pro Přerov zvláště obtížný, v době pruské invaze, se stal 5. srpna 1866 přerovským městským úředníkem. Nebylo tehdy nikoho v Přerově, kdo by neznal jeho výraznou postavu s charakteristickou tvář se stříbrnými šedinami, s dlouhým, bílým vousem. Denně, ve všední dny i v neděli, již okolo sedmé hodiny ranní kráčel na radnici, kde pobýval do pozdního večera. Za celých 40 let svého úřadování nežádal o dovolenou. Nikdo nemládne, proto Jan Gayer poslal 31. srpna 1909 žádost o důchod, v níž uvedl, že od 6. srpna 1866, tedy 43 let, působil ve službách obce.

Přibližme nyní další skutečnosti, tentokrát z jeho soukromého života. Jan Gayer byl třikrát ženat. Z druhého manželství se na konci roku 1872 narodil syn Zdenek, v polovině roku 1875 se narodil syn Jaroslav, ale v následujícím roce zemřela druhá žena Augusta na tuberkulózu, jako místo úmrtí byl napsán dům čp. 770.

Dne 2. června 1877 byli sezdáni Jan Gayer a Marie, dcera zemřelého Martina Chaloupky, rolníka z Ivanovic, a Josefy, dcery Josefa Štolfy z Ivanovic. Toto třetí manželství mělo dlouhé trvání a bylo vrchovatě naplněno potomky. Manželé spolu měli jedenáct dětí, které se všechny narodily rovněž v Přerově: Augusta (1881), Karel (1883), Jan (1885), Josef (1887), Vladimír (1889), Anna (1891), Marie (1893),

Úředníci a zřizenci přerovské městské obce v únoru 1906. J. Gayer, tajemník, sedící uprostřed

Magdalena (1894), Vincenc (1897), Vavřín (1899). Poslední z dětí, Oldřich, zemřel krátce po porodu v roce 1901. Kmotry byli nejdříve Jan Tropper, měšťan, a Marie Tropperová, později Josef Vítěz, měšťan a řezník, a jeho manželka Terezie.³

Jan Gayer zemřel 11. července 1918 ve věku 72 let. K jednání o vyřízení pozůstalosti se dostavil Jan Uhlíř, správce nemocnice v Přerově, a přednesl, že zemřelý Jan Gayer nezanechal mimo pohledávek ve výši 122 korun 18 hal., které mu byly připsány k dobru u generálního zastupitelství vzájemné pojišťovny Banky Slavie v Brně, žádné jmění. Vdova Marie Gayerová zaplatila pohřební a léčebné útraty ve výši asi 600 korun a výše uvedená pohledávka jí byla odevzdána.

Jako účastníci řízení byly uvedeny nezletilé děti, a to Magdalena (1895), Vincenc (1897), Vavřín (1899), jejichž poručíkem byl právě Jan Uhlíř. Poslední řádné bydliště bylo v Sušilově ulici 1751/6. Dále byli uvedeni: Zdenek, 46 let, ředitel hospodářské školy, ženatý, Brazílie; Jaroslav, 43 let, tovární úředník, ženatý, Brazílie; Anežka Weingartová, manželka hospodářského revidenta, 37 let, vdaná Náměšť nad Oslavou; Karel Gayer, učitel, 35 let, ženatý, Brazílie; Jan, 19. 6. 1885, Přerov, hospodářský adjunkt, 33 let, ženatý, t. č. v zajetí; Josef, 2. 5. 1887, Přerov, 31 let, cukrář, Brazílie; Vladimír, 21. 2. 1889, Přerov, 29 let, c. a k. praporčík, svobodný, t. č. v poli; Anna, 12. 5. 1891, Přerov, 27 let, svobodná, učitelka, u rodičů; Marie, 19. 4. 1893 Přerov, 25 let, v domácnosti, svobodná, u rodičů; Magdalena, 5. 12. 1894 Přerov, 23,5 roku, svobodná učitelka v Kojetíně; Vincenc, 3. 8. 1897, Přerov, svobodný, 21 let, voják v zajetí; Vavřín, 2. 6. 1899, Přerov, svobodný, 19 let, v poli.⁴

Marie Gayerové se rázem ocitla ve složité životní situaci, proto požádala obec o pohřebné, penzi a vychovávací příspěvky po svém manželovi. Protože poslední

měsíční plat Jana Gayera, který bral jako výslužné, obnášel 405 korun, příslušelo jí ve smyslu § 70 služební pragmatiky pohřebné ve výši trojnásobku, tj. 1 215 korun. Plná čistá penze Jana Gayera obnášela 3 600 korun, takže při VIII. hodnostní třídě příslušelo vdově dle § 61 služební pragmatiky 1 400 korun penze. Vychovávací příspěvek na syna Vavřína činil 280 korun, na syna Vincence nedostala nic.⁵

Školská léta Jana Gayera

Jan Gayer (mladší) se narodil 19. června 1885 v domě čp. 45 v Mostní ulici. Byl pokřtěn Jan Ladislav, kmotry mu byli Josef Vítěz, měšťan a řezník, a jeho manželka Terezie. Po bezstarostných dětských letech strávených v kruhu početné rodiny, mu začala léta vzdělávání.

Ve školním roce 1891/1892, kdy začal malý Jan Gayer navštěvovat pětiletou obecnou školu chlapeckou, zde byl ředitelem František Vávra (1870–1894), kterého vystřídal Jan Martilík (1894–1908). Škola se nacházela v budově na rohu ulice Bratrské a Dolního náměstí, kterou v roce 1926 nahradila novostavba Městské spořitelny. V době návštěvy školy také můžeme počítat s tím, že mladý Jan se stal po příkladu svého otce sokolem a zapojil se do cvičení a dalších sokolských aktivit.⁶

Po prázdninách roku 1896 jej rodiče poslali studovat na přerovské gymnázium, jehož majestátní budova se dodnes skví v Komenského ulici. Z profesorů, se kterými se Jan Gayer setkal, lze zmínit profesora Karla Altmanna, menšího, přítloustlého, vousatého pána, který Gayera vyučoval v primě nepovinný německý jazyk. Po každé písemné úloze připomínal zpěvavým hlasem: „*Hóší, úcté sé, školní úlohá dópádlá špatně...*“ Byl to dobrák, jehož vlídnosti dovedli studenti náležitě využít. Ovšem Jan Gayer s ním měl jednu nemilou příhodu. Stalo se, že jinak klidný profesor Altmann, rozzlobený déle trvajícím rámusem ve třídě, pochopil mylně jeho původ, přistoupil náhle ke Gayerovi a uhořel jej tak silně do žaludku, že ten byl postižen silnou nevolností a musel být vyveden ze třídy. Mladý Gayer nestrpěl křivdu, šel si stěžovat k řediteli, že byl neprávem potrestán. Profesor Altmann uznal pak svou neprozřetelnost a ukvapenost ve třídě.

Gayerovy studijní výsledky z počátku patřily k nejlepším, ale postupně se zhoršovaly, takže zvláště z češtiny, latiny i matematiky dostával na vysvědčení známku dostatečnou.⁷

Po ukončení kvarty přestoupil na Zemskou střední hospodářskou školu v Přerově, kde již dříve studovali jeho starší bratři Zdenek (absolvoval 1890) a Karel (1901), který, jen o dva roky starší, měl zvláště zřejmý vliv na rozhodování mladého Jana Gayera. Budova školy se nacházela na pravém břehu Bečvy v ulici Malá Dlážka. Poté co se škola v roce 1912 přestěhovala do nové budovy na Osmeku, koupilo objekty město, které tu zřídilo městské hospodářství a v části pětiletou obecnou školu, nazvanou později Blahoslavovou.

Třileté studium, zakončené maturitou, probíhalo bez rušivých momentů, až na jeden. Bývá uváděno, že v souvislosti s návštěvou olomouckého arcibiskupa Theodora Kohna v Přerově, spojenou s vizitací, temperamentní student Jan Gayer, inspirovaný polemikou kněze-anonyma pod značkou P. Rectus v časopise Pozor

proti přísnému Kohnovi, hlasitě demonstroval na náměstí. Byl chycen policií a po náležitém raportu propuštěn. Na prosbu poděšeného otce si odpykal svou mladickou nerozvážnost pouze sníženou známkou z mravů v 2. pololetí školního roku. Od té doby byl vzorně opatrný a poslušný.

Problémem ale je, že arcibiskup přijel do Přerova na vizitaci 19. května 1903, o dva dni později odbýval pontifikální mši. Jak psaly noviny Hlasy z Pobečví, městská rada ani venku, ani v kostele arcibiskupa nevívala a také nebyla u audience. Demonstrace se nekonaly, jak se o nich povídalo, protože obyvatelstvo respektovalo usnesení zastupitelstva. Ve středu 20. května si udělali malou demonstraci mladíci, ale ta prý se týkala sluhy hejtmanství, jehož chtěli napálit.

Podíváme-li se v té souvislosti na Janovo vysvědčení, zjistíme, že sníženou známku z chování měl již ve druhém ročníku, tedy o rok dříve, než zde byl arcibiskup. Ale tato známka přesto mohla s arcipastýřem souviset. V květnu 1902 se konaly volby do obchodní a živnostenské komory, které vyvolávaly národnostní spory. Arcibiskupova volba budila nesouhlas české veřejnosti v Přerově, kde ve schůzi obecního výboru 4. června 1902 byla přijata rezoluce odsuzující arcibiskupovo konání. Mohlo to být příčinou nějakých projevů nespokojenosti z řad studentstva, do kterých byl zapojen i Jan Gayer. Vysvětlení jeho snížené známky z chování mohlo ale mít i zcela jiné, možná prozaičtější vysvětlení. Bohužel učitelské protokoly ze zemědělské školy se nedochovaly.⁸

Jan Gayer, vlevo, se spolupracovníky na velkostatku v Hukvaldech

Hospodářským adjunktem na Moravě a zemědělským podnikatelem v Brazílii

Po maturitě nastoupil Jan Gayer od 15. září 1903 jako hospodářský adjunkt na náměšťském panství hraběte Jindřicha Haugwitze. I zde již působil jeho starší bratr Karel. Jan tu pracoval do 15. září 1906, následně musel narukovat ke 102. pěšímu pluku do Prahy, ale požádal o přeložení do Plzně, aby byl blízko bratra Karla, takže pak sloužil u 35. pěšího pluku. Absolvoval jednoroční důstojnickou školu a dosáhl hodnosti poručíka.

Od 1. dubna 1908 pracoval jako praktikant v Přestavlkách u Přerova a následně na arcibiskupském panství v Kroměříži, které vystřídal od 16. března 1910 za arcibiskupské panství na Hukvaldech. Arcibiskupem tehdy byl kardinál František Šaleský Bauer (1904–1915).

Z té doby se dochovala fotografie použitá jako pohlednice, na níž Jan Gayer spolu s dalšími pózuje po pás ve vodě. Na zadní straně je text, ve kterém Jan psal svému bratru Karlovi: „*Milý Karle! Jak vidíš, žiju a poslal jsem již od Tvého pozvání také lístky domu. Já jsem tu neděli nepřijel, nebylo možno, poněvadž jsem mlátil ve Staříči a lístky jsem četl až v neděli ráno a v pondělí jsem zase musel jet do roboty. Vy jste odjížděli. Možná, že se podívám v tu neděli, ale napiš mi aspoň ještě lístek, kdy jste doma. Líbá Vás všechny Jenik.*“⁹

Porovnejme si jeho podobu s tím, jak jej charakterizoval jeho přítel Jan Jaroš, profesor přerovské zemědělské školy pro obor pěstování rostlin od 1. ledna 1908 do 1. září 1912, pozdější podplukovník a velitel 6. legionářského Hanáckého pluku, po válce ředitel zemské odborné školy hospodářského v Uherském Hradišti. Mluvil o něm jako o nevysokém, obtloustlém, s rudými vlasy, hnědých očí, z nichž zírала dobrota a přímost, kulatého obličeje, čilé mysli a nebojácném. Při řeči ráčkoval.

Jan Gayer jako hospodářský adjunkt

V roce 1912 se Jan Gayer nechal zlákat svým bratrem Zdenkem k odjezdu do Brazílie. Dne 2. července 1912 požádal o vydání cestovního pasu, spolu s bratrem Josefem se rozloučili s rodinou 1. srpna 1912 v sobotu před půlnocí a odjeli do Hamburku, kde nasedli na loď. Již v listopadu téhož roku psal Jan sestře Gustě Weingartové o poměrech v brazilském státě Paraná: „*Drazí! Jedeme se Zdenkem prohlížeti půdu pro pěstování banánů do Porto de Cima. Poněvadž kolej je zatarasena spadlou skálou, stojíme na dráze. Jestli vyvážneme zdraví, napíšem. To je rajčula! Janek. Zdeněk.*“

V květnu následujícího roku napsal rozsáhlý dopis svému příteli, kterého poznal na arcibiskupských statcích v Kroměříži, zřejmě Aloisi Novákovi: „*Gayerovo – Araucaria 9. 5. 1913*

Drahý příteli!

Váš milý list obdržel jsem dne 4/5 a mohu říci, že se vždy na Vaše zprávy z roztomilé Moravy těším, a znovu vyhoupnou se vzpomínky na naše první setkání u Křížů a první partii na Buchlově, jakož i celé naše žití v tom pitomém městě Kroměříži, které jsme si však přeci jaksi dovedli příjemnit. Vy jediný jste byl, kterému jsem své nitro otevřel, kromě nebožtíka Kaplana, a myslím, že jsme si porozuměli. Ted' tedy k věci. Ptáte se na květenu a zvířenu a zdejší poměry vůbec. Zde, drahý příteli, různé druhy dřev skvostných jak barvou, tak i silnou, až omamující vůní, vše opletené silnými lijány, takže při kácení lesů následkem liján, které stromy ovijejí, padne vám kus lesa, několik desítek m², rostliny, hlavně květiny překrásné, většinou užívané v lékařství, palem skvostných jako v zámecké zahradě kaštanů, jedna na druhé, hadů, hlavně jedovatých, strašná síla, žararaka žarakusů, chřestýši, boa, korálovky a jiné, zvěř již na koloniích vyhubena, v hloubi lesů potká se často tygr, jaguár... buvoli na stepích a všechna možná havěť.

Lidé domácí, Brasilčiči ve městech a v lesích, zvaní Kabokli, jsou upřímní, srdeční a nanejvýš pohostinní. V sousedství Indiánů Korojedů jsem byl, jsou to lidé klidní, ovšem že s divokými, kteří též od mého prvního stanoviska nebyli daleko několik kilometrů, jsem se nesetkal, a kdybych se setkal, tu bych jistě se zdravou kůží nevyvázl. Brouků, krásných motýlů a ptactva síla ohromná, hlavně papoušků. Sbíráme všechno, na co přijdem, a máme již pěknou kolekci hadů, brouků, motýlů... a jiné. Ted' něco z mého žití. Na Gayerově zůstal můj bratr a já zajmul jsem krásné místo za příznivých pro mne podmínek s velmi dobrou půdou a místy netknutým pralesem, hodinu cesty od bratra. Statek pokřtil jsem dle mne „Janůvka“. Půdy má Janůvka asi tolik, jak dvůr kroměřížský. Nádherná budova se 7 krásnými pokoji, kuchyní, sklepem, stodolou, stájí pro koně, krávy a prasata, vodovodem a chci zavést i elektrické osvětlení z nedaleké asi 100 kroků ležící pily, odkud беру vodu. V srpnu vyjíždějí moji 3 bratři a na rok možná zatáhnem celou rodinu do nové vlasti, do vlasti, kde, jak správně píšete, není ohybání hřbetů a podobných pitomostí, a myslím, že bych u nás na Moravě již ani nemohl žít, pouze jako úplně neodvislý, a to kdoví, zdali bych to ještě dovedl. Pracujeme všichni společně a myslím, že vytváříme věc obrovskou, pouze chuť k práci a zdraví. Zde drahý příteli všechno jinak. Pracujeme všichni od rána do večera v kalhotách, košili a širokém slaměném klobouku, přitom jsme zdraví, veselí a čilí, žádný nám neporoučí, jsme jedním slovem volní a svobodní jako pták v povětří. Na známky

a čakan nezapomenu. Nám začíná zima, ovšem bez sněhu, pouze noci jsou trochu chladnější. Příští týden začnu s uspořádáním oranžů a citronů, jest jich zde několik set, některé již nesou. Teď sklízíme kukuřici a fíků měl jsem těž hojnost.

Já zabývati se budu odchovem prasat ve velkém. Pěstuji kukuřici, červenou fazoli (fižou), maniok, bataty, brambory, pomeranče, limety, fíky, peciky a pak začnem s naším ovocným stromovím. Jsem drahý příteli jako úhoř bez břicha a sádla, né jako v Kroměříži; se ctihodnou bradou, přitom zdrav a čilý jako nikdy. Za rok si o všem pohovoříme.

Srdečně Vás zdraví Váš upřímný Gayer

Odpusťte, že tak škrabu, ale mám poslední pero na písmo, na které nejsem zvyklý.

Nazdar, ať žije svoboda

Rytíř z Přerova

Adresujte prosím listy dále na Gayerovo, jsem tam každou chvíli.“

Z dopisu je patrné, že Jan Gayer našel v daleké zemi to, co postrádal v domovině, možnost svobodně podnikat a cítit se nebýt nikomu podřízen. Byl v tom jistě mladický zápal, ale odrážely se tu i poměry panující v rakousko-uherské monarchii.¹⁰

Rodina Gayerových na farmě v Brazílii, vpravo Jan Gayer, 1912–1913

Členové Gayerovy rodiny v Brazílii

Jan Provazník vzpomínal v roce 1935 na svého spolužáka Zdenka Gayera ze zemědělské školy v Přerově. Uvedl, že v roce 1890 jich bylo ve III. ročníku celkem 14 posluchačů. Škola měla omezenou kapacitu, jelikož v té době byly na ústavě pouze tři učební místnosti, z nichž jedna, určená pro II. ročník, sloužila současně za kreslírnou, takže místo lavic měla stoly a židle.

Po celá tři léta seděl v jedné lavici se Zdenkem Gayerem, takže byli velice dobrými přáteli. Zdenek Gayer ihned po absolvování ústavu konal prázdninovou praxi při školním hospodářství. Potom byl činným na několika místech jako hospodářský adjunkt. Na to se věnoval učitelskému stavu a učil na zimních hospodářských školách. Později se stal ředitelem na nově vystavěné a moderním účelům vyhovující zimní hospodářské škole ve Vyškově. Působil tam několik let a v té době se každoročně vídali.

Jan Gayer byl znám v celém vyškovském okrese a byl velice oblíben. Byl nejen znamenitým učitelem, ale také výborným organizátorem a velmi dobrým, ba uchvacujícím řečníkem. Jeho přednášky na hospodářských schůzích byly velmi čteně navštěvovány. V blízké obci u Vyškova – v Křížanovicích – zřídil na veliké stráni, která po léta sloužila za obecní pastvisko, velký ovocný sad s vybranými druhy ovocných stromů; k jeho založení vymohl také subvenci. Každoročně se svými žáky konal několik pochůzek do tohoto sadu, který udržoval v nejlepším pořádku. Na jeho počest byl sad křížanovskými občany pojmenován „Gyerovým sadem“.

Po několikaletém působení ve Vyškově (1898–1909) se odstěhoval Gayer do Ruska s manželkou a čtyřmi zcela malými dětmi. Tam pobyl poměrně krátkou dobu a jednoho dne se dozvěděli vyškovští občané, že se vystěhoval do Jižní Ameriky, do Brazílie, kde mu byla přidělena půda.

Měl, jak sám doznal ve svém dopisu, velmi těžké začátky. Svoji farmu nazval „Gayerovo“. Jan Provazník na základě Gayerova dopisu z roku 1922 uvedl: *Gayer psal, že uplynulo téměř desetiletí od našeho posledního dopisování. Těžké byly pro něho první doby, kterými se bez valných prostředků musil probíjeti. Jeho farma „Gayerovo“ rok od roku utěšeněji se rozvíjela a stále více získávala na dobré pověsti, takže během 10 let co začal, vyvinula se na jedno z nejlepších hospodářství v Brasílii. Na jeho farmě byla založena první selekční stanice v Brasílii, která upoutala pozornost ministra orby; ten jej navštívil a pak mu ihned nabídl jedno z nejlepších míst v ministerstvu orby. Bylo to místo vrchního chefa celé akce pšeničné v jižních státech Brasílie, tj. v Paraně, Sta. Catharině a Rio Grande do Sul.*

Jelikož nabídka byla lákavá vzhledem k slušnému příjmu peněžitému, tedy ji Gayer přijal. Byl přidělen departementu zvanému „Service do trigo“. Sídlo jeho úřadu bylo v Rio de Janeiro, a sice v „Ministerio da Agricultura“. Protože ale nechtěl Gayer opustiti „Gayerovo“, vyjednal si, že mu bylo povoleno bydleti ve své farmě a dojížděti do Rio de Janeiro.

Dále psal Gayer, že on i celá jeho rodina jsou v Brasílii velmi spokojeni, a litoval jen, že se alespoň o 10 roků dříve do Brasílie nevystěhoval. Do Čech se nevrátí nikdy trvale, takže v Brasílii povstane nová linie brasílských Gayerů. Také jeho matka a bratři se k němu vystěhovali, takže rod Gayerův v Evropě zanikne.

K rychlejšímu zdoání práce koupil pro „Gayerovo“ traktor „Fordson“.

O své rodině psal, že jeho nejstarší dcera se provdala za Poláka Jana Choroinického, který s ním pracoval jako „auxiliar tecnico“ v Service do Trigo. Měla již dvě děti. Syn Vladimír byl v témže postavení jako zeť Gayerův. Druhý syn Jeník vedl hospodářství na „Gayerově“, jelikož Gayer meškal velmi často v Rio

de Janeiro nebo na jiných cestách v jižních státech Brazílie. Druhá mladší dcera, která v té době také již byla dorostlá, hospodařila s matkou. Nejmladší syn Zdeněk chodil do brasílských škol.

Manželka Gayerova dlouho churavěla na žlučové kamínky, ale později se uzdravila, podrobivši se operaci. V listopadu 1922 se chystal na světovou výstavu do Rio de Janeiro a minil, že tam zůstane s chotí celý listopad. Když tam byl posledně, byla část pavilonů již hotova a předpokládal, že výstava sama bude velice pěkná a zajímavá. Republika Československá byla rovněž na výstavě zastoupena ve zvláštním, velmi pěkně upraveném pavilonu a jako vládní komisař tam byl Dr. L. Tarnovský.

Ke konci poznamenává, že pro výstavu byl vykonán ohromný kus opravdu „americké“ práce, jelikož výstava byla umístěna na místě, kde rok před tím bylo ještě moře, které bylo zasypáno a upraveno pro výstavu.¹¹

Zdenek Gayer se také objevil v úvahách o českých kolonistech v brazilském státě Paraná v roce 1929, a to v souvislosti s jeho projektem na pěstování pšenice, jejíž produkce měla nahradit ztráty z prodeje čaje yerba maté do Argentiny. Svými šlechtitelskými výsledky si vydobyl již dříve uznání paranských hospodářských kruhů. Gayerův projekt, vypracovaný na podkladě dlouhodobých zkušeností a opírající se především o znalost místních půdních podmínek, byl navíc po vypěstování vzorového druhu pšenice zčásti ověřen vlastními pokusy. Sklizeň představovala 13–14 q z hektaru.¹²

Přerované se z novin Přerovský obzor 25. července 1913 také dověděli, že hospodářský učitel Karel Gayer se vzdal na prostějovské zimní hospodářské škole místa a odcestoval do Argentiny, kde již jeho bratr Zdenek byl ředitelem velkého hospodářství. Autor článku si jen povzdechl, že je škoda, že „lidé takových způsobilostí se nám roztrácejí do ciziny“.

Další informace o Gayerových v Brazílii přišly v roce 1916, kdy Přerovský obzor přetiskl zprávu z časopisu A. republica z 15. prosince 1915, který vycházel jako orgán republikánské strany v Brazílii. Článek popisoval oficiální cestu prezidenta brazilské republiky na farmu přerovského rodáka Zdenka Gayera. Prezident měl asi deset automobilů pro svůj průvod. V seznamu zúčastněných byli sami sekretáři zemědělství a veřejných prací, inženýři, ředitelé a vůbec takoví lidé, kteří jezdí v automobilech na komise, na kterých je zase vítali prezidenti, prefekti města čili purkmistři, majoři atd., jak už to při takových oficiálních vítáních bývá. Dr. Gayer začal provádět hosty po své farmě, provedl je meteorologickou stanicí, zkušební stanice měla 50 ha rozlohy. Pak je zavedl na záhony, kde se pěstovala rýže, lupina, len, pšenice, rajská jablčka a jiné dobré věci.

Pak jim Gayer ukazoval pro srovnání výsledky pomoci prosté fyzické práce a pomoci chemie. Hosté se prý divili, protože dosáhl velmi krásné výsledky v pěstování batátů, sladkých brambor, kterých nezná Evropa. Obyvatelé paranské republiky díky tomu budou mít za laciný peníz mnoho dobrého jídla. Návštěva skončila banketem, celá návštěva byla velmi dobře nasycena, obsluhována „per la familia do proprietario“, tedy paní domu a dcerečky nalávaly. Když se panstvo dobře napilo a najedlo, začal Zdenek Gayer vykládat, že chce založit zemědělskou školu.

V závěru zprávy novinář z Obzoru napsal: „*Tož, krajane, pane dre Gayere v Gayerovu u Curitiba, Republika Paraná, Brasílie, buďte tam zdráv! A pošlete nám nějaký ten pytel svých vypěstovaných batátů!*“

V srpnu 1919 přijel do nově vzniklé republiky Karel Gayer spolu s J. Grochovským, aby studovali na Moravě a v Čechách podmínky navázání hospodářských styků s Brazílií. Oba vystupovali jako ředitelé stanice pro zušlechťování rostlin zvané Gayerovo v brazilském státě Paraná. Gayerovo bylo spojeno také se vzornou hospodářskou školou, subvencovanou brazilským státem. Navštívili průmyslové a hospodářské podniky, zejména sladovny a továrny na hospodářské stroje.¹³

Ovdovělá Marie Gayerová napsala 7. srpna 1920 městské radě v Přerově, že se hodlá vypravit do Brazílie, provincie Curitiba, osada Gayerovo. Dne 27. února 1921 již psala z Araucárie, stát Paraná. Zemřela o tři roky později, 13. listopadu 1924.¹⁴

Když se vyřizovala pozůstalost po kapitánu Janu Gayerovi, byl sepsán 31. ledna 1925 protokol. Dostavila se zůstavitelova sestra Magda Grégrová, choť revidenta arcibiskupských statků v Kroměříži, a udala, že kromě sourozenců zůstavitele uvedených v úmrtním zápisu jsou zákonnými dědici zemřelého Jana Gayera ještě dva jeho polorodí bratři, a sice Zdenek Gayer, ředitel výzkumné stanice v Brazílii, Paraná, Araucárie (Gayerovo) a Jaroslav Gayer, dříve úředník v Brazílii, který současně s ostatními v Jižní Americe dlicími sourozenci se nyní právě stěhuje na vlastní farmu, a jeho nová adresa, jakož i ostatních sourozenců v Americe žijících bude sdělena soudními komisaři ihned, jakmile se ti dědicové v Americe na nové farmě usadí a oznámí adresu.

Proto až v protokolu ze 14. září 1925, sepsaném JUDr. Cyrillem Zvěřinou, notářem v Přerově, jako soudním komisařem, v notářské kanceláři v Přerově, o projednání pozůstalosti po Janu Gayerovi, plukovníku ruských legií, který zemřel bez zanechání posledního pořízení, bylo uvedeno, že ku stání se dostavila na předvolání zůstavitelova sestra Anna Silnoušková, choť odborného učitele v Přerově, Sušilova č. 15, jménem vlastním a jako vykázaná plnomocnice zůstavitelových plnorodých sourozenců: 1 Gusty Weingartové, choť kontrolora, bytem v Kroměříži, Jungmannova třída; 2 Magdy Grégrové, choť arcibiskupského revidenta v Kroměříži, Jungmannova třída; 3 Karla Gayera, inženýra agronomie na Fazenda Modele „Marianov“ v Itapetininga, stát Sao Paulo, Republika Spojených států brazilských; 4 Vladimíra Gayera, kapitána v záloze, ženijní pluk č. 1 v Terezíně; 5 slečny Marie Gayerové, soukromnice na Fazenda Modelo „Marianov“ v Itapetininga, stát Sao Paulo, Republika Spojených států brazilských; 6 Vincence Gayera, agronoma, tamtéž; 7 Miloše Gayera, kandidáta strojního inženýrství, tamtéž; 8 Josefa Gayera, majitele restaurace a cukrárny Baar Internacional, Curitiba, stát Paraná, Republika Spojených států brazilských; zůstavitelových polorodých sourozenců (toliko vlastních po otci) 9 Jaroslava Gayera, soukromého úředníka, žijícího na Posto Agronomiko „Gayerovo“ Araucária, stát Paraná, Republika Spojených států brazilských; 10 Zdenka Gayera, agronoma, bytem tamtéž.

Podle úmrtního zápisu a udání účastnice nezanechal zůstavitel žádné poslední pořízení, takže nastoupila dědická posloupnost ze zákona, dle níž nejbližšími dědici byli zůstavitelovi sourozenci v protokole jmenovaní. Jmění v hotovosti nebylo vykázáno žádné, stejně jako dluhy, takže do dědického řízení přicházely v úvahu

vkłady, pohľadávky a cenné papíry, a to vklad v Městské spořitelně v Přerově na knížku, kam byl zaslán vklad z Ministerstva národní obrany, finanční správa ruských legií v Praze, v obnosu 10 773 Kč.

Tato pozůstalost byla rozdělena zůstavitelovým plnorodým sourozencům, každému 20/198, a zůstavitelovým polorodým sourozencům Jaroslavu Gayerovi a Zdenku Gayerovi, každému 9/198. Z toho je patrné, že z jedenácti sourozenců v Československé republice zůstaly pouze sestry Augusta Weingartová, Anna Silnoušková a Magda Grégrová a bratr Vladimír, voják z povolání.¹⁵

Informace máme ještě o Vincenci Gayerovi, který absolvoval hospodářskou školu v Přerově. Byl odveden ve svých 18 letech, dostal se do ruského zajetí a vstoupil ihned po vzoru svého staršího bratra do čs. vojska. Zúčastnil se mnoha bojů a s ruskými legiemi se vrátil po válce do Přerova. Brzy však odjel do Brazílie spravovat hospodářství po svém padlém bratru Janovi. Později se oženil a po příjezdu dalších bratrů do Brazílie se osamostatnil v Sao Paulu, kde úspěšně hospodařil. Dne 28. ledna 1934 podlehl srdeční chorobě, jejíž zárodek si přinesl ze světové války, a 30. ledna byl pohřben na hřbitově v Sao Paulu.¹⁶

Na oslavy do Hradce Králové v roce 1937, spojené s tradicí 4. pěšího pluku Prokopa Velikého, měli být pozváni z Brazílie bratři Karel a Josef Gayerovi, z nichž jeden měl farmu ve státě Sao Paulo a druhý ve státě Paraná. Ještě krátce po druhé světové válce zavítal do osvobozené Československé republiky brazilský farmář Miloš Gayer, který bojoval v americké armádě proti Německu.¹⁷

Jan Gayer vojákem rakousko-uherské armády

Jan Gayer přijel v květnu 1914 do Přerova, zřejmě s úmyslem odvézt některé členy rodiny do Jižní Ameriky. Jeho bratrům Vavřínovi (Miloši) a Vincencovi byly vydány pasy 20. července 1914. Skutečností také je, že byl v té době povolán jako záložní důstojník na vojenské cvičení. Po vyhlášení války nemohlo být ani řeči o vycestování.¹⁸

Jan Gayer byl mobilizován a nastoupil k 100. pěšímu pluku a s ním byl poslán na ruskou frontu. Brzy byl raněn u Ivangorodu 23. října 1914. Během zdravotní dovolené, kterou trávil v Přerově, napsal do Brazílie bratrům: „*Jsmě všichni zdraví. Nemějte žádný strach o nás a klidně sed'te pod teplým sluncem, jak jste tam všichni. Jak bude po válce, zdvihneme kotvy.*“

Po vyléčení byl odeslán zpět na frontu, s plukem odjel do Srbska, kde se zúčastnil ofenzívy rakousko-uherské armády. Stávalo se, že se pro svoje demokratické názory dostával do konfliktu s nadřízenými. Z trestu byl přeložen k 20. pěšímu pluku v Bruntálu. V bruntálské Hanušovské pivnici ale došlo po zahrání populárního pochodu pěšího pluku 28, což bylo po jeho rozpuštění považováno za provokaci, k ostré výměně názorů, která skončila vyhozením německého purkmistra, okresního hejtmana, soudního rady a dalších notáblů. Před trestem u stálé posádky volil spolu s přítelem odchod na frontu.

Jan Lacina vzpomínal, že se 6. června 1915 nad Přemyšlem sešel s Gayerem, který tehdy velel 10. setnině 20. pěšího pluku. Jako kamarád vzácný člověk, jako

velitel setniny člověk na svém místě. V několika dnech na něj Poláci přísahali a čeští vojáci jej zbožňovali. Při jednom menším útoku, kdy setnina byla zakopána, zpozoroval desátník – Čech, že do Gayera se opírá slunce, a v dešti kulí udělal Gayerovi stříšku z větviček nad hlavou. Pak z toho bylo pozdvižení mezi Poláky, že kochanému panu poručíkovi sami něco podobného neudělali. Čech tělem, duší, vždy se tím chlubil a jeho vliv byl takový, že jemu podřízení inteligentní Poláci, dříve zuřiví nepřátelé Rusů, otevřeně jim vyslovovali své sympatie a těšili se na zajetí.

Vždy přímý dovedl se svým přítelem Čechovským rozvinout debatu na schůzce důstojníků 20. pluku o tom, jak tomu možno rozumět, že oficíru s plechovým límcem roste rozum i ve věcech řekněme nevojenských, což ze strany štábních důstojníků přešlo se mlčením. Vojákem v poli byl statečným. Strach před smrtí definoval po vojensku jako „Feigheit vor dem Feinde“, zbabělost před nepřítelem, a tím, že se svou setninou šel všude, byl jí zbožňován. Domů psal denně a lístky asi tohoto druhu: „*Sedíme s Lacinou v chalupě, pijeme kyšku a máme se slušně.*“ To na dopis matky, která jej prosila, aby psal o sobě mnoho. Proč by psal více, když vědí, že je zdrav, a psát, že se mu daří dobře, to by lhal. Ve volných chvílích mluvil o své práci a farmě v Brazílii, kam se toužil vášnivě vrátit, protože to tam vyrostlo z jeho práce a potu.¹⁹

O svém působení během války si Jan Gayer vedl deník od června 1915 do prosince 1917. Nám se jeho záznamy dochovaly v podobě strojopisu na 22 volných listech. Bohužel již se nedochoval jeho služební deník a dva kalendáře s důležitými záznamy o denních událostech a počasí z let 1917 a 1918. První zápis má toto znění: „*12. červen. Večer vyšli z Dombrovského lesa a byli na noc v zákopech u Kozience. 13. Ráno naše setnina rozvinula se k boji a okolo 12 hod. v poledne vtrhli jsme do ruských zákopů. Ze známých raněn nadporučík Klein. Odpoledne jdeme vpřed při svištění granátů a šrapnelů. Ztráty u setniny 3 mrtví, 7 raněných. Za lesem zůstáváme v zákopech na noc. 14. Ráno pochod směrem na Krakowiec. Asi o 1 hod. odpoledne rozvinutí k boji, 10. setnina v I. linii. Velký dělostřelecký oheň, jako když se všichni čerti žení. Jdu se setninou bez oddechu, když mne vyhodil granát do vzduchu přes říčku Sklo, ve vodě po krk, pak ještě dvakrát přes řeku a zajímáme jako o 6 hod. večer ruské posice. Z důstojníků jsem sám na místě. Zajato asi 400 Rusů. Při tom ruská strojní puška po mně pálí a loučím se při tom se světem. Čekám, brzo-li přijde ta pravá a odpraví mě tam, kde není války. Přes noc ve Svidnikách. Spím s Lacinou ve stodole.*“

Do začátku července se událo následující. Dne 18. června ráno v 8 hod. postoupil Jan Gayer se svou jednotkou proti Javorníku za silné ruské dělostřelby. Šrapnely skákaly po všech stranách jako kočky. Prapor se obrátil do rokle a pak vzal Javorník, Prazsyce a pluk sám šel v noci na Kunín. Dne 20. června asi o 1 hod. v noci padly první výstřely a pak to šlo celý den dum dum. Z Gayerovy setniny bylo 9 a 3 mrtví a 22 těžce raněných. Konečně v 8 hodin večer je vystřídán 3. pluk. Následujícího dne ráno obsadili silnici, ale místo odpočinku šli vpřed. Jak si Gayer posteskl, jeho setnina zase jako obyčejně v první linii. Po krátké přestřelce obsadili s dvěma četami Podkovy, kde nechal postavit tři polní strážce. Svůj svátek 24. června oslavil černou kávou a spal s Lacinou. Následujícího dne vyšli

o 6. hodině ráno z Pil, jeho setnina rozvinuta postupovala a dobyla Zalužan, pak prapor postupoval přes Stadnicki, jeho setnina obsadila Lug. Dne 26. června ráno ze Stadnicki přišli do Voly Mazowiecké, zde byli na noc, další den z Voly na Tomašov. Gayerova setnina jako obvykle v první linii dobývala zákopy. Obsadili Tomašov a zůstaly zde přes noc. Dne 28. června ráno jako pravá hlídka po bloudění přišli bez boje do Ulounek, ale hned o den později ráno „maršbereit“ a čekali do 12.30 hod. O 13.20 hod překročili hranici, v Zimnu šla jeho setnina jako levá hlídka stranou močálů k Dobošce. Večer přišli po močálu do Dobošky. Zde strávili noc. Ráno 30. června pochodem na Zavalev a Gayer se setninou zase švindl „Hauptposten“. Dne 2. července o 5. hod. ráno pochodovali do Meielniku, přes les do Meigzyn, kde měli být jako dělostřelecké krytí. Místo toho o 12.30 hod. alarm a v 13.10 hod. začal pohyb na Žukov. Gayerova setnina zase v první čáře obsadila opevnění Žukov a asi ve 20 hod. dostal rozkaz vtrhnout se setninou do Cieszyna a obsadit dvůr, kam se dostali ve 22.30 hod.

Zajat byl 3. července 1915 v sobotu ráno u Žukovců před Lublinem. Tam se přichylnost setniny ku Gayerovi ukázala nejlépe. Tísňen z všech stran Rusy, poslal trubače se zprávou, že je v beznadějně situaci. Když trubač doběhl k veliteli pluku, byl Jan Gayer s celou setninou zajat. To milého trubače tak rozčílilo, že udeřil trubkou o zem a vykřiknul polsky: „Proč mne pan poručík poslal sem. Mohl jsem jít s ním do zajetí také. Takového oficíra už mítí nebudu.“²⁰

Sám Gayer si o tom poznamenal do deníku: „3. červenec. Po 1 hod. v noci kuchyně. Při odjezdu kuchyní strhla se střelba, která trvala až do ½ 10. ráno. Šrapnely, granáty padají na nás. Na moje hlášení o postupu Rusů žádná odpověď. Jsem za stodolou s Poláčkem a kadetem Michalským. Ústup nemožný. Posílám Poláčka na hilfplatz. Asi o ½ 11 obklíčili nás Rusové a vzali do zajetí. Přicházím ku divisionskomandu (č. 49) a pak ku korp. Zacházení s námi pěkné, vedou nás kozáci. U korpiskomanda na noc. 4. Ráno pochodem k Etapenkomandu. Zde pohoštění čajem a cigaretami dostáváme povoz do Cholmu. V Cholmu u armskomanda na noc.“

Jan Gayer byl převezzen přes Cholm do Kyjeva. Při cestě si všiml, že všude je vidět velké zásoby mouky a všeho. Proto si také mohl cestou koupit dobrý chléb, šunku, jahody, mléko a vše možné. Dne 10. července přibyl do Kyjeva, kde se pořádně umyl a oblékl čisté prádlo. Dne 13. července odjeli vlakem do Charkova, kam přijeli o dva dny později. Byli ubytováni v kasárnách, ale mohli se pohybovat po městě, čehož využili k dobrému obědu s pivem. Zde se již začaly projevovat národnostní třenice, především s Maďary se vedly spory. Dne 20. července odjeli do zajateckého tábora v městečku Korotojaku ve Voroněžské gubernii, kam se dostali druhého dne v podvečer. Gayer zde strávil takřka rok.

Ze zápisů vyplývá, jak si postupně zařizoval své ubytování a jak se s ostatními internovanými bavil. Ze všeho nejdříve si koupil slamník, prostěradla a podušku. Hrál se dáma, karty, večer se koncertovalo. Dne 7. srpna 1915 dostal první peníze za červenec, a to 50 rublů, v polovině měsíce se začal učit rusky. Dny ubíhaly poměrně jednotvárně, podle zápisů se točily kolem jídla a zábavy. Hned ale z kraje pobytu v táboře měl ostrou potyčku s Angelem, jenž mu vytýkal rusofilství a projevil se jako špicl. V prosinci 1915 si objednal dodávku novin, brusle

a devátého v měsíci dostal první lístek z domu od Weingarta. Zápis z 13. prosince zněl: „*Procházka přeložena. Chodí se ode dneška od 10 hod. do ½ 12 hodiny. Byli jsme bruslit. Led velmi špatný, ale bruslení již jde poněkud lépe. Poslal domů dva lístky a 1 lístek paní Šrutové. Zároveň dotaz na známé. Oběd husa, zelí, knedlík. Večeře studená husa a husí sádlo s chlebem. Jak vidno, docházejí pouze německé lístky z domova, nesmí se ani česky psat.*“ Pokračovaly jeho spory s důstojníky, své mínění o poměrech řekl plukovníkovi, který na něj učinil oznámení u zdejšího velitele. Viděl v tom celém pouze štvání „*dolejší party, kteří ryjí půdu jako krčci*“. Varoval je, aby se to nesesypalo na ně. Vzdal se dohledu v kuchyni. Když aktivní nadporučík od Chorvatů sliboval udáním Hudinovi, který si psal o slovenské americké noviny, přetřásalo se to u oběda a plukovník vyřkl, že každý může číst, co chce. Ovšem aktivní Chorvat hrozil udáním těm, kteří byli na Mikuláše v kostele.

Před Štědrým dnem obdržel z domu telegram, že jsou všichni zdraví, což pro něj byla nejlepší zpráva, jakou očekával. K obědu byla vepřová, zelí, knedlík, večer vepřová s křenem, Žukan s Bružem pak byli opilí jako snopi. Sváteční den prožil dopoledne bruslením na Donu. V poledne byla kaše s marmeládou, večer vepřové kotlety s kompotem. Na Sylvestra mrzlo, takže ráno strávil na ledě. K obědu byla zase vepřová, zelí, knedlík. Konec roku byl ukončen vydáním silvestrovského časopisu. Všichni byli vzhůru asi do 23 hodin a pak uložili starý rok do hrobu. Dne 7. ledna 1916 se slavily ruské Vánoce. V 11 hodin dopoledne šli všichni přátel do kanceláře, odpoledne hrála ruská muzika, dvoje housle, cimbál a basa. Hned následujícího dne začal opět se studiem ruštiny, tentokrát intenzivně. Den před ruským novým rokem dostal velký břichobol, nejedl celý den nic, pouze večer, kdy bolesti ustaly. Rusové slavili nový rok 14. ledna. K té příležitosti byla zhotovena adresa. Po 11. hodině šli všichni z tábora, až na Gayera, Stanka, Kuhna a Marka, gratulovat. Asi o 11 a ½ přijel náčelník a po prohlídce po karaulech (strážnice) odejel zase na velitelství.

Do Gayerových zápisků se vkradla i poznámka o tom, že jeden večer byla velká „*sranda s babama*“. Sám si dopisoval se svou známou Kateřinou z Kroměříže. Začátkem února 1916 měl výstup s kapitánem, kvůli Mijovi, kterému ten zakázal posluhování a měl poručeno obsluhovat dva pány. Po Gayerově odchodu se rozpoutala velká debata, přítel Melichar na vlastní uši slyšel, jak si setník naříkal, že co má s Gayerem dělat, když prý chce odjet do Ameriky. K tomu si Gayer poznamenal: „*Ne, pánové, napřed vám nutno zatopit a pak teprve pojedou... Poněvadž po mojí rozmluvě s vámi stěžoval jste si pane setníku nadporučíku Dragoiovi, že se mnou nemožno ničeho spravit, poněvadž já snad chci odjet do Ameriky, můžete být páni ujištěni, že vaše žaloby na mne v Rakousku budou tak chudé a jalové, a já nenalézám příčiny, proč bych do Rakouska nejel, vždyť mám toho na srdci více než vy pánové! Jen vy pánové hleďte, byste měli před svým prahem čisto, a myslíte-li, že snad dle toho, kolik každý z vás učini udání, záležitosti bude další vaše povýšení, jste na omylu, takových lidí jako vy, najdou se tisíce. Předně pánové, přijde na to, za jakých okolností přišel každý z nás v plen, to musí zodpověděti jak rezervní tak i aktivní důstojník. Co se týče názoru na důstojnické chování, to se bohužel já s vámi pánové neshoduji, poněvadž já odvozuji svůj názor od českého slova „důstojník“ (důstojnost – edel).*“

Bude mi pánové vítáno, když mi dáte příležitost, bych po válce mohl celou podrobnou definici slova „důstojník“ na patřičném místě uvést. Zatím končím a zůstávám oddaný Gayer.“

Během roku byl několikrát nemocný, bolely jej zuby, měl boule na hlavě, několikrát jej trápily střevní potíže, doprovázené zvracením a průjmem.²¹

Pobyt v zajetí, vstup do legií a bojové nasazení

„Jeho milenkou byla idea národního našeho osvobození. Ji pěstil oddaně a pro ni zapaloval srdce svých vojáků, jimž obětoval všechny své myšlenky, celého sebe. Nikdy ho nezapomenem.“ Československý deník, vycházející v Jekatěrinburgu, v čís. 132. ze dne 7. června 1919

T. G. Masaryk jako představitel českého zahraničního odboje za 1. světové války vymezil v únoru 1915 nejdůležitější politický nástroj emigrace konstatováním: „Postavíme-li armádu, dostaneme se tím do nového právního postavení k Rakousku i Spojencům...“, to „nám umožní ve chvíli mírového jednání dosáhnout aspoň minima našich požadavků. V každém případě nebudou moci Spojenci ani Vídeň přejít kolem nás mlčky, budeme-li mít vojáky...“

Dne 12. srpna 1914 bylo ruským ministerstvem války na sezení ministerské rady schváleno utvoření jednotky složené z Čechů a Slováků, která dostala rozkazem ruské vojenské rady z 18. srpna 1914 označení Česká družina. Ta dala základ československým legiím v Rusku. Dne 15. ledna 1916 byla přejmenována na Československý střelecký pluk, který byl po bitvě u Zborova reorganizován 19. září 1917 na 1. čs. střeleckou divizi Husitskou. Po příchodu dalších dobrovolníků z řad zajatců vznikl 9. října 1917 Československý sbor v Rusku, později prohlášený částí čs. autonomní armády ve Francii. Až do prosince 1918 vstoupilo do legií v Rusku na 61 000 vojáků.

Jan Gayer si podal přihlášku do vojenské jednotky československých dobrovolců, ale než byla jeho žádost vyřízena, odjel 2. května 1916 z tábora s úmyslem vstoupit do Srbského sboru, formovaného v Oděse. Nějaký čas pobýval v Lipecku, kde vyčkával na výzvu k připojení se ke sboru. Dne 1. června odjel do Kyjeva, odtud 7. června přes Jelce, Kozlov a Rjazaň do Moskvy. Tam přijel druhého dne v 10.30 hod. Z nádraží jeli tramvají do Grudických kasáren, ale poněvadž se stala někde chyba, noc strávili na shromaždišti (sborný punkt). Další zastávkou se stal od 11. června Pokrov, kde čekal na odpověď na svůj telegram do Oděsy, kam se nakonec vydal spolu s dalšími 24. června. Druhý den, když přijeli do Kyjeva, byl na štábu srdečně přijat a zařazen 26. června do záložní roty 1. střeleckého pluku Mistra Jana Husa. V deníku si poznamenal výročí svého zajetí 3. července a pak připsal k datu 4. července: „*Krásné ráno. Brzy vstával. Dorna Vatra vzata. Zahráli jsme si kopanou. Prosráli jsme na celé čáře.*“ O něco později vyfasovali konečně uniformy a začali s výcvikem, od 23. července v táboře v Dárnici, od 7. srpna v Berezně. Následně byl 10. srpna 1916 převeden do 7. roty 1. pluku a s ní se dopravil 19. srpna do tábora v Okonsku, ukrajinském městečku poblíž fronty, kde byl také štáb 1. pluku. Zde se cvičilo, večer se při táboráku rozmlouvalo a zpívalo.

Úvodní strana alba fotografií s portréty – František Havel, Václav Rýdl, Matěj Němec, Václav Kašpar, Jan Gayer, Jan Syrový

Dne 21. srpna 1916 byl Jan Gayer povýšen na desátníka a jmenován zástupcem velitel čety, od 26. září 1916 na základě rozhodnutí vojenské rady přejmenován z rovnocenné hodnosti v rakouské armádě na poručíka ruské armády s pořadím, téhož dne jmenován mladším důstojníkem 7. roty.

Zde také poprvé, alespoň dle svých záznamů, byl vyslán na rozvědku 18. září. Od 2. října byla 7. rota dislokována ve Velkém Moročně, kde si vybudovala uprostřed lesa zemljanky, které si pak legionáři s velkou invencí vyzdobili. Gayerovi tu začala naplno rozvědková služba, hned k 8. listopadu si poznamenal: „Ráno na rozvědce já, Havel a 4 hoši. Až do 3 odp. večer přišel Kašpar s hochy. Přišli jsme až k vodě k Senčicům.“ O den později: „V noci na rozvědce Syrový, s 12, Havel s 12 a já s 12 hochy. U řeky nám prohnali lejtká.“ Nasazení pokračovalo, ale průniky močály a bažinami se odrazily na Gayerově zdraví. Musel několik dní zůstat ležet, protože měl oteklý krk.

Z tohoto období se dochovalo v Gayerově pozůstalosti album s fotografiemi zobrazujícími zemljanky, jejich výzdobu, cvičení mužstva, ale i to, jak se vojáci bavili.²² Na konci roku odešla 7. rota do Remčic, kde konali skoro měsíc spolu s 8. rotou ochrannou službu.

Z té doby pochází další velmi známá fotografie s Gayerem. Jde o skupinové foto, na němž je šest nižších důstojníků, které spojila sedmá rota 1. střeleckého pluku. Zleva stojí por. Jan Gayer, prap. Matěj Němec, velitel 5. roty 3. střeleckého pluku, ppor. Jan Syrový (v černých kalhotách), velitel roty, prap. Václav Kašpar, velitel 4. čety a zástupce velitele, ppor. Václav Rýdl, šikovatel 7. roty, naposledy prap. František Havel, velitel 1. čety. Důstojníci stojí u stěny dřevěného domu. Na zemi leží sníh, chladno vyjadřují postoje vojáků s rukama v kapsách, dva mají papachy. Jde o setkání přátel, kteří v té době sloužili v různých rotách. Důvodem mohlo

být 1) povýšení velitele roty Jana Syrového na podporučíka; 2) výročí hrdinné výzvědné operace tehdy ještě 4. roty České družiny, která se uskutečnila v noci na 1. února 1916 a kterou mimořádně ocenil generál Brusilov tím, že vyznamenal Jana Syrového Řádem sv. Vladimíra s mečem a Václava Kašpara Svatojiřským křížem 3. stupně; 3) ukončení pětidenního odpočinku 31. ledna v obci Malé Cepceviče u Remčice, kde tehdy byl štáb pluku, ke kterému 7. rota patřila. Měl mezi nimi být i bývalý velitel 2. čety 7. roty prap. Václav Otto, velký silák. Rudolf Medek totiž ve svých vzpomínkách píše, že po něm vzkázal Jan Syrový Václavu Ottovi naléhavou žádost, aby přijel do 1. února k 7. rotě. Možná to tam byl právě on, kdo fotografoval. Můžeme tedy předpokládat, že fotografie byla pořízena 30. nebo 31. ledna 1917.²³

Skupinový portrét – por. Jan Gayer, prap. Matěj Němec, ppor. Jan Syrový, prap. Václav Kašpar, ppor. Václav Rýdl, prap. František Havel

Podruhé byl Jan Gayer poslán se 7. rotou na frontu 3. února 1917, a to do Rudy u Kovelu na Stochodu ke štábu 2. kalužského pohraničního pluku. Také zde konali výzvědné akce spolu s ruskými rozvědčíky. Gayer si tehdy stěžoval na poranění nohy a kvůli tomu několik dní nebyl na rozvědce.

Tehdy napsal 25. února 1917 dopis do Brazílie: „Drazí! Pobyv nedlouho v zajetí přihlásil jsem se jako dobrovolník do České družiny, kde jsem sloužil jako obyčejný voják, pak jako mladší poddůstojník a po 4 měsících jsem byl jmenován hned poručíkem v naší České brigádě, která každý den roste. Jak tedy vidíte, opět jsem na frontě dobrovolně, já i naši hoši, a myslím, že není daleký okamžik, kdy my

jako čeští vojáci vstoupíme do samostatného království českého. Pořádek doma si uděláme sami.

Žijeme vesele. My rosteme a Němci s Rakušany pomalu, ale jistě hynou. Již, hoši, ta stará písnička: Deutschland, Deutschland über Alles není dávno správná. Dočkám-li konec vojny živ a zdrav, všechno Vám to vyložím. Jen buďte, hoši, svorní a pak spokojenost přijde.“²⁴

Únorová revoluce v Rusku (8. 3. 1917 – 16. 3. 1917) svrhla cara a úřadovat začala Kerenského vláda. Dne 11. dubna 1917 ráno o 4 hodinách vyšli přes Rudu, Gradisku do Maněvič. Z Maněvič vyjeli v 16.30 hod. odpoledne, přijeli do Saru ve 20.45 hod., vyšli ze Saru o 23. hod., přišli do Remčice následujícího dne v 11 hod. a ubytovali se ve starých zemljankách. Také v armádě byly zaváděny nové demokratizační prvky, např. Jan Gayer byl 25. dubna 1917 zvolen do plukovního komitétu, ve kterém se projednávaly záležitosti svěřených jednotek.

Jan Gayer byl bystrým pozorovatelem dění u pluku a nebál se vyjádřit svůj názor i na člověka, o kterém byste si mysleli, že je jeho dobrým přítelem. Např. 19. dubna 1917 si zaznamenal: „*V noci mrazík. Ráno a odpoledne na procházce. Syrový, Sklenář a Eisenberger vzdávají se funkce delegátů. Pan Husák začíná dílo ničení společného postupu pro svoje já a la Čeček a druhé známé figury neomylnosti.“*

Začátkem května najdeme v jeho deníku zmínku o Jaroslavu Haškovi: „*6. 5. Slunečno. Silný vítr jihovýchodní, Přibyli dva od 81 do naší roty. Přidělení dále Hašek a Hájek do naší roty. Odpoledne match. Naše roty vyhrávají 11 : 1! Večer u nás br. Heyduk. V noci déšť a vítr.“* Později se čtenář doví, za jakých okolností se tak stalo.

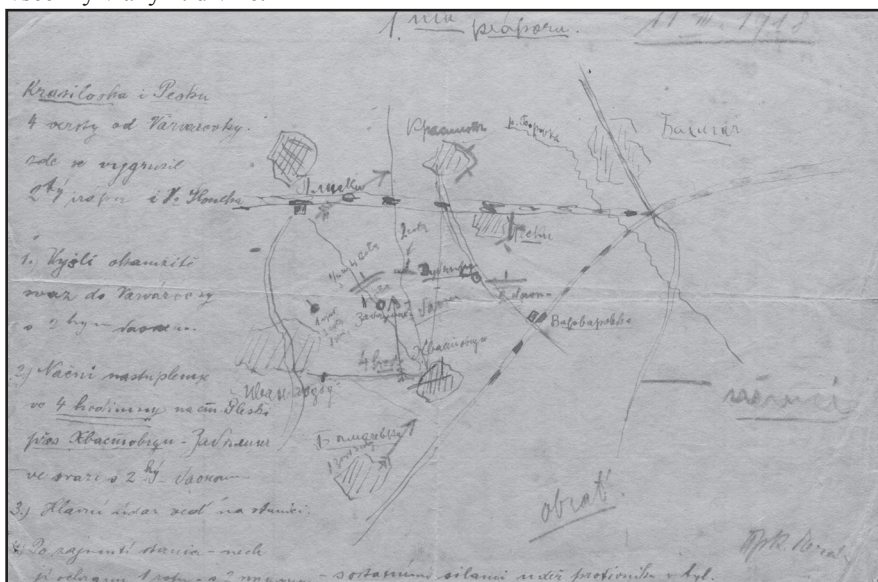
Z května 1917 pochází také tento jeho dopis: „*Drazí! Jsem zdrav a daří se dobře. Sloužím již rok v našem českém vojsku a čekám pouze na Vendu, jenž přijde brzo za mnou. Co jste říkali hoši na ten zdejší převrat, který přišel tak náhle a stál tak málo obětí. Teď zde začíná zcela jiný život, nežli za starého režimu. Dýchá se tu volněji a myslím, že nadejde brzo chvíle, kdy i my borci za svobodu našeho království staneme na svobodné půdě naší drahé vlasti. Teď pomalu skládáme účty s Austriany a Němci, kteří, jak se zdá, se nabažili již vojny a dostávají pořádné štulce, to na francouzské frontě, to u nás, to v Mezopotámii. Zatím končím. Líbá Vás Jeník. Pozdravení známým.“²⁵*

Poté, co se 2. června 1917 vzdal předsednictví a členství v plukovním sovětu, odjel následujícího dne do Kyjeva a 3. června byl přidělen služebně Odbočce Československé národní rady v Kyjevě a pověřen funkcí emisara pro nábor nových legionářů z řad zajatců. Hned druhý den byli v táboře v Dárnici, 14. června v Mohylevě, kde byli přijati generálem Brusilovem, pak u náčelníka generálního štábu Děnikina, projeli další města, do Kyjeva se vrátili 5. července. Vzledem ke svému poslání se nezúčastnil bitvy u Zborova 2. července 1917, kde čs. jednotky dobyly slavného vítězství. Dochovalo se pověření, vydané v Kyjevě 6. července 1917, s fotografií, která je nejznámějším portrétem Jana Gayera. Na jeho základě vyjel následujícího dne do Voločisk, později do Tarnopole, Kozova, v Kyjevě byli zpátky 11. července. Po krátkém oddychu vyjeli 13. července opět do Voločisk, pak do Tarnopole

Teprve 16. července skončil s náborem a vrátil se ke své jednotce, dne 17. července požádal o převelení k 3. pluku, ale poté, co jej navštívila delegace plukovního sovětu a přála si, aby zůstal u pluku, si to rozmyslel a 30. července se přihlásil zpět k 1. pluku a dle rozkazu z téhož dne přijal 1. srpna velení 7. roty. Stalo se tak v době, kdy brigáda ustupovala od Tarnopole na východ. V Berezně legionáře ve dnech 17. až 20. srpna navštívil profesor T. G. Masaryk. Ráno druhého dne Masarykovy návštěvy však Gayer podal žádost o převedení k formující se druhé divizi.

Po ustavení 4. střeleckého pluku Prokopa Velikého, který byl formován na základě rozkazu Československé brigády z 6. září 1917, byl k němu převelen rozkazem z 10. září 1917. Dne 14. září předal velení praporčíku Malinovi (rozkaz z 16. září) a přestěhoval se. K pluku se dostavil 21. září, následně byl 21. listopadu jmenován velitelem 1. praporu se současným plněním povinností velitele 2. roty. Pluk byl dislokován v Romanově, ale postupným doplňováním bylo třeba jednotky dále rozmístit, proto Gayerův první prapor odešel 5. prosince 1917 do Stolpova. Poslední zápis v Gayerově deníku, který máme k dispozici, se týká 12. ledna 1918, kdy byl pěkný den. Řešil tehdy událost, která se odehrála 7. ledna. Jan Gayer musel zasahovat ve vsi Serbinovka, kterou napadli bandité. Při zásahu bylo zabito několik legionářů, ale lupiči byli dopadeni.

Během ústupu z haličského bojiště chránil 4. pluk ústup čs. brigády, Gayerův prapor byl posledním vojem. Od 10. března 1918 operoval 4. pluk kolem železniční stanice Ična, v jejíž blízkosti bojoval 6. hanácký pluk s Němci o důležitou železniční křižovatku Bachmač. Jan Gayer se svým praporem splnil rozkaz chránit komunikační uzly rajonu a přerušit komunikační spojení Němců s Kyjevem. Od 12. března se jeho praporu podařilo po tři dny udržet Bachmač průjezdný pro všechny vlaky 1. divize.²⁶

Situace u Bachmače 11. 3. 1918 na plánu zhotoveném J. Gayerem

Situace po uzavření brest-litevského míru, po vypuknutí občanské války na Ukrajině a postupu bolševiků na Ukrajinu se stala pro legionářské jednotky velmi komplikovanou. Dne 7. února 1918 T. G. Masaryk prohlásil čs. armádu na východě za autonomní část čs. armády ve Francii, velitel divize vydal rozkaz 19. února k odchodu 4. pluku z Polonného na východ. V období dubna a začátku května 1918 postupně rostlo nepřátelství mezi armádním sborem a Rudou armádou, především z důvodů pomalého posunu po trati do Vladivostoku, nedodržování březnových penzenských dohod z obou stran a neustálých útoků českých a slovenských komunistických agitátorů. Již v tuto dobu docházelo k drobným příležitostným konfliktům s agitátory. Za první výrazné střetnutí armádního sboru se sověty se tradičně považuje čeljabinský incident, který se odehrál 14. května 1918. Dne 23. května zachytili legionáři v Čeljabinsku Trockého rozkaz z 21. května a na následujícím zasedání Prozatímního výkonného výboru bylo rozhodnuto rozkaz ke složení zbraní nepřijmout a jet do Vladivostoku „*vlastním pořádkem*“. Vojenské akce od této chvíle vedli Sergej Vojechovský (oblast Čeljabinska), Radola Gajda (oblast Novonikolajevska) a Stanislav Čeček (oblast před Penzou). Srážkou u Marianovky 25. května 1918 začalo vystoupení československých legií v Rusku. Radola Gajda dal 25. května v reakci obsadit Novonikolajevsk a všechny stanice, ve kterých se jednotky jeho skupiny právě nacházely. Trocký následně 25. května 1918 ve 23 hodin vydal rozkaz 1847-R-193, ve kterém žádal okamžitě a bezpodmínečně odzbrojení všech Čechoslováků a rozbití armádního sboru.

Po celý měsíc od 1. do 28. května, kdy se 4. pluk pohyboval velmi pomalu na trase Lomovis–Razkazov–Serdobsk–Kolyšlej, se denně cvičilo s puškami, kulomety a ručními granáty. Po příjezdu do Serdobska vydal Jan Gayer 12. května k pluku povzbuzující a informativní provolání: „*Bratři! Nastane brzy okamžik, kdy naše vlaky budou projížděti Penzou a budou odevzdávati umluvené množství zbraní sovětské vládě. Upozorňuji Vás, bratři, abyste se chovali důstojně a hrdě a nenechali se snad českými tak zv. komunisty vyprovokovati k nějaké nepředloženosti. S těmi pány (jací oni jsou, víme všichni) sůčtuje národ doma. My odevzdáme poctivě umluvené zbraně ruským bratřím, ale na naše zásoby, koupené za půjčené peníze od spojenců, si sáhnouti od nikoho nedáme.*“

Protibolševickou náladu v pluku dokazuje ozbrojená deputace 4. pluku, která se pod vedením Jana Gayera dostavila dvakrát do gubernského sovětu v Penze a domáhala se tam uspíšení odjezdu do Vladivostoku. Rozhodné jednání por. Gayera nepřimělo sice penzenský sověť k povolnosti, ale mělo přece svůj význam; uspokojilo vojáky 4. pluku, kteří, pochybuje o rozhodnosti politických činitelů, poznali, že mají aspoň rozhodné velitele. Ozbrojená intervence zanechala také náležitý dojem u penzenského sovětu, který od té doby na 4. pluk pohlížel s náležitým respektem. Náladu vojáků dobře také vystihly humorné psané pozdravy a výzvy k bratřím v Penze: „*Připravte vápno, budeme bít!*“²⁷

Čeští rudoarmějci

V Rusku se v důsledku revolučních událostí od března do listopadu 1917 vytvářely skupiny různě orientovaných Čechů a Slováků, tu více tu méně ovlivněných

bolševickou, ale i jinými ideologiemi. Pravděpodobně první v pramenech zachycená větší čistě československá rudoarméjská jednotka se účastnila v rámci Rudé armády bojů o Kyjev ve dnech 23. – 26. ledna (5. – 8. února) 1918. Šlo o pěší „československý komunistický oddíl“ o 285 mužích. Již v tuto dobu se objevil mezi legionáři názor, že šlo o „bezcharakterní lidi, kteří do Rudých gard vstoupili pouze z hmotných důvodů“. V průběhu boje o Bachmač ve dnech 10. –13. března 1918 se vedle legionářů objevila i tato internacionalistická jednotka, v jejímž stavu bylo i 40 Čechů a Slováků. Plukovní historie 4. legionářského pěšího pluku hodnotila jejich bojové vystoupení velmi kladně.²⁸

V květnu 1918 zahájila svoji činnost Federace zahraničních skupin Komunistické strany (bolševiků), v jejímž vedení byly vždy dva zástupci jednotlivých národnostních skupin. Československé oddělení začalo v Moskvě pracovat 15. května 1918 a vojenské oddělení začalo vyvíjet činnost v plánovitém budování česko-slovenských rudých jednotek a na vytváření těchto jednotek a na agitaci získalo 100 000 rublů. Utvářením jednotek Československé rudé armády z válečných zajatců byl pověřen Jaroslav Štrombach.²⁹

Před 3. dubnem 1918 byla koexistence příslušníků legií a Rudé armády v Penze, významném železničním uzlu, bez výraznějších konfliktů. První agitační skupina česko-slovenských rudoarméjců byla do Penzy vyslána před 27. březnem 1918. Dne 25. května 1918 byla penzenská skupina československých rudoarméjců přejmenována na 1. česko-slovenský revoluční pluk. Kancelář byla umístěna v centru, v ulici Suvarovskaja číslo 15. V předvečer ozbrojeného konfliktu s armádním sborem, 27. května 1918, disponoval 1. česko-slovenský revoluční pluk v pěších rotách 442 muži se 14 instruktory. Z toho bylo ovšem z různých důvodů pouze 358 mužů bojeschopných. Přidružená dělostřelecká 1. baterie o 47 mužích (41 bojeschopných) a 2 instruktorech počítala s 29 koni a 7 děly s 2 000 granáty. Podle hlášení velitele dělostřelců, Josefa Pospíšila, z 18. května neměla baterie zkušeného dělostřeleckého instruktora. Kulometný oddíl měl 26 mužů s 2 instruktory a 12 kulometry značky Maxim a Colt, ve skladu měl připraveno dalších 28 kulometů. Ve spojovacím oddělení sloužilo 26 mužů s jedním instruktorem a v jízdní rozvedce 17 mužů s 1 instruktorem. Další přidružené oddíly – lékařský, pekárenský, krejčovský, štábní a výukový měly 148 mužů a 18 koní. V Penze tak sloužilo v době konfliktu 726 rudých Čechů a Slováků, z čehož bylo 468 plně připraveno k boji.³⁰

Předseda penzenského gubernského sovětu Kurajev disponoval neupřesněným počtem mužů. Dva dny před vypuknutím boje měl penzenský sovět k dispozici pouze 800 mužů. Během 28. května 1918 přibyly do města další rudoarméjské jednotky z okolí a zvýšily počet asi na 1 700–1 900 mužů. Celkové ozbrojené síly penzenského sovětu dosahovaly počtu asi 1 520 mužů. Příslušníci revolučního československého penzenského pluku tak tvořili takřka 50 % obránců města. Hlavní bojovou sílu tvořili internacionalisté. Kurajev také na poslední chvíli narychlo zmobilizoval jednotky místních dělníků bez jakéhokoliv výcviku. Celkovou sílu tak navýšil asi na 2 300 až 3 000 mužů. Penzenský sovět disponoval také 400 kusy kulometů a velkým množstvím děl a granátů. Pro nedostatečný výcvik posádky města však do bojů zasáhlo jen pět polních děl z 1. česko-slovenského revolučního

pluku, z nichž tři byly umístěny u Skolebovských kasáren na severním okraji města a dvě na hlavním náměstí pod vedením Čecha Josefa Pospíšila.

Boj o Penzu podle zpráv Odbočky ČSNR vypukl 28. května 1918, ale naplno v úterý 29. května 1918 ve 4.00 hodin, po příjezdu posil 4. pěšího pluku. Odpor obránců nakonec zlomily nasazené obrněné automobily a ve 12.00 hodin bylo město zcela v moci jednotek legionářů. Českoslovenští rudoarmějci se projevili jako nejstatečnější obránci města. Celkem padlo 300 obránců, v tom čísle 128 Čechoslováků. Zajato bylo asi 2 000 rudoarmějců a 57 Čechů a Slováků, ne všichni však sloužili v Rudé armádě. Soudům svých bývalých jednotek bylo předáno 15 až 40 příslušníků 1. česko-slovenského revolučního pluku.

O jejich osudu hovoří několik zpráv. Písemná zpráva Odbočky ČSNR konstatovala, že „*po vzetí Penzy naši zpusťošili místnost štábu čs. Rudé armády v Penze a redakci jejího orgánu Československá Rudá armáda.*“ Plukovní kniha 4. střeleckého pluku pak konstatuje, že „*plné a zasluženě odplaty dostalo se i českým komunistům, kteří před bojem prohlašovali, že živě je nedostaneme*“.

Velení legionářské penzenské skupiny bylo šokováno velkým procentem cizích státních příslušníků v řadách Rudé armády po obsazení Penzy. Proto vypracoval legionářský Prozatímní výkonný výbor 29. května 1918 pravidla zacházení se zajatci, která měla být zachována všemi československými jednotkami a byla telegrafována ostatním legionářským jednotkám: „*I. Ruští zajatci: zajatce ruské před odjezdem posledního našeho vlaku propustit se závazkem, že proti nám již nebudou postupovati.*

II. Němci a Maďaři:

- a) ty, kteří proti nám vystoupili se zbraní v ruce v boji, zastřelit.*
- b) ty, kteří proti nám nevystupovali, propustit až na několik, jichž budiž užito k informačním a agitačním účelům mezi válečnými zajatci.*

III. Češi:

a) kteří nebyli v české armádě:

- 1. vzdavší se v boji propouštěti jako ruské zajatce, a projeví-li ochotu, nebrániti jim vstupu do vojska.*
- 2. s těmi, kteří se zúčastnili bojů, naložiti jako s Němci a Maďary. (Bod 2a)*
- b) kteří v armádě české byli:*

- 1. vzdavší se bez boje s tou polehčující okolností předat ešalonnímu soudu, podle možnosti tomu, pod který spadá jeho bývalá část.*
- 2. vzaté bojem předat jako bratrovrahy ešalonnímu soudu.*
- c) kteří byli politickými činiteli v našem vojsku a našich organizacích:*
 - 1. vzdavší se bez boje předat ústřednímu výkonnému výboru.*
 - 2. vzaté se zbraní v ruce předat ešalonnímu soudu.“*

Rozkaz byl proveden bez prodlení jednak na dvoře guberniálního sovětu, jednak v lese za městem. Znalost těchto pravidel vedla pravděpodobně k tak nekompromisnímu odporu internacionalistů v bitvě u Lipjag.³¹

Po tomto boji byl Jan Gayer jmenován prozatímním velitelem 4. pluku a por. Stanislav Čeček velitelem nejzápadnější skupiny čs. vojsk, rozložených před Volhou. Gayer se svým plukem dobyl 31. května 1918 Alexandrovský most na Volze. Po přechodu 4. pluku na levý břeh Volhy napsal por. Jan Gayer v plukovním

rozkazu 1. června 1918: „*Bratři! Díky Vašemu hrdinství a bezpříkladné obětavosti podařilo se nám prokletiti si cestu za Volhu. Vykonalí jsme záslužný čin. Vyslovuji Vám vřelé díky. Jsem přesvědčen, že dojdeme společně k vytčenému cíli. Vyzývám Vás, abyste měli důvěru v mravní sílu našeho vojska a všichni žárlivě střežili čest svoji a svého národa, aby ani stín nepadl na jména bratři, kteří prolili svou krev pro lepší budoucnost. – Zatímni velitel pluku, poručík Gayer, v. r.*“

Dne 1. června došlo k srážkám u Majtugy a Bezenčuku, které skončily pro legionáře úspěšně. Předvoj postoupil až na rozjezd Jeriky, poslední stanici před Ivaščenkovem, známým velkými muničními sklady. Počínaje 6. hodinou odjízďedly vlaky 4. pluku z Obšárovky přes stanici Mylnou, když krátce před tím odjel obrněný vlak Orlík. Řízením operací pověřil velitel penzenské skupiny por. Gayera. Do 13. hodiny podle rozkazu por. Gayera zaujala pěchota útočné rozčlenění. Ve 13 hodin 45 min. začal postup na stanici Majtugu.

Dalším cílem útoku byla vesnička Michajlovskij, ležící 1 km východně od stanice Majtugy. Zde se bolševici připravili na nový odpor. Jejich pozice se opírala jednak o vesnici, jednak o návrší na východním břehu říčky Bezenčuku. Na pomoc přibyl jim ze Samary nový obrněný vlak, vyzbrojený dělem, který se zastavil za říčkou a střílel na roty 2. praporu. Byl dán rozkaz k útoku. Legionáři 5. a 6. roty se vrhli na vesnici Michajlovskij, která však byla nepřitelem dobře bráněna. Bojovali tam také čeští komunisté, vyslaní ze Samary komisařem Jaroslavem Haškem. Vojáci 6. roty, která byla na levém křídle, slyšeli jejich povely a povzbuzování, jako „*držte se, je jich tam málo!*“ Legionářů bylo opravdu velmi málo a z obavy před obejitím se musela 6. rota chránit tím, že stále prodlužovala své křídlo, a v důsledku toho její útočný sled řídil a zeslaboval se. To zpozoroval nepřítel a podnikl protiútok. Jeho jízda třikrát napadla bok 6. roty a jen zásluhou několika neohrožených, duchapřítomných jednotlivců byli bolševici odraženi. V pravý čas přispěchaly na pomoc 11. a 12. rota, vyslané sem por. Gayerem, zatímco 10. rota prováděla obchvat nepřátelského jižního křídla. Společným útokem byli bolševici z vesnice vypuzeni. Zanechané v ní dva kulometry byly vítanou kořistí a bylo jich ihned využito.

Na rozkaz por. Čečka byl nepřítel, ustupující k Bezenčuku, pronásledován. Záleželo na tom, aby byl zužitkován nepořádek vzniklý v řadách nepřítel a bolševici byli napadeni dříve, než by se mohli znovu uspořádat, a dříve, než by mohli obdržet nové posily. Za tím účelem vydal por. Gayer patřičné rozkazy. Dne 2. června 1918 Jan Gayer osobně řídil tuhý boj u Bezenčuku, kde porazil bolševické jednotky. Jeho zásluhou padla Syzraň, bylo dobyt Ivaščenkovo s velkým muničním skladem. V té době do Ivaščenkova dorazili praví esei a setkali se s velením českého pluku, k rozhovorům se dostavila také sovětská delegace s návrhem, aby Češi odzbrojili. Češi to považovali za nepřiměřený požadavek a vyhlásili: „*K sovětům, které proti nám vyslaly oddíly, bude vztah vpravdě ostřejší než například v Syzrani...*“³²

Čeští rudoarmějci u Lipjag

Z Moskvy byly vyslány do Samary dvě agitační skupiny, které dorazily ve dnech 27. března a 2. dubna 1918. První skupinu o 20 agitátorech vedl Jaroslav Hašek.

Připomeňme si, že Jaroslav Hašek skoro tři měsíce, od července do září 1915, bojoval v řadách 91. střeleckého pluku rakousko-uherské armády, která útočila v Haliči a na Volyni. Byl svobodníkem a byl vyznamenán medailí. Ráno 24. září 1915 se jeho pluk u vesnice Chorupaň u Dubna vzdal Rusům. Přihlásil se jako jeden z prvních do ruské armády jako dobrovolník. Dne 26. června 1916 byl zařazen do 1. záložní roty. To byla rezerva 1. střeleckého pluku.

Pracoval jako emisar-agitátor, v únoru 1917 rozhodlo vedení Svazu čs. spolků o převedení Haška z pluku do redakce Čechoslovanu. Hašek ve své orientaci stranil kyjevské skupině zbohatlých českých starousedlíků, selských kolonistů z Volyně a z jiných gubernií, kteří měli podporu carských kruhů. Únorová revoluce měla na hnutí Čechů a Slováků obrovský vliv – carismus padl, situace se podstatně změnila ve prospěch petrohradské opozice, Klubu spolupracovníků Svazu, a ve prospěch Československé národní rady v Paříži. Vojín Hašek byl zbaven všech svých funkcí, rozkazem 1. čs. střeleckého pluku č. 981 z 23. dubna – antedatovaným – byl spolu s dobrovolníkem Ivanem Hájkem poslán na frontu ke svému 1. pluku.

V posledních dubnových dnech byl Jaroslav Hašek dopraven do štábu 1. pluku, zařazen do 7. roty Jana Syrového a ihned zatčen. Při prohlídce u něho totiž objevili několik čísel časopisu Revoluce. Dobrovolníci pluku se k němu chovali negativně, hrozili mu výpraskem. Dne 4. května byl ještě jako vězeň převelen ze 7. roty do spojovacího oddílu brigády a 16. května nad ním plukovní výbor skutečně čestný soud. K soudu ho přivedli pod stráž a přinutili ho, aby přečetl svůj článek nahlas. Potom předseda plukovního soudu předložil Haškovi k podpisu předem připravenou písemnou omluvu, která měla být poslána do redakcí časopisu Čechoslák, Čechoslovan a Slovanský věstník. Obsahoval omluvu sedmi osobám z vedení hnutí a slib, že přeruší kontakty s redaktorem a kolektivem časopisu Revoluce. Potom Hašek strávil ještě týden ve vězení, ale od 17. května byl řadovým vojínem kulometné jednotky záložního praporu. Od 24. května se vojín Hašek, neschopný řadové služby a nepřipravený k zacházení s kulometem, stal kulometčíkem kulometné jednotky 1. pluku. V polovině června se připravovala Kerenského ofenziva, Hašek byl převelen do štábu pluku jako písař. Zúčastnil se bojů u Zborova a byl vyznamenán za statečnost.

Po bolševické revoluci v listopadu 1917 hledal své místo. Na schůzi Odbočky Československé národní rady dne 14. dubna 1918 byl čten jeho dopis, v němž oznámil: „*Nesouhlasím s politikou Odbočky československé Národní rady a s odjezdem našeho vojska do Francie. Proto prohlašuji, že vystupuji z českého vojska do té doby, pokud nezavládne v něm a v celém vedení Národní rady jiný směr.*“ Následně odešel do Moskvy, kde vstoupil do sociálně demokratické levice. Odtud, jako představitel náborového střediska pro vstup do Rudé armády, odjel do Samary.

Místním sovětem byl agitátorům dán za hlavní stan hotel San Remo. Agitační činnost probíhala obdobně jako v Penze a česko-slovenští komunisté zaplavovali vlaky armádního sboru novinami, prohlášeními a tištěnými výzvami. Hašek zahájil podle své zprávy z 27. května 1918 formování oddílu až 15. dubna 1918 „*z Čechoslováků a Srbů, kteří nechtěli odjet do Francie se Sborem*“. Velitelem byl jmenován „*Čech Malina, který sloužil v carském vojsku*“. Ve dnech 15.

a 17. dubna 1918 poslal Jaroslav Hašek národnímu komisaři zahraničních věcí dva telegramy s žádostí o peněžní a materiální zdroje potřebné k agitaci ve větším rozsahu. Obdobnou žádost adresoval 16. dubna 1918 ústřednímu výboru československé sekce RKS(b). Schůze samarské Odbočky ČSNR z 21. dubna 1918 ale konstatovala, že přesvědčovací akce českých a slovenských agitátorů nemá velký úspěch.

Navíc dle zpráv mnozí samarští komunisté kritizovali moskevské vedení a obviňovali je z egoismu a ziskovosti. Po několika jednáních mezi samarskými česko-slovenskými komunisty a místní Odbočkou ČSNR došlo na počátku května k sjednocení zajateckých organizací obou uskupení za účelem odesílání zajatců zpět do Rakousko-Uherska. Toto sblížení bylo možné jen proto, že Hašek neschvaloval pokyny vydávané moskevským československým komunistickým ústředím, které vydávalo v prvních květnových dnech, a byl jimi upřímně znepokojen. Neshodoval se s jejich útočnou rétorikou vůči armádnímu sboru a s plánem na jeho rozpuštění. Přestal proto v tomto období psát do listu Průkopník, odtrhl se asi s 30 lidmi od komunistické části a ve svých veřejných vystoupeních kladně hodnotil akci Odbočky ČSNR. Měl v plánu vybudovat za spolupráce s Masarykem „Druhý československý revoluční korpus“ v oblasti Samary a Omsku. Příslušníci Haškovy skupiny přestali užívat označení „komunisté“ a od poloviny května začali otevřeně kritizovat moskevské komunistické vedení a neuznávali jeho autoritu. Kritika směřovala především vůči plánu na zadržení a rozbití celého armádního sboru. Haškova kritika a její potrestání byla bezvýsledně projednávána 24. května 1918 na stranických poradách v Moskvě. Později byl nejspíš ze strany vyloučen.

Budování samarské jednotky česko-slovenské rudé armády se vyvíjelo značně pomalu a 13. května 1918 měla jednotka ve svých řadách teprve 80 dobrovolníků. Z Haškovy zprávy z 27. května 1918 zjišťujeme, že „počet členů je 120 soudruhů, z nichž jsou 2/3 Čechoslováci a 1/3 Srbové“. Za období od 13. do 27. května, kdy se Jaroslav Hašek neúčastnil formování jednotky, tak jednotka získala pouze dalších 40 mužů. Spolu s 30 agitátory, kteří přijeli z Moskvy, tak celková síla dosahovala 150 mužů. Jednotka cvičila podle českého a srbského řádu v ruském jazyce. Množství přeběhlíků z armádního sboru je neznámé. Lze uvažovat maximálně o desítkách lidí, neboť většina legionářů, kteří chtěli z nějakého důvodu přejít do Rudé armády, tak učinila již v Penze. I přes problémy se stranickým vedením se Hašek po vystoupení armádního sboru chopil iniciativy nad komunistickou jednotkou a odeslal 29. května 1918 žádost o vystrojení 120 členů Československého oddělení Rudé armády v Samaře. Je pravděpodobné, že šlo o vystrojení oddílu, který posléze směřoval odrazit k Lipjagám legionářský útok na Samaru. Česko-slovenští komunisté v Samaře se pokoušeli o smírné řešení také rozšířením Haškova letáku „Provolání ke všem Čechoslovákům“ v okolí trati. Velitel penzenské skupiny Stanislav Čeček odmítl 4. června 1918 jednat s českými komunisty, kteří jsou „zaprodání za německé peníze Leninu a Trockému a tito císaři Vilémovi. A my, kdybychom si dovolili k nim přijít, tedy by nás vlastnoručně oběsili“.³³

Bitva u Lipjag

„Vstoupí-li žena mezi šavli a tebe, pak je s tebou konec.“ V diskuzi s J. Koptou za pobytu v Kyjevě 1917

Železniční stanice Lipjagy byla dříve a je i nyní zastávkou před Samarou. Zde se odehrála pro Jana Gayera osudová bitva s bolševiky, kteří si toto místo zvolili k zachycení československého postupu s představou, že ze zadu legionáře sevřou hlavní síly vyslané z Moskvy. Stanice ležela v pravém úhlu traťového rovnoramenného trojúhelníku, jehož levou stranu chránila rozlehlá Volha a pravou Samarka. Staniční budovy byly značně od sebe vzdáleny a z pravé strany kryty zalesněným návrším.

Bolševici k obraně Samary stáhli nejzkušenější jednotky vyslané z Moskvy, Kazaně a Ufy, složené vedle ruských bolševiků převážně z lotyšské bolševické jednotky ze Sibiře, a jednotky, složené z rudých internacionalistů, převážně bývalých zajatců. Mezi internacionalisty byli nejvíce zastoupeni Němci a Maďaři, nechyběli zde však ani čeští komunisté. Celkem bylo u Lipjag v rámci jednotlivých jednotek bolševiky shromážděno kolem 4 000 mužů. Byli též oproti Čechoslovákům velmi dobře vyzbrojeni a měli i dostatek munice a granátů. Jejich výzbroj doplňovalo 180 kulometů a 13 děl různých ráží spolu s deseti bombometry. Měli zde i dva pancéřové automobily a pancéřový vlak.

Řekněme si něco málo o Michailu Samuiloviči Kadomcevi, který sehrál při obraně Lipjag vůdčí roli na straně bolševiků. Narodil se 7. listopadu 1868 v Ufě. V roce 1906 vykradli se starším bratrem Ivanem jako členové revoluční skupiny poštovní vlak, což jim přineslo 25 000 rublů. Dne 21. září téhož roku zastavili barikádou na železniční trati násilím jiný vlak, který vezl 300 000 nových rublů. Z peněz takto získaných byly organizovány různé politické akce.

Dne 19. května 1918 přišel Kadomcev s ozbrojeným oddílem z Ufy a účastnil se závěrečných operací na potlačení povstání v Samaře. K dispozici měl jezdecko s dělostřelectvem, kulometry a obrněné vozy, oddíl z Bugulmy, oddíl velmi disciplinovaných Číňanů, kteří přijeli z Donského frontu, oddíl Lotyšů a Maďarů. Tyto oddíly pak představovaly základ obrany u Lipjag.

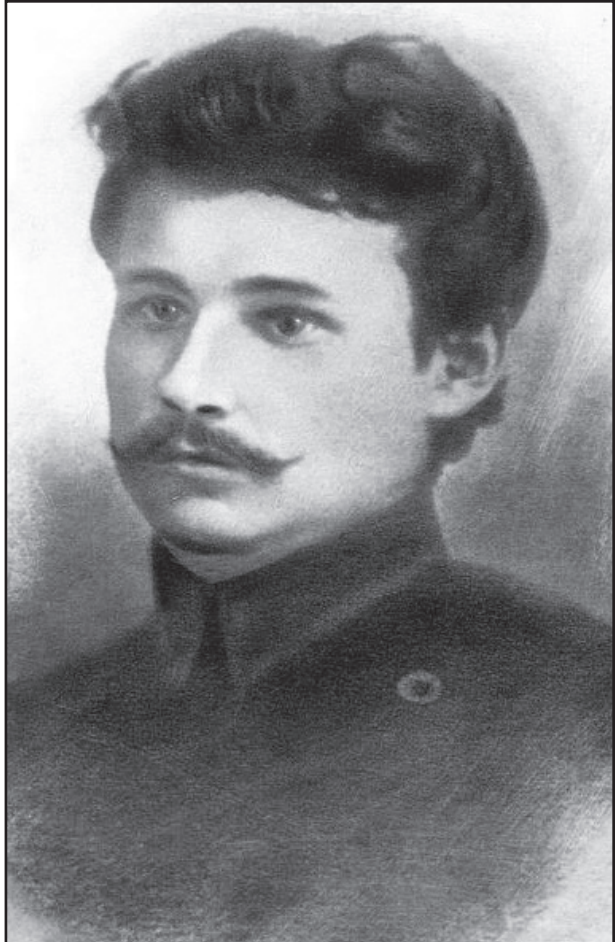
Již následujícího dne 20. května velitel Uralo-Orenburského frontu V. Jakovlev vydal rozkaz, v němž ke splnění příkazu ústřední vlády o okamžitém zavedení pořádku ve městě Samara jako vojenské základně, která má v souvislosti s vpádem kozáků ohromný politický a strategický význam, jmenoval k upevnění sovětské vlády Michaila Samuiloviče Kadomceva velitelem s neomezenými pravomocemi. Všechny jeho rozkazy měly být ihned vyplněny. Veškeré pokusy o povstání proti sovětské vládě musely být zmařeny nejtvrďšími prostředky, včetně zastřelení. Různá chuligánská vystoupení, krádeže a loupeže měly být potrestány zastřelením na místě. Jakovlev, vlastním jménem Konstantin Alexejevič Mjačin, a Kadomcev byli staří známí, bojovali v bojové organizaci v Ufě v době první ruské revoluce. Jakovlev byl posléze zatčen pro úmyslné předání Samary a Ufy. V Samaře již jeden velitel byl, a to A. I. Rybin, vlastním jménem Jureněv, který se ale zabýval organizací obrany ve městě a předměstí a potíral nepořádky. Dne 11. června byl zatčen Čechy a uvězněn.

Dne 30. května 1918 se ve městě zorganizoval bojový revoluční štáb sestávající z V. V. Kujbyševa, zástupce hlavního výboru Uralo-Orenburského frontu P. Guzakova a M. Kadomceva, kterému bylo přikázáno vést obranu města. Štáb vydal rozkaz závodním výborům i vedení profesních svazů stojících na platformě sovětské vlády o mobilizaci pracujících a následující výzvu: *„Vaši socialistické vlasti hrozí smrtelné nebezpečí. Kontrarevoluční oddíly Čechoslováků, vedené zločinnou rukou ruské i mezinárodní kontrarevoluce, postupují k Samarě. Vaši nepřátelé, nepřátelé sovětské vlády, nyní přistoupili k uskutečnění plánů na ztotočení pracujících Ruska ruskými a mezinárodními kapitalisty po příkladu Ukrajiny. Podle toho plánu se kontrarevoluce na mnohých místech – současně v Saratově, Samarě, Nižním Novgorodě – pokusila využít pro své zájmy dezorganizované anarchické bandy a nasměřovala je na sověty. Sovětské vládě se ještě nepodařilo vypořádat s tímto kontrarevolučním dobrodružstvím a již se na ni rítí nové utrpení. Takřka současně povstali v mnohých místech československé oddíly, evakuované do nitra Ruska z německé fronty. Jedním takovým oddílem byla obsazena Syzraň. Nepřítel je blízko. Všichni do zbraně! Soudruzi pracující, vaše socialistická vlast nyní potřebuje vaši krev a vaše životy, dejte oboje k dispozici vámi zvolené sovětské vládě.*

Nastal rozhodný a rozhodující okamžik v boji pracujících za svoji vládu, za socialistickou revoluci. Všichni do zbraně! Zbabělci a malověrní budou zavrženi rodinou pracujících.“

Lze se dočíst, že v poslední zprávě Jakovlevovi napsal Kadomcev: *„Začínáme hrozný boj s Čechy. Se mnou v boji zůstávají pouze bojovníci – pracující Nilských závodů. Všichni zahyneme, ale nedáme ani píď republikánské sovětské země přísluhovačům kapitalistů – Čechoslovákům.“*³⁴

Por. Stanislav Čeček, velitel penzenské skupiny, měl k dispozici 4. čs. střelecký pluk Prokopa Velikého, i s doprovodnými částmi jiných jednotek celkem 1600 mužů s podporou 32 kulometů, sedmi děl a pancéřového vlaku Orlík. Zpravodajské informace, se kterými Čeček pracoval, potvrdil také dvanáctičlenný průzkum, který

M. S. Kadomcev

vyslal 2. června večer velitel 4. střeleckého pluku por. Jan Gayer, pod vedením prap. Musílka k Lipjagům.

Na 4. června 1918 naplánoval por. Stanislav Čeček hlavní útok všemi silami. Podle plánu část vojenské skupiny měla s podporou pancéřového vlaku Orlík (s výzbrojí jednoho děla a jedenácti kulometů) postupovat podél železnice přes vesnice Mordovskije Lipjagy a Ruskije Lipjagy na železniční stanici Lipjagy, přičemž na sebe měla vázat rozhodující část jednotek nepřítele. První skupinu měl tvořit II. prapor pluku (600 mužů) s podporou šesti kulometů a velel jí ppor. Noska. Cestou měla skupina zajistit vesnice Mordovskije Lipjagy a Ruskije Lipjagy. Podporována měla být jedním dělem a pancéřovým vlakem Orlík. Za čelně postupující skupinou měla postupovat ještě 9. rota s polovinou 12. roty pluku (dohromady 370 mužů) jako záloha. Další záloha byla v Tomylově – I. a II. prapor záložního pluku a zákopnická rota pluku s technickou rotou.

Druhá část vojenské skupiny se měla přesunout nepozorovaně obchvatem k vesnici Voskresenské a náhle zaútočit na nepřítele z boku a z týlu. Předpokladem bylo, že se tím zároveň zabráni bolševikům v ústupu k Samaře. Druhou skupinu, která měla provést obchvat, tvořil I. prapor pluku (450 mužů) s podporou šesti kulometů, III. prapor pluku (300 mužů) s podporou čtyř kulometů, vozatajská rota pluku (60 mužů) se třemi kulometry, rota nováčků (60 mužů) s podporou jednoho kulometu, pancéřový automobil se dvěma kulometry, četa osmicentrových děl s dvěma děly. Velel jí por. Jan Gayer. Skupina měla vyrazit k provedení obchvatu již o půl jedné ráno 4. června. Ze směru východně od dráhy měla být postupující skupina podporována palbou čtyř osmicentimetrových děl por. Choljavina.

V závěru celé útočné operace sledoval celý postup jednotek obchvatné skupiny por. Jan Gayer bedlivě z dělostřelecké pozorovatelný prap. Vondry, umístěné za levým křídlem 4. roty, kilometr na jih od opevněného návrší. Vydal rozkaz prap. Vondrovi k zahájení palby děla na statek. Pomohl tak vozatajské a novobranecké rotě postoupit blíže k nepříteli. Nato přijela baterie por. Choljavina tryskem (k překvapení všech) přímo do přední pozice, kde v dešti kulek byla děla postavena do bojové polohy a zahájena palba „kartáčem“ přímo do opevněných bolševických zákopů. Vzápětí do bolševických zákopů rychlým bodákovým útokem s hromovým „Hurrá!“ vnikli příslušníci vozatajské roty. Způsobili zde s podporou Choljavinových děl bolševikům velké ztráty. Mnoho bolševiků v zákopu se vzdávalo, když viděli beznadějnost dalšího odporu.

Po dobytí tohoto zákopu vydal por. Gayer rozkaz k závěrečnému rozhodnému útoku „na bodák“ všem svým jednotkám, kterým již skoro došla munice. Do tohoto útoku poslal i svou poslední zálohu – četou 10. roty 4. pluku. Sám se mezitím přesunul do nejpřednější pozice ke svým jednotkám – chtěl být se svými muži při tomto rozhodném útoku a osobně je vést.

Josef (Mikuláš – Nikolaj) Janovský, velitel 1. praporu 4. pluku, vzpomínal na velké finále bitvy u Lipjag: „*V boji u Lipjag byl jsem velitelem úderné (obchvatné) skupiny. Během útoku přišel za mnou Gayer se svými posledními plukovními zálohami. Boj vypadal pro nás téměř beznadějně. Stáli jsme proti mnohonásobné přesile, která byla v dobře organizované pozici, znamenitě vyzbrojena, vedena rakouskými důstojníky. V kritické době, když jsme již zasadili poslední zálohy, a to*

Lipjagy 1918

bez výsledku, obrátil se ke mně Gayer (leželi jsme vedle sebe) se slovy: „Tak co, Nikolaj, pudem?“ – „Pojďme,“ pravím a šli jsme, a vše ostatní s námi. Bylo to tak prosté a při tom tak velkolepé, že je to těžko vylíčit. Po několika skocích se však Gayer shroutil se slovy: „Už to mám!“ Měl jsem jen tolik času, že jsem se mohl podívat na rány (jedna noha přeražena olověnou kulí, druhá prostřelena) a dát mu svoji hůl, a útok byl opět zastaven. Gayer mi tehdy jen řekl: „Nechte mne tu a jděte!“ Nešlo to však. Tu mě napadla myšlenka zapůsobiti psychologicky (mohlo to být též osudné). Vykřikl jsem: „Bratři, zabili nám Gayera, pomstu!“ Netvrdím, že to bylo rozhodující, ale fronta se zocelila a dobyli jsme jednoho z nejslavnějších vítězství, jež rozhodlo i o pádu Samary.“³⁵

Muži 4. střeleckého pluku, rozlíceni zraněním velitele, neměli s nepřítelem slitování. Když pronikli po přeběhnutí pláně do opevněných zákopů nepřítele, který po nich střílel do poslední možné chvíle, nikoho nešetřili. Došlo ke krvavému boji na bodáky a nože, které se blýskaly v paprscích slunce. Odevsud bylo slyšet křik a chroptění raněných a umírajících. Na zemi brzy leželo velké množství zabitých bolševiků.

Příslušníci legií si byli vědomi skutečnosti, že samarská česko-slovenská rudá jednotka se podílela na boji u Lipjag, neboť během bojů bylo „v řadách nepřítel slyšeti ruské, maďarské, německé i české povely“. Plukovní kniha dělostřeleckého pluku popisuje závěrečnou fázi boje tak, že v „opevněném velkostatku drží se internacionalisté a námořníci, i když byly okolní zákopy vzaty... Je to zbytečná odvaha, práh statku nikdo živý nepřekročil“. V rámci rozkazu byli obránci statku popravováni ihned na místě a „z námořníků a internacionalistů nebyl ušetřen nikdo“.³⁶

V bitvě u Lipjag padlo 26 Čechoslováků, dalších 86 jich bylo zraněno, včetně čtyř důstojníků. Dva muži byli nezvěstní a byli vedeni jako pravděpodobně padlí. Bolševiků z celkového počtu 4 000 mužů v bitvě padlo 1 500, včetně jejich velitele Kadomceva a jeho zástupce, německého oberleutnanta Schmidta. Dalších 300 se

utopilo při pokusu o únik přes bažiny. Čechoslováky bylo zajato 1 800 bolševiků. Za stanicí byli pohřbeni na mýtině padlí Čechoslováci, a to za účasti místního ruského obyvatelstva, které přišlo přivítat své osvoboditele od bolševického teroru. Pohřeb vedl obětavě místní pop. Následně byli pohřbeni do vlastních oddělených hromadných hrobů na bojišti i padlí bolševici.³⁷

Postavení u Lipjag byla dobytá a zajištěna, legionáři se scházeli a snaželi se ranění, mezi nimi i por. Gayer, který byl převezzen na povozu. Ztratil mnoho krve, přesto však měl z vítězství nad přesilou nepřítele velkou radost. Do dobytých pozic nepřítele dorazil i por. Čeček, který s ním hovořil.

Poslední Janovy chvíle zachytil v deníku jeho bratr Vincenc: „*Dosud jsem Jeníka neviděl.*

Až v poledne jsem byl převeden do sanitního vozu, kde ležím vedle Jeníka. Je to s ním zlé. Dosud spí po prvé operaci. – Asi ve 4 hodiny se probudil a ptal se, kde jsem raněn. – To je směla! – Jeníkovi je stále hůře. Velká horečka. Maličko jí. Pije víno, čaj, chvílemi moc kouří, blouzní, volá mne a ostatní známé, i některé z vyslaných k Samaře. – Druhá operace. Večer se chytá v nohu, brant'. Nohu necítí. Je s ním zle; nespím celé noci, kdyby snad něco chtěl. Ráno zachváčena celá jeho noha, brantem'. Zavolal jsem doktora. – Třetí operace. Odnětí nohy až do polovice stehna. Má velké bolesti. Blouzní, horečka. Lékař. Pomoc marná. – V ½ 1 hod. po poledni tiše zemřel. Nedočkal se tedy toho, nač se tolik těšil: Přijít do svobodných Čech. Na opětné shledání s drahými rodiči a sourozenci. – Vzetí Samary. Pomsta. – Jeníka mně již odnesli. Jsem teď sám. – Jak jsme se rychle sešli, tak jsme se zase rozešli. Člověk by zešílel. Hoši mstí svého plukovníka.“

Po trojí operaci za velkých bolestí skončil Jan Gayer 7. června 1918 v nemocničním vlaku ve stanicí Lipjagy s přáním, aby jeho popel byl vzat do vlasti. Dne 11. června 1918 se konal pohřeb 16 padlých, včetně Jana Gayera, do společné mohyly na městském hřbitově. Samarští přišli ve velkém počtu, rozlehlé klenby široké katedrály na Soborné ulici nemohly pojmout všechny pohnuté účastníky pohřbu.³⁸

Jan Gayer byl několikrát vyznamenán během své vojenské kariéry a in memoriam. V rámci Kolčakova kontingentu byl navržen na Řád sv. Jiří 4. stupně, ten však kvůli rozvratu ruské armády a kolapsu kolčakovské administrativy již nebyl potvrzen. Dalšími vyznamenáními jsou Československý válečný kříž, diplom č. 11446, Československá revoluční medaile, diplom č. 44361, Francouzský válečný kříž rozkazem 4. pluku.³⁹

Penzenské vojenské skupině se vítězstvím u Lipjag otevřela cesta k postupu na Samaru, kde byl bolševický štáb oblastí. V Samaře vypuklo po zprávě o porážce u Lipjag mezi bolševiky panické zděšení. Rychle byly žádány další a další posily proti postupujícím Čechoslovákům. Byl očekáván boj o Samaru, kterou dobyl armádní sbor následujícího 8. června 1918. V tu dobu se ve městě nalézalo ještě několik desítek česko-slovenských rudoarmějců v čele s Jaroslavem Haškem. Ten zničil v kanceláři hotelu San Remo nejdůležitější spisy a proklouzl v přestrojení ven z města. Z českých a slovenských komunistů byl zajat jen jeden delegát, který se vrátil z moskevského sjezdu. Ostatní česko-slovenští rudoarmějci, udržující pořádek na nádraží, se evakovali po železnici na Orenburg.⁴⁰

Odkaz Jana Gayera v činnosti přerovské jednoty Čs. obce legionářské

Zprávy o tvořících se vojenských jednotkách složených z Čechů a Slováků, které bojovaly proti rakousko-uherské armádě v zahraničí, docházely do Přerova postupně a ve zkreslené, případně tendenční podobě. Vedle toho, že je mohli šířit vojáci na dovolené, popřípadě pobývající ve městě během rekonvalescence, to zřejmě poprvé byly přerovské noviny Přerovský obzor, které zveřejnily 1. února 1917 článek Jak Rusové tvořili české pluky, který byl přetištěn z Prager Tagblatt. Ze strany „dobře informované“ se sdělovalo, že 2. prosince 1916 byl zajat u Tavolu rakouský Čech, pocházející z Prahy. Dle jeho vyprávění se octl dne 22. prosince 1914 v ruském zajetí. Se 180 jinými Čechy byl dopraven do Kyjeva. Za hrozeb těžkými tresty a mučení byl on a jeho krajané – jimž se jistě jinak nevedlo – donuceni, aby vstoupili do ruské armády. Když konečně bylo sdruženo asi 1200 Čechů hrozným nátlakem, na výsměch všemu mezinárodnímu právu, byl utvořen první česko-slovácký pluk střelců. Když pak ještě jednou všem zdráhajícím se a vzpouzejícím byly zdůrazněny zřetelně všechny následky, přísahal pluk carovi. Důstojníci i šarže byli Rusové, šat a výzbroj byly jako u všech ostatních ruských pluků. Zvláštní odznaky tito Čechové zařazení do ruské armády neobdrželi. V září přišli do Maniewiczů, kde byli ještě měsíc cvičeni. Takto vycvičení, z ostatní ruské armády vynikající čeští „dobrovolníci“ byli rozděleni na jednotlivé divize. Používalo se jich pod vedením ruských důstojníků hlavně pro úkoly stíhacích velitelství, které byly rovněž tak obtížné jako bezcenné. Tolik úřední zpráva, vezmi si z ní, co chceš.⁴¹

Rakousko-uherské úřady bedlivě sledovaly informace o zajatých Česích, kteří se přihlásili do legií. Nejinak tomu bylo v případě Jana Gayera. Bylo vůči němu zahájeno šetření již od května 1916 pro jeho vstup do České družiny a okresní hejtmanství reagovalo několika přípisy obsahujícími životopisné údaje, které bylo možné zjistit. Na žádost vojenského návladního vojenského velitelství ve Vídni z 18. června 1918 vypracoval agent František Veselý se stanovištěm na přerovském nádraží 23. června zprávu, v níž zmínil, že čtyři jeho bratři se nacházejí v Brazílii, kde obhospodařují velké hospodářství. Před válkou měl Jan Gayer dovolenou a několik měsíců u nich pobýval. V roce 1914 narukoval, ze zajetí napsal domů jen několik dopisů. Dle zjištění nepatřil v Přerově k žádnému spolku a jeho smýšlení bylo křesťansko-sociální.⁴²

Když anglická vláda vydala prohlášení, v němž s poukazem na existenci česko-slovenského vojska bojujícího proti Rakousku-Uhersku uznala Československou národní radu jako nejvyšší ústřední instanci československého národa a zatím za oprávněnou disponovat těmito vojenskými oddíly ve válce, samozřejmě, že k tomu musel být dodán komentář v patriotickém, rozuměj rakouském duchu, třeba takovýto: „Co nejrozhodněji musíme odmítnout tento nejnovější krok anglické vlády. Československá nár. rada pozůstává z hloučku soukromých osob, které od československého národa neobdržely žádného zmocnění. Rovněž tak protimyslným je, že by mohla fungovati jako oprávněné ústředí, a také nemůže podle mezinárodního práva tvořit část čtyřdohodového vojska. Jedná se zde o zlomek čtyř slovanských národů, kteří svobodně a krivopřísežně přešli, a přes všechno uznání budeme je po-

*važovat za velezrádce a jako s takovými budeme s nimi nakládat. Nelze trpěti, aby celé národy, jichž synové v řadách rak.-uh. vojska statečně se bili, takovými prostředky byly sváděny. Rak.-uher. vláda zakročí podle potřeby.*⁴³

Krátce na to Obzor 21. srpna 1918 zveřejnil článek Československé vojsko. V něm důstojník, který se vrátil z ruského zajetí, podal podrobnosti o československém hnutí na Rusi. Dle něj se začalo rozvíjet již roku 1915 pod vedením sedmdesátiletého poslance Josefa Düricha, který však na výzvu ministerského předsedy Borise Stürmera (reakcionář a stoupenec carevny) zdržoval rozvoj hnutí, jelikož Stürmer se obával proticaristického působení a vlivu českých legií ve vojsku. Teprve Masarykovo vystoupení před vládou Kerenského změnilo situaci. A. F. Kerenský nepřál zprvu českým legiím, však později ocenil morální a skutečný vojenský význam české legie. Kerenský pak dal Čechům všechny svobody a práva, jmenovitě právo volného pohybu a mobilizování. V bitvě u Zborova se Čechové vyznamenali, když zajali 2 000 vojáků. Krátce na to však byly tři české pluky obklíčeny vojskem ústředních mocností a zničeny. Ze 3 500 mužů se vrátilo pouze 500. Pravdou je, že pouze jeden pluk byl obklíčen, jak dodala redakce.

V tu dobu asi se vynořil T. G. Masaryk v Kyjevě a ostře vystoupil proti Dürichovi, odhalil jeho spojení se Stürmerem. Mezi českými zajatci v legiích pak vznikly dvě strany, jedna Dürichova s orgánem „Čechoslovan“ v Kyjevě za redakce Věnceslava Švihovského a Jaroslava Haška a druhá Masarykova s orgánem „Čechoslovák“ v Petrohradě, redakcí Bohdana Pavlů. Tyto dva listy zde se potíraly a tento vzájemný boj mnohé Čechy odradil od vstupu do legií. Boj skončil kvapným odjezdem Düricha, úplně zdiskreditovaného, z Ruska, jeho přívrženci přešli pak k Masarykovi.

V březnu 1917 se odbyval v Kyjevě velký kongres Čechoslováků za účasti asi 360 delegátů, z nichž třetina byli zástupci českého vojska, třetina čeští zajatci a třetina Češi a Slováci v Rusku usedlí. Na tomto kongresu byla vyhlášena slavnostně válka Německu a Rakousko-Uhersku „ve jménu české republiky“. Tenkrát také byla vydána československá válečná půjčka ve výši 20 milionů rublů (= franků). Zárukou za vyplacení půjčky bylo udáno „Veškeré národní jmění českého národa ve vlasti“. Podařilo se postavit osm pluků, jež měly historická jména jako „První střelecký pluk krále Jiřího z Poděbrad“ nebo „Hanáci“ atd. Tyto pluky byly jádrem Kornilovova vojska v červnové ofenzivě 1917. Jim děkovali Rusové za první veliký úspěch u Haliče a Stanislavova. Byli vystrojeni jako ostatní ruské vojsko, pouze na kokardě měli červenobílou pásku, kterou však před nasazením do boje snímali.

Po nastolení bolševického režimu se přidala část těchto legionářů v říjnu 1917 k bolševikům a odložili tak vysoké národní cíle. Pak se ujala československých legií Amerika a vznikla dohoda s hojnou finanční podporou. Jejich počet pak stále rostl, byli nejlépe vyzbrojeni a zásobováni. Jejich střediskem se stal po Kyjevě a Oděse Ural.⁴⁴

Teprve 13. dubna 1919 se Přerované v článku Za plukovníkem československého vojska v Sibiři Janem Gayerem dozvěděli o osudu svého rodáka, a to z dopisů sibiřských legionářů. Vcelku velmi podrobný a přesný životopis byl doprovoben protištětním článkem z legionářských novin Československý Denník, 9. červen-

ce 1918, vycházejícího v Čeljabinsku, v němž psal npor. 4. čs. pluku Karel Zmrhal: „Dobilo jeho zlaté srdce, srdce ryzího československého člověka – demokrata. Dobilo pod Samarou, kde se postavil v čelo svých hochů. Odešel nám tento rázovitý důstojník, aniž dospěl k cílům, které si byl vytkl! Nebylo mu dopřáno vrátiti se do osvobozené vlasti, nedočkal se ani spojení našich částí na pohoří uralském.

Těšil se s námi na Francii a sliboval, až pojedeme panamským průplavem, že zajede na své plantáže v Jižní Americe, kam nevlidný osud ho z vlasti vyhnal, a přiveze s sebou celou loď kávy pro svůj pluk. Ale souzeno bylo jinak.

Krátce před válkou vrátil se do vlasti, aby odvezl svou matku do nového svého domova. Byl mobilizován a prodělal v rak. armádě jako nadporučík českoslov. národnosti celé martyrium: i na frontu šel z trestu. Zde jeho hlavním úkolem bylo dostat se do Ruska, až se mu to podařilo.

Do českoslov. vojska přišel v červnu 1916. Sloužil od piky, v 1. pluku, kde byl povýšen až na poručíka.

Po založení 4. pluku byl zařazen k tomuto a po bitvě u Bachmače byl naznačen ze své hodnosti velitele 1. praporu na hodnost pomocníka velitele pluku. Na počátku operací proti bolševické armádě byl jmenován velitelem 4. pluku a jako takový v prvních řadách padl.

Odešel nám, ale duch jeho bude žít mezi námi. Hoši, s nimiž žil jako upřímný bratr, sdíleje s nimi všechny strasti i radosti a mezi něž srdce své dělil, i všechny své požitky, kteří za něj do každého ohně byli odhodláni jíti, nezapomínají. A nezapomene ho celá československá armáda. Ctíme jeho památku, ctíme ji tím, že půjdeme v jeho slépečkách.“

Dodatečně sdělil npor. Zmrhal a jednotliví českoslovenští legionáři tyto podrobnosti rodině padlého přerovského rodáka: „Dne 19. června 1917 účastnil se bratr Jan jako řadový voják čs. 1. pl. současně s bratrem Vincou, řadovým vojínem čs. 3. pl. bitvy u Zborova. (Jde o zřejmý omyl. Pozn. autora.) V bojích u Bachmače, kde se Němci pokusili zaskočit naše odjíždějící vojsko, velel 1. praporu čs. 4., kterýžto prapor ještě s dvěma jinými dne 10. března 1918 krvavě Němce odrazil a přinutil tyto prositi o příměří, kterého samozřejmě nedodrželi. Začátkem května 1918 počali nabývati v různých sovětech rozhodující moci zajatci německé a maďarské národnosti. Doprava čs. vojska, zaručená rozkazem sovětu v Moskvě 26. března 1918, počala váznouti. Jelikož vyjednávání nemělo žádoucího výsledku, uspořádal bratr Jan pod svým velením z nejděle a nejdále stojících vlaků malou výpravu do Penzy a vynutil vypravení dalších tří vlaků. Asi 19. května vydán na nátlak Berlína a Vídně Trockým rozkaz k odzbrojení a k úplnému rozbití českoslov. vojska. Z legionářů nařízeno tvořit rudé armády a pracovní družstva; a ty, kteří nesloží zbraň, zastřelit. Po tomto rozkazu a po zrádném přepadení legionářských vlaků u Marijanovky, v Irkutsku a Zlatoústě, rozhodnuto bylo zástupci sjezdu čs. vojsk v Čeljabinsku další zbraně nutné k sebeobraně neodevzdávati a nastoupiti další jízdu pod vlastním českým pořádkem.

Čs. 4. pluk v síle 2 000 mužů, určený uvolnit cestu pro vzadu stojící oddíly, narazil 4. června 1918 u Lipjag (7 km záp. od Samary) na přesilu rudých gardistů. Jelikož situace stávala se kritickou a oddíl 4. pluku, vyslaný, aby z boku útok podporoval, z neznámých příčin nemohl závčas do boje zasáhnouti, dal bratr

Jan, povstav, mávnutím holí nad hlavou (žádnou jinou zbraň nikdy nenosil), znamení k útoku. Osmnáct hochů mu nejmilejších, tzv. „černá ruka“, kteří vždy byli v jeho blízkosti, vrhlo se ku předu a s těmito ihned celý pluk započal útok. V třídení bitvě zlomen odpor nepřitele a 6. června 1918 dobyto Samary. (Správně 8. června. Pozn. autora.) Z 8 000 mužů rudé gardy, pozůstávající většinou z Němců a Maďarů, nezachránil se nikdo. Ti, kteří neskončili na bojišti, zahynuli ve vlnách Volhy. Hned na počátku boje byly bratru Janovi prostřeleny obě nohy. Následkem ztráty a otravy krve zemřel v Samaře, kdež byl také za účasti veškerého civilního obyvatelstva pochován.

Tak umírá pravý český člověk, který cítí, že vlast je něčím více než prázdným slovem, který ve svobodě a štěstí svého národa vidí svůj nejvyšší ideál. Tak umírá Čech, jenž bez frází a bezduchých slov potvrzuje, že v srdci jeho dríme živá láska, jež je vysoko povznesena nad pouhé hmotné a osobní zájmy.

A takových našich věrných synů českých je tisíce na pláních sibiřských. Mnozí, přemnozí z nich svojí krví nasýtí sněžné roviny, aby národ mohl povstati k novému životu. Kdo nevidí jasně velikost jejich obětí? Na nás je, abychom jejich oběť nemařili tu u nás doma. Na nás je, abychom dobře uvážili svoje činy, zda nejsou hrozným hříchem na jejich ideálech.

Čest budiž památce bratra Jana Gayera a jeho druhů v životě i v smrti. “ Jde patrně o první ucelenější životopisné pojednání o Janu Gayerovi.⁴⁵ Dne 21. července 1923 byl Jan Gayer jmenován kapitánem ruských legií „pro memoria“ dnem 7. června 1918.⁴⁶

Oslavy pátého výročí vzniku Československé republiky v roce 1923 byly v Přerově zároveň spojeny s výročím Gayerovy smrti. Pořadatelem byla městská rada a součástí oslav bylo zasazení pamětní desky Janu Gayerovi na rodném domě v Mostní ulici čp. 45 Památníkem odboje ve spolupráci s místní odbočkou ČsOL. Památník odboje (vojenský archiv a muzeum čs. zahraničních vojsk) v Praze zaslal nejdříve městskému úřadu v Přerově posudek architekta a stavitele Jaroslava Rösslera o stabilitě osazené pamětní desky na rodném domě Jana Gayera s žádostí, aby městský úřad podpořil žádost k tehdejšímu majiteli Josefu Kynclovi, aby dovolil zabezpečení pamětní desky ve smyslu přiloženého dobrozdání a aby svolil k zaknihování svého souhlasu v soudních spisech. Provedením zednické práce byl pověřen stavitel Josef Tůma v Přerově.

Pamětní deska, zhotovená firmou Antonín Komárek z Letovic, byla dovezena povozem do Přerova v pátek 27. října odpoledne a v noci z pátku na sobotu zasazena na Gayerův rodný dům v Mostní ulici. Deska z bílého mramoru vážila pět a půl metráku, byla ozdobena v záhlaví reliéfem českého lva a útočnou helmici, pod kterou byl vtesán nápis: „*Zde narodil se 19. VII. 1885 podplukovník Jan Gayer, který v boji za svobodu národa byl v bitvě u Lipjag v Rusku v čele 4. pluku Prokopa Velikého těžce raněn a dne 7. VI. 1918 podlehl ranám v Samaře, kde jest pohřben.*“⁴⁷

V den oslavy, 28. října 1923, byl v 9 hodin uspořádán pod protektorátem městské rady a za součinnosti místních spolků, legionářské jednoty a politických stran, kromě strany sociálně demokratické a komunistické, tábor lidu na Masarykově náměstí. Před zahájením tábora se seřadil průvod v Husově ulici a na nádraží a za zvu-

ků tří hudebních těles se ubíral hlavními ulicemi na náměstí, kde za přítomnosti asi 4 000 osob zahájil akci starosta města Karel Bořecký, který po věcném proslovu o významu 28. října 1918 pro český národ udělil slovo řečníkovi Otakaru Vaňkovi, legionářskému kapitánovi z Brna. Ten připomněl historii českého národa od doby husitské a zdůraznil, že idea svornosti a společné práce odpovídá snahám legií na bojištích ruských, srbských, francouzských a italských. Má-li být čs. republika konsolidována a přinést blaho všem, pak je třeba jen spoléhat na sebe a svorně pracovat, neboť blaho státu nepřinese žádný Habsburk a žádný Lenin.

Pamětní deska Jana Gayera

Mostní ulice, která byla uzavřena jízdou a policií, byla v pravém slova smyslu přeplněna. Před Gayerovým ověčeným rodným domem se shromáždili příbuzní oslavence, hosté, zástupci důstojnického sboru různých pluků, úřadů, spolků a korporací, pěvecký spolek Tyrš, Sokol a vojenská jízda. Vypálená dělová rána oznamovala počátek slavnostního odhalení pamětní desky.

Za slavnostní výbor promluvil ředitel Ladislav Elmer: „*Občané! Když před pěti lety sešli jsme se k oslavám prohlášení naší samostatnosti, po ukončení na náměstí – tedy v těchto místech – vzpomínali jsme hrdinných bojovníků zahraničích. A vzpomínali jsme je vždy a vzpomínáme jich dnes zase. Přišli jsme sem, k tomu domu, kde se narodil a své mládí prožil jeden z těch tak četných našich hrdinů – pluk. r. l. Jan Gayer. Nebyla naše revoluce nekrvavá, neboť ta krev, prolitá na Sibíři, na Piavě a u Verdunu, to byla ta naše těžká daň, to byla poslední oběť starým ráďům. My víme, my pevně věříme, že tato hrdinná láska k národu a vlasti, tak statečně prokázaná naším Janem a všemi jeho druhy, je nám zárukou a příkladem, že nebude nikoho z nás, kdo by v čas potřeby vlasti nesloužil tak, aby věren byl odkazům těch, kdož nás předešli. A proto jsme se dnes sešli. Nelze a netřeba o tom mluvit, my věřili jsme, že všichni přijdete uctít svého rodáka-hrdinu a vy jste cítili ten hlas lásky. To je ta nejkrásnější Vaše oslava dnešního dne. My chceme si slíbiti, že půjdeme vždy ve šlépějích toho, komu dnes vzpomínku věnujeme – jeho minulost musí být naší a našich všech budoucností.*

Jménem výboru dnešních oslav vítám co nejsrdečněji ty, kdož první vštěpovali mu lásku k vlasti – rodinu Janovu.

Vítám i Vás všechny, kdož v jednom šiku šli jste s ním do posledního boje, zejména věrné jeho spolubojovníky, sirotky pluku Prokopa Velikého v čele s majorem Bláhou, št. kap. Kotočem, kap. Zapletalem, kap. Matouškem, rotm. Korábem, rotm. Gregorem. Za ministerstvo Národní obrany majora Štafu, za Pam. odb. kpt. Vaňka a pplk. Slonka, 1. pluk pplk. Hladůvku, za 3. pluk št. kap. Větvíčku a št. kap. Mudrocha, za 6. pluk kap. Tunkla.

Vítám dnes i radu města Přerova v čele s dr. Bořeckým, zástupce vlády dra Bočana a zástupce všech úřadů a škol.“

Po tomto přivítání zazpíval pěvecký sbor „Tyrš“ Nešverův sbor „Moravě“, načež se ujal slova přítel padlého kapitána Jana Gayera, podplukovník Antonín Slonek, který podal poměrně obšírný přehled Gayerova životaběhu, především z válečné doby. V závěru uvedl: „K věčné paměti na hrdinu Gayera odhalujete dnes pamětní desku. Avšak tím není vyčerpáno vše. Vzpomeňte si, kolik desetitisíc nejlepších synů českého národa odpočívá dnes v hrobech roztroušených po celé Evropě.“

V dnešní významný den, kdy československý národ po páté oslavuje své z mrtvých vstání, je třeba důrazně si připomenout, jak těžký kříž musel nésti na svých bedrech od bitvy bělohorské až do 28. října 1918, jaké útrapy a hrůzy válečné jak na frontě, tak i v zázemí byly údělem československého národa za světové války.

Ty tisíce padlých na frontě, popravených, hladem umučených, ty tisíce známých i neznámých obětí prokleté dynastie habsbursko-německé jsou příliš vysokou cenou, která byla zaplácena za naši drahou svobodu. Ještě daleká jest doba, než bude možno bezstarostně složit ruce v klín. Zákeřný nepřítel uvnitř i za hranicemi republiky netrpělivě čeká na vhodný okamžik, aby mohl se vrhnouti na naši mladou svobodu a zardousiti ji.

A tomuto nebezpečí národ náš vítězně odolá pouze tehdy, když povznesen zájem celého národa nad svůj osobní zájem a když bude následovati příkladu vašeho slavného rodáka-hrdinu Gayera i ostatních bratří, kteří nedožili se štěstí uviděti výsledek své spolupráce za osvobození milované vlasti, a před jejichž světlou památkou se dnes v hluboké úctě skláníme.

Ti hoši, prostí, ale věrní synové porobeného českého národa, znali pouze jedno heslo: Za Masarykem pro vlast. A s tímto heslem na rtech, jsouce si vědomi spravedlivého svého boje, kráčeli do těžkých bojů, kde smrt slavila bohaté hody, lámali překážky v cestu se jim stavící bez ohledu na nejcennější statek člověka – život. Z rudé krve těchto nových božích bojovníků vykvetl bílý květ naší svobody.

A proto jste povinni postaviti těmto hrdinům nehynoucí pomník i ve svých srdcích a v srdcích vašich dětí. Nesmrtelná památka na tyto čestné syny československého národa musí býti přenášena z pokolení na pokolení.

K této pamětní desce přicházejte často v dobách zlých i dobrých, sem přivádějte vaše děti a vypravujte jim o těch, kteří za jejich lepší budoucnost i své životy kladli na oltář vlasti.

Kosti těchto velikých mrtvých jsou rozsety od Atlantického oceánu až po východní břehy Asijské, duch jejich však vznáší se nad naší krásnou vlastí a volá hlasem plamenným ke všem lidem, jejichž srdce bije pro vlast a národ: Nezapomeňte na nás a chraňte zlatý květ svobody, který jsme svojí krví posvětili.

Čím nejlépe odvděčíme se našim mrtvým božím bojovníkům, že po třistaletém utrpení také jejich drahou krví osvobozen byl československý národ z ponižení rakouského? Slibme si všichni a slib náš nechť vzápětí doprovázejí skutky, že bude naší první a poslední myšlenkou ne prospěch osobní, ale prospěch celého státu.

Ti prostí hoši ukázali nám jasně, co vše dokáže upřímná a nešťastná láska k vlasti, a půjdeme-li za touto zářící hvězdou, pak nemusíme se obávati o nejdražší náš klenot, naši zlatou svobodu.

Nechť zvuky naší velebné hymny zaletí v dnešní tak významný den do dalekého Ruska na samarský hřbitov k hrobu velikého hrdiny Gayera a zvěstují mu, že československý národ v hluboké pokoře vzpomíná dnes velké jeho oběti a slibuje, že do posledního dechu bude hájiti jeho vznešený odkaz: Vše pro vlast a národ.“

Po řeči plukovníka Slonka zazněly fanfáry trubačského sboru jezdeckého pluku a při velebném chorálu „Kdož jste Boží bojovníci“ zavěsil zástupce 4. pluku Prokopa Velikého, major Karel Bláha, na Gayerův rodný dům vavřínový věnec s červenobílou stuhou, na níž se skvěl zlatým písmem provedený nápis: „*Nezapomenutelnému veliteli 4. střelecký pluk Prokopa Velikého.*“ Zástupce Památníku odboje kapitán legií Otakar Vaněk předal starostovi města PhDr. Karlu Bořeckému pamětní desku v ochranu s prosbou, aby ji všichni přerovští občané chovali v úctě a lásce. Padlého hrdinu oslovil takto: „*Milý bratře plukovníku: Až bude skučet vítr širokou ruskou stepí, až bude vítr šumět korunami stromů na samarském hřbitově, necht' zanese k Tobě vděčné vzpomínky Tvých bratrů, kteří s Tebou bojovali a kteří vždy s úctou vzpomínati budou Tvého heroismu, Tvé obětavosti. Tvá památka bude nám vždy připomínati onu velikou lásku, kterou jsi choval k svému národu. Tvé jméno bude nám vždy připomínat Tvé nezměrné nadšení pro svobodu, tvůj zápal pro dobro, spravedlnost a právo. Tvá památka bude vzpruhou těm slabým, kteří by snad někdy v boji za lepší příští, za lepší zítřek národa malomyslněli, u Tvého rodného domku, před Tvým hrobem v dáli slibujeme Ti, že chceme a budeme pracovat pro dobro republiky a pro uskutečnění požadavků, pro které sám jsi bojoval. My, kteří dočkáme se ještě lepších dnů našeho národa, půjdeme drahou Tebou započatou, cestou pravdy a svobody, cestou demokracie. V paměti naší budeš žít, budeš naší pýchou, naším vzorem. My všichni slibujeme se snažit, by símě, které Ty jsi pomáhal zasévat, nebylo udušeno trním svárů, hádek a malichernosti. My všichni budeme na stráži, aby svoboda našeho národa nebyla nikdy nikým ohrožena. Tak uctíme nejlépe Tvoji světlou památku. Tvoji druzi bdí, zárlivě střeží vše to, proč Ty jsi bojoval a se obětoval, a proto, bratře plukovníku, dřímej dále v cizí zemi svůj věčný sen, dokud Tě vděčný národ nepřeveze do svého středu.“*

Na slova kap. Vaňka odpověděl starosta Karel Bořecký: „*Jménem městské rady přejímám pamětní desku zdejšího rodáka, podplukovníka Jana Gayera, v ochranu města Přerova, děkuji obci legionářské za krásný její dar a slibuji jménem městské rady a jménem všeho občanstva našeho města, že deska tato bude nám vždy připomínati oběti těch, kdož pro myšlenku národní a státní samostatnosti obětovali a nasadili vše, i své životy. Ale taková vzpomínka sama o sobě by nestačila. Přál bych si, aby tato pamětní deska našeho zemřelého spolurodáka vždy připomínala nám a našim dětem i pokolením příštím též naše povinnosti vůči naší národní budoucnosti.*

Kéž pokaždé při pohledu na tento dům a tuto desku promluví k nám náš oslavenec, jemuž nebylo popřáno shledati se s otcovským domem: „Jsem a budu duchem svým mezi Vámi, raduji se z vašich úspěchů, těším se z vašich vítězných bojů. – Jen tenkrát bych zoufal, kdybyste domy stavěli na písku, kdybych viděl, že umírá Vaše čest, že nedovedete vážít si a uhájiti toho, čeho jsme Vám dobyli s nasazením všech svých sil i svých životů.“

Slibuji jménem našeho města a jmenovitě jménem těch, jimž dopřáno jest v našich rodinách a našich školách vychovávatí naši mládež, že chceme našemu dorostu vštípití lásku a úctu k obětavosti těch, kdož jako Jan Gayer položili život svůj na oltář své vlasti za lepší budoucnost a volný, zákony spravedlnosti řízený život svého národa.

Kěž památka jeho vryje se písmem nesmazatelným jak do našich srdcí, tak i do mysli příštích generací přerovských a kéž jim září jako ušlechtilý vzor pro všechny doby příští.“

Po zpěvu státní hymny oslovil zástupce vlády, okresní hejtman dr. Karel Bočan, přítomné pozůstalé po padlých legionářích, rozdal jim, pokud byli přítomni, pamětní listiny, věnované Památníkem odboje, a to Antonínu Ratajskému, Bohumilu Novákovi, Leopoldu Kalabusovi, Jaromíru Sekerovi, Karlu Dittrichovi, Václavu Řihovi, Josefu Dohnalovi, Tomáši Ješicovi a Josefu Velišovi. Dělovou ranou slavnost skončila a za zvuků trub českého sboru následovalo defilé dvou jezdeckých rot před odhalenou pamětní deskou a důstojnickým sborem. Průvod i slavnosti působily mohutným nesmazatelným dojmem, který zůstal v srdcích účastníků uchován na dlouhou dobu.⁴⁸

Informace o historii 4. střeleckého pluku přinesla kniha Metoděje Pleského Dějiny 4. střeleckého pluku Prokopa Velikého 1917–1920, vydaná v roce 1927, kdy si v Hradci Králové, sídle pluku, připomínali začátkem června 10. výročí založení 4. pěšího pluku Prokopa Velikého. Doba byla volena tak, aby bylo možné zároveň připomenout „výročí jedné z nejslavnějších bitev, svedených ruskými legiemi u Lipjag, kde pluk Prokopa Velikého, veden svým statečným velitelem, por. Janem Gayerem, zničil r. 1918 nejspolehlivější část sovětských vojsk, operujících tehdy proti jedné skupině čsl. armádního sboru – proti tzv. penzenské“. Autor knihy se také postaral o to, že do povědomí veřejnosti vešlo poslední Gayerovo přání před smrtí, totiž aby jeho tělo spálili a popel přivezli do rodné země. Metoděj Pleský si položil otázku, zda by se exhumace nedala provést již v roce 1928, při dobré vůli úřadů, města Přerova a Hradce Králové a legionářů.⁴⁹ Když tuto připomínku zakončil v knize otázkou, zda se toto přání splní, za několik dní po vyjití knihy dostal mnoho dopisů od bratří legionářů s žádostí, aby se stal, aby poslední přání Jana Gayera bylo splněno. Všichni slibovali, že v akci o převezení Gayerových ostatků do vlasti budou nápomocni. Tak např. František Šlerka z Kunovic u Uherského Hradiště, bývalý voják telefonního oddílu, napsal: „*Bratře majore! Předě mnou leží Tvoje dějiny 4. pluku, otevřené u první, řekl bych svaté kapitoly. Jména mrtvých bratří našeho pluku nedají myšlenkám odtrhnouti se od nich a vybavují ve vzpomínkách obrazy travou zarostlých, opuštěných rovů. Jen přes ta mrtvá těla, jen přes ty smutné rovy mohli jsme pokračovati od vítězství k vítězství a konečně stanouti v osvobozené vlasti. Zato máme býti těmto hrdinům neskonale vděční a svůj skutek nejenom cítiti, ale také skutkem projeviti.*

V dnech 4. až 6. června sejdou se bývalí příslušníci pluku, aby oslavili jeho založení. Na ty dny připadá i jiné výročí, totiž deváté výročí slavné bitvy u Lipjag, a tím též výročí smrti velitele pluku, bratra por. Gayera. Na smrtelné posteli žádal, aby aspoň jeho popel byl převezzen do vlasti. Nuže, jak nejlépe dokážeme vděčnost, lásku a úctu k těm 300 bratřím našeho pluku, kteří se nedočkali návratu? Jedině

tak, když si uložíme, že vyplníme poslední přání našeho táty, por. Gayera. Oslava 10letého založení pluku nemůže lépe vyznít, než založením výboru, jehož úkolem by bylo sehnati prostředky k uskutečnění převozu potřebné. Snad se namítne, že je to věc nemožná, ale bylo nám před desíti lety něco nemožné? Ti mrtví bratři učí nás nelekati se překážek. Doufám, že při dobré vůli a vytrvalé práci dalo by se mnoho docílit. Něčím přispěl by jistě každý příslušník pluku; ostatní pluky, hlavně první, rádi přispějí. Hradec Králové, jakož i rodné město bra por. Gayera, Přerov, též by snad nás podpořily a počátek byl by hotov. Věřím, že při oslavě 20. výročí založení pluku mohl by převoz býti uskutečněn.

*Povzbuzen Tvojí knihou, obracím se s tímto návrhem na Tebe, s vřelou prosbou, abys jej přijal za svůj a přednesl jej o výročních slavnostech shromážděnému pluku.*⁴⁵⁰

Oslava památky kapitána Jana Gayera byla v Přerově uspořádána ve velkém stylu ve dnech 27. a 28. května 1928 jednotou ČsOL, Sokolem, DTJ a přerovskou městskou radou za oficiální účasti civilních, vojenských i četnických úřadů. Už v sobotu přijela řada slavnostních hostů, mezi nimi generál Stanislav Čeček, Gayerův osobní přítel, s podplukovníkem generálního štábu Tomášem Plchem, delegace 4. pluku vedená podplukovníkem Písařem a slavnostní řečník, vyslanec Prokop Maxa. V neděli pak přijel generál Josef Kroutil, zástupce velitele 7. pěší divize, plukovník Bedřich Homola, velitel 14. pěší brigády, plukovník Redl, velitel 3. pluku, podplukovník Koukal, předseda divizního soudu 7. pěší divize, štábní kapitán Nohava za pěší pluk, štábní kapitán Bahule za 34. pěší pluk, štábní kapitán Lakomý za 27. pěší pluk, podplukovník Randák za dělostřelecké učiliště, dále pak zástupci legionářských žup olomoucké, moravskoostravské a uherskohradištské. Zároveň s hosty byl z nádraží uspořádán velký průvod, kterého se zúčastnilo na 900 osob. V Městském domě se pak konala slavnostní župní schůze legionářů, jíž se kromě již jmenovaných zúčastnili okresní hejtman dr. Karel Bočan, okresní četnický velitel por. Rajmund Trkan, velitel četnické stanice vrchní strážmistr Jan Recina a za městskou radu starosta a sedm radních, starosta Sokola Sylvestr Pleva, starosta DTJ Bohumil Rejhon a zástupci místní posádky. V průběhu jednání přijel za doprovodu posádky zemský vojenský velitel generál Sergej Vojcechovský, jenž byl bouřlivě uvítán. Schůzi zahájil předseda jednoty ČsOL Richard Kleiber a řídil ji župní předseda Kubiček. Za město pozdravil hosty starosta ing. Josef Vdolek, načež mluvil vyslanec Prokop Maxa.

Po schůzi se konal na náměstí slavnostní vzpomínkový projev, který zahájil zemský vojenský velitel Vojcechovský krátkým, ale srdečným projevem, načež učinil stručný projev ještě starosta města. Potom následoval Prausův „Chorál Čechů“, zazpívaný velmi pěkně pěveckými spolky Přerub, Týrš a Svornost, a slova se ujal slavnostní řečník vyslanec Maxa, který vyzdvihl Gayerovu památku, zdůraznil jeho neohroženost a statečnost. Hudba pak zahrála hymny a průvod v čele s hosty se odebral ke Gayerově pamětní desce, kde učinili projevy za 4. pluk vedoucí delegace podplukovník Písař, který položil při tom k desce krásnou kytici, za Sokol starosta Sylvestr Pleva, za DTJ Bohumil Rejhon a za župu ČsOL Adolf Kubiček. Odborný učitel Kleiber přečetl pak telegram, který byl zaslán prezidentu republiky: „*Pane presidente, občané města Přerova a legionáři olomoucké župy,*

shromáždění dnes v Přerově před pamětní deskou hrdiny naší národní revoluce pplk. Jana Gayera, velitel 4. pluku Prokopa Velikého, posíláme Vám nadšený pozdrav a projev úcty, lásky a oddanosti.

Těšíme se, že v tomto roce, kdy se radujeme z deseti let trvání našeho státu, máme Vás ve svém čele. Kéž jste naším vůdcem a prezidentem ještě dlouhá léta.“ Poté provedla místní posádka před pamětní deskou a přítomnými vojenskými hodnostáři defilé, načež se odešlo do Michalova, kde koncertovala hudba 3. pěšího pluku. Odpoledne provedla v rámci oslav jednota Sokol drama bří Mrštíků „Maryša“ s velmi pěkným úspěchem. Jak se uvádělo v denním tisku, pietní oslava se celkem zdařila. Občanstvo pochopilo její význam a bylo si jen přát, aby „*světlá památka Gayerova, jakož i těch, kdož za naši svobodu krváceli a zemřeli, jako maják svítila a chránila naši svobodu před nástrahami a úklady doby*“. Na závěr oslav byl uspořádán v pondělí večer v sále Městského domu „Večer písní“, při němž účinkovala členka opery brněnského Národního divadla Karla Tichá, kterou doprovázel na klavír profesor J. Bok.⁵¹

K výročí také vydala přerovská jednota drobnou publikaci pod názvem Památce bratra podplukovníka Jana Gayera, do níž medailonek o Gayerovi napsal Viktor Netočný.⁵²

V následujícím roce se v září objevil v Přerově na nádraží maršál Philippe Pétain, kterému a jeho doprovodu byl podán v nádražní restauraci bratří Lipnerů v Přerově oběd. Toho se zúčastnil také starosta města ing. Josef Vdolek, okresní hejtman dr. František Chmelík a přednosta stanice Alois Háva. Maršála Pétaina doprovázel generál Jan Syrový, jehož přítomnosti využil starosta Vdolek k tomu, aby se u něj informoval na záležitost převozu ostatků kapitána Jana Gayera do rodného města a na to, jestli je možné získat do Přerova posádkou některý pěší pluk, nebo jeho část. Zvětšení posádky v Přerově prohlásil generál Syrový za nemožné, poněvadž některé posádky jsou následkem zmenšování stavu čs. armády rušeny. Proto nebylo ani možné překládat posádky tam, kde dosud nebyly a kde už v dřívějších dobách nebyly vybudovány kasárny.

O převezení ostatků kapitána Gayera do Přerova se vyjádřil generál Syrový, že ani to není možné zatím provést, protože to znemožňují neujasněné poměry k sovětskému Rusku a situace v dnešním Rusku samém. Poměry jsou takové, že dokonce mnohé pomníky na hrobech čs. legionářů, ba i samy hroby byly bolševiky zničeny. Teprve až se poměry vyjasní, bude možné převezení Gayerových ostatků uskutečnit. Tato věc, stejně jako převezení ostatků jiných bojovníků za národní svobodu se stále vede v patnosti.⁵³

Od roku 1931 aktivně vystupoval legionářský muzejní odbor. Myšlenka založit v Přerově muzeum odboje, které by prezentovalo podíl přerovských občanů v protirakouském odboji jak na domácí půdě, tak v zahraničí, se zrodila bezprostředně po skončení první světové války a ožila zejména po návratu posledních legionářů zpět do vlasti v roce 1920. V prvé řadě to byla snaha zachovat co nejvíce hmotných, obrazových i písemných památek pro poučení příštím generacím, ale důraz byl hned od počátku kladen na to, aby se sebraným památkám dostalo důstojného umístění a přitom aby byly přístupné veřejnosti. Měly tedy sloužit nejen k uchování, ale i reprezentaci města.

Jednota iniciovala celou řadu akcí. Mimořádný úspěch jak z hlediska návštěvníckého, tak z pohledu akvizičního měla výstava *Náš odboj*, pořádaná městskou radou spolu s jednotou a všemi městskými politickými organizacemi a spolky v tělocvičně dívčího učitelského ústavu v dnešní ulici Boženy Němcové ve dnech 1. – 25. dubna 1920. Výtěžek z této výstavy byl určen na fond zamýšleného Památníku odboje. S velkou odezvou se rovněž setkala výstava nainstalovaná ve výlohách *Obzoru* v dnešní Jiráskově ulici v roce 1927. Výsledkem těchto aktivit se stal rozsáhlý fond, dosahující počtu 3 000 kusů dokumentů, fotografií a hmotných dokladů, dokumentujících jak odboj domácí, tak pobyt přerovských občanů v zahraničním vojsku a jejich účast v bojích za samostatnost. Shromážděný materiál byl majetkem jednoty.

Myšlenka založit samostatné legionářské muzeum – Památník odboje – ožila na konci 20. let v souvislosti s rekonstrukcí žerotínského zámku, který měl v budoucnosti sloužit výhradně muzejním účelům. V jednotě byl ustaven 5. února 1931, jako první na střední Moravě, muzejní odbor, který spravoval získaný dokumentační materiál a garantoval zřízení muzea.

I přes reálné možnosti se záměr samostatného muzea nepodařilo uskutečnit. Městská rada přidělila muzejnímu odboru jednoty na zámku dvě místnosti v prvním poschodí vedle kaple a jednu místnost pro depozitář, v nichž měla být instalována výstava domácího a zahraničního odboje, jako součást Městského muzea v Přerově.

Výstava národního odboje na zámku, nebo jak se mezi Přerovany vžilo, Legionářské muzeum, byla slavnostně otevřena 7. června 1931. Tvořily ji dva samostatné bloky. První, věnovaný památkám domácího odboje, se zaměřil zejména na osobnost Slavomíra Kratochvíla, první oběť protirakouského odporu, a na události spjaté s vyhlášením samostatnosti. Druhý blok byl věnován odboji zahraničnímu, tedy těm z obyvatel Přerovska, kteří pomáhali organizovat odboj v zahraničí nebo vstoupili do zahraničního vojska a se zbraní v ruce bojovali za samostatnost. Zvláštní pozornost byla věnována památce Jana Gayera. Výstavě dominovala plastická situační mapa zborovského bojiště a figuríny legionářů.

Do expozici byly zasílány další exponáty, např. železniční úředník J. Kobylka v Pardubicích měl ve svých sbírkách z Ruska vzácný exemplář plakátu samarské městské rady, kterým se samarští občané vyzývají, aby se v nejhojnějším počtu zúčastnili pohřbu Jana Gayera. O tomto plakátu se dozvěděli činovníci muzea národního odboje v Přerově. Kobylka jim ho ochotně v srpnu téhož roku vydal. Pražský Památník odboje poslal legionářskému muzeu pušky všech válčících národů ze světové války, celkem 20 exemplářů, vždy po dvou z jednotlivých armád, a to jezdeckých a pěších pluků.

Hlavním propagátorem muzea a jedním z jeho iniciátorů byl Richard Kleiber, dlouholetý předseda Jednoty ČsOL a od roku 1931 starosta města. Právě s jeho jménem je spjata vybudování nové stálé muzejní expozice odboje v roce 1935, která vznikla instalací původní výstavy a která plně vyhovovala požadavkům moderního výstavnictví a muzejnictví. *Obzor*, který pravidelně informoval o postupu prací, přinesl 10. května 1935 zprávu, že muzeum národního odboje v Přerově je jedno z největších v republice, vzniklé nákladem více jak 30 000 Kč, a svým významem se řadí vedle muzeí národního odboje v Praze a Brně. V období

konání Středomoravské výstavy v Přerově v roce 1936 byla v budově zámku realizována výstava Morava v odboji, která doplnila stávající expozici o obecnější pohled na problematiku zahraničního odboje. Výstava trvala až do podzimu 1936.⁵⁴

Koncem dubna 1932 obdržela sestra Jana Gayera, provdaná Silnoušková, dopis z Brazílie, ve kterém se jí oznamovalo, že její bratři posílají prostřednictvím čs. vyslanectví muzejnímu odboru zahraničního odboje v Přerově deník padlého hrdiny Jana Gayera, jeho šavli, četná vyznamenání a mnohé osobní listiny, které mají velkou cenu dokumentární i muzejní. Mělo se jednat téměř o všechny význačné památky na kapitána Jana Gayera. Šlo o psané deníky Jana Gayera, týkající se jeho pobytu v rakouském vojsku a v zajetí v Korotojaku, dále údaje o počátcích jeho legionářské služby u 7. roty I. pluku, o nebezpečné rozvědkové činnosti, o Gayerově emisarské funkci a audienci u generálů Radko Dimitrijeva i Duchanina, o jeho stycích s generálem Sirovým, Medkem, dále s Havlem, Husákem atd., a o jeho pestré i zodpovědné velitelské kariéře u 4. pluku, válečné situační mapky a rozkazy, opatřené Gayerovou legendou (bojiště u Bachmače, Syzraně a Lipjag), příkazy a informace, psané Čeckem, Medkem, Fišerem a jinými důstojníky. Součástí byly také dojemné Janovy dopisy posílané bratřím do Brazílie, inventární seznamy, mapy různých částí Ruska, velmi vzácná alba fotografických snímků z dob Janova pobytu u 1. a 4. pluku, a konečně dokumenty, v nichž představitelé osvobozenké akce oceňovali jeho zásluhy v boji za čs. samostatnost. Seznam, který byl při předání vyhotoven, čítal 65 položek. Na prvním místě byla ruská důstojnická šavle se stříbrným střapcem a kovovou pochvou, dále diplomy, služební výkazy a záznam o průběhu služby, Gayerovo foto za jeho léčení ze zranění v Kyjově, album fotografií z pochodu Ruskem (Moročno, zima 1916), album fotografií 7. roty Okonsk a Moročno, album fotografií Stochod, Serdobsok do Vladivostoku, služební deník, kalendáře s důležitými záznamy o denních událostech a počasí 1917–1918, mapy a plány, např. plánek srážky před Bezenčukem 3. 6. 1918 (tisk), rychlý situační náčrtek k bitvě u Samary, plánek kreslený tužkami k bitvě u Samary, různá korespondence.⁵⁵

K tomu je třeba dodat na vysvětlenou, že 3. srpna 1923 Ministerstvo národní obrany, kancelář čsl. legií, Praha-Dejvice, poslalo vyslanectví čs. republiky v Rio de Janeiru dopis, v němž je žádalo, aby rodině kapitána ruských legií Jana Gayera byly odevzdány následující věci: 1. Pamětní úmrtní list, podepsaný prezidentem čs. republiky; 2. Diplom a řád generála M. R. Štefánika „Sokol s mečí“ č. 1340; 3. služební výkaz o službě v ruské legii; 4. korespondence předaná Památníkem odboje, kterou zesnulý zanechal v Kyjevě. Ostatní vyznamenání, tj. československý válečný kříž, československá Revoluční medaile a francouzský válečný kříž, byly již dne 24. května 1923 odeslány Ministerstvem národní obrany, referátem vyznamenání, k doručení rodině v Gayerově, stát Paraná. Dle sdělení vojenské kanceláře prezidenta republiky byl úmrtní pamětní list kapitána Jana Gayera jediný diplom podepsaný hlavou státu vlastnoručně, na což měli být pozůstalí při odevzdávání upozorněni. Dne 7. dubna 1924 potvrdilo vyslanectví příjem pozůstalosti.⁵⁶

K Tyršovými oslavám v září 1932 uspořádala také odbočka ČsOL v Žerotínově zámku, v bývalé kapli, v níž, jak pateticky psal Obzor, kdysi spočívaly posmrtně

ostatky českého pána Karla staršího ze Žerotína, pietní výstavu, věnovanou památce Jana Gayera a četných hrdinů padlých v bitvě u Zborova. Ve středu síně na podlouhlém stole byl model zborovského pomníku s prstí, přivezenou z památného bojiště. Velké fotografie zborovské pláně, lipjagského bojiště, na němž byl smrtelně zraněn Jan Gayer, a řada granátů a zbraní doplnily tento koutek. Vlevo byly v zasklené skříni zajímavé památky na Slavomíra Kratochvila, popraveného na počátku války v Moravské Ostravě pro velezradu. Byly tam letáky, které rozšiřoval a rozmnožoval, protokol o zjištění jeho velezrádné činnosti, rozsudek smrti a hlášení o vykonaném ortelu, oznámení o jeho smrti a nakonec i výsměšné omilostnění z 9. ledna 1918. Kratochvilův obraz, malovaný profesorem Antonínem Kubátem, literatura o Slávkově životě a smrti výstavu doplňovaly.

V Gayerově koutku byly četné zajímavosti, kromě mnoha významání, jež byla Gayerovi věnována na Rusi před i po jeho smrti, to byla tři tabla fotografií, pořizovaných Gayerem v legiích. Značný kronikářský význam měly tři Gayerovy deníky, z nichž jeden byl kopií denních rozkazů, druhé dva obsahovaly přesné osobní záznamy. Pak se tu nacházelo ještě tablo 73 legionářů z přerovského okresu, padlých v legiích. Sín byla vhodně doplněna granáty, šrapnely a bombami bojiště světové války

Návštěvník si mohl při pročítání deníku prožít dojemný okamžik, když bratr Jana Gayera, Vincenc, který byl rovněž u Lipjag zasažen dvěma ranami do kyčle, pokračoval 7. června 1918 v Janově deníku: „*Odnětí nohy až do poloviny stehna. Má veliké bolesti. Lékař. Pomoc marna. V půl 2. po polední tiše zemřel. Nedočkal se tedy toho, nač se tolik těšil. Přijítí do svobodných Čech.*“ A hned na to je zmínka: „*Pomsta, vzetí Samary.*“⁵⁷

Na začátku 30. let 20. století se šíření památky Jana Gayera věnoval především přerovský gymnazijní profesor Vlastimil Dorazil. Již v roce 1931 se objevují zmínky o tom, že Dorazil pracuje na monografii týkající se osoby Jana Gayera. Využil archiválie zaslané z Brazílie, kontaktoval legionářského spisovatele Josefa Koptu, autora románu Třetí rota, kde hlavní hrdina J. Suk je zosobněním Jana Gayera, kterého Kopta osobně znal.

Ten mu nejdříve písemně napsal v dubnu 1932: „*Jana Gayera jsem poznal v zajetí v Korotojaku v létě 1915, kde jsme spolu byli až do jara r. 1916. V první chvíli jsem dosti nesnášel jeho zjev, ale to byla jen reakce na nezvyklý vnějšek, hodně drsný. Chutnal mi nějak trpce, jeho řeč, často sarkastickou, jsem odnášel značným pálením své pobodané kůže. Ta byla hodně jinošská a nějaká přejemnělá. Byl jsem tvor značně fyzický, skoro jako v nějaké opožděné pubertě. Ale tím více mne přitahoval tento protipól, v němž jsem se nakonec naučil milovat cosi z chlebné substance moravského naturelu. Gayer byl totiž hrozně pravdivý a neznal člověka, před nímž by zapíral svou vnitřní tvář.*

V prostředí, kde bylo mnoho konvence, se ovšem vyjímal tento muž s distinkcí poručíka (totiž s hodností poručíka, neboť distinkci dávno uřízl) přímo revolučně i v nejmenších denních episodách. Pamatuji se na srážky s maďarskými, německými, ba i českými důstojníky, při nichž došlo, tuším, i k fyzickým projevům ze strany Gayerovy. To byly spory o subordinaci, na niž ovšem Gayer kašlal, posléze ovšem spory o českou otázku a o její revoluční rozřešení.

Gayer byl první, který se odtud hlásil (písemně) do našeho vojska, a když dlouho nešlo jeho povolání, hlásil se společně s por. Hlavatým emisaru srbské divize z Oděsy, jen aby byl co nejdříve na protirakouské frontě. Odjel několik dní před potvrzením své přihlášky do čs. vojska (tehdy ovšem byla ještě Česká družina) a před svým povoláním do Kyjeva, které přišlo společně s povoláním Hlavatého a mým. Byl totiž s Hlavatým o několik dní dříve povolán do srbské divize v Oděse. Tehdy však měli s vlakem, který je sbíral po Rusku jako srbské dobrovolce, nějaké nesnáze a ruské úřady je dokonce někde z jakési tupohlavé neznalosti (či ze zlé vůle nějakého germanofila) internovaly. Já již byl v Kyjevě, když se tam objevili Gayer s Hlavatým, kteří prostě utekli a na vlastní pěst se pustili nikoliv k Srbům do Oděsy, nýbrž k Čechům do Kyjeva. Tehdy u mne Gayer spal, ale vzápětí již odešel do záložní roty jako prostý voják, což bylo pro něho od začátku samozřejmé. Některé jeho názory, pokud totiž byly názory revolučního vojáka a velitele, jsem se dovídal z jeho pobytu v Kyjevě, když byl povýšen (nebo jmenován?) a kde se co chvíli srážel s týlovým ulevjácstvím, rozmarilostí a zkažeností ruského i českého zázemí.

Tolik bych asi řekl dnes a dodal k tomu, co již bylo napsáno v té přednášce (Jak vznikla Třetí rota). Nevím, dá-li Vám to něco nového, a těším se, že Vás určitě u nás uvítám za některé pražské návštěvy. (V červenci ostatně budu měsíc na Pustevnách.) S přáním všeho dobra jsem Vás Josef Kopta. Přeji ovšem všecken zdar Vaší krásné práci.“

Následně se s ním Dorazil osobně setkal a připravil si předem doma 16 otázek a za jízdy rychlíkem do Prahy se mu v hlavě zrodilo nových 6, takže jich bylo celkem 22. Zde uveřejňujeme odpovědi na některé z nich.

1. Zajímá mne, pane redaktore, především název vašeho románu „Třetí rota“. Měl jste snad na mysli 3. rotu 1. pluku anebo 3. rotu 4. pluku. 4. pluk vznikl až po zborovském vítězství, 3. rota 1. pluku ovšem bojovala u Zborova.

Ad 1. Zaujal mě svérázný život 3. roty úderného praporu, avšak psal jsem román, v němž jsem chtěl zachytiti kolektivní život našich čsl. dobrovolců v Rusku, a proto jsem musil voliti vhodný, typický název, jenž by označoval dějový rozsah románu. Tedy název je vymyšlený.

2. Zmínil jste se ve své přednášce „Jak vznikala Třetí rota“ o Gayerově „střídmosti až asketické“. Znáte snad určité pozitivní příklady tohoto způsobu jeho života? Znáám je, avšak rád bych slyšel něco nového.

Ad 2. Obdivoval jsem Gayerovu skromnost a nenáročnost. Mnozí v zajetí hubovali, že se pořádně nenajedí. Gayer nerevoltoval, nýbrž klidně trpěl. Vzpomínám si, jak se v Kyjevě nemohl smířiti s pitkami některých našich důstojníků a jak na to nadával zcela otevřeně. Málo mu stačilo k tělesné spokojenosti.

3. Napsal jste také o něm, že „přes své fyzické zdraví, přímo kvetoucí, nikdy nedal vstoupiti ženě mezi sebe a svou zbraň“, neboť „láska vojáka oslabuje, mate mu výhled“. Znáte snad doslovné znění některých jeho rozhovorů o tomto jeho názoru?

Ad 3. Nesnadno se na vše upamatovati. Tak prostě žil, tak jsem jej viděl sám žíti. A přece na jeden výrok, tuším opět v Kyjevě prohozený, si vzpomínám dosud živě. Právil svému druhu: „Když si žena stoupne mezi tebe a šavli, pak už je s tebou konec.“

4. Osobnosti „Třetí roty“, ať už Suk, Jeřábek, či Řanda, Růdl, Loucký, Farka, Benda aj. jsou zjevy nepochybně typické, románové. Jejich rozhovory politické a filozofické dokumentují přesvědčivě revoluční prostředí ruské a jeho vliv na mentalitu českých legionářů. Víím, že je v románě mnoho idealizace a osoby z velké části nehistorické. Měl jste na mysli však aspoň při některé epizodě, týkající se por. Suka, jeho konkrétní zážitky a výroky?

Ad 4. Názory a hnutí, vyskytnuvší se v našem vojsku, jsem musil při líčení kolektivního života dáti prožívati různým protichůdným osobám, z nichž kázní a demokratickým chováním stál Gayer-Suk nejvýše. Děj románu, to příznám upřímně, se mně vyvíjel při psaní pod rukou samočinně. Ten rušný, složitý život našich lidí v Rusku motivoval celý, ovšem rotnou jednotkou omezený obsah i rozsah „Třetí roty“. Není divu, že je tu mnoho vykombinovaného, jak jste se sám přesvědčil studiem jeho života. Už to zařazení Suka ke Zborovu, scéna s revoltujícími bratry, s broněvikem atd. Neměl jsem při skládání románu žádných deníků, a tedy jsem psal vše z paměti a z fantazie. Šlo mi o to, abych zachytil pravděpodobný obraz pohnuté doby.

5. Chápu vaše ideální stanovisko ke Gayerovi, muži rozváznému, čistého srdce a statečnému vůdci. Proč jste však zvolil právě jeho za střed svého díla?

Ad 5. Gayer si toho plně zasloužil. Na mrtvé hrdiny se, pane profesore, snadno a rychle zapomíná. Gayer netoužil nikdy po tom, aby byl chválen, nevytvářel si nimbus pro osobní potěšení. Svým románem jsem vlastně také demonstroval, aby se na něho nezapomnělo.

6. Jak jste byl spokojen, pane redaktore, s filmovým provedením „Třetí roty“, která putovala nedávno moravskými kiny?

Ad 6. No přijde na to, jak ji kritizujeme. Zda výtvarně či obsahově. Fatální zemi, její pestrý život, nelze zcela zachytiti. Šlo o typy. Je pochopitelně, že režisér tu uplatňuje značný vliv. Scenário je splněno ovšem jen ze 60 procent!⁸⁸

Dne 19. září 1932 přednášel Vlastimil Dorazil v brněnském Radiojournalu na téma Jan Gayer, hrdinný velitel 4. pluku Prokopa Velikého.

Své úsilí o zviditelnění Jana Gayera dovršil Vlastimil Dorazil sepsáním jeho životopisu, který měl název Jan Gayer, velitel 4. střeleckého pluku „Prokopa Velikého“. Byl vydán nakladatelstvím Obzor v Přerově a tamtéž vytištěn. Obálku kreslil akademický malíř, profesor Antonín Kubát, fotografické snímky pořídil správce fotooddělení Památníku odboje major Florian Zapletal. Dorazil se také vyjádřil k tomu, co vyvolalo jeho zájem o osobu Jana Gayera a jak jej práce na jeho biografii ovlivňovala v pohledu na jeho význam: „*Bude to jednou dojemný film, až bude jeho dramatický život, plný obdivuhodných činů a příkladný, probíhat před vnímavými zraky našich republikánů. Při psaní své monografie o Janu Gayerovi, vydané Svazem čsl. důstojnictva, jsem pocítil v plné míře úchvatnou sílu Gayerova charakteru, prýstícího z uvědomělé lásky k národu a ze spravedlivé touhy po zdoání německo-rakouské nadvlády, ubíjející naši svobodu. Stejně dojmy prožíval i Josef Kopta, Gayerův druh.*

Věřím, že Gayerův světlý zjev nevyumizí z paměti čsl. národa. Byl to zjev demokratického vůdce, jemuž bylo legionářské kolektivum věrno na smrt. Historie čsl. revolučního hnutí na Rusi bude mluvit s nevšední úctou o tomto veliteli, který

svým vítězstvím u Lipjag nad čtyřikrát silnějším nepřítelem pomohl úspěšně spojit odloučenou vojenskou skupinu penzenskou s čeljabinskou. V polovici června by se dožil Jan Gayer 50 let. Odešel však v mladém věku. Jeho mužná oběť nás zavazuje. Ona nás nutí chránit důsledně vždy a všude demokratické základy našeho státu. Z jeho životních činů a slov k nám mluví duch Prokopa Velikého, duch Havličkův a Masarykův.

*Nikdy, nikdy na něho nezapomeneme!*⁵⁹

V Praze byly v tom roce uloženy tělesné ostatky plukovníka Jiřího Švece a podplukovníka Karla Vašátka v Památníku osvobození. Vyvolalo to oživení myšlenky na převoz ostatků Jana Gayera. Připomenut byl dopis generála Čecha, který v roce 1924 napsal Karlu Gayerovi do Brazílie: „*Co se týče posledního přání Jeníkova, buď ujištěn, že mu bude vyhověno. Bude to dáno na starost a do evidence „Památníku odboje“ a 4. pěšího pluku. Nynější doba však není k tomu dosti vhodná. Bylo by to jak politicky, tak i finančně velmi obtížno. Ujišťuji Tě, že, jakmile poměry se změní, bude ihned přikročeno ke splnění našeho dluhu, jak vůči br. plukovníku Švecovi, tak i vůči Jeníkovi, a budou převezeni do vlasti. Země, v níž odpočívají, není zemí nepřátelskou, vždyť oni též pro její svobodu bojovali. Není doba daleká, kdy i to nešťastné Rusko ocení náležitě hrdiny, kteří položili své životy za naši a jejich svobodu.*“

Na podzim 1933 přednesl starosta města Přerova, legionář Richard Kleiber členům Hlavního štábu čs. armády návrh, jmenovitě armádnímu generálovi Janu Syrovému, inspektoru branné moci, aby ostatky kapitána Jana Gayera byly převezeny do vlasti. V hlavním štábu byl návrh přijat sympaticky a starostovi Kleibrovi bylo slíbeno, že zde bude návrh podporován. Nebylo ale rozhodnuto o tom, zda bude dáno svolení, aby Gayerovy ostatky byly uloženy v Přerově. V té věci měl být také aktivní přednosta Památníku osvobození Rudolf Medek a ministerský rada Blahoš na ministerstvu zahraničí.⁶⁰

Vedle slavností při kulatých výročích se v Přerově pořádaly i komornější akce, např. 19. června 1934 byl uspořádán v sobotu večer v rámci zahájení dne brannosti v Přerově v Mostní ulici pod pamětní deskou, zasazenou na rodném domě, pietní hold hrdinům čs. odboje. Spojené pěvecké sbory Tyrš a ČsOL pod taktovkou ředitele Karla Maříka zapěly sbor „Svoji k svému“, načež slavnostní řečník profesor Vlastimil Dorazil učinil pietní proslov o významu přerovského hrdiny Jana Gayera, jakož i začátkem války popravených přerovských odpůrců Rakouska-Uherska, Slavomíra Kratochvíla a Jiljího Matějky, pro národní odboj a osvobození československého národa z rakouského poddanství. Ve svém proslovu vzpomněl řečník i jiných vynikajících velikánů, kteří již v dávných letech neohroženě připravovali svobodu. Chorálem „Kdož jste boží bojovníci“ a národními hymnami byla pietní oslava ukončena.⁶¹

Vlastimil Dorazil neopustil Gayerovo téma a v roce 1935 vydal tiskem divadelní drama „Pod vedením Jana Gayera“, s písněmi a hudbou. Drama sehrál dramatický odbor Sokola v Přerově pod protektorátem Městského osvětového sboru za režie Františka Blechy a Ladislava Popelky, o výpravu se zasloužil Bořivoj Bárta v Městském domě. Účinkujících bylo 27, představitelem titulní role byl Richard Bdinka, který rozehrál part veselého, statečného, rozhodného, ale i rozvázného,

družného, demokratického, uvědomělého Čecha. Pro svou roli mohl použít svého tenoru (Gayer si rád zpíval). Děj začíná v bruntálském hostinci, kde Gayer sedí ve společnosti npor. Čehovského a z hovorů mezi nimi a nově příšlymi prostými českými hosty a německou noblesou vysvítá velmi jasně doba rakouské perzekuce a český poměr k Rakousku. Druhé dějství se odehrává v ruském zajateckém táboře v Korotojaku v roce 1916, kde čeští zajatci trpí nepříjemnou nudou, a ani tam si nejsou ještě jisti, že jim nebude škodit denunciantství rakušáckých duší. Dějství končí Gayerovým rozhodnutím přihlásit se do České družiny. Třetí díl se odehrává na louce před nádražím v Serdobsku za napjaté situace českého revolučního vojska, které je zdržováno sovětskými komisaři ve svém odjezdu k východu. Čtvrtý obraz „V Přerově“ je jen připomínkou toho, že jde o rodiště hlavní dějové postavy. Dramatickým vyvrcholením měl být pak obraz, kdy dobrovolnickému vojsku se po nesmírných útrapách podařilo dostat se přes Penzu až za Volhu, obraz bojiště u Lipjag. Vlastní boj se odehrává mimo scénu a končí smrtelným zraněním por. Jana Gayera, kterému také podlehne. „*Ano, hoši, bohužel, osiříme! Ale my všichni, kteří jsme se zúčastnili herojských bojů za československou svobodu, pevně věříme, že takoví hrdinové, jakým byl bratr poručík Gayer, v národě nikdy, nikdy neumírají!*“ Podruhé byla hra uvedena v rámci Středomoravské výstavy roku 1936.⁶²

Olomoucká župa ČsOL Jana Gayera se rozhodla v roce 1935 dát zhotovit akademickým sochařem Juliem Pelikánem uměleckou bustu kapitána Jana Gayera a sádrové kopie pak věnovat všem muzeím odboje v republice. Také přímo v Přerově se akademický sochař Josef Baják pokusil vytvořit portrét jednoho z těch Přerovanů, které historie bude navždy počítat k slávě a dobrému jménu města, portrét legionářského hrdiny Jana Gayera, a vystavil jej na výstavě obrazů a soch v sále výstavní síně žerotínského zámku v Přerově na začátku roku 1937.⁶³

O Gayerově velkém významu hovořil kritik František Syříš v historickém sborníku „*Naše revoluce*“, v závěrečné stati rozboru biografické studie o Gayerovi, kterou napsal Vlastimil Dorazil. Napsal doslovně toto: „*Přál bych autorovi, aby jeho výstižný životopis Gayerův po Koptově „Třetí rotě“ znova oživil veliký význam osobnosti Gayerovy, aby se stal konečně podkladem akce k viditelnému uctění památky tohoto věrného druha plukovníka Švece, aby se i Gayer dočkal svého pomníku nejen ve svém rodišti – Přerově – ale i v sídle 4. p. pl. v Hradci Králové, v kraji Žižkových „Sirotků“. Jak krásně by se daly v kameni nebo v kovu spojit ty dvě postavy – Žižka a Gayer – dvě tradice, dvě země: staré husitské Čechy – a novodobá sesterská Morava!*“

Přerované se skutečně zabývali myšlenkou zbudovat Gayerovi památník před sokolovnou, nedaleko Gayerova nábřeží a jeho rodného domu. Pravděpodobně také Památník osvobození v Praze hodlal zařadit Gayerovu bustu v pořadí 76 plastik slavných československých mužů, kteří se zasloužili o osvobození a vybudování státu.⁶⁴

Přerovu se v roce 1936 podařilo uspořádat velkolepý výstavní podnik pod názvem Středomoravská výstava. V letních měsících byly na několika místech ve městě ke shlédnutí rozmanité dílčí výstavy z řady oborů lidské činnosti. Součástí programu pak byly také sjezdy spolků a korporací. Gayerova župa Čsl. obce legionářské uspořádala své podniky jednak 4. července večer, kdy byl její sjezd

slavnostně zahájen předsedou župy a sehráno slavnostní představení Dorazilovy legionářské hry Pod vedením Jana Gayera. jednak v neděli 5. července, kdy se konal v 10 hod. dopoledne na Masarykově náměstí sjezd. Nejprve se před nádražím seřadil mohutný manifestační průvod, v němž šlo přes 3000 osob, a prošel městem na Masarykovo náměstí. V průvodu byly neseny věnce obětem zahraničního i domácího odboje. Na Masarykově náměstí se konala manifestace za účasti asi 12 000 osob, která vyzněla v mohutný hold ideálům zahraniční revoluce, armáde a výchově národa k brannosti v duchu legií. Slavnostním řečníkem byl legionářský poslanec Alois Bábek z Prostějova. Za protektora sjezdu divizního generála Janáčka byl přítomen brigádní generál Karel Klubal. Jako protektoři učinili projevy okresní náčelník František Chmelík a starosta města Richard Kleiber.⁶⁵

Přerovského rodáka Jana Gayera si rovněž připomínali v Hradci Králové, který se stal sídlem posádky poté, co 23. dubna 1920 opustil 4. pluk na palubě lodi Amerika navždy Rusko a 13. června 1920 překročil hranice vlasti ve Dvořišti. V srpnu 1920 odjeli příslušníci na Podkarpatskou Rus, zde se spojil pluk se slavným královéhradeckým 18. pěším plukem. Po spojení nesl název „pěší pluk 4 Prokopa Velikého“. Na podzim téhož roku se vrátil do Hradce Králové, pouze jeho třetí polní prapor byl umístěn v Josefově. Pluk byl jednotkou 7. pěší brigády a patřil do svazku 4. pěší divize se sídlem rovněž v Hradci Králové. Pluk byl v roce 1955 přečíslován na 52. pluk a v květnu 1966 byl zrušen.

V roce 1937 byl v Hradci Králové, kde slavil pěší pluk 4 Prokopa Velikého ve dnech 4. až 7. června 1937 jubileum desíletého trvání, odhalen pomník padlým příslušníkům pluku, do kterého byla vložena prst' z bojišť, na kterých příslušníci 4. pluku bojovali a umírali za osvobození vlasti. byl na něm také umístěn bronzový reliéf s podobiznou Jana Gayera a kasárna nesla jeho jméno. Pomník byl za okupace zničen, zachoval se jenom onen reliéf, nacházející se v péči hradeckého muzea, které získalo v bývalých kasárnách svou pobočku.⁶⁶

Ve dnech 26., 27. a 29. června 1937 byly v Přerově uspořádány velkolepé Zborovské oslavy, na jejichž přípravě a realizaci se podílely přerovská legionářská jednota a stejnou měrou členové Sokola. Ideová příprava Zborovských oslav si vyžádala značné práce, kterou vykonal zvláštní sbor, složený ze zástupců sokolské jednoty a legionářských spolků. Protektorem slavnosti byl přerovský okresní hejtman, vlání rada František Chmelík, vojenské velitelství VII. divize a přerovská městská rada.

V sobotu 26. června byla uspořádána v sokolovně akademie, na níž účinkovali legionáři a sokolské složky. Pěvecký kroužek ČsOL a Tyrš přednesly sbor J. Kříčky „České jaro“ pod taktovkou ředitele Karla Maříka. O významu Zborova promluvil místostarosta jednoty MUDr. Jan Lacina. Ve scéně Rudolfa Vlasáka „Prapor“ ukázali legionáři, co znamená symbol a jaký účinek by měla jeho ztráta a znehodnocení. Scéna „Na magistrále“ byla obrazem života legionářů před návratem do vlasti.

V neděli 27. června dopoledne za účasti protektorů slavnosti okresního hejtmána Františka Chmelíka, Vojtěcha Tšpona za přerovskou městskou radu a náměstka starosty města, dále místní posádky, ČsOL, jednoty Přerov, sokolské jednoty, Národní gardy č. 46, DTJ, dobrovolných hasičů, Stráže svobody, národně

socialistické mládeže a Orla po přednesení Bendlova sboru Svoji k svému zahájil slavnost Rudolf Vanke, po něm se ujal slova starosta přerovského Sokola Sylvestr Pleva, který odevzdal legionářům prst' z bojišť od Dobrudži, Zborova, Terronu a Doss Alta. Dále zhodnotil význam Zborova v řeči K čemu nás zavazuje Zborov předseda branného výboru poslanec Josef David. Poté plukovník Čeněk Hajda odevzdal v zastoupení ministra národní obrany sokolskému starostovi revoluční medaili „Pro memoriam“ Slavomíru Kratochvilovi v opatrování a uschování. Pak udělila sokolská jednota všem Přerovanům-legionářům, kteří se zúčastnili bitvy u Zborova, pamětní listy a naopak ČsOL, jednota Přerov, udělila druhům Slavomíra Kratochvila z jeho procesu rovněž pamětní listy.

Po projevech zástupců jednotlivých korporací odešli všichni zúčastnění v 11 hodin k sokolovně, kde byla slavnostně uložena prst' z legionářských bojišť Dobrudže, Doss Alta, Terronu a Zborova do připravených otvorů nad pamětní kámen. Nad okénky s prstí byl zasazen reliéf klečící dorostenky, která chrání svým tělem mladou slovanskou lipku, symbol naší samostatnosti. Autorem reliéfu byl akademický sochař František Mádle. Dopolední slavnost byla ukončena slavnostním pochodem zúčastněných spolků.

V odpoledním průvodu došli účastníci k sokolskému stadionu, kde byla provedena tělocvičná scéna Cestou k osvobození, jejímiž autory byli V. M. Strojil a Miloš Sum za spolupráce recitátora Freda Přídala a Karla Maříka. Na 4000 diváků odměnilo 500 účinkujících bouřlivým potleskem.

Po skončení představení předala přerovská tělocvičná jednota Sokol legionářům prapor, stuhy na něj pak darovaly Národní garda 46, Italská domobrana a Obec přítel legionářů. Tečkou za slavností byla večer na stadionu veselice s tancem.⁶⁷

Již v předtuše nebezpečí plynoucího z nacistického Německa se konala ve výroční den jeho smrti v roce 1938 ve dvoraně Městského domu v Přerově smuteční trýzna. Na jevišti vyzdobeném péčí Miloše Suma stála před státním znakem puška a šavle a vše to bylo obtočeno ostnatým drátem, legionářská stráž hlídkovala po stranách. V sále bylo mnoho zástupců městské rady, vojenské posádky, legionářů, národní gardy, četnictva, tělovýchovných spolků a jiných korporací. Po vztyčení státní vlajky a zahrání čs. hymny krátce promluvil o Gayerovi starosta města František Lančík, načež celou Gayerovu životní dráhu probral profesor Vlastimil Dorazil. Pak přečetl předseda přerovské jednoty ČsOL, ředitel Rudolf Vanke, Gayerův rozkaz 4. pluku a úryvek Koptova spisu o vzniku Třetí roty přednesl Fred Přídál. Sdružené pěvecké spolky pod taktovkou ředitele Karla Maříka zazpívaly chorál Kdož jste boží bojovníci a čestnou stráží byla stažena státní vlajka.

Jako drobnou zajímavost lze uvést, že kasárna nacházející se při cestě do Tovačova byla v roce 1938 v úřední korespondenci nazývána kasárnami J. Gayera.⁶⁸

Za nacistické okupace byli legionáři propouštěni ze státních úřadů, byli objektem zájmu gestapa a dalších represivních složek. Také upomínky na legie a legionářská symbolika byly trnem v oku. Prezídium ministerstva vnitra vydalo 16. června 1940 pokyn přednostům okresních a vládních policejních úřadů ve věci závad při vnějším označování. Dle sdělení úřadu říšského protektora se na veřejnosti vyskytovaly, i když již uplynulo 15 měsíců od zřízení protektorátu Čechy a Morava, stále ještě tu a tam bývalé výsostní znaky, legionářské obrazy,

Zborovské oslavy v Přerově 1937

štítů, plakátů, vývěsní skřínky, pečete, razítka apod., jejichž obsah, zvláště byl-li připojován přívlastek čsl. nebo čs. nebo jiná nevhodná označení, nebylo možné srovnat se současnými státoprávními poměry.

Proto používání takových symbolů na veřejnosti bylo bezpodmínečně nutné chápat za nepřístojné jednání nebo chování na místech veřejných nebo veřejně přístupných, kterým se ruší nebo ohrožuje veřejný pořádek, klid a bezpečnost. Z toho důvodu bylo nařízeno odstranit do 1. července 1940 spolehlivě a bezvadně (beze stop) mj. legionářské pomníky a pamětní tabule, pomníky padlých i jiné pomníky s motivy (sochami) a legionářskými nápisy; sošky a legionářské obrazy s legionářskými motivy (včetně pohlednic) vystavované na prodej v obchodech, legionářské sošky, poprsí a obrazy, umístěné ve veřejně přístupných místnostech (též místnosti hostinců, klubovny a pod); legionářské odznaky.

Domníváme se, že na základě tohoto nařízení, ale možná ještě před jeho vydáním, v předtuše časů budoucích, sejmula kamenická firma Polášek a Urban pamětní desku z domu v Mostní ulici a uložila ji ve svém skladu.

Také legionářské muzeum utrpělo velmi těžké ztráty. Sbírkový fond dosáhl v roce 1939 počtu téměř 6000 inventárních čísel. Vývoj událostí vedl Jednotu v tomto roce k tomu, že převedla svůj sbírkový fond do majetku města. Sama pak byla 31. srpna 1939 zakázána a zrušena. Muzejní expozice domácího a zahraničního

Tryzna za Jana Gayera v Městském domě 7. 6. 1938, dle návrhu M. Suma

odboje zůstala v nezměněné podobě do roku 1939, kdy byla z rozkazu gestapa uzavřena a zapečetěna. Z muzea muselo zmizet vše, co připomínalo československou státnost. V roce 1942 byly muzejní sbírky legionářského oddělení v počtu 5 562 předmětů naloženy na nákladní auta a odvezeny na neznámé místo. O jejich osudu není nic známo. Podařilo se zachránit pouze zlomek tak bohatého fondu, a to takové předměty, které se podařilo ukrýt v soukromí. Zachránila se i malá část legionářské knihovny. Necelých 400 titulů bylo po celou dobu okupace ukryto v dílně místního kniháře Josefa Pražáka mezi knihami určenými na vazbu. Po skončení války se některé z ukrývaných sbírkových předmětů vrátily zpět do muzea. Tvořily nevelký fond v počtu asi 500 kusů, většinou časově rozptýlených jednotlivin. V referátu Dr. O. Gintera, předneseném na ustavující schůzi komise pro správu městského muzea v Přerově v únoru 1947 se uvádělo, že z celé bohaté sbírky se podařilo zachránit jen originální obrazy a potom památky na kapitána Jana Gayera. Dodejme ale, že šlo jen o zlomek těchto památek, které jsou v současnosti součástí fondu Československá obec legionářská, jednota Přerov ve Státním okresním archivu Přerov.⁶⁹

Poválečný vývoj nabídl legionářské jednotě jen tři roky rozvoje. Jedním z úkolů bylo vrátit pamětní desku zpět na průčelí domu v Mostní ulici. Dne 19. července 1945 oznámil národní výbor Rudolfu Vankemu, předsedovi jednoty, že deska je v pořádku a vyžaduje jen opravy nápisu. Vzhledem k velké síle desky a tím její váze by bylo záhodno ji zeslabit a po provedené úpravě zasadit na původní místo.

Jednota poslala 26. března 1946 vyslanci Prokopu Maxovi dopis: „Milý bratře. Maje v dobré paměti Tvoji nedávnou návštěvu u nás v Přerově, obracíme se na Tebe bratře se žádostí, abys byl účasten znovuzasazení desky J. Gayera na jeho rodném domě a byl i při této příležitosti slavnostním řečníkem. Tento slavnostní akt připravujeme na den 9. května t. r. dopoledne, kdy současně bude znouzasažena deska Sl. Kratochvila na sokolovně. Pamatujeme, žes byl sl. řečníkem při prvním zasazení desky br. J. G. A myslíme, žes při své poslední návštěvě v Přerově nám svoji účast již přislíbil.

Výbor ČsOL jednoty v Přerově doufá, že žádosti naší vyhovíš. Vyprošujeme si tvoji zprávu a znamenáme se v bratrském leg. Nazdar. R. Vanke, F. Sigmund“

Přišla ale odmítavá odpověď, protože Prokop Maxa jako místopředseda Slovanského výboru musel být přítomen na oslavách vítězství v Praze. Proto se přerovská jednota obrátila s žádostí na olomouckou župu o vyslání slavnostního řečníka. Příznačné je, že již tehdy, při konkretizaci programu 1. května, se uvádělo, že proslovy jak u desky Sl. Kratochvila (byl čestným členem jednoty, jmenován in memoriam), tak i desky Jana Gayera budou zachyceny alespoň v hlavních větvích na zvukový pas pro rozhlas. Proto žádali, aby z Olomouce obratem zaslali kopii proslovu pro potřebu operátéra, který proslov musí předem pročíst, aby mohl zachytit to nejdůležitější. „Dále – snad to není potřeba, ale z opatrnosti – prosíme, aby nebylo zapomenuto, že Gayer padl v boji proti bolševikům, tedy aby toto úskalí bylo opatrně obejito.“⁷⁰

Velkolepé oslavy prvního výročí osvobození začaly ve středu 8. května odhalením pamětního kamene na místě vstupu Rudé armády na hranice města Přerova. Večer byl zahájen lampionový průvod na náměstí zažehnutím řeckého ohně. Následující den v ranních hodinách byla znovu odhalena deska Slavomíru Kratochvilovi na čelní stěně přerovské sokolovny. Slavnostního aktu se zúčastnila místní posádka, partyzáni, legionáři, Sokol, DTJ, Svaz brannosti, Junák, zástupci polických stran, Orla, SČM a zástupci všech organizací a korporací. Po přivítání všech přítomných poukázal Dr. Lacina na obsáhlé zásluhy Kratochvilovy v prvním odboji proti Rakousku: „První a těžkou ranou do zpuchřelé stavby Rakousko-Uherska byla jeho smrt. Ta vyvolala reakci v národě a jako jedna z hlavních příčin vedla pak k vítěznému prvnímu odboji zahraničnímu pod vedením největšího syna národa, presidenta Osvoboditele Tomáše G. Masaryka. Na druhé straně Bečvy stojí dům, kde se narodil bratr Jan Gayer, jeden z četných velkých mužů, který v mládí poslechl volání svého hlasu. Svůj charakter ukoval těžkou prací farmářskou v Brazílii a v roce 1914 se vrátil do Přerova, aby odvezl své rodiče do domova, který tam v dáli vybudoval. Válka jej zastihla v plné mužné síle. Jsem šťasten, že jsem mohl s tímto slavným synem národa sloužiti u téhož pluku až do roku 1915, kdy byl u osady Žukové u Lublína zajat. Jak jsem mu záviděl, protože jsem věděl, že přestoupí ihned do české družiny, o které jsme měli zprávu i na frontě. Přešel k Rusům s celou svou rotou skoro v sevřených řadách. Za měsíc společného pobytu jsem poznal v něm zaníceného, přerovským Sokolem odchovaného Čecha revolucionáře a demokrata, znamenitého vojáka, milovaného všemi svými podřízenými. Jako legionář padl jako hrdina v bitvě u Lipjag.

Hle, dva členové prvního odboje v Přerově a k nim se druzí třetí, bratr Matějka, rovněž náhlým soudem zastřelený v Moravské Ostravě. Br. Slavomír Kratochvíl s bratrem Matějkou zvedají prapor vzdoru a opovržení – jdou na smrt.

Br. Jan Gayer a s ním tisíce a tisíce bratří mstí jejich smrt a svoji nenávisť mění svou smrtí, svým duchem a odvahou v realizaci toho, co v dáli zářilo v mlžném vidění neskutečnosti, v naší samostatnost a v první svobodnou republiku. V tu krásnou první republiku, kde jsme se učili býti po třech stech letech samostatným národem, kdy z ničeho a z holých rukou svou práci a píli jsme vybudovali stát třeba snad nikoli vzorný a ideální, ale přece náš stát plně demokratický.

Razili jsme nové sociální zákony, první v celé Evropě. Jsem přesvědčen, že klidným vývojem bez této hrůzné války dospěli bychom na poli sociální, kulturní i politické práce velmi daleko. Za dvacet let první republiky vybudovati pouze vlastní píli, vlastním rozumem, vlastní prací to, co byla první republika, to, myslím, jest vizička, která nás opravňuje k nejmělejší nadějí pro budoucnost naší už snad trvalé a nám nade vše drahé druhé republiky.⁶⁷¹

Násilný převrat uskutečněný komunistickou stranou v únoru 1948, vzbuzující klamavé zdání legálnosti, nastolil režim, který byl k legionářským tradicím veskrze odmítavý až nepřátelský. Projevilo se to i na vnímání osobnosti Jana Gayera.

V Přerově nesla část nábřeží řeky Bečvy pojmenování po Janu Gayerovi. Vrátilme-li se do historie, tak zjistíme, že 8. června 1927 předal obecní výbor radě k dalšímu řízení návrh přejmenovat dosavadní Mostní ulici na ulici Jana Gayera. To ale nebylo přijato, protože původní název byl tradiční, a tudíž zažitý. Proto v následujícím roce dne 27. prosince bylo nábřežní křídlo domů u SME nazváno nábřežím Dra Edvarda Beneše, protilehlá část nábřeží od železničního mostu až k betonovému mostu nábřežím Dra Ant. Stojana, jehož další pokračování neslo pojmenování nábřeží kapitána Jana Gayera.

Za nacistické okupace komise, v níž byli náměstek starosty Jan Moulík, radní Karel Nachtigal, stavební rada Ing. Bedřich Bernát, stavitel Stanislav Andrlík, navrhla přejmenování některých ulic, což zastupitelstvo na svém zasedání 30. října 1939 schválilo. Tak se stalo, že nábřeží Legií (takto bylo přejmenováno den po okupaci v roce 1939 nábřeží Edvarda Beneše) bylo přejmenováno na Nové nábřeží a nábřeží Gayerovo na nábřeží Na Marku. Po skončení války se vše vrátilo do starých kolejí, ale v roce 1961 bylo vše jinak. Plénum národního výboru 1. prosince 1961 zrušilo Gayerova nábřeží a přičlenilo k nábřeží Protifašistických bojovníků, kteréžto pojmenování vzniklo rozhodnutím pléna 14. dubna 1961, když původní název nábřeží Dr. Antonína Stojana připomínal „osobnost, která měla svojí minulostí ještě vztah k rakousko-uherskému mocnářství, jemu přísluhovala a která se nijak nezasloužila o rozvoj města“.⁷²

Při tom ale nezůstalo. Krajské středisko památkové péče a ochrany přírody v Ostravě poslalo 7. února 1962 na odbor školství a kultury ONV Přerov, MěstNV Přerov, odboru pro vnitřní věci ONV, MěstNV přípis týkající se likvidace ideově závadných pomníků, památníků a pamětních desek. Oznamovalo se v něm, že krajské středisko spolu s Vlastivědným ústavem v Olomouci provedlo v letech 1960–1961 evidenci ideově závadných pomníků, památníků, pamětních desek, zaměřených převážně svou tematikou k osobnostem bývalého buržoazního

panství. Podle zásad usnesení BKV KSČ z roku 1961 O dalším rozvoji kultury šlo především o likvidaci do konce roku 1963 a v krajním případě, kdy se jednalo o exponovaná a frekventovaná místa a o nahrazení starých novými výtvarnými díly s novou socialistickou tematikou, v delším termínu.

S odvoláním na zákon č. 71 a vládní usnesení o decentralizaci předalo krajské středisko evidenční seznam závadných objektů. Likvidace z hlediska organizačního patřila do agendy odboru pro vnitřní věci, opatření z hlediska hodnoty výtvarného díla a tematiky návrhu nového díla patřila do agendy odboru školství a kultury rady ONV. Ve výčtu takových děl v okrese Přerov se objevila také „*pamětní deska J. Gayera. Mramorová pamětní deska s nápisem, že se tam narodil J. Gayer, pplk. ruských legií. Padl v bojích u Lipjag. Gayer je poručík Suk z Koptova románu Třetí rota*“.⁷³

Domníváme se, že na základě toho bylo provedeno sejmutí desky a její přemístění do Okresního vlastivědného muzea J. A. Komenského v Přerově. Vše se dělo tajně, nepodařilo se nám k tomu zjistit bližší okolnosti.

Takovýmto způsobem měla být odstraněna připomínky přerovského legionáře, hrdiny Jana Gayera. Jsou určité náznaky, že v roce 1968 existovala snaha pamětní desku vrátit na své původní místo, která ovšem selhala na tom, že se nevědělo, kde je.

V roce 1990 byl utvořen Český svaz bojovníků za svobodu, v jehož rámci se v letech 1991–1992 sdružily Čs. obec legionářská, zahrnující účastníky 1. a 2. zahraničního odboje, Sdružení bývalých politických vězňů koncentračních táborů, věznic a káznic z doby nacismu, Sdružení domácího odboje, Sdružení Českého národního povstání. Samostatnou činnost vyvíjela od roku 1990 Konfederace politických vězňů Československa (1968 K-231). Registraci stanov Čs. obec legionářské potvrdilo ministerstvo vnitřní 12. února 1992.

U zrodu obnovené Čs. obce legionářské i přerovské jednoty stál Jan Paroulek. Narodil se 20. července 1922 v Osečce, v roce 1940 vstoupil do československé zahraniční armády a zúčastnil se bitev na několika evropských bojištích. Po druhé světové válce byl za své názory komunistickým režimem vězněn. V roce 1989 se Jan Paroulek aktivně účastnil listopadových událostí v Přerově a v Praze v bývalém Českém svazu protifašistických bojovníků. V roce 1991 byl plně rehabilitován a povýšen do hodnosti plukovníka, v květnu 2005 jej na návrh vlády prezident České republiky jmenoval brigádním generálem.

V roce 1992 se podílel na obnovení Československé obce legionářské, stal se členem předsednictva republikového výboru, předsedou Nadace československých legií a zastupoval Českou republiku ve Světové federaci veteránů. Jeho zásluhou se v roce 2001 osamostatnila přerovská jednota Československé obce legionářské a byla zaregistrována ke dni 23. února 2001. Generál Jan Paroulek zemřel 29. ledna 2008.

Po roce 1989 začali být legionáři vnímáni jako významný element při vzniku republiky a jejich odkaz byl znovu šířen. Objevila se otázka, kde pamětní deska skončila. V roce 2001, ve čtvrtek 26. června, byla při náhodné prohlídce travou a křovím zarostlého kamenného rumiska v zámeckém příkopu objevena. Originál pamětní desky byl pietně uložen 19. června 2002 do expozice Za samostat-

nost, svobodu a demokracii v přerovském zámku. Současně byla slavnostně otevřena výstava Za naši samostatnost, která byla věnována legiím a 85. výročí bitvy u Zborova. Výstavu uspořádalo Muzeum Komenského a město Přerov ve spolupráci s Armádou ČR, Čs. obcí legionářskou a Okresním úřadem v Přerově.

Kvůli špatnému stavu pamětní desky byla zhotovena kopie, jejímž autorem je Milan Sušen z Radslavic. Bylo pro ni upraveno nové pietní místo na náměstí Na Marku. Slavnostní odhalení pamětní desky bylo uspořádáno 30. června 2004 a Přerované si zároveň připomněli Dne ozbrojených sil.⁷⁴

V září 2010 byla mezi Ruskem a Českem uzavřena dohoda o vzájemné péči o válečné hroby, jejímž cílem bylo zajistit dostatečný přísun peněz na opravy a údržbu pietních míst. Česká strana si stěžovala na neuspokojivý stav péče o válečné hroby legionářů, za hlavní problém čeští vojenští historici už v roce 2010 považovali právě Samaru. Na základě toho byl již připraven k odhalení památník legionářů, ale těsně před slavností to ruská strana odmítla, protože prý lidé proti plánovanému pomníku protestují. Za výsměch obětem občanské války ho považují zejména samarští komunisté. Českoslovenští legionáři podle nich v Rusku jen loupili a vraždili pokojné Rusy. Také u nádraží v Lipjagách by měl vzniknout památník upomínající na čs. legionáře.⁷⁵

Republikové předsednictvo ČsOL 5. února 2014 schválilo název jednoty, který zní Jednota Československé obce legionářské v Přerově „Jana Gayera“ (na hlavičkový papír), Jednota ČsOL „Jana Gayera“ (veřejnost), Československá obec legionářská, jednota Přerov (pro vnitřní potřebu), ČsOL, jednota Přerov (pro vnitřní potřebu). Členové jednoty připomínají osobnost Jana Gayera různými způsoby, např. v regionálním tisku, položením kytice k pamětní desce o výročích, ale také výstavami. První byla uspořádána od 26. května 2011 v Muzeu Komenského v Přerově u příležitosti 90. výročí vzniku Československé obce legionářské. Ve dnech 19. 6. 2015–30. 8. 2015 se konala rovněž v muzeu výstava Nenápadný hrdina Jan Gayer, jejímž kurátorem byl Petr Sehnálek.

V jubilejním roce 2018 byl dne 10. června 2018 odhalen v Hradci Králové památník poručíka Jana Gayera a padlých legionářů z první světové války. Jde o kopii pomníku z roku 1937, který byl dílem architekta Oldřicha Šmída a sochaře Josefa Škody. Původní pomník stál v Hradci Králové do roku 1940. Legionáři z něj zachránili pouze kovový reliéf s Gayerovým vyobrazením, který je součástí sbírek Muzea východních Čech. Nyní připravil architektonický návrh atelier HUDAK, bronzovou sochu vytvořila sochařka Paulina Skavova, sochu a reliéf odlila umělecká slévárna HVH z Horní Kalné. Nový památník vypadá stejně jako historická předloha. Socha vojáka je v nadživotní velikosti, na pomníku je 209 jmen padlých příslušníků 4. střeleckého pluku Prokopa Velikého československých legií na Rusi, kteří padli v letech 1917 až 1920. Pomník stojí na rohu křižovatky ulic ČSA a Divišovy.

Dne 15. června 2018 uspořádala Jednota ČsOL „Jana Gayera“ v Přerově ve spolupráci se Statutárním městem Přerovem a Muzeem Komenského v Přerově Gayerovy slavnosti. Od 17 hod. se konala u pamětní desky Na Marku vzpomínková slavnost a křest knihy Jiřího Lapáčka o životě Jana Gayera. Později bylo možné na nádvoří přerovského zámku shlédnout výstavu a prezentaci vojenských tradic prvního a druhého národního odboje.

Setkání u pamětní desky 28. 10. 2013, členové přerovské legionářské jednoty

Závěr

Život Jana Gayera byl krátký, dosáhl pouze Kristových let. Byl i z našeho uspěchaného pohledu nepochybně plný rychle se měnících událostí. Určitě stojí za to se nad ním zamyslet. Má nám co říci i po stu letech a v době, kterou žijeme? A jaký příklad bychom si z něho měli vzít?

Jan Gayer byl zcela určitě mladý sebevědomý člověk, kterému se dostalo patřičného vzdělání, které dovedl využít. Nebál se jít do rizika, do neznáma, i když musíme říci, že měl podporu v členech početné rodiny. Uplatnil se v cizím prostředí a pravděpodobně by se uchýlil v Brazílii, tak jako se to podařilo jeho bratrům.

Osud, či jiná veličina dle čtenářovy libosti, zasáhl takovým způsobem, že Jan Gayer se musel najít v nové životní roli. Také jako voják prokázal iniciativu, rozhodnost a kázeň. Byl skromný, dokázal vést, byl rozhodný, neústupný a obětavý. Šel jako legionář za svým cílem, kterým mu byla samostatnost českého národa.

Součástí snahy po objektivitě, revizi starších názorů a předkládání provokativních myšlenek jsou i takové koncepce, podle nichž např. se první republika potřebovala nějakým způsobem odstříhnout a distancovat od starého Rakouska, protože měla samozřejmě tak trošku špatné svědomí, jestliže se za první republiky idolem staly vojenské jednotky založené na tom, že zradily přísahu. Ponecháváme laskavému čtenáři prostor, aby si sám udělal vlastní názor na význam legií a na právo odepřít poslušnost.

Nedávno jsme si připomínali stoleté výročí smrti jiného významného Přerovana, Františka Rasche, vůdce vzpoury námořníků v boce Kotorské. Ze studia toho, jak byli oba vnímáni v čase, mi vychází, že zatímco odkaz Jana Gayera ustupoval v 50. letech do pozadí, dědictví Františka Rasche bylo zvýrazněno, přičemž bylo ideologicky a chybně interpretováno. Vnější projevem toho bylo, že Františku

Raschovi byl v roce 1958 postaven pomník, zatímco pamětní deska Jana Gayera musela zmizet veřejnosti z očí.

Jak jsme viděli, ničení takových památek, jako je pamětní deska Jana Gayera, to je rub snahy uchovat světlou památku významných osobností. To, jakým způsobem se proměňovalo vnímání jeho odkazu, odráží cestu, kterou náš národ urazil za 100 let. Jeho obraz je jakýmsi barometrem, který ukazoval a ukazuje, jakým směrem se ubírá naše národní společnost, zda cestou demokracie, či totality.

- 1 DORAZIL, Vlastimil: *Jan Gayer, velitel 4. střeleckého pluku „Prokopa Holého“*. Přerov 1933.
- 2 SOKA Přerov, Československá obec legionářská – místní jednota Přerov, inv. č. 16, kart. č. 3.
- 3 BAYER, František: *Jan Gayer, městský sekretář v Přerově*. Moravské Národní noviny, 5. 8. 1906; RIEDL, Leopold: *Jan Gayer*. Hlasy z Pobečví, 4. 8. 1906; Vyznamenání. Hlasy z Pobečví, 10. srpna 1906; Vyznamenání. Hlasy z Pobečví 13. 3. 1909; Hlasy z Pobečví, 4. 9. 1909. Státní okresní archiv Přerov (dále jen SOKA Přerov), Sběrka přihlášek pobytu obyvatel SOKA Přerov (1910–1953). SOKA Přerov, Okresní úřad Přerov, prezidiálky, inv. č. 2645, sig. 118 (1906). Nelze nezmínit, že J. Gayer měl i problémy v souvislosti s výkonem funkce představeného cejchovního úřadu. Viz SOKA Přerov, Okresní úřad Přerov, prezidiálky, inv. č. 1545, sig. 64 (1897); inv. č. 2951, sig. 26 (1910). Podrobnější údaje o rodině najde zájemce v knize LAPÁČEK, Jiří: *Legionář Jan Gayer*. Přerov 1918, s. 6–15. Zde také další literatura.
- 4 SOKA Přerov, Okresní soud Přerov, zn. P 197/18 (původně A 550/18). Zápis úmrtí.
- 5 SOKA Přerov, Archiv města Přerov, osobní spis Jana Gayera, nezpracovaná část.
- 6 SOKA Přerov, 1. národní škola chlapecká Přerov, inv. č. 1 (kronika školy).
- 7 LAPÁČEK, Jiří: *Historie přerovského gymnázia do roku 1918*. In: Sborník Státního okresního archivu v Přerově.: Přerov, 1995, s. 98–149. Srovnej REHULKA, Jar.: *Naši páni profesoři*. In: Památník 1870–1930. Šedesát let českého státního reálného gymnasia v Přerově. Přerov 1930, s. 60–64.
- 8 LAPÁČEK Jiří: *Zemské střední hospodářské školy v Přerově a v Novém Jičíně a jejich učitelský sbor v letech 1875–1918*. In: Studie Slováckého muzea, 9/2004, s. 81–95. Srovnej REICH, Edvard: *Ze studentských let na hospodářských školách v Olomouci a v Přerově (1899–1904)*. In: *Jubilejní almanach padesátého výročí Zemské vyšší hospodářské školy v Přerově 1875–1925*. Přerov 1925, s. 91–96.
- 9 SOKA Přerov, Československá obec legionářská – místní jednota Přerov, inv. č. 16, kart. č. 3.
- 10 SOKA Přerov, Československá obec legionářská – místní jednota Přerov, inv. č. 16, kart. č. 3.
- 11 PŘOVAZNÍK, Jan: *Vzpomínka na přítele Zdeňka Gayera, majitele farmy Gayerova v Brasílii*. In: Vzpomínky Zemské vyšší hospodářské škole 1875–1935. Přerov 1935, s. 34–40.
- 12 BARTEČEK, Ivo: *Československá kolonizace v Brazílii*. 2017, s. 1–10. http://www.hks.re/wiki/doku.php?id=ceskoslovenska_kolonizace_v_brazilii
- 13 *Osobní*. Přerovský obzor, 25. 7. 1913; *Ze života Přerovana v Brasílii*. Obzor, 4. 4. 1916; *Navázání obchodních styků s Brasílií*. Obzor, 31. 8. 1919
- 14 SOKA Přerov, Archiv města Přerov, osobní spis Jana Gayera, nezpracovaná část.
- 15 SOKA Přerov, Okresní soud Přerov, spis zn. D 43/1925.
- 16 –lský. *Také bratr hrdiny Jana Gayera pohřben daleko od vlasti*. Obzor, 18. 3. 1934.
- 17 *Brazílská a hanácký větev rodu Gayerova*. Obzor 7. 3. 1937; *Bratr přerovského hrdiny Jana Gayera, brazilský farmář Miloš Gayer, který bojoval v americké armádě proti Německu, mešká nyní v Praze*. Naše Haná, 25. 5. 1945.
- 18 SOKA Přerov, Okresní úřad Přerov, podací deník, čj. 22530/1914, spis čj. 25884–25885, 1914.
- 19 DORAZIL, Vlastimil: *Jan Gayer, velitel 4. střeleckého pluku „Prokopa Holého“*. Přerov 1933.
- 20 DORAZIL, Vlastimil: *Jan Gayer, velitel 4. střeleckého pluku „Prokopa Holého“*. Přerov 1933, s. 32.
- 21 SOKA Přerov, Československá obec legionářská – místní jednota Přerov, inv. č. 16, kart. č. 3.
- 22 SOKA Přerov, Československá obec legionářská – místní jednota Přerov, inv. č. 16, kart. č. 3.
- 23 MURATOV, Alexandr – MURATOVA, Dina: *Osud osob z jedné fotografie*. Legionářský směr, 2014, č. 1–2, s. 14–17, 22–24. MURATOV, Alexandr – MURATOVA, Dina: *Osudy Čechů v Rusku, 19. – 20. století. Cesta z Kyjeva do Vladivostoku*. Praha 2017, s. 192–208.
- 24 DORAZIL, Vlastimil: *Jan Gayer, velitel 4. střeleckého pluku „Prokopa Holého“*. Přerov 1933, s. 48.
- 25 DORAZIL, Vlastimil: *Jan Gayer, velitel 4. střeleckého pluku „Prokopa Holého“*. Přerov 1933, s. 51.
- 26 Československá legie v Rusku 1914–1920. Díl I. Praha 2014, s. 29; KUTHAN, Pavel: *V březnu 2013 si připomeneme 95. výročí bitvy u Bachmače*. Legionářský směr, č. 0, 2012, s. 2–6; *Deník legionáře Františka Nováka*. Praha 2012, s. 117–120.
- 27 DORAZIL, Vlastimil: *Jan Gayer, velitel 4. střeleckého pluku „Prokopa Holého“*. Přerov 1933, s. 91; *Deník legionáře Františka Nováka*. Praha 2012, s. 114–117.
- 28 KRÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha 1956, str. 97; PLESKÝ, Methoděj. *Dějiny 4. střeleckého pluku Prokopa Velikého. 1917–1920*. Praha 1927, str. 119.
- 29 KRÍŠTAN, Vlastimil: *Českoslovenští krasnoarmejci 1917–1920*. Praha 2013, s. 27–28. Bakalářská práce.
- 30 KRÍŠTAN, Vlastimil: *Českoslovenští krasnoarmejci 1917–1920*. Praha 2013, s. 35–36. Bakalářská práce.

- 31 PLESKÝ, Methoděj: *Dějiny 4. střeleckého pluku Prokopa Velikého 1917–1920*. Praha 1927, s. 140–144; KAVENA, Karel: *Dějiny dělostřeleckého pluku 1 Jana Žižky z Trocnova v ruské revoluci a ve vlasti*. Praha 1937, str. 273–274. KRÍŽEK, Jaroslav: *Penza. Slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha 1956, s. 162.
- 32 PLESKÝ, Methoděj: *Dějiny 4. střeleckého pluku Prokopa Velikého 1917–1920*. Praha 1927, s. 171–181; *Deník legionáře Františka Nováka*. Praha 2012, s. 129–132.
- 33 ANČÍK, Zdeněk: *O životě Jaroslava Haška*. Praha 1953; HAŠEK, Jaroslav: *Tajemství mého pobytu v Rusku*. Praha 1985; HAŠEK, Jaroslav: *Dobry voják Švejk v zajetí. Stati a humoresky z dob války*. Praha 1973; HAŠEK, Jaroslav: *Velitelem města Bugulmy*. Praha 1966; KRÍŽEK, Jaroslav: *Jaroslav Hašek v revolučním Rusku*. Praha 1957; MURATOV, Alexandr – MURATOVA, Dina: *Osudy Čechů v Rusku, 19. – 20. století. Cesta z Kyjeva do Vladivostoku*. Praha 2017; POSPÍŠIL, Josef: *Znal jsem Haška*. Hradec Králové 1977; PYTLÍK, Radko: *Jaroslav Hašek*. Praha 2013; KRÍŠŤAN, Vlastimil: *Českoslovenští krasnoarmejsi 1917–1920*. Praha 2013, s. 36–38. Bakalářská práce.
- 34 САРАЕВ, Роман: *Кадомец. Память и забвение*. Трудовая Самара, 24. 11. 2015, s. 5; 1. 12. 2015, s. 5; 8. 12. 2015, s. 5.
- 35 *Významný dokument o Gayerovi*. Obzor, 4. 9. 1932.
- 36 PLESKÝ, Methoděj: *Dějiny 4. střeleckého pluku Prokopa Velikého 1917–1920*. Praha 1927, s. 195–205.
- 37 ČORNEJ, Petr – BĚLINA, Pavel: *Slavné bitvy naší historie*. Praha 1993, s. 230–233; *Deník legionáře Františka Nováka*. Praha 2012, s. 132–133; KUTHAN, Pavel J.: *Před 95 lety se Lipjagy staly místem jednoho z největších bojových vystoupení čs. legií v Rusku*. Legionářský směr, 2013, č. 2, s. 2–5.
- 38 DORAZIL, Vlastimil: *Jan Gayer, velitel 4. střeleckého pluku „Prokopa Holého“*. Přerov, 1933, s. 129.
- 39 ORIÁN, Edmund: *Rády a významování ruských legionářů*. Legionářský směr, 2013, č. 3, s. 34–37.
- 40 KRÍŠŤAN, Vlastimil: *Českoslovenští krasnoarmejsi 1917–1920*. Praha 2013, s. 50–51. Bakalářská práce.
- 41 *Jak Rusové tvořili české pluky*. Obzor, 1. 2. 1917.
- 42 SOKA Přerov, Okresní úřad Přerov, inv. č. 4679, sig. 256; inv. č. 4742, sig. 434; inv. č. 4882, sig. 792 (1918).
- 43 *Anglická vláda o československé národní radě*. Obzor, 18. 8. 1918.
- 44 *Československé vojsko*. Obzor, 21. 8. 1918.
- 45 *Za plukovníkem československého vojska v Sibiři Janem Gayerem*. Obzor, 13. 4. 1919.
- 46 *Osobní věstník Ministerstva národní obrany*. Roč. VI. Vydáno 21. 7. 1923, č. 56, s. 427. Později uváděná hodnost podplukovníka, či dokonce plukovníka vznikla zřejmě omylem, nebo jako zbožné přání.
- 47 Na desce je několik nepřesností. Jan Gayer nedosáhl hodnosti podplukovníka, snad se o jeho povýšení uvažovalo, případně byl tak označen s ohledem na to, že velel pluku. Chybné je datum narození – červenec, má být správně červen, a také místo smrti nebyla Samara, ale Lipjagy. Obzor, 28. 10. 1923
- 48 Obzor, 19. 10. 1923; *Odhalení pamětní desky Gayerovy*. Obzor, 30. 10. 1923.
- 49 PLESKÝ, Methoděj: *Dějiny 4. střeleckého pluku Prokopa Velikého 1917–1920*. Praha 1927. Srovnej Obzor, 31. 5. 1927.
- 50 PLESKÝ, Methoděj: *Poslední přání br. Jana Gayera*. Obzor, 5. 6. 1927.
- 51 *Oslavy Gayerovy*. Obzor, 6. 3. 1928; Obzor, 26. 5. 1928.
- 52 *Památce Jana Gayera, prvního velitele 4-ho pluku českoslov. vojsk na Rusi, rodáka přerovského*. Přerov 1928.
- 53 *O Gayerovy ostatky a posádku v Přerově*. Obzor, 10. 9. 1929.
- 54 Obzor 20. 8. 1931; *Z činnosti musejního odboru Jednoty ČOL v Přerově*. Obzor, 7. 2. 1932. Srovnej CHUMCHAL, Milan: *Z historie přerovského Legionářského muzea*. In: *Rodáci a občané okresu Přerov v československé legionářské armádě v letech 1914–1920*. Přerov 2001, s. 12–13; LAPÁČEK, Jiří: *Vznik a vývoj legionářských organizací, místní legionářské organizace okresu Přerov*. Tamtéž, s. 18; JIRÁK, Petr: *Historie městského muzea v Přerově v letech 1902–1955*. Brno 2010, s. 40–42. Magisterská práce; LAPÁČEK, Jiří: *Legionář Jan Gayer*. Přerov 2018, s. 89–90.
- 55 *Vzácné památky po padlém hrdinovi z Brazílie do Přerova*. Obzor, 29. 4. 1932; DORAZIL, Vlastimil: *Vojenské dokumenty po padlém pplk. Janu Gayerovi*. Obzor, 16. 7. 1932.
- 56 *Vojenský historický archiv Praha, Legionářský poslužný spis*.
- 57 *Místní zprávy. V kapli, v níž spočívaly ostatky Karla staršího ze Žerotína, jsou vystaveny památky po Janu Gayerovi a Slávku Kratochvilovi*. Obzor, 17. 9. 1932.
- 58 *Monografie o Janu Gayerovi*. Obzor 13. 9. 1931; *Josef Kopta a Jan Gayer*. Obzor, 24. 4. 1932; DORAZIL, Vlastimil: *Z mé disputaces Josefem Koptou*. Obzor, 26. 5. 1932.
- 59 DORAZIL, Vlastimil: *Jan Gayer, velitel 4. střeleckého pluku „Prokopa Holého“*. Přerov 1933. Ref.: J. K. ČMM, 57, 1933, s. 410–411.
- 60 *O převezení ostatků Jana Gayera do vlasti*. Obzor, 5. 10. 1933; *O převoz Gayerových ostatků*. Obzor, 6. 10. 1933; DORAZIL, Vlastimil: *Budou převezeni do vlasti*. Obzor, 8. 10. 1933; SUCHDOLSKÝ, *Budou příštím rokem převezeny ostatky poručíka Gayera do vlasti?* Obzor, 23. 12. 1933.

- 61 *Pietní hold hrdinům čsl. odboje*. Obzor, 19. 6. 1934.
- 62 *-rsa Dramatická práce o přerovském hrdinovi*. Obzor, 10. 10. 1935, č. 233; *Pod vedením Jana Gayera*. Obzor, 1. 12. 1935.
- 63 *Gayerova socha do všech muzeí odboje v republice*. Obzor, 5. 1. 1935.
- 64 *O památník hrdinovi J. Gayerovi*. Obzor, 11. 10. 1936.
- 65 *Vojenskobranné podniky při Středomor. výstavě v Přerově*. Moravskoslezský deník, Olomouc 19. 4. 1936; *Mohutná legionářská manifestace v Přerově*. Jesenícká stráž, 17. 7. 1936.
- 66 *Pomník s reliéfem přerovského hrdiny v Hradci Králové*. Obzor, 7. 2. 1937; POSPIŠILOVÁ, Jaroslava: *Českoslovenští legionáři z okresu Hradec Králové 1914–1920*. Hradec Králové 2000.
- 67 *Velké zborovské oslavy v Přerově*. Obzor, 29. 6. 1937.
- 68 DRBAL, František: *Přerovan o bojích u Bachmače*. Obzor, 13. 3. 1938, s. 1–2; *Jan Gayer skvělým velitelem. 81 Přerovanů v boji u Bachmače*. Obzor, 13. 3. 1938, č. 61; *-lsky: Přerov se sklonil před osobností svého velikého rodáka*. Vzpomínková tryzna za Jana Gayera. Obzor, 9. 7. 1938.
- 69 *Městské museum v Přerově za okupace a po osvobození*. Naše Haná, 28. 2. 1947.
- 70 SOKA Přerov, Československá obec legionářská – místní jednotka Přerov, inv. č. 6, kart. č. 1.
- 71 HLAVÁČEK, Josef: *Smrt Jana Gayera*. Naše Haná, 7. června 1946; *Odhalení pamětní desky br. Slavomíru Kratochvílovi*. Sokolský hlas, 17. 5. 1946, příloha k Obzoru.
- 72 LAPÁČEK, Jiří: *Vývoj názvosloví uliční sítě města Přerova*. In: *Přerov v proměnách času*. Přerov 2002, s. 3–19.
- 73 *Krajské středisko památkové péče a ochrany přírody v Ostravě* 7. 2. 1962.
- 74 *Pamětní deska Jana Gayera*. Nové Přerovsko, 10. 8. 2001, s. 9; Nové Přerovsko, 2. 7. 2004.
- 75 VLACH, Tomáš: *Legionáři dobývají Samaru. Podruhé*. Lidové noviny, 22. 9. 2018, s. 6.
- 76 *Viz televizní vysílání Historie.cs – František Josef, po 100 letech. Jiří Rak – Pavel Scheufler – Marie Bahenská – Vít Vltnas – Jindřich Holub – František Václav*, 19. 11. 2016.

Ke 100. výročí vzniku Československé republiky se podařilo členům přerovské legionářské jednoty, jmenovitě Kristině Sehnálkové, přivést ze Samary prst, která byla s přispěním města Přerova uložena do podstavce pamětní desky

Životní osudy legionáře, učitele a přerovského starosty Richarda Kleibera (1891–1941)

Úvod

„Vzorný, svědomitý a neúnavný pracovník uhlazeného vystupování, ovládající dokonale anglický jazyk, ve svém oboru úplně samostatně pracující.“¹ Těmito slovy charakterizoval podplukovník Žák svého bývalého podřízeného Richarda Kleibera v Kvalifikační listině v roce 1920. Díky těmto vlastnostem a schopnostem, společně s neutuchající aktivitou v řadě spolků, se stal bývalý legionář Richard Kleiber v roce 1931 starostou města Přerova a o pět let později dokonce obsadil post definitivního ředitele zdejší Slaměnickovy chlapecké měšťanské školy. Ačkoli tato osobnost vykonala pro Přerov spoustu záslužné práce, nebyly její zásluhy dostatečně doceněny.

Mládí a vojenská léta (1891–1920)

Richard Kleiber se narodil 27. března 1891 v Ivanovicích na Hané (okres Vyškov) do rodiny Josefy a Františka Kleiberových. Zpočátku bydleli v nově postaveném domku na „Medlovsku,“ ale pro neustálý hluk, způsobený blízkou pilou, se přestěhovali do Havlíčkovy ulice. Po dokončení obecné a měšťanské školy v rodném městě a jednoročního učebního kurzu nastoupil na podzim 1906 do učitelského ústavu v Polské (Slezské) Ostravě. Po složení zkoušky učitelské dospělosti s vynikajícím prospěchem, si dne 16. července 1910 podal žádost o místo zatímního učitele. Ta byla vyřízena rychle a od září 1910 nastoupil do Kojetína. Z učitelského spisu můžeme číst, že jeho působení zde bylo „*hodnoceno jako velmi uspokojivé a chování mimo školu správné*“.² Pro další profesní postup bylo ale zapotřebí složit zkoušku učitelské způsobilosti pro obecné školy. Tu vykonal společně se zkouškou k výuce nepovinného předmětu němčiny na školách obecných a dne 12. března 1913 předložil žádost Okresní školní radě v Přerově, aby byl obsazen na místo definitivního učitele 2. třídy při dvojtřídní obecné škole v Měrovicích.³ Ředitel kojetínské měšťanské školy František Robenek potvrdil, že „*žadatel povinnosti své s největší svědomitostí a horlivostí vykonává*“.⁴ Ze čtyř žádostí vybrala Okresní školní rada v Přerově Richarda Kleibera, protože „*má nejlepší kvalifikaci a jest ze všech kompetentů pro místo nejzpůsobilější*“.⁵ Místo nastoupil dne 1. září 1913. Kleiber dále usiloval o získání způsobilosti pro měšťanské školy. Avšak z důvodu vypuknutí první světové války a nastoupení vojenské služby byl nucen své plá-

ny změnit.

Dne 25. srpna 1914 byl odveden k 15. zeměbraneckému pěšimu pluku. Dva měsíce strávil ve škole jednorokých dobrovolníků v Opavě.⁶ Z této doby pochází jeho fotografie v rakousko-uherské uniformě, kterou poslal rodičům do Ivanovic, a na jejímž rubu můžeme číst: „*Milí rodiče! Posílám Vám svůj obrázek, jsem ve válečném munduru. Kdož ví, zda nepiši dnes z Opavy naposled? Jak se Vám líbím? Já bych se raději viděl jinak. Co naplat?*“⁷

Se sklíčenou myslí opouštěly řady českých mužů rodiny a domov, aby šli bojovat za cizí zájmy. Podobně i 15. zeměbranecký pěší pluk, který byl vyslán bojovat na haličskou frontu. Bohužel zde byli příslušníci dne 3. dubna 1915 zajati ruskými vojsky při ústupu v Lupkovském průsmyku. Z pramenů je zřejmé, že místem zajetí jednorokního dobrovolného desátníka Richarda Kleibera se stal tábor Tockoe, odkud byl v listopadu 1916 převezen do zajateckého tábora Berezovka, kde strávil osm měsíců.⁸ Podmínky v tomto táboře byly nevyhovující. Podle slov Václava Najbrta, tehdejšího předsedy v Berezovce, byli „*zajatci podřízeni vojenské kázní, strava byla erární; nebo byli využíváni na práce v hospodářství, v továrnách, ve službách městských správ, u železnic*“.⁹ Proto začali někteří hledat cestu, jak z tábora uniknout. Tu našli ve vstupu do čs. vojenských jednotek (legií), které v rámci zahraničních armád bojovaly za vytvoření samostatného československého státu. Cesta do nich nebyla jednoduchou záležitostí. Ti, kdo projevili zájem, zaslali své žádosti výkonnému výboru Svazu čs. spolků. Po odeslání přihlášky bylo nutno čekat pár týdnů nebo měsíců, než přišla odpověď. Po prvním neúspěšném pokusu (9. října 1916) se Richard Kleiber přihlásil do čs. legií v Rusku ze zajateckého tábora v Berezovce znovu v březnu 1917.

Po úspěšném vystoupení Československého střeleckého pluku v bitvě u Zborova povolila ruská vláda postavit z dobrovolníků ze zajateckých táborů další vojenské jednotky. „*V polovici července 1917 oznámily nám [zajatcům – pozn. autora] úřady, že vagony pro nás jsou připraveny a 18. července že jedeme.*“¹⁰ Tímto se zajatcům, kteří se přihlásili do čs. legií a obdrželi do odjezdu úřední rozhodnutí, otevřela nová cesta. Kleiberovým cílem byl nyní Bobrujsk (pevnost v minské gubernii), kde měl sídlo záložní prapor první divize. Zde byl zařazen 21. července 1917 v hodnosti střelce a zapsán do stavu 1. roty záložního praporu.¹¹ Každý den se prováděl základní a teoretický výcvik. Následně byli příslušníci zařazeni do čtyř pluků první divize, „*našel jsi je u všech rot, baterií, v kancelářích.*“¹²

Do 20. prosince 1917 zastával Kleiber místo písáře. Díky své pracovitosti byl jmenován do

Richard Kleiber v rakousko-uherské uniformě (1914), MKP Přerov
.....

hodnosti správního praporčíka a nastoupil místo správce kanceláře štábu I. čs. Husitské střelecké divize. Po povýšení na správního podporučíka byl ustanoven pomocníkem náčelníka hospodářského oddělení štábu divize na právech a požitcích a 27. února 1919 přijal pokladnu, klíče a pečeť a stal se pokladníkem štábu divize.¹³ V Kvalifikační listině můžeme číst, že byl považován za „odborníka v národohospodářské a finanční vědě, který se starostlivě, houževnatě a svědomitě stará o svěřenou část. Odpovídá v ohledu cti a charakternosti všem požadavkům důstojnického stavu.“¹⁴ Za vojenskou službu byl dekorován dne 19. července 1919 Řádem M. R. Štefánika „Sokol“ bez mečů a bez hvězdy za zásluhy.

Richard Kleiber jako čsl. legionář v Rusku (Ufa 1918), MKP Přerov

Změnou politické situace v Rusku, ukončením první světové války a prohlášením československé samostatnosti dne 28. října 1918 nastala zásadní změna v postavení legionářů. Přestali být exulanti a stali se občany vlastního státu. Státu, za který bojovali a do kterého se nyní mohli navrátit. Ale ještě byly před nimi dva roky bojů na území Ruska zmítaného občanskou válkou. Sibiřskou anabází se následně označuje jejich postupný odchod z Ruska, který začal ústupovým bojem z Ukrajiny v březnu 1918 a skončil odjezdem z Vladivostoku od 9. prosince 1919 do 30. listopadu 1920 zpět domů.

V únoru 1920 vyplul 18. transport s necelými dvěma tisíci osobami na palubě. Zajišťovala ho americká loď Sheridan. Richard Kleiber, nyní již poručík, byl jmenován pokladníkem a tlumočnickem anglického jazyka tohoto transportu. Cílovou stanicí se stal Terst, kam připluli 17. dubna 1920. Příjezd vojáků do Československa se uskutečnil pak během následujícího týdne.¹⁵

Změny v osobním a profesním životě po roce 1920

Po návratu domů byl Kleiber v hodnosti kapitána zproštěn vojenské služby a přeložen do zálohy za účelem nastoupení místa učitele. Zpočátku vyučoval na Slaměnikově chlapecké měšťanské škole, protože v dubnu 1920 složil zkoušku způsobilosti pro měšťanské školy. Ale již v roce 1925 se stal definitivním odborným učitelem I. odboru na měšťanské dívčí škole Karolíny Světlé v Přerově, kde působil až do 31. srpna 1935.¹⁶ Mimo jiné se v srpnu 1920 v Prostějově oženil se Štěpánkou Dadákovou a podle zápisu v matriční knize vystoupil z katolické církve.¹⁷ Dodejme, že velkou radostí se pro manžele Kleiberovi stalo narození syna Miloše o tři roky později. Událost byla pro ně silně emotivní především proto, že první potomek byl očekáván již dříve, ale zemřel při porodu. Syn Miloš se dožil dospělého věku a podobně jako jeho rodiče se stal učitelem.

Důstojníci štábu I. střelecké divize čsl. vojsk (R. Kleiber ve druhé řadě třetí zleva), duben 1919, MKP Přerov

Připomeňme ještě problém, který Kleiber řešil v roce 1922. Podle revize vydaných legionářských potvrzení bylo zjištěno likvidačním úřadem zahraničních vojsk při evidenčním oddělení MNO, že Kleiberovi byla započítána služba v legiích od 9. října 1916 místo ode dne vstupu do legií 21. července 1917. Úřady po něm žádaly, aby sdělil kdy, kde a s kým se přihlásil do vojska. Dne 22. ledna 1922 zaslal toto vyjádření: „Do čs. vojska na Rusi učinil jsem písemnou přihlášku 9. října 1916 v zajateckém táboře v Tockoe. Na osobní mou přihlášku z Tockoe nedostal jsem vrozumění. Brzy nato byli jsme odvezeni do Berezovky Zabajkalské, kde jsem se opětně přihlásil do vojska u Václava Najbrta. Od listopadu 1916 do července 1917 byl jsem stále v Berezovce, čekajíc na povolání k vojsku. Kromě bratra Polanského přihlásili se se mnou v Berezovce Stanislav Buchta, Jaroslav Ryněš.“¹⁸ Jelikož se jeho přihláška do legií v archivu správy MNO nenalezla, byl vyzván Václav Najbrt o sdělení, kdy se Kleiber přihlásil do čs. legií v Rusku. Ve své odpovědi z 8. března 1922 uvedl, že se Kleiber přihlásil začátkem března 1917, po ruské revoluci. „O jeho přihlášce do vojska v Tockoe nevím.“¹⁹ Naopak kapitán Buchta jeho přihlášku potvrdil.²⁰ Výsledek byl nakonec takový, že Evidenční úřad čs. zahraničních vojsk přiznal Kleiberovi charakter legionáře od podání přihlášky 9. října 1916 do 23. dubna 1920 a následně revidoval tuto skutečnost do Potvrzení o přiznání statutu legionáře podle zákona 462/1919 Sb. z. a n.²¹ Jako výraz vděčnosti národa, který nikdy nezapomene obětí přinesených za jeho osvobození obdržel v roce 1921 od československého státu Čs. válečný kříž 1914–1918.

V úřadu starosty (1931–1938)

Třídní fotografie. Učitel Richard Kleiber v první řadě, čtvrtý zprava, s ředitelem Kavkou na měšťanské dívčí škole Karolíny Světlé před rokem 1934. MKP Přerov

Další významný milník v Kleiberově životě je spojen s funkcí starosty města Přerova. Dne 9. února 1931 došlo k nečekanému úmrtí starosty Ing. Josefa Vdolka. V důsledku toho musel být zvolen nový zástupce. Deník Obzor se volbou velmi zabýval, protože se doposud stávajícímu vedení města nepodařilo dostatečně vyřešit hospodářskou, finanční a sociální situaci v Přerově: „*Jakého starostu potřebuje město Přerov? Potřebujeme starostu, který věcem samosprávným rozumí, který má v nich už delší dobu praxi, nejen doma na radnici, ale i ve styku s úředními činiteli v Praze, v Brně i v Olomouci. Starostu, který svým vlivem a znalostí poměří a osob může zvláště letos hodně pro město udělat.*“²² Problém se podařilo vyřešit na schůzi dne 4. března 1931. Podle slov předsedy volební komise Antonína Kalmana „*byl zvolen na zbývající část volebního období 1927–1931 (na dobu 7 měsíců) starostou města Přerova sociální demokrat, člen zastupitelstva [od roku 1923 – pozn. autora]²³ a odborný učitel na dívčí měšťanské škole Karolíny Světlé v Přerově pan Richard Kleiber*“²⁴ Deník Obzor se zmiňuje, že „*mimo funkce předsedy v přerovské odbočce ČsOL má několik významných funkcí i v župě a ústředí. Také je významným pracovníkem v legionářských organizacích*“²⁵

Do úřadu nastoupil Kleiber na následující schůzi s programem, ve kterém zdůraznil, že je zapotřebí „*splnit rozsáhlé úkoly hospodářsko-sociální (zlepšené školství, péče o dobré komunikace, o zanedbanou mládež atd). To jsou úkoly, jichž se můžeme zhostit jen soustavnou společnou spoluprací a vynaložením nejvyš-*

ších peněžních prostředků“.²⁶ Také požádal Okresní školní výbor a Okresní úřad v Přerově o úlevy ve výkonu svých učitelských povinností na měšťanské dívčí škole Karolíny Světlé v Přerově, a to tak, aby mu bylo nejenom umožněno vykonávat starostenský úřad každý den, ale i umožněna účast na občasných jednáních mimo Přerov. Dopisem ze dne 31. března 1931 Okresní školní výbor navrhl, „aby byl až do právoplatného zvolení starosty zproštěn úplně vyučovací povinnosti až do 18. října 1931... Škola se bez odborného učitele Kleibera obejde a sbor učitelský, který si pokládá za čest, že z jeho středu je starosta města, ochotně mu jeho funkci usnadní“.²⁷ Nakonec z rozhodnutí Zemské školní rady v Brně nebyl úplně zproštěn této povinnosti, pouze došlo k jejímu snížení pro zbývající část volebního období na týdenních 12 hodin. Tento stav měl platit do poloviny října 1931.

Richard Kleiber. MKP Přerov

Po uplynutí sedmiměsíčního přechodného období se v Přerově dne 27. září 1931 konaly řádné obecní volby. Selské Listy při nich upozornily na skutečnost, že „tak jako v Přerově, tak i v Praze využili socialisté svých starostenských funkcí, aby podali kandidátky první, protože starosta jako příslušník této strany přešel ostatní zmocněnce tím, že si jako starosta umožnil přístup do podatelny úředními místnostmi, a tím předběhl ostatní zmocněnce“.²⁸ Je těžké s tímto tvrzením souhlasit, ovšem je pravdou, že číslo 1 na kandidátní listině při těchto volbách skutečně patřilo sociální demokracii.²⁹ Z 11 694 odevzdaných platných hlasů pro devět politických stran se vítězem stala strana sociálně demokratická s počtem 3 325 hlasů, která se ziskem dvanácti mandátů vystřídala stranu lidovou. Kronikář města si postěžoval na dvaadevadesátiprocentní volební účast. „Absence voličů byla zvýšena vlnou právě pořádaných závodů Masarykova okruhu, takže ráno odjelo vlakem do Brna na 250 osob.“³⁰ Po zamítnutí námitek Eduarda Čejky na výsledek voleb se konala dne 13. listopadu 1931 ustavující schůze městského zastupitelstva. Starostou byl opět zvolen Richard Kleiber, který obdržel z 31 hlasů 27. Po ustanovení komisi a rozdělení referátů, přičemž byl Kleiber jmenován do správní rady městských elektrických podniků, správního výboru nemocnice, finanční komise, odboru sociální a bytové péče a zaměstnaneckého odboru, mohlo začít od 22. listopadu 1931 nové funkční období.³¹

Na následující schůzi zastupitelstva dne 16. prosince 1931 vystoupil Kleiber s projevem, ve kterém představil problémy, které Přerov tíží. Ať už se jednalo o systematické ochuzování ve věcech vodohospodářských, železničních či hospodářských, nebo pokles průmyslu, který byl zapříčiněn zavíráním průmyslových

závodů. Východisko z hospodářské krize viděl v léčbě přerovských hospodářských poměrů tak, že „se budeme snažit zavést do obecního hospodaření rovnováhu, nezastavíme se ve stavebním podnikání, obecní podniky musí v příštích letech přispívat k úpravě obecních financí, musíme uhájit význam střediska železničního a střediska vodních cest, zlepšit sociální péči“.³² Těchto cílů bylo možné dosáhnout pouze spoluprací s městskou radou a městským úřednictvem.

Jaroslav Flögel uvádí, že „úřad starosty jest nejvyšší demokratickou poctou občanskou v obci... Starosta má být strážcem a ochráncem práva, klidu a spravedlnosti a dobrým vůdcem a příkladem svých občanů“.³³ Proto měla být tato místa obsazována takovými lidmi, kteří rozumí potřebám obce i občanstva a dovedou je řádným způsobem uspokojit. To také Richard Kleiber prosazoval. „Osobní a stranické zájmy musí jít vedle, a jen všeobecný prospěch města a občanstva musí jít napřed.“³⁴

Za svého sedmiletého působení v úřadu se zasadil o dokončení stavby betonové lávky přes Bečvu u Michalova. Potřebnou stavbou se stal také most Čs. legií. Ten měl být kromě odlehčení provozu jedinému městskému mostu (mostu Miroslava Tyrše) vzpomínkou na činnost legionářů, ale i „svědek těžkých hospodářských dob, symbol vzájemného pochopení a prorok lepších příštích zítřků“.³⁵ Z dalších projektů, o kterých Kleiber rozhodoval, jmenujme výstavbu společné budovy pro městskou vodárnu, hasičský sbor a Československý červený kříž; při nemocnici otevřený oční pavilon, který přispěl ke zlepšení zdravotních poměrů ve městě a okolí; několik obytných domů v ulici Tyršově, Na Hrázi, Šířavě, U Strhance, Malá Tratidla, bytový komplex Lešetín nebo přístavbu dvou bytů při státní průmyslové škole pro ředitele a školníka i rekonstrukci celé této školy. Také se neopomnělo na vydláždění hlavních ulic s ústředním náměstím. Co se týče dopravy, tak vážnou překážku představovalo úroňové křížení vlaků na konci ulice Velká Dlážka, protože se na ní při přejezdu vlaků tvořily dlouhé zástupy vozidel. Až výstavba podjezdu u Předmostí v roce 1938 situaci vyřešila. Zvýšenou pozornost věnovala přerovská samospráva i chudým a nezaměstnaným.³⁶ „Pořádaly se sbírky k získání nejenom finančních prostředků, ale i naturálií od institucí a jednotlivců.“³⁷ Pro opuštěné děti byl rozšířen stávající sirotčinec a nemajetní se mohli uchýlit od roku 1934 do městského sociálního ústavu. Za zmínku stojí i úprava městského parku Michalov, urnového háje nebo pojmenování nových ulic a nábřeží z důvodu rozšiřování města. Podíl měl Kleiber i na pořádání Středomoravské výstavy v roce 1936 a výstavbě přerovského letiště vlevo od silnice do Henčlova v roce 1937, které posloužilo vojenským účelům.

Rozvoj Přerova ve 30. letech poškodily tři skutečnosti. Za prvé spor s ministerstvem železnic v roce 1932. Železniční správa chtěla přes Přerov vést bez za-

**Portrét starosty Kleibera 1936.
MKP Přerov**

stávky čtyři rychlíky, a tím zkrátit jízdní dobu o několik minut při cestě do Prahy. Závěr jednání nespokojených zástupců středomoravských měst společně se zásahem starosty Kleibera u Ministerstva železnic vedl ke kompromisu. Odkloněny byly rychlíky dva.³⁸ Nicméně tento částečný úspěch stejně Přerov poškozoval, protože ztížil osobní a poštovní dopravu a způsobil úbytek a přeložení drážních zaměstnanců do Ostravy a Bohumína. Za druhé se z důvodu nenalezení státní finanční podpory nepodařilo ve věcech vodo-
hospodářských uhájit výstavbu průplavu Labe–Dunaj–Odra, který by propojil Severní, Balt-

Proslov při zahájení Středomoravské výstavy v r. 1936. R. Kleiber druhý zprava. SOkA Přerov

ské a Černé moře, čímž by umožnil levnější dopravu zboží a zabránil záplavám. A nakonec za třetí přicházel obecní rozpočet od třicátých let o nemalou část přidělu z vyrovnávacího fondu, protože do jeho sestavování nově zasahoval zemský výbor.

V neposlední řadě zmiňme podezření, kterému čelil Kleiber. Na podnět Okresního školního výboru v Přerově musel zdůvodnit, zda nepobírá vedlejší příjmy z členství v různých odborech, do kterých byl vyslán obecním zastupitelstvem. Podle jeho vyjádření „*předsednictví ve správní radě městských elektrických podniků, ve správním výboru městské veřejné nemocnice, v různých odborech při městské radě, členství ve finanční komisi a jinde jsou funkce bezplatné*“.³⁹

Závěr života

Deník Obzor otiskl dne 9. ledna 1936 znepokojivou zprávu. „*Ve 4 hodiny ráno dostal [Kleiber – pozn. autora] náhlý záchvat nervové slabosti, vzniklý duševním přepracováním a v bezvědomí byl přepraven do přerovské nemocnice.*“⁴⁰ Podle lékařské zprávy ze dne 24. ledna 1936 onemocněl „*běžným záchvatem bezvědomí s následnou amnesií. Vše bylo způsobeno přepracováním*“.⁴¹ Proto na radu lékařů nastoupil od 10. ledna zdravotní dovolenou. Po jejím ukončení a opětovném nástupu do zaměstnání byl slavnostně za svoji svědomitou práci pro školu od 1. května 1936 jmenován definitivním ředitelem na Slaměnickově chlapecké měšťanské škole v Přerově. Zdravotní stav se ale nadále zhoršoval. V roce 1937 musel být převezen na kliniku do Brna. Doktor Šťastný, okresní lékař, ve svém posudku tvrdí, že příčinou jeho stavu je „*tumor mozkový v předním laloku čelním. Vyšetřovaného sledávám nezpůsobilého k výkonu povolání učitele a navrhuji udělení zdravotní dovolené v trvání 3 měsíců, neboť nelze očekávat, že dříve bude moci vyučovat*“.⁴²

Zároveň od této doby nevykonával funkci starosty a ani se neúčastnil schůzí rady, zastupitelstva a jiných komisí. Proto bylo nutné do výše zmíněných funkcí dosadit zástupce, kterým se stal náměstek starosty Vojtěch Tšpon.

Bohužel, zdravotní situace se nezlepšila. Na doporučení lékařů se měl vzdát funkce starosty, ředitele i učitele. Po důkladném zvážení oznámil Richard Kleiber na konci ledna 1938 městské radě, že ze zdravotních důvodů rezignuje na funkci starosty a na všechny funkce, které v samosprávě zastával.⁴³ Naopak funkce ředitele a učitele se vzdát nehodlal. Ovšem svou roční nepřítomností neunikl pozornosti zemské školní inspekce, která rozhodla o jeho přeložení na dočasný odpočinek výnosem ze dne 14. září 1938. Proti tomuto návrhu vznesl námitky, které zdůvodňoval i tím, že má ještě třináct let do penze. „*Prosím proto, aby mně, legionáři a obětavému samosprávnému činiteli, který s plným úspěchem řídil po dvě volební období samosprávné záležitosti okresního města Přerova, nebyla brána možnost účastnit se na výchově nové generace v druhé republice.*“⁴⁴ K těmto námitkám bylo nakonec přihlédnuto a do penze nebyl poslán. Pouze mu byla prodloužena zdravotní dovolená do konce ledna 1939. Tato situace se pak opakovala ještě třikrát. Zlom nastal po vydání dekretu Zemskou školní radou v Brně dne 29. září 1939, kterým byl odeslán od 1. října 1939 na trvalý odpočinek. Za práci vykonanou pro školu získal od Zemské školní rady uznání. „*Při této příležitosti vyslovujeme Vám za dlouhé a velmi úspěšné působení ve službě školní pochvalné uznání.*“⁴⁵

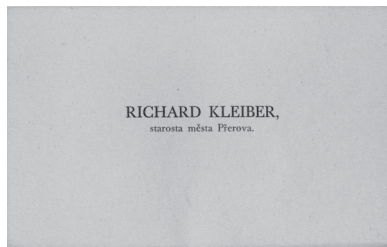
Poslední léta na odpočinku strávil léčbou své nemoci a do veřejného života již nevstupoval. Dne 2. dubna 1941 podlehl v přerovské nemocnici následkům dlouhé a těžké nemoci.⁴⁶ Spolupracovník Jan Machovec okomentoval zprávu těmito slovy: „*Byl objektivní a byl noblesní. Své přesvědčení nevnucoval a pro jiný názor neurážel... Teď je dobojováno. Pokoj a čest jeho památce!*“⁴⁷ I kronika Hlavní školy chlapecké v Přerově (bývalá Slaměnickova chlapecká měšťanská škola) zaznamenala tuto smutnou zprávu. „*Dne 4. dubna 1941 měl pohřeb bývalý ředitel zdejší školy Richard Kleiber. Pohřbu zúčastnili se všichni žáci všech přerovských*

Pohřeb R. Kleibera – smuteční průvod, MKP Přerov

*národních škol, neboť zesnulý byl před okupací starostou města Přerova.*⁴⁸ Zemřel ve věku pouhých padesáti let.

Na závěr dodejme hodnocení volebního období (1931–1938) pohledem nově zvoleného starosty Františka Lančíka ze dne 10. června 1938. „*Občanstvo bude vzpomínat na práce vykonané v tomto desetiletí pro město, jmenovitě výstavby budovy pro sociální ústav, stavby domů, dlažeb, podjezdu na konci Velké Dlážky [u Předmostí – pozn. autora] a řady jiných opatření. Konstatuji, že spolupráce byla vzorná a městské zastupitelstvo mohlo být vzorem celé Moravě.*“⁴⁹

Vizitka starosty R. Kleibera, MKP Přerov

- 1 Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha (dále VÚA–VHA Praha), fond Kvalifikační listiny, Richard Kleiber.
- 2 Zemský archiv v Opavě, pobočka Státní okresní archiv Přerov (dále SOKa Přerov), fond Okresní národní výbor Přerov, nezpracováno, Osobní spis učitele Richarda Kleibera, Posudek ředitele měšťanské školy v Kojetíně o Richardu Kleiberovi (30. březen 1913).
- 3 SOKa Přerov, fond Okresní národní výbor Přerov, nezpracováno, Osobní spis učitele Richarda Kleibera, List ředitelství chlapecké školy měšťanské a obecné slavné c. k. okresní školní radě v Přerově (12. březen 1913).
- 4 SOKa Přerov, fond Okresní národní výbor Přerov, nezpracováno, Osobní spis učitele Richarda Kleibera, List ředitelství chlapecké školy měšťanské a obecné slavné c. k. okresní školní radě v Přerově (12. březen 1913).
- 5 SOKa Přerov, fond Okresní národní výbor Přerov, nezpracováno, Osobní spis učitele Richarda Kleibera, Výtah z protokolu o schůzi c. k. okresní školní rady v Přerově (15. květen 1913).
- 6 VÚA–VHA Praha, fond Kmenové listiny, Richard Kleiber.
- 7 Muzeum Komenského Přerov (dále MKP), fond AP 6, Richard Kleiber, kart. 1, Fotografie (osobní).
- 8 VÚA–VHA Praha, fond Poslužné listy legionářů, Richard Kleiber, Služební výkaz.
- 9 NAJBRT, Václav: *Berezovka. Ze zajateckého tábora do řad legií.* Praha 1924, s. 10–11.
- 10 NAJBRT, Václav: *Berezovka. Ze zajateckého tábora do řad legií.* Praha 1924, s. 59.
- 11 VÚA–VHA Praha, fond Kmenové listiny, Richard Kleiber.
- 12 NAJBRT, Václav: *Berezovka. Ze zajateckého tábora do řad legií.* Praha 1924, s. 63.
- 13 VÚA–VHA Praha, fond Kmenové listiny, Richard Kleiber.
- 14 VÚA–VHA Praha, fond Kvalifikační listiny, Richard Kleiber.
- 15 VÚA–VHA Praha, fond Kmenové listiny, Richard Kleiber.
- 16 SOKa Přerov, fond Okresní národní výbor Přerov, nezpracováno, Osobní spis učitele Richarda Kleibera. Osobní výkaz – Působení ve službě školní.
- 17 MZA Brno, fond Sběrka matrik, sign. 12618, Kniha narozených Ivanovic na Hané 1886–1913, s. 80. In: <<http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/10624/?strana=80>> [cit. 18-12-2017].
- 18 VÚA–VHA Praha, fond Poslužné listy legionářů, Richard Kleiber, Richard Kleiber – o sdělení 6 bodů.
- 19 VÚA–VHA Praha, fond Poslužné listy legionářů, Richard Kleiber, Václav Najbrt odpověď.
- 20 VÚA–VHA Praha, fond Poslužné listy legionářů, Richard Kleiber, Jaroslav Kejla – potvrzení o přihlášce.
- 21 VÚA–VHA Praha, fond Poslužné listy legionářů, Richard Kleiber, Vladní úřad – průběh služby rozhodnutí komise o přiznání legionářské služby od 9. 10. 1916.
- 22 *Jakého starostu potřebuje město Přerov.* Obzor, č. 41, 19. 2. 1931, s. 2.
- 23 SOKa Přerov, fond Archiv města Přerov, nezpracováno, Kniha zápisů ze schůzí městského zastupitelstva 1920–1926, s. 582.
- 24 SOKa Přerov, fond Archiv města Přerov, nezpracováno, Kniha zápisů ze schůzí městského zastupitelstva 1926–1933, s. 556.
- 25 *Místní zprávy. Volba nového starosty v Přerově.* Obzor, č. 51, 1. 3. 1931, s. 2.
- 26 SOKa Přerov, fond Archiv města Přerov, nezpracováno, Kniha zápisů ze schůzí městského zastupitelstva 1926–1933, s. 565.
- 27 SOKa Přerov, fond Okresní národní výbor Přerov, nezpracováno, Osobní spis učitele Richarda Kleibera, Návrh Okresního školního výboru o uvolnění z učitelských povinností.
- 28 *Přerovské zprávy. Socialisté jsou všude stejní.* Selské listy, č. 70, 9. 9. 1931, s. 4.
- 29 *Přehled volebních výsledků jednotlivých obvodů města Přerova.* Právo, č. 40, 3. 10. 1931, s. 6.

- 30 SOKA Přerov, fond Archiv města Přerov, nezpracováno, Kronika města č. 4 (zápisy pro období 1. 5.–31. 12. 1931), s. 46.
- 31 SOKA Přerov, fond Archiv města Přerov, nezpracováno, Kniha zápisů ze schůzí městského zastupitelstva 1926–1933, s. 664–665.
- 32 PRCHAL, Ladislav: *Dvacet let samosprávy města Přerova*. In: JELÍNEK, Bedřich – KOVAŘÍK, Josef – KRAŤOCH, Jan (ed.): Přerov: Přerovsko-Kojetínsko. Brno 1933, s. 75.
- 33 FLÖGEL, Jaroslav: *Praktická příručka pro obecní a okresní funkcionáře*. Praha 1931, s. 308.
- 34 SOKA Přerov, fond Archiv města Přerov, nezpracováno, Kniha zápisů ze schůzí městského zastupitelstva 1926–1933, s. 565.
- 35 KLEIBER, Richard: *Proslov starosty města R. Kleibera při odevzdání mostu Legii občanstvu města Přerova*. Obzor, č. 149, 2. 7. 1933, s. 4.
- 36 Podle deníku Obzor bylo „začátkem dubna 1932 na Přerovsku 2 282 nezaměstnaných, což je o 1 694 více než minulý rok. Je veliká naděje na rapidní pokles, neboť ve městě se v nejbližší době započne stavba železobetonového mostu, sociálního ústavu a pokračování bude v již loni započatých stavbách (oční pavilon, vodárenský dům, obytných domů).“ *Proti loňsku je letos nezaměstnanost na Přerovsku o čtyři sta procent větší*. Obzor, č. 76, 1. 4. 1932, s. 3. Před Kleiberovou rezignací v roce 1938 byl počet nezaměstnaných na Přerovsku 1 196 osob. *Přerov. Pohyb nezaměstnaností na Přerovsku*. Hlas lidu, č. 101, 30. 12. 1937, s. 4.
- 37 SOKA Přerov, fond Archiv města Přerov, nezpracováno, Kniha zápisů ze schůzí městského zastupitelstva 1933–1938, s. 129.
- 38 *Ústupek ministerstva železnic střední Moravě*. Obzor, č. 232, 9. 10. 1932, s. 4.
- 39 SOKA Přerov, fond Okresní národní výbor Přerov, nezpracováno, Osobní spis učitele Richarda Kleibera, Sdělení Richarda Kleibera na výzvu Okresního školního výboru v Přerově (4. dubna 1934).
- 40 *Starosta města Přerova náhle onemocněl*. Obzor, č. 6, 9. 1. 1936, s. 2.
- 41 SOKA Přerov, fond Okresní národní výbor Přerov, nezpracováno, Osobní spis učitele Richarda Kleibera, Posudek úředního lékaře (24. ledna 1936).
- 42 SOKA Přerov, fond Okresní národní výbor Přerov, nezpracováno, Osobní spis učitele Richarda Kleibera, Posudek úředního lékaře (1. října 1937).
- 43 Deník Hlasatel konstatuje, že „odcházející starosta Kleiber zdolával velmi značné potíže na radnici svoji konciliantností, vynikajícími schopnostmi organizačními a svými vědomostmi, které dovedl vhodně uplatnit nejen v prostředí domácím, ale i mimo Přerov.“ *Přerovsko. O nového starostu města Přerova*. Hlasatel, č. 6, 16. 3. 1938, s. 2.
- 44 SOKA Přerov, fond Okresní národní výbor Přerov, nezpracováno, Osobní spis učitele Richarda Kleibera, Dopis Zemské školní radě v Brně (12. prosince 1938).
- 45 SOKA Přerov, fond Okresní národní výbor Přerov, nezpracováno, Osobní spis učitele Richarda Kleibera, Dopis Okresního školního výboru (10. října 1939).
- 46 Manželka Štěpánka, povoláním literární učitelka, přežila Richarda Kleibera o 27 let. Zemřela dne 28. července 1968.
- 47 MACHOVEC, Jan: *Dobojováno*, Obzor, č. 79, 5. 4. 1941, s. 2.
- 48 SOKA Přerov, fond Měšťanská škola Slaměnickova Přerov 1884–1953, inv. č. 3, Školní kronika (s dodatečnými zápisy z let 1940–1945), s. 13.
- 49 SOKA Přerov, fond Archiv města Přerov, nezpracováno, Kniha zápisů ze schůzí městského zastupitelstva 1933–1938, s. 713.

Přestřelka u Nového Hrozenkova 14. září 1944 v širších souvislostech

Rozmanité události druhé světové války přitahují i po třech čtvrtinách století značnou pozornost odborné i laické veřejnosti. Nejinak je tomu v případě události z tzv. protektorátu Čechy a Morava. Téma protinacistického odboje patří k těm oblastem, jimž je věnováno nepřehledné množství literatury (odborné, populárně-naučné, beletrie). Některé události z historie domácího odboje (likvidace zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, historie většiny výsadek ze Západu, odboj spojený s osobnostmi tzv. Tří králů, Pražské povstání) se těší velkému zájmu, což se projevuje větším počtem historiografických prací a jiných literárních počínů a celkově i kvalitnějším zpracováním než u řady jiných dílčích témat odboje.

Významnou součástí československého protinacistického odboje bylo bezesporu Slovenské národní povstání (29. srpna – 28. října 1944), do něhož se zapojili příslušníci desítek různých národností a etnik. Největší část povstalců tvořili přirozeně Slováci, zatímco z ostatních zúčastněných národů byli nejpočetnější občané českých zemí (Čechy, Morava, české Slezsko), kterých bylo okolo dvou tisíc. Znamená to, že Slovenské národní povstání (SNP) lze oprávněně řadit nejen do historie slovenského, ale rovněž českého protinacistického odboje.

Kromě přímých „protektorátních“ účastníků povstání byly zaznamenány případy, kdy se skupinky či jednotlivci pokoušeli neúspěšně přejít protektorátně-slovenské hranice. Někdy docházelo k přestřelkám s mrtvými na obou stranách. Tato studie je věnována událostem ze dne 14. září 1944, které vyvolaly přímou odezvu K. H. Franka, německého státního ministra pro Čechy a Moravu.

František Mašlaň – biografické údaje

František Mašlaň byl hlavní postavou zúčastněnou na přestřelce, jíž se budeme zabývat, proto na úvod zmíním základní životopisné údaje k této osobnosti. Narodil se 10. října 1906 v Lešné (čp. 65) v tehdejší okres Valašské Meziříčí (v současné době okres Vsetín, Zlínský kraj). Jeho otcem byl domkař Josef Mašlaň (narozen 17. června 1871), matkou Antonie,

František Mašlaň padl v boji s Němci 14. 9. 1944 u Nového Hrozenkova. SOkA Přerov

.....

rozená Hoferková (narozena 1. srpna 1878). Svatba Mašlaňových rodičů se uskutečnila 1. července 1903.

V archiváliích a literatuře se často Mašlaňovo příjmení uvádí v trochu odlišné podobě (Mašláň). V tomto příspěvku uvádím příjmení „v kratší“ podobě (Mašlaň), jež je uvedena v matričních záznamech. Mimořádně sám Mašlaň se tímto způsobem podepsal do policejní přihlášky. František Mašlaň, vyznáním římský katolík, měl 30 let, když si 26. prosince 1936 ve vojenském kostele v Hranicích vzal za ženu Hedviku Galasovou (narozena 11. října 1908 v Hranicích).¹

K odvodu byl František Mašlaň povolán v roce 1926 a po absolvování vojenské prezenční služby zůstal v armádě jako dělesloužící poddůstojník. Dne 1. července 1937 byl povýšen na rotmistra. Jeho kmenovým útvarem byl pěší pluk 34. Po okupaci a likvidaci československé branné moci byl k 1. červenci 1939 převzat do stavu vládního vojska a vtělen k praporu 9 ve Vysokém Mýtě, odkud jej 31. srpna 1940 přemístili k praporu 12 v Lipníku nad Bečvou. Dne 12. listopadu 1941 si podal žádost o propuštění, již velení vyhovělo. Dne 31. prosince 1941 byl propuštěn ze stavu vládního vojska.²

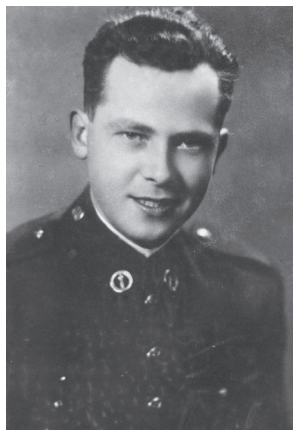
Zapojení Mašlaně do protinacistického odboje

O zapojení Františka Mašlaně do odbojové činnosti před 14. zářím 1944 toho není moc známo. V literatuře se často uvádí, že byl partyzánem (příslušnost k nějaké konkrétní partyzánské skupině se neuvádí), který vykonával funkci spojky s partyzány na Slovensku.³

Úplně stejně je na tom Oldřich Neuman (narozen 28. března 1914 v Hranicích),⁴ jenž se zúčastnil pokusu o přechod na Slovensko spolu s Mašlaněm. Rovněž Neuman je ve stejných zdrojích uváděn jako partyzán, aniž by byla zmíněna konkrétnější fakta.

Mašlaň a Neuman mohli být do odboje zapojeni již před zářím 1944, ačkoliv to nepotvrzují žádné z prostudovaných archiválií. Jejich neúspěšný pokus o přechod na Slovensko byl však s velkou pravděpodobností uskutečněn za účelem zapojit se do Slovenského národního povstání, nikoliv z důvodu „pouhého“ setkání se slovenskými partyzány za účelem výměny důležitých poznatků apod. Dne 12. září 1944, tedy pouhé dva dny před jejich pokusem o přechod, přijela vlakem do Nového Hrozenkova skupina o 22 mužích. Zaslouhou místních občanů byla početná skupina převedena na Slovensko, kde se zapojila do bojů v rámci SNP.⁵

Průvodcem obou hranických obyvatel Mašlaně a Neumana se stal Václav Koňářik (narozen 25. září 1924 v Novém Hrozenkově), dělník z Nového Hrozenkova (čp. 163).⁶

Oldřich Neuman, rodák z Hranic. SOkA Přerov

Osudové setkání s kolaboranty

Mašlaň, Neuman a Koňářik se nedaleko slovenských hranic, poblíž Nového Hrozenkova, setkali s dvojicí mužů. Tím pro ně začaly dramatické události, které je záhy stály životy. Trio odvážných vlastenců totiž narazilo na představitele odlišných charakterů. O koho tedy vlastně šlo? Oba muži byli z Nového Hrozenkova a pracovali na lesní správě. Josef Zezula byl lesmistr a jeho podřízený Štěpán Dittrich (narozen 26. prosince 1888 v Lipníku nad Bečvou) pracoval jako lesní správce. Jejich přičiněním Mašlaň, Neuman a Koňářik nedokázali přejít na území Slovenského státu.

Štěpán Dittrich, jenž stanul po válce před Mimořádným lidovým soudem v Novém Jičíně, se k událostem vyjádřil dne 4. října 1945: „*Doznávám, že jsem 14. 9. 1944 společně s lesmistrem Josefem Zezulou z Nového Hrozenkova zadržel v lese ve Vranči tři mladé muže, kteří se podezřele chovali, sledovali nás a snažili se před námi skrýti, resp. uprchnouti, že jsem tyto tři muže zatkl a pak odvedl na rozkaz Zezulův na (německé, pozn. autora) finanční komisařství v Novém Hrozenkově. Já jsem zmíněné muže vedl proto, že jsem měl u sebe zbraň, kdežto Zezula žádné zbraně neměl. Zmínění muži byli zatčeni proto, že neměli u sebe dostatečných dokladů a mimo to, že se pohybovali v pásnu pohraničním, do něhož vstupovat neměli. To bylo zakázáno okresním úřadem. Po té, co jsem muže předal finančnímu komisařství, odešel jsem.*“

Při hlavním přelíčení (20. prosince 1945) již šlo do tuhého, proto nepřekvapí poněkud odlišná výpověď Dittricha ke stejné události: „*Byl jsem správcem revíru Augustiniánského kláštera v Brně. Jako takovému mi bylo hlášeno někdy v září 1944, že od Slovenské strany ztrácí se nám dřevo. Hlásil jsem to lesmistrovi Zezulovi a ten mi řekl, že to musíme zjistit. Nedaleko místa, kde bylo dřevo odcizeno, spatřili jsme 3 civilisty. Zezula mi dal rozkaz, abych je zjistil. Po legitimování jsem dostal rozkaz od Zezuly, abych ony 3 civilisty zavedl na finanční komisařství do Nového Hrozenkova. Zezula šel s námi a teprve v Novém Hrozenkově odbočil. Na komisařství jsem hlásil, že jsou podezřelí z krádeže a odešel jsem. Tenkrát jsem nevěděl nic o partyzánech. Zezula však mi tenkrát říkal, že jakmile je nedovedu, budu odstřelen a rovněž moje rodina.*“ Nicméně během prvních výslechů (31. května a 1. června 1945) Dittrich uvedl, že trojici mužů zadržel, poněvadž předpokládal jejich úmysl – přejít na Slovensko. V průběhu hlavního líčení ani nedokázal odpovědět, proč při předchozích výsleších popisoval případ jinak. O odvedení trojice kvůli podezření z krádeže dřeva i o drastických výhrůžkách Zezuly totiž mluvil až 20. prosince 1945. Julius Pospíšil, který jako štábní strážmistr četnictva vedl první poválečné výslechy Dittricha, navíc trefně upozornil na podstatný detail. Pokud by Dittrich podezíral někoho z krádeže dřeva, přivedl by takovou osobu na četnickou stanici, nikoliv na německou finanční stráž.⁷

Bližší údaje o kolaborantech Dittrichovi a Zezulovi jsou součástí jiné podkapitoly této studie (Osud kolaborantů Dittricha a Zezuly). Čtenáři se v ní dozví, že zlo v tomto případě neušlo zaslouženému trestu.

Historik Gustav Vožda vyličil setkání tří vlastenců se dvěma kolaboranty následujícími slovy, bohužel bez uvedení zdrojů: „*Dne 14. září 1944 postupovala*

tato skupina lesy na Javorníku směrem ke slovenským hranicím. Všichni tři byli již předtím zapojeni do partyzánského hnutí a zejména dva z nich, Mašlaň a Koňářik, terén velmi dobře znali. Okupanti však hlídali tuto oblast všemožnými způsoby, mj. též za pomoci německých zaměstnanců Thonetova velkostatku. Dva z nich, lesní správce Štěpán Dittrich a lesmistr Josef Zezula, zadrželi skupinu tří mužů a vyžadovali od nich povolení ke vstupu do lesa. Tím se ovšem partyzáni prokázat nemohli, proto byli vyzváni správcem Dittrichem k odchodu na lesní úřad, kde prý musí zaplatit pokutu. Znamenalo to zdržení, ale závěr této příhody se jevil jako přijatelné řešení. Partyzáni však byli podvedeni, Dittrich je zavedl na celní stanici v Novém Hrozenkově, kde byli podrobeni tělesné prohlídce a tvrdému výslechu.“⁸

Přestřelka na celním komisariátu

O tom, co se dělo po předvedení Mašlaně a jeho přátel na celní komisariát v Novém Hrozenkově, vypovídá dálnopis SS policejního pluku 21 ze dne 15. září 1944 (sepsaný tedy pouhý den po události). František Mašlaň, bývalý příslušník vládního vojska, zastřelil dva pomocné celní úředníky – Kresse zasáhl do prsou a Stöhra střelil do oblasti obličej. Větší štěstí měl celní sekretář Schindholm, jenž byl Mašlaněm lehce postřelen. Mašlaňovi se poté podařilo opustit budovu a prchal směrem do lesa, přičemž střílel na své pronásledovatele. Nepodařilo se mu již zasáhnout žádného z nepřátel, avšak zabil jim jednoho služebního psa a další dva postřelil. Bohužel se mu nepovedlo utéct, protože okolo 18:45 hodin byl zastřelen. Jeho přátelé Neuman a Koňářik, kteří se nedostali do žádné přestřelky, byli předáni vsetínské služebně gestapa.⁹ Osobně jsem toho názoru, že kdyby Mašlaň neučinil v odboji nic jiného, už jen fyzická likvidace dvou Němců, příslušníků represivní složky, z něj dělá významného účastníka protinacistické rezistence v protektorátu.¹⁰

Existují i jiná, méně podrobná dobová hlášení k případu. V archivním fondu Velitel pořádkové policie Morava jsou uloženy dálnopisy četnické stanice v Novém Hrozenkově ze 14. a 15. září 1944. První z nich oznamuje, že v katastru Nového Hrozenkova byl 14. září 1944 okolo osmé večerní hodiny zastřelen procházející František Mašlaň, o což se zasloužili příslušníci místní pohraniční policie. Hlášení z následujícího dne obsahuje informaci o zastřelení dvou německých celních úředníků. Dále se věnuje Mašlaňovi, kterého gestapo zpočátku mylně považovalo za příslušníka uniformované městské policie v Hranicích. Vzápětí však nacisté zjistili, že proti nim v Novém Hrozenkově střílel příslušník vládního vojska¹¹ (ani to nebyla pravda, poněvadž Mašlaň patřil k vládnímu vojsku do konce roku 1941 – viz výše).

V průběhu soudního procesu proti udavači a kolaborantovi Štěpánu Dittrichovi nebyly uvedeny žádné další podstatné údaje k Mašlaňově přestřelce s Němci. Součástí spisu je i výpis z matriky zemřelých farního úřadu v Novém Hrozenkově, který uvádí místo úmrtí Františka Mašlaně (lokality Na Bařině v Novém Hrozenkově).¹²

Další informace o přestřelce lze čerpat z různých pojednání (většinou publikovaných), přičemž některé detaily v nich líčené můžeme označit za mylné a pře-

kroucené. Většina těchto prací bohužel neobsahuje citaci použitých zdrojů (archivních pramenů a literatury).

Gustav Vožda, dlouholetý ředitel přerovského muzea, popsal dramatické události na celním komisariátu celkem podrobně. Během výslechů Neumana a Koňáříka byl Mašlaň zavřen ve vedlejší místnosti. Mučení dvou druhů jej vyprovokovalo k ráznému činu. Vzhledem k tomu, že byl stále ozbrojen, prostřelil zámek ve dveřích a chtěl přinutit německé celníky, aby se vzdali. V následující přestřelce Mašlaň usmrtil dva z nepřátel a třetího, který vleže předstíral smrt, „pouze“ poranil. Mašlaň, rovněž zraněný, odebral ležícím náboje a pistole, rozbil okno, vyzval své přátele k následování a vyskočil oknem z budovy. Zatímco Neuman a Koňářík byli ihned zadrženi dalšími celníky, Mašlaň dokázal utéct do lesa. Záhy se za ním vydal oddíl i s policejními psy.

Statečný rodák z Lešné byl dostižen v lese Kladňačka, kde se mu podařilo zasáhnout několik psů, ale poté padl v obklíčení pod mnoha střelami nacistů, kteří byli vyzbrojeni dokonce i kulometem. Vožda dodává: „Bylo též zaznamenáno, že Mašlaň, když už se nemohl bránit, byl svými přemožiteli bestiálně ubodán.“ Čtenář ale bohužel není informován, kde je tato závažná informace zaznamenána.¹³ Kromě toho Voždův popis uvádí jména dvou zastřelených Němců v jiné podobě (Krebs, Stárke) než výše uvedené dobové hlášení SS policejního pluku 21 (Kresse, Stöhr). Tomu neodpovídá ani počet zasažených psů, poněvadž Vožda píše o čtyřech zastřelených psech (nikoliv o jednom zastřeleném a dvou postřelených).¹⁴

Velmi podrobné líčení přestřelky obsahuje strojepisný text, který je součástí pomníku v lese Kladňačka – v místech Mašlaňova skonu. Text neobsahuje ani zdroje informací ani autora.¹⁵ Podobný popis události obsahuje záznam Aloise Šmidáka, kronikáře Místního národního výboru v Novém Hrozenkově.¹⁶

Vladimír Černý, renomovaný historik v oblasti moravského protinacistického odboje, zmínil Mašlaňovu přestřelku s německými celníky ve své dizertační práci. Na rozdíl od uvedených textů (Vožda, Šmidák ad.) uvedl prameny a literaturu, z nichž čerpal. Přestřelku však z pochopitelných důvodů popsal poměrně stručně, poněvadž v disertační práci věnoval pozornost nepřeborné řadě dramatických událostí z let 1944 a 1945.¹⁷

Osud nedovolil Františku Mašlaňovi, aby se dožil narození svého potomka. Dne 30. září 1944, pouhých 16 dní po přestřelce, se v Hranicích narodila jeho dcera Františka.¹⁸

20

Vypis z matriky zemřelých

Farní úřad v Novém Hrozenkově č. 1630

Pohřben v hrobě lidového zvěda a rodu z Hranic

Matrika 7. XII. 1945. Svazek: 7. Strana: 198 na přípis č. 407/45

Místo úmrtí	Nový Hrozenkov
Ulice, číslo domu	na Běšině
Rok, měsíc a den úmrtí	14/9 1944
Jméno a stav zemřelého	Mašlaň František, rozený Křesťan a Hranicích, občan, syn Josefa Mašlaňova, drubník a Lešné a jeho manželky Antonie Křesťanovny
Věk	37 let, 11 měsíců, 8 dní * 19/10 1906 v Lešné
Příčina smrti	odst. 26/12 1936 v Hranicích na vojenském úst. Hranicích

Poslední: Vypsal v Nov. Hrozenk. 19/9 1944.

Řím. katol. farní úřad v Novém Hrozenkově dne 5/12 1945

Ing. V. Černý
farní

© Lidové noviny, naklad. spol. s r. o. Olomoucký úst. č. 21

František Mašlaň – výpis z matriky zemřelých. Zemský archiv v Opavě

Nacistická protiopatření

Incident s Mašlaněm vyvolal okamžitou nacistickou odezvu. Karl Hermann Frank vydal 15. září 1944 Nařízení proti neoprávněnému překročení hranice mezi protektorátem a Slovenskem. Nařízení, které vstoupilo v platnost 16. září 1944 (od 12. hodiny), Frank záhy doplnil osobním pokynem, aby v celé oblasti severovýchodní Moravy, případně i jinde, byly pro zastrašení obyvatelstva vykonávány veřejné popravy dopadených osob. Jednalo se o drastické opatření nacistického okupačního aparátu, jenž usiloval o vytvoření neprodyšné uzávěry moravsko-slovenské hranice v obou směrech.¹⁹

Nařízení K. H. Franka bylo napsáno stručně a jasně: „*Na základě § 1 nařízení o právu vydávat právní předpisy v Protektorátě Čechy a Morava ze dne 7. června 1939 (Reichsgesetzbl. I, S. 1039) se nařizuje: § 1 Smrtí bude potrestán, kdo neoprávněně překročí nebo překročit se pokusí německo-slovenské hranice podél Protektorátu Čechy a Morava.*

§ 2 Nařízení nabývá účinnosti dne 16. září 1944 o 12. hodině polední.

Praha, dne 15. září 1944.

Německý státní ministr

pro Čechy a Moravu

Frank. “²⁰

Dokument publikovaný pod názvem „Blesková dálnopisná zpráva K. H. Franka veliteli SS na Slovensku G. Bergerovi o vyhlášeném nařízení trestu smrti za ilegální přechod moravsko-slovenské hranice“ (z 15. září 1944) potvrzuje, že nařízení platilo na obou stranách hranice. Český překlad německy psaného dokumentu mj. uvádí: „*Milý kamaráde Bergere! Poněvadž se u mne množí případy ilegálních přechodů hranic protektorátními příslušníky k slovenským bandám, vydal jsem dnes nařízení a dal jsem je v Protektorátu vylepit na plakátech podél německo-slovenské hranice, podle něhož se neoprávněný přechod hranic trestá smrtí. Poněvadž tento trestní předpis směřuje i proti těm, kdo ilegálně přejdou ze Slovenska do Protektorátu, je pro výstrahu slovenského obyvatelstva a pro uskutečnění trestní represe v Protektorátě třeba, aby mé nařízení bylo informativně vyhlášeno také ve slovenské pohraniční oblasti podél hranic Protektorátu... Poněvadž je třeba jednat okamžitě, prosím Vás, abyste tento návrh dálnopisně schválil a sdělil dále svůj souhlas s tím, abych dal svými Einsatzkommandy bezpečnostní policie vylepit 5000 kusů těchto plakátů v německé a slovenské řeči na slovenském území podél hranic Protektorátu. Dále Vás prosím, abyste dal ve slovenském tisku uveřejnit totéž oznámení a zaslal mi je pro orgány trestního stíhání a pro policejní úřady v Protektorátě po 20 výtiscích. Poněvadž soudní řízení se již rozbíhají, byl bych vděčen za okamžité sdělení Vašeho souhlasu bleskovým dálnopisem... “²¹*

Věřejná poprava Koňářika a Neumana

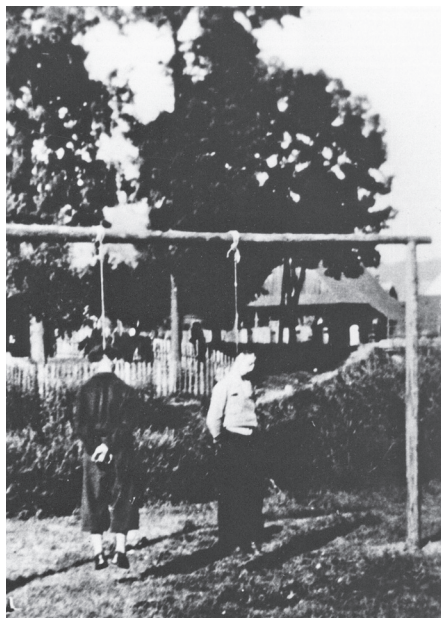
Mašlanovi přátelé, jak již bylo uvedeno, se nezúčastnili aktivně přestřelky s německými celníky. Z celního komisariátu v Novém Hrozenkově byli předáni vsetínské služebně gestapa. Gestapo je odsoudilo k trestu smrti na základě uvede-

ného nařízení K. H. Franka. Vlastenci byli veřejně popraveni oběšením 16. září 1944 v Novém Hrozenkově (poblíž mostu v místní části Vranča). Jednalo se o první popravy uskutečněné na základě Frankova nařízení. Kolaborant Štěpán Dittrich, který měl na smutném osudu Koňářika a Neumana velký podíl, se jejich popravy nezúčastnil, protože byl služebně zaneprázdněn. Druhého dne během cesty na lesní úřad spatřil visící mrtvoly. Po sejmutí byly mrtvoly Koňářika a Neumana odvezeny do Moravské Ostravy, kde byly 19. září 1944 zpopelněny. Úplně stejně skončily tělesné pozůstatky Františka Mašlaně.²²

Z těch autorů, kteří se událostem v Novém Hrozenkově (14. – 16. září 1944) věnovali, se k popravě nejpodrobněji vyjádřil Gustav Vožda. Připustil možnost, že Koňářik a Neuman byli gestapem posláni německému soudu do Brna, který je odsoudil k trestu smrti. Záhy poté byli odvezeni zpět do Nového Hrozenkova k popravě. Logiku a objektivitu naopak nepostrádá líčení dalších událostí: „Mezitím, právě i pod vlivem této události, vydal říšský ministr K. H. Frank dne 15. září 1944 nařízení o trestu smrti za neoprávněné překročení moravsko-slovenských hranic. Ačkoliv oba jmenovaní svůj čin spáchali před tímto datem, a navíc jim nebyl úmysl překročit hranice vůbec dokázán, přesto bylo na ně Frankovo nařízení uplatněno. Dne 16. září 1944 byli popraveni oběšením. Byla to veřejná poprava, před níž si sami museli šibenici postavit. Stála na louce u mostu přes Bečvu a oba popravení na ní viseli pro výstrahu 24 hodin. Poté byly mrtvoly odvezeny vlakem do Moravské Ostravy ke zpopelnění.“²³

Podle záznamu Aloise Šmidáka, kronikáře z Nového Hrozenkova, celní komisariát dokonce žádal, aby byl pro výstrahu zastřelen každý pátý muž z Nového Hrozenkova. Pokud celní komisariát navrhoval takové brutální represe, stalo se tak zřejmě na základě vzteku Němců nad smrtí jejich kolegů Kresse a Stöhra. Veřejné popravy Koňářika a Neumana se museli zúčastnit protektorátní četníci z okolí. Šmidák uvedl, že poprava proběhla již v devět hodin ráno (tedy tři hodiny před účinností nařízení K. H. Franka).²⁴

Po vydání nařízení K. H. Franka přibýlo nezdařených pokusů o překročení hranic, množily se případy zadržení jednotlivců a skupinek osob v hraničním pásmu, které končily veřejnými popravami v obcích podél celého moravsko-slovenského pomezí, případně popravou v pankrácké „sekyrárně“.²⁵ Jako příklady

Koňářik a Neuman byli popraveni oběšením 16. 9. 1944. SOkA Přerov

lze uvést popravu Václava Procházky, jenž byl oběšen 5. listopadu 1944 v Zubří na Vsetínsku. Gestapáci chtěli spolu s Procházkou pověsit i Václava Sedláka, avšak ten byl zastřelen při pokusu o útěk. Dne 9. listopadu 1944 byli v Poličné (obec u Valašského Meziříčí) oběšeni Miloslav Ondrašík a Jan Mazal. Všichni čtyři uvedení byli popraveni právě z toho důvodu, že byli chyceni při neúspěšných pokusech o přechod hranice na Slovensko.²⁶ Ze stejného důvodu zlíňští gestapáci v Růžďce 9. listopadu 1944 veřejně popravili pět mužů. Byli mezi nimi i Václav Indruch z Hranic a Jiří Král z Přerova.²⁷

V souvislosti s neúspěšným přechodem na Slovensko bylo popraveno také několik odbojářů z Olomouce. Čtyři z nich se o přechod pokusili začátkem listopadu 1944, tedy již po potlačení SNP, přesto byli veřejně oběšeni ve dvou vesnicích v okolí Olomouce. Dne 26. listopadu 1944 byli v Doloplazích oběšeni František Medek, Oldřich Ječmínek a Alois Jánošík (všichni z obce Bolelouc). Ve stejný den byl v Charvátech veřejně popraven místní občan Jaroslav Navrátil. Oběti mohly být sňaty až po uplynutí 24 hodin a teprve poté odvezeny do krematoria v Olomouci.²⁸

Veřejná poprava Koňářika a Neumana nečinila konec dalším přestřelkám ani v samotném Novém Hrozenkově. Dne 9. října 1944 byl během přestřelky s celní stráží z Nového Hrozenkova zastřelen ve vzdálenosti cca 300 metrů od hranice jeden partyzán. Dále byl v průběhu přestřelky zraněn další partyzán, jenž se ukryl ve stáji Jana Orsága. Když ho vypátrala celní hlídka, nechtěl se vzdát, proto na něj byla zahájena smrtící střelba. Byly zaznamenány další oběti nacistické palby: kráva, tele, prase a dvě slepice.²⁹

Na hranicích protektorátu se Slovenským státem byly během pozdního léta a časného podzimu 1944 zadrženy rozličné osoby. Svědčí o tom případ, jenž se odehrál v noci z 2. na 3. října 1944 v katastru Štítné nad Vláří. Čtyři protektorátní četníci ze stanice v Bylnici a tři celní úředníci z Bylnice zatkli dva uprchlé italské válečné zajatce. Lorenzo Cordara a Luigi Canone byli předáni hraničnímu postu gestapa v Bylnici.³⁰

Pietní místa spojená s Mašlaněm, Neumanem a Koňářikem

V lese Kladňačka (na místě, kde byl Mašlaň zastřelen) se nachází kamenný pomník, na němž je umístěn strojopisný text líčící události z 14. – 16. září 1944. Tento text jsem již rozebral (viz Osudové setkání s kolaboranty, Přestřelka na celním komisariátu). Františka Mašlaně připomíná rovněž pomník u Saxova mostu v Novém Hrozenkově. Kromě mnoha dalších obětí druhé světové války jsou na pomníku vytesána také jména Koňářika a Neumana. Pomník byl odhalen v září 1952 a v roce 2007 byl při opravě silnice přemístěn na její druhou stranu. Právě v místech, kde se nachází pomník, byli veřejně oběšeni Koňářík a Neuman.

František Mašlaň a Oldřich Neuman jsou uvedeni na pamětní desce v Hranicích. Do černé žulové desky bylo vyryto bílým písmem: „*Jednota Čsl. Orla svým bratřím padlým za svobodu. Malušek Josef (1897 umučen 1943), Mašlaň Frant. (1906 umučen 1944), Neumann Oldřich (1914 popraven 1944), Pitucha Josef (1911 umučen 1942). Věrní zůstaneme! 1939–1945*“.³¹

Pamětní deska hranických Orlů, padlých v protinacistickém odboji. Fotografie z webu MO

Na hrdinskou smrt Františka Mašlaně nezapomněli ani v jeho rodné obci. Jeho jméno uvádí mezi dalšími místními oběťmi nacismu kamenná pamětní deska, která je součástí hřbitova v Lešné.

Na monumentálním betonovém Památníku obětem druhé světové války, který se nachází v Hrabyni, nalezneme jména Mašlaně, Neumana i Koňaríka.³²

Osud kolaborantů Dittricha a Zezuly

Zbývá uvést, jak dopadli Dittrich a Zezula, jejichž iniciativa způsobila násilnou smrt tří odhodlaných vlastenců.

K lesmistru Zezulovi jsem nezjistil mnoho údajů. Josef Orság, do 15. února 1945 starosta Nového Hrozenkova, o něm po válce řekl: „*Lesmistr Zezula byl Čech, ale česky se nechoval a nejednal. Později hlásil se k národnosti německé. S počátku se s obžalovaným (Dittrichem) svářili, později byli kamarády. Všichni jsme měli z něho strach. Zezula byl v první den osvobození jako zrádce vojskem zastřelen.*“³³ Většinou se uvádí, že Zezulu zastřelili českoslovenští vojáci dne 4. května 1945. Totéž tvrdil vlastně i Orság, poněvadž právě v tento den byl osvobozen Nový Hrozenkov.³⁴

Štěpán Dittrich, který se narodil 26. prosince 1888 v Lipníku nad Bečvou (čp. 480),³⁵ měl domovskou příslušnost ve Valašském Meziříčí. Německou obecnou školu navštěvoval na více místech (Lipník nad Bečvou, Vídeň, Hranice), poté absolvoval tři roky české měšťanky v Hranicích. Od roku 1932 bydlel v Novém Hrozenkově (čp. 270), kde pracoval jako správce revíru Nový Hrozenkov-Vranča. Za manželku si vzal Julii Machálovou, s níž měl syna a tři dcery. Po okupaci v roce 1939 se hlásil k říšské státní příslušnosti, kterou mu nakonec 15. září 1939 udělil zlínský oberlandrát. Dittrich byl organizován v nacistické straně (NSDAP),

v Německé pracovní frontě (DAF) a také v organizaci Sturmabteilung (SA), v níž měl hodnost blockwaltera a vykonával funkci výběrčího příspěvků (v Novém Hrozenkově a Halenkově).

Jeho vyhlídky u poválečného soudu nebyly vůbec valné. Podle právy Stanice národní bezpečnostní stráže (NBS) v Novém Hrozenkově ze dne 1. června 1945 Dittrich spolupracoval (od 15. března 1939 do 2. května 1945) s gestapem, německým četnictvem a německou pohraniční finanční stráží. Z vlastní iniciativy vyvíjel činnost směřující proti státní svrchovanosti a celistvosti, demokracii, obraně a bezpečnosti Československa. Byl vyloženým zrádcem českého lidu a udavačem českých lidí německým úřadům a orgánům.

Dittrich si dobře uvědomoval svou tristní situaci, proto 3. května 1945 utekl z Nového Hrozenkova. S příslušníky německé finanční stráže se dostal až k Čáslavi, kde byli zajati sovětskými vojáky. Dittrichovi se povedlo uprchnout, ale 28. května 1945 byl poznán a zadržen na silnici poblíž Šternberka, kde ho zcela náhodně potkali tři obyvatelé Nového Hrozenkova – Pavel Kliment (čp. 194), Zdeněk Michalčák (čp. 112) a Karel Orság. Asi pět kilometrů před Šternberkem spatřili v silničním příkopu skupinu neznámých mužů, mezi nimiž Kliment poznal Dittricha. Kliment, Michalčák a Orság neváhali zadržet tohoto muže, o jehož kolaboraci s Němci dobře věděli. Následně byl Dittrich dopraven do Nového Hrozenkova a předán místní stanici Národní bezpečnostní stráže. Spolu s ním byly předány různé písemnosti a 173 říšských marek. Vyšetřovací komise Okresního národního výboru Vsetín se usnesla 6. června 1945 zajistit Dittricha až do dalšího rozhodnutí ve sběrném táboru v Jasenicích.

Dittrich se snažil během výslechů zlehčovat svou vinu. Jeho nejzávažnějším prohřeškem bylo přivedení tří Čechů na celní komisariát v Novém Hrozenkově. Tedy událost, jejíž následky byly již v tomto článku podrobně popsány a analyzovány. Dittrich přiznal horlivou podporu poskytovanou nacistům, zároveň ale nepřipustil žádný další případ, kdy by Němcům někoho udal. K přihlášení se k německé národnosti ho údajně přemluvil německý lesmistr Edvald Bürgl. Dittrich se snažil přesvědčit vyšetřovatele rovněž o tom, že na začátku května 1945 neutekl z Nového Hrozenkova, nýbrž jako příslušník německé organizace Volkssturm musel spolu s německou finanční stráží odejít do Čech.

Místní národní výbor v Novém Hrozenkově sepsal 4. října 1945 zprávu o chování Štěpána Dittricha během nacistické okupace. Dittrichovu pozici zpráva nijak nevylepšila – provokativní chování vůči českým občanům, časté vyhrožování gestapem, členství v NSDAP a SA, vyzývací vystupování. Již v září 1945 Wilem Dworak, asistent gestapa, označil Dittricha za zpravodaje organizace Sicherheitsdienst (SD) a gestapa. Dittrich ve svých výpovědích (15. září a 4. října 1945) nepopíral známosti s vedoucím vsetínského gestapa, či s několika příslušníky SD z Moravské Ostravy, ale nepřiznal se k udavačské činnosti v jejich prospěch. Zmínil se o podávání povětrnostních hlášení do Brna, jež prováděl čtyřikrát denně telefonicky. Nejprve volal z poštovního úřadu, později ze školní budovy, kde se občas potkával s příslušníky SD z Moravské Ostravy.

Vefejný žalobce při Mimořádném lidovém soudu v Novém Jičíně podal 27. listopadu 1945 žalobu na Štěpána Dittricha. Dne 13. prosince 1945 byli

Historie a životy. J. Orság, 1945
Místní národní výbor v Nov.Hrozenkově.

Dne 4. říjen 1945.

Čís. jedn. 2650-45.

Pol 105/45

P O T V R Z E N Í .

Na dožádání místní stanice SNB podáváme stručnou zprávu o chování se Štěpána Dittricha, německého státního příslušníka z Nov.Hrozenkova, nyní ve sběrném táboře ve Vsetíně.

Štěpán Dittrich se choval po dobu okupace ^{při každé příležitosti} provokativně, při každé příležitosti vyhrožoval gestapem byl příslušníkem strany SNBP, se zálibou chodil v uniformě a choval se příliš vyzývavě.

Pro toto jednání byl odsuzován všemi obyvateli. Bližší je patrné z protokolárních výslechů svědků, které byly sepsány příslušníkem SNB v Nov.Hrozenkově při zajištění Dittricha.

Tajemník:

[Podpis tajemníka]

Za národní výbor:

Předseda:

[Podpis předsedy]

Stručná zpráva o chování kolaboranta Štěpána Dittricha. Zemský archiv v Opavě

vyslechnuti další svědci, jejichž výpovědi obžalovanému dále přitěžovaly. František Surovec z Halenkova zmínil, že Dittrich na vlastní pěst prohledával lesy a v průběhu podzimu 1944 zavolał asi 250 německých vojáků, aby prohledali a vyčistili horský terén v okolí Halenkova a Dinotic od partyzánů. Josef Pekař z Nového Hrozenkova zmínil, jak mu Dittrich v červnu 1944 spílal v lese do českých psů a vyhrožoval mu německým kárným táborem.

Hlavní přelíčení před Mimořádným lidovým soudem v Novém Jičíně se uskutečnilo 20. prosince 1945 za předsednictví Františka Strouhala. Dittrich dobře věděl, že jde do tuhého. Svědčí o tom jeho zoufalá výpověď, jíž se snažil popřít také to, k čemu se dříve sám přiznával: „Není pravda, že bych podporoval neb propagoval fašistické hnutí. Žil jsem toliko pro svou rodinu, v uniformě SA jsem chodil jen při vybírání příspěvků a při zvláštních příležitostech.“ U soudu zazněly výpovědi několika svědků (Josef Orság, Pavel Kliment, Zdeněk Michalčák, obecní tajemník Alois Šatný), kteří potvrzovali Dittrichovu kolaboraci s nacistickým režimem. Pavel Kliment, povoláním poštovní posel, vypověděl: „Obžalovaný byl postrachem celého Nového Hrozenkova. Chodil vždy s Němci a pomáhal při chytání chlapců, kteří utekli z Německa z práce. Obžalovaný byl i jinak činný ve prospěch Německa.“

Obhájce navrhl výslech přítomného Ervína Dittricha a nepřítomného svědka Josefa Malíka. Ervín měl dosvědčit, jak spolu s otcem často potkávali osoby odcházející na Slovensko, které údajně varovali. Josef Malík z Nového Hrozenkova měl Dittrichovi dosvědčit, že věděl o pohybu partyzánů ve svém revíru, ale nacistům to nenahlásil. Veřejný žalobce navrhl zamítnutí těchto důkazů pro nerozhodnost a po poradě bylo schváleno usnesení o zamítnutí návrhu obhájce ohledně slyšení Ervína

Dittricha a Josefa Malíka pro nerozhodnost. Obžaloba navrhla trest smrti, obhájce a obžalovaný navrhovali osvobození (v případě uznání viny navrhovali doživotní žalář). Hlavní přelíčení skončilo v 14:10 hodin, téměř čtyři hodiny po zahájení. Štěpán Dittrich byl odsouzen k trestu smrti, ztrátě občanské cti a propadnutí celého jmění (na základě § 2 a 11 retribučního dekretu 16/45 Sb.). Na základě prosby obžalovaného mu byl povolen odklad výkonu trestu smrti o jednu hodinu.

Oběšení Štěpána Dittricha provedl kat J. Jurčík se dvěma pomocníky. Dittrich, který v září 1944 značně přispěl k dopadení a násilné smrti tří odbojářů, byl popraven 20. prosince 1945 v 17:10 hodin ve věznici Krajského soudu v Novém Jičíně. Popravy se kromě kata a jeho pomocníků zúčastnili též soudce (František Strouhal), čtyři soudci z lidu (Josef Vlček, František Randula, František Frydrych, Bohumil Zetek), zapisovatel (Lanč), úřední lékař (MUDr. Štefan) a duchovní (římskokatolický farář Porubský). Mimořádný lidový soud povolil již v den popravy uskutečnění Dittrichova pohřbu. Odsouzencovo tělo bylo sundáno a předáno k pohřbení několik minut po výkonu trestu.³⁶

Štěpán Dittrich byl první osobou, která byla Mimořádným lidovým soudem v Novém Jičíně odsouzena k trestu smrti a popravena.³⁷

Účastníci SNP z Přerovska padlí v letech 1944–1945

František Mašlaň a Oldřich Neuman, obyvatelé Hranic, narazili při přechodu na Slovensko na nesprávné osoby, což je stálo život. Mnoho rodáků z okresu Přerov³⁸ se však dokázalo zapojit do bojů SNP, případně i do partyzánských bojů na slovenském území, které následovaly po potlačení povstání. Sedm z nich v těchto bojích padlo, a právě jim patří následující řádky. Údaje byly čerpány z archiválií Státního okresního archivu Přerov a regionální literatury.

Jaroslav Bednařík (narozen 16. dubna 1922 v Hranicích, v té době okres Hranice) se zúčastnil SNP v řadách I. partyzánské brigády M. R. Štefánika v oblasti Strečna a Vrútek. Podílel se na obraně železničního uzlu před postupujícími pancéřovými útvary německé armády. Obrana byla v prvních dnech úspěšná, avšak 12. září 1944 se Němcům podařilo prorazit tanky směrem od Ružomberka u Lubochně a proniknout do Kralovan. Povstaleckým jednotkám přispěchala na pomoc partyzánská brigáda M. R. Štefánika, což vedlo k zastavení německého postupu. Dne 20. září 1944 se odehrála významná obranná bitva, kdy německá divize Tatra zaútočila ze severního směru na Turec. Pokus o průlom u Štiavničky zastavili opět bojovníci 1. čs. partyzánské brigády M. R. Štefánika, v součinnosti s dalšími vojenskými

Jaroslav Bednařík z Hranic padl 25. 9. 1944 u Poluvsie. SOkA Přerov

a partyzánskými útvary. V dalších dnech musel být zahájen ústup z Turce, aby povstalecké jednotky nebyly ohroženy z bočních směrů. Němečtí okupanti se drali do Rajecké doliny ze dvou stran (od Žiliny a Klačna). S pomocí tanků Němci dokázali prorazit obrannou linii směrem k Rájeckým Teplicím a zámečku Kunerad, sídlu partyzánské štábu. Jaroslav Bednařík padl 25. září 1944 poblíž obce Poluvsie, v údolí mezi severními výběžky Strážovských vrchů a Malou Fatrou (v těsné blízkosti silnice směrem na Klačno a Prievidzu).³⁹

Vladimír Bednařík (narozen 5. září 1923 ve Staré Vsi, okres Přerov) bývá často spojován s Horní Moštěnicí, kde žil (čp. 356). Pracoval jako strojní zámečník a v roce 1943 musel nastoupit na práce do zbrojovky v Podbrezové na Slovensku. Spolu s kamarády, příslušníky partyzánské skupiny majora Viliama Žingora, prováděl sabotáže v okolí Banské Bystrice. Na jaře 1944 odešel definitivně ze zbrojovky a stal se partyzánem „na plný úvazek“. Když vypuklo SNP, byl Bednařík mezi prvními, kdo se podíleli na obsazení Banské Bystrice. Později byli nasazeni do bojů u města Zvolen. Vladimír Bednařík byl kulometčíkem 1. čs. armády dobrovolnické roty BUK, pod velením Jána Goliana. Když 26. září 1944 dobývali Janovu Lehotu u Kosorína, byl Bednařík zasažen do hrudníku.⁴⁰

Vladimír Bednařík padl 26. 9. 1944 u Janové Lehoty. SOKA Přerov

V archiváliích Českého svazu protifašistických bojovníků (okresní výbor Přerov) se dochovalo několik písemných svědectví o úmrtí Vladimíra Bednaříka. Jmenovitě se jedná o svědecká prohlášení Bedřicha Hoňky (narozen 28. prosince 1917 v Olomouci), Drahoslava Dohnala (narozen 17. listopadu 1924 ve Staměřicích) a Ladislava Nerudy (narozen 8. dubna 1920 v Ivančicích). Všichni tři o Bednaříkovi uvedli: „*Účastník SNP jako dobrovolník 1. ČSA na Slovensku, 1. rota dobrovol-*

níků BUK, padl v boji u Janové Lehoty, okres Kremnica. ⁴¹ Vladimír Bednařík byl pochován na hřbitově v Kosoríně.⁴²

Rudolf Kuchař (narozen 6. dubna 1919 v Ústí, v té době okres Hranice) se zapojil do bojů SNP již na jejich začátku. Jeho účast se vztahovala na centrální části osvobozeného území, nejvíce v blízkosti Podbrezové a Banské Bystrice. Stejně jako Vladimír Bednařík padl 26. září 1944 u Janovy Lehoty a byl pohřben v obci Kosorín. Na hřbitově v Ústí se nachází pamětní deska k osobnosti Rudolfa Kuchaře. Deska z černého mramoru je vsazena do památníku místních obětí první světové války.⁴³

Antonín Řehák (narozen 7. prosince 1919 v Radvanicích, v té době okres Hranice), povoláním soustružník kovů, dosud unikal pozornosti přerovských historiků, poněvadž žil v obci Záhlinice (okres Kroměříž). Dne 3. dubna 1951 Okresní soud v Kroměříži provedl důkaz o smrti Řeháka. Soudní řízení se uskutečnilo na návrh ze dne 18. srpna 1950, který podala Zdeňka Kučíková, sestra padlého. Na základě prohlášení dvou svědků (Františka Váhalíka a Jana Barota) bylo prokázáno, že Antonín Řehák se zúčastnil 26. září 1944 bojů u Kosorína, kde téhož dne padl a následně byl pohřben v hromadném hrobě v Kosoríně. František Váhalík se nacházel v blízkosti padlého radvanického rodáka⁴⁴

Kromě dvou Bednaříků (zřejmě nešlo o příbuzné, ale jen o jmenovce), Kuchaře a Řeháka padli na Slovensku další tři rodáci z okresu Přerov. V jejich případech se jedná o události z března a dubna 1945.

Ladislav Skrzek (narozen 3. června 1925 v Pavlovicích u Přerova) byl po rodičích polské národnosti. Po absolvování obecné a měšťanské školy v Oseku nad Bečvou se vyučil v hotelu Grand v Přerově kuchařem a po vyučení tam pracoval. Za války byl pracovníě nasazen do Kuřimi, kde se zapojil do odboje jako spojka. Začátkem června 1944 se rozhodl odejít na Slovensko k partyzánům. Nejprve se ukrýval na Valašsku, později se mu spolu s kamarádem Dančákem z Hradčan podařilo překročit hranici. Zúčastnil se SNP a bojoval v partyzánské brigádě Jana Žižky jako rozvědčík, podílel se na řadě bojových akcí (podminování železnic a mostů, přepady německých transportů), o čemž po válce vyprávěli jeho spolubojovníci. Skrzek rovněž pomohl sovětskému důstojníkovi-parasutistovi ve velmi obtížné situaci a zachránil mu život. Uplatnil i svou profesi, v Trenčianských Teplicích mu totiž říkali „Laco- kuchár“, ale hlavně „Laco z Moravy“. Na přelomu února a března 1945 bojoval v řadách partyzánské brigády Suvorov, jež vznikla vyčleněním asi 120 partyzánů z brigády Jana Žižky a operovala v prostoru Poprad–Bánská Bystrica–Martin–Žilina. Útvar byl často cílem přepadů 14. divize SS (Galizien), vlasovců, německé armády i pohotovostních oddílů SD z Trenčína. V předjaří 1945 se blížilo přesunutí partyzánů na Moravu. Oddíl, do něhož byl Skrzek zařazen, se nacházel v Rajecké dolině v obci Stránské. Zřejmě v rámci velké protipartyzánské akce Ferdinand II zde došlo k boji, v němž do rukou Němců padl zraněný Skrzek a také Ján Vršovský z Povážské Bystrice. Oba byli krutě mučeni, pro výstrahu byli polomrtví ponecháni v příkopu u cesty, kde 4. března 1945 zemřeli na vykrvácení a mrazem. Po odchodu nacistů byla jejich těla pochována na hřbitově v obci Stránské. Po dvou desetiletích bylo Skrzekovo tělo exhumováno a 26. září 1965 uloženo na hřbitově v rodných Pavlovicích u Přerova.⁴⁵

Josef Holub (narozen 13. března 1921 ve Všechnovicích, v té době okres Holešov) patřil ke skupině četníků, kteří 13. září 1944 pod vedením V. Holase přešli hranice na Slovensko. O čtyři dny později se celá skupina hlásila v loveckém zámečku Kunerad v Rájecké dolině, kde se nacházelo sídlo Viliama Žingora, velitele partyzánské brigády M. R. Štefánika. Josef Holub vlastnil řidičský průkaz, proto po dohodě s partyzánským štábem zůstal jako řidič v Kuneradu, zatímco jeho druhové byli přemístěni do Strebnianských Teplíc. V zimních měsících se partyzánská brigáda přesunula na východní a později i na západní svahy Malé Fatry. Mezitím došlo k rozdělení brigády za účelem jejího pozdějšího přesunu na západ (na území protektorátu). Vznikla 2. slovenská národní brigáda, jejímž velitelem se stal parašutista – major Rudé armády Konstantin K. Popov. V jejích řadách bojoval rovněž Holub. Dne 30. března 1945 padl u obce Trnovo v Turčianské kotlině v boji s ustupujícími Němci. Holub byl pochován spolu se sovětským partyzánem, s nímž prodělal bojovou akci. Holubovo jméno je ve Všechnovicích připomenuto na třech místech (na památníku obětem obou světových válek na návsi, na rodném domě čp. 91 a na hřbitově, kam byly po válce převezeny jeho pozůstatky). Holub byl (in memoriam) povýšen do hodnosti poručíka Sboru národní bezpečnosti, stal se nositelem Československého válečného kříže 1939 a nositelem řádu Slovenského národního povstání I. stupně.⁴⁶ Také v případě Holuba dlouho trvalo, než se našel jeho hrob. Kamarád, jenž poskytl Holubovi poslední službu, přežil válku a mohl tak podat svědectví o tom, kde pohřbil všechnovického rodáka. Tělesné pozůstatky Josefa Holuba převezli do Všechnovic jeho rodiče.⁴⁷

Eduard Vystrčil (narozen 3. října 1902 v Přerově) odešel po vystudování přerovské obchodní školy do Bratislavy. Byl zaměstnán v tiskárně Slovenská grafia, kde se vypracoval na funkci vedoucího. V Bratislavě aktivně působil především v kulturním úseku, např. psal a publikoval básně. V první polovině roku 1939 byl jako Čech vykázán ze Slovenského státu, ale po krátkém pobytu u rodiny v Přerově se vrátil na Slovensko. Žil ilegálně v oblasti Rozsutce, kde se zapojil do odbojové činnosti – skládal, tiskl a sám rozšiřoval letáky, psal vlastenecké básně a písně. Fašisté s pomocí zrádců vypátrali ilegální skupinu, do níž byl zapojen Eduard Vystrčil. Ten byl zatčen Hlinkovými gardisty a vězněn v Martině. Členové odbojové skupiny jej ovšem brzy osvobodili a poté se Vystrčil dal znovu do odbojové činnosti. K jeho dalšímu zatčení došlo v obci Párnica. Věrní přátelé z ilegality ho znovu dokázali osvobodit z vězení. V průběhu SNP se zapojil do bojů, nejprve bojoval v okolí Kralovan, poté v oblasti Rozsutce. Když nacistické vojenské

Josef Holub ze Všechnovic padl 30. 3. 1945 u obce Trnovo. SOKA Přerov

jednotky přepadly a vypálily chatu na Rozsutci, odešel Vystrčil do Vysokých Tater. V oblasti Popradského Plesa vyčkával příchodu sovětské a československé armády. Poté vstoupil do 1. čs. tankové brigády a zúčastnil se dalších bojů. Vystrčil přežil boje SNP i následné boje v řadách partyzánů, avšak působení v armádě se mu brzy stalo osudné. Dne 7. dubna 1945 padl v bojích u Podhradí- Súčan. Slovenská národní rada ho vyznamenala Řádem Slovenského národního povstání I. třídy, zlatou medailí in memoriam. Prezident ČSR udělil Vystrčilovi in memoriam Československý válečný kříž 1939 a povýšil jej na podporučíka pěchoty. Dne 18. července 1945 byly Vystrčilovy pozůstatky převezeny do Přerova a důstojně pohřbeny na městském hřbitově.⁴⁸

Hrob rodiny Vystrčilovy na městském hřbitově v Přerově. Foto Petr Jirák

Josef Dostál uvedl podrobnosti o posledních hodinách Vystrčilova života: „Dne 6. dubna 1945 přišel jako člen lyžařského průzkumného oddílu do Podhradie u Súčan, okres Martin. Oddíl se usadil na výšině nad vesnicí. Tam také ihned zahájila hlídka činnost. Téhož dne vnikl Vystrčil za účelem průzkumu v přestrojení za německého vojáka do vesnice plné Němců. Plán se plně podařil. Vystrčil chodil po vesnici nepoznán jako německý voják. Po zjištění, kde jsou německé pozice, vrátil se šťasten ke svému útvaru. Československá jednotka potom ihned zaútočila od severu na obec. Útok se proti přesile nepodařil. Za útoku bylo mnoho Němců pobito a zraněno. Poté se stáhl čs. oddíl na východní stranu obce. Po přesunu však zahájila československá jednotka opět boj a zaútočila tvrdě na německá postavení v obci. A v tomto boji Vystrčil padl, byv zasažen přímo do čela nepřátelskou střelou. Kryl obětavě bok jednotky postupující těžkým terénem. A tu ho našel svým da-

lekohledem „sneiper“, dálkostřelec, a učinil konec jeho hrdinnému životu. Po čtyřech dnech postupu byl pohřben ještě s osmi státními spolubojovníky v Podhradie a po skončení války převezen do Přerova, kde je pochován na hřbitově.“⁴⁹

Josef Dostál zaznamenal také příběh Jana Machalíka (narozen 20. února 1927 v Císařově, okres Přerov), který přežil období nacistické okupace. Za války pracoval v Ostravě a od slovenských dělníků často slyšel o činnosti partyzánů na Slovensku, proto se rozhodl zapojit do tamějších bojů. Zpočátku se účastnil akcí partyzánů v okolí Turzovky a Rájeckých Teplíc. Později přešel na Oravu k partyzánské jednotce Signál, kterou vedl sovětský příslušník Šarov. Machalík bojoval proti nacistickým okupantům v řadách partyzánů celkem půl roku. Po přiblížení fronty na jaře 1945 vstoupil do 1. čs. tankové brigády, s níž se zúčastnil osvobozovacích bojů na československém území.⁵⁰

Stručné zmínky v archiváliích Českého svazu protifašistických bojovníků (okresní výbor Přerov) zcela jasně naznačují větší počet účastníků SNP, kteří se narodili (či alespoň později žili) v okrese Přerov.⁵¹ Historik Pavel Kopeček uvedl v této souvislosti několik dalších jmen.⁵² Zabývat se blíže účastníky SNP z Přerovska, kteří přežili válku, je ovšem již nad rámec právě končícího pojednání.

- 1 Obecní úřad Lešná, matrika osob narozených v Lešné v letech 1890–1949. Údaje ze záznamu o narození Františka Mašlaně poskytlá matrikářka Zdenka Pařenicová (e-mail ze dne 12. 2. 2018 v držení autora). Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Přerov, Sběrka přihlášek pobytu obyvatel okresu Přerov, policejní přihláška Františka Mašlaně. Od 16. května 1931 žil Mašlaň v Hranicích na Lipnické ulici (čp. 15), zatímco do té doby bydlel v rodném domku v Lešné.
- 2 PEJČOCH, Ivo: *Za Háchu i za Beneše. Ztráty příslušníků vládního vojska 1939–1945*. Praha 2013, s. 101–102. František Mašlaň se po absolvování obecné a měšťanské školy vyučil krejčím. Někdy bývá u Mašlaně uváděna hodnost strážmistra, nikoliv rotmistra (pozn. autora).
- 3 VOŽDA, Gustav a kol.: *Nebylo bezejmenných hrdinů. Část II. (Hranicko-Lipnicko)*. Přerov 1988, s. 24–25; *Valaši, nedajme sa!* 70. výročí odboje proti fašismu na Valašsku. Vsetín 2014, s. 13.; ČERNÝ, Vladimír: *Protipartyzánské operace na Moravě v letech 1944–1945*. Disertační práce. Historický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno 2006, s. 78. O příslušnosti Františka Mašlaně k partyzánskému hnutí vypovídají i některé archiválie z poválečné doby, avšak též zcela obecně bez uvedení podrobných informací: SOKA Přerov, fond Svaz osvobozených politických vězňů a pozůstalých po politických obětech nacismu a fašismu – místní odbočka Hranice, inv. č. 31, karton 3. Autor studie napsal v roce 2017 Archivu bezpečnostních složek dotaz za účelem zjištění, jestli jsou v tomto archivu k dispozici archiválie s údaji o Mašlanovi nebo Neumanovi. Odpověď archivu (v držení autora) konstatuje bohužel negativní výsledek hledání archiválií k těmto dvěma odbojářům.
- 4 SOKA Přerov, Sběrka přihlášek pobytu obyvatel okresu Přerov, policejní přihláška Oldřicha Neumana. Oldřich Neuman (v některých zdrojích uváděn jako Neumann), byl římskokatolického vyznání a pracoval jako řidič automobilu. Jeho rodiči byli Edmund Neuman a Marie, rozená Foltýnková. Dne 1. srpna 1942 si Oldřich Neuman vzal za manželku Miladu Hanákovou (narozena 23. června 1912 v Dolní Vsi, okres Kroměříž). Oldřich Neuman žil od narození v Hranicích na Pražákově náměstí (čp. 1). Dne 3. října 1942 se přestěhoval na Kramolišovu ulici (čp. 1057). Byl činný v protiletecké ochraně jako pořádková služba. Některé zdroje uvádí i jiná Neumanova povolání než řidič (obchodní příručí, dělník).
- 5 PŘÍKRYL, Josef: *1. čs. partyzánská brigáda Jana Žižky (srpen – listopad 1944)*. Ostrava 1972, s. 72. Celkem 17 mužů patřilo k pohotovostnímu oddílu protektorátní policie z Moravsky Ostravy (zbývajících pět byli civilisté).
- 6 Zemský archiv v Opavě (dále jen ZAO), fond Mimořádný lidový soud (dále jen MLS) Nový Jičín, neinventarizováno, sign. Ls 409/45. Koňářik byl svobodný syn chalupníka Josefa Koňářika a jeho manželky Rosálie, rozené Orságové. Václav Koňářik je v některých pracích též označován jako partyzán, opět bez uvedení konkrétnějších údajů. Viz VOŽDA, Gustav a kol.: *Nebylo bezejmenných hrdinů. Část II. (Hranicko-Lipnicko)*. Přerov 1988, s. 24–25., *Valaši, nedajme sa!* 70. výročí odboje proti fašismu na Valašsku. Vsetín 2014, s. 13.
- 7 ZAO, fond MLS Nový Jičín, neinventarizováno, sign. Ls 409/45.
- 8 VOŽDA, Gustav a kol.: *Nebylo bezejmenných hrdinů. Část II. (Hranicko-Lipnicko)*. Přerov 1988, s. 24. Občas se dokonce uvádí, že Dittrich a Zezula seznamovali Mašlaně a jeho druhy s vhodnými místy hraničních přechodů, ale nakonec je předali německým celníkům na komisariátu Grenzpolizei

- v Novém Hrozenkově. Viz např. ČERNÝ, Vladimír: *Protipartyzánské operace na Moravě v letech 1944–1945*. Disertační práce. Historický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno 2006, s. 78. Historik Černý uvedl tyto informace s odkazem na práci Z Valašského odboje 1944–1945 od Bohumila Strnadela, která je uložena v Historickém oddělení Moravského zemského muzea v Brně (inv. č. S 6878). Zcela zkrslující je pak označení nebezpečné anabáze Mašlaně, Neumana a Koňářka za procházku směrem k Javorníku: „Dne 14. 9. 1944 přijeli ke Koňářkům v N. Hrozenkově dva známí z Hranice, dělník Oldřich Neumann a strážmistr vládního vojska František Mašláš. Spolu s Václavem Koňářkem vyšli si na procházku směrem k Javorníku. Tam byli zadrženi zdejšími správci poselů Dittrichem, který nosil německou uniformu a lesmistrem Zezulou. Tito je předvedli na celní komisařství k výslechu.“ (jedná se o doslovný přepis včetně uvedení příjmení dvou hrdinů v nesprávných tvarech Mašláš a Neumann, pozn. autora). Viz Ministerstvo obrany České republiky – Evidence válečných hrobů, strojopisný text umístěný na kamenném pomníku v lese Kladňáčka poblíž Nového Hrozenkova, kde 14. září 1944 padl František Mašláš. [cit. 2018-02-15]. Přístupné z: <http://www.evidencevh.army.cz/Evidence/hledani-hrobu-v-cr>)
- 9 Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZA), fond B 252 (Zemský prezident Brno, správa z příkazu říše), karton 102.
 - 10 Podobnou přestřelku zažil Oldřich Pechal (ročník 1913), velitel tříčlenného výsadku Zinc, jenž byl vysazen 28. března 1942 nedaleko slovenských Gbel, přičemž podle plánu měl být shozen na protektorátním území (poblíž Vřesovic v Chřibech). Členové výsadku přešli hranice Slovenského státu s protektorem zvlášť. Přechod Oldřicha Pechala byl nejdramatičtější, poněvadž v noci z 29. na 30. března 1942 se dostal do dvou přestřelek s pohraničními hlídkami. Okolo druhé ranní hodiny se Pechal poblíž Strážnice potkal se dvěma úředníky dozorčí celní služebny Petrov. Jednomu z nich (Walterovi) předal svou padělanou legitimaci, brzy poté využil nepozornosti úředníku a zahájil na ně palbu. V blízkosti potoka Radějovka byli zasaženi Schewe a Walter, asistenti pomocného celního provozu. První z nich byl nalezen mrtvý, zatímco druhý jmenovaný byl převezen do nemocnice v Uherském Hradišti, kde brzy podlehl těžkým zraněním. V kapse Walterova kabátu byla nalezena legitimace na jméno Oldřich Pešar (sic!), kterou si Pechal nestihl po přestřelce vzít zpět, protože se dostal do další přestřelky. Tentokrát narazil na celní patrolo pohraniční hlídkové služby Strážnice, kterou tvořili asistenti pomocného celního provozu Ruch a Blahusch. Německé bezpečnostní orgány rychle zjistily pravou totožnost střelce parašutisty, jehož legitimace obsahovala z velké části pravdivé údaje a parašutistovo krycí příjmení se velmi podobalo tomu pravému. Viz ŠUSTEK, Vojtěch: *Nové a upřesňující poznatky k osudům velitele paraskupiny ZINC npor. Oldřicha Pechala*. Jižní Morava – Vlastivědný sborník, 2009, ročník 45, svazek 48, s. 186–189. Pechal se nechal vylákat konfidem gestapa Viktorem Ryšánkem na chatu nedaleko Brna, kde byl 2. června 1942 po rvačce s přesilou gestapáků zatčen a odvezen do Kounicových kolejí v Brně. Během krutých výslechů odmítl nabídky ke spolupráci a nepřátelům neřekl nic podstatného. Dne 12. června 1942 byli v Brně za stanného práva popraveni Pechalovi rodiče, sourozenci a příbuzní. Oldřich Pechal byl popraven oběšením v koncentračním táboře Mauthausen (22. září 1942). Zbývajícími členy výsadku Zinc byli Arnošt Mikš (dne 30. dubna 1942 u obce Požáry na Křivoklátsku zastřelil četníka, ale sám byl těžce zraněn, proto se zastřelil) a Viliam Gerik (29. dubna 1947 byl popraven v Praze, poněvadž se 4. dubna 1942 přihlásil na Policejním ředitelství v Praze a následně se stal konfidem gestapa, byť jeho vina nebyla tak závažná jako v případě Karla Čurdy z výsadku Out Distance).
 - 11 MZA, fond B 314 (Velitel pořádkové policie Morava), karton 1. Hlášení č. 102 ze dne 14. září 1944 a č. 104 ze dne 15. září 1944. Druhé hlášení zmiňuje i tehdejší adresu pobytu Františka Mašlaně: Hranice, Pražské náměstí (čp. 1). Incident byl samozřejmě hlášen nejen veliteli pořádkové policie, ale rovněž např. vsetínskému gestapu.
 - 12 ZAO, fond MLS Nový Jičín, neinventarizováno, sign. Ls 409/45.
 - 13 Vožda čerpal informaci pravděpodobně jen z poválečné evidence Svazu osvobozených politických vězňů a pozůstalých po obětech nacismu a fašismu. U Mašlaně byly uvedeny následující údaje: Dne 14. září 1944 byl v lesích za Novým Hrozenkovem, u slovenských hranic, postřelen a zaživa ubodán. Viz SOKA Přerov, fond Svaz osvobozených politických vězňů a pozůstalých po politických obětech nacismu a fašismu – místní odbočka Hranice, inv. č. 31, karton 3.
 - 14 VOŽDA, Gustav a kol.: *Nebylo bezejmenných hrdinů*. Část II. (Hranicko-Lipnicko). Přerov 1988, s. 25. Hlavní protagonista přestřelky je ve Voždově textu chybně uveden jako Mašláš, povoláním strážmistr vládního vojska. Podobně, jen o něco stručněji, je přestřelka uvedena v nedávno vydané brožurce o odboji na Valašsku. Viz *Valaši, nedajme sa!* 70. výročí odboje proti fašismu na Valašsku. Vsetín 2014, s. 13. V této práci se ovšem uvádí, že Mašláš se zmocnil pistole ležící na stole. Potom by však nemohl být zavřen ve vedlejší místnosti, případně by tato místnost nemohla být zamčena (pozn. autora). Kromě toho brožura uvádí nesmyslný údaj o tajném pohřbení Mašlanovy mrtvolky na hřbitově v Novém Hrozenkově.
 - 15 Podle tohoto textu se skutečným výslech Koňářka, poté Neumana a teprve pak měl následovat výslech Mašlaně. Když u něho měla být provedena prohlídka, využil okamžiku a vytáhl pistoli, kterou měl schovanou v kapse. Výstřely z pistole zabily Kresse a Stárna (sic!), zatímco Schindholm nebyl zasažen, jen ležel na zemi a předstíral zasažení. Mašláš sebral několik nábojů, vyskočil oknem a běžel

směrem k lesu. Koňářik a Neuman zůstali klidně sedět a byli zajištěni přiběhnuvšími celníky. Tolik prý uvedli k případu Němci, kteří se zúčastnili přestřelky. Podle jiné verze se neozbrojený Mašlaň nemohl dívat, jak nelidsky se při výslechu zachází s jeho kamarády. Sebral tedy pistoli ze stolu, kterou tam nechali ležet Němci, a začal okamžitě pálit na nepřátele. Nastal poplach, přijela ozbrojená asistence a začalo stíhání Mašlaně pomocí psů. Němci byli vyzbrojeni kulomety, samopaly a granáty, na hlavách měli přilby a asi za půl hodiny od Mašlaňovy smrtící střelby nastupovali směrem na Bařiny. Stíhaný byl vystopován psy v lese Kladňáčka. Než byl obklíčen a zastřelen ranami ze samopalů, podařilo se mu pistolí odstřelit čtyři psy (stejný chybný údaj uvedl i Vožda, viz výše). Viz Ministerstvo obrany České republiky – Evidence válečných hrobů, strojopisný text umístěný na kamenném pomníku v lese Kladňáčka poblíž Nového Hrozenkova, kde 14. září 1944 padl František Mašlaň. [cit. 2018-02-15]. Přístupné z: <http://www.evidencevh.army.cz/Evidence/hledani-hrobu-v-cr>

- 16 Moravské zemské muzeum v Brně (dále jen MZM), Historické oddělení, inv. č. S 6419 (Šmidák Alois – Poprava v Novém Hrozenkově). Podle tohoto textu se Mašlaň zmocnil pistole až na celnici. Rovněž Šmidák píše o čtyřech zastřelených psech, o Mašlaňově mrtvole napsal, že ji místní obyvatelé museli na příkaz gestapa donést do márnice. Autor článku děkuje doktorovi Vladimíru Černému za poskytnutí Šmidákova záznamu v elektronické podobě.
- 17 ČERNÝ, Vladimír: *Protipartyzánské operace na Moravě v letech 1944–1945*. Disertační práce. Historický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno 2006, s. 78. Černý čerpal z archiválií Moravského zemského archivu v Brně (fondy B 252, B 314) a také ze dvou prací, které jsou uloženy v Historickém oddělení Moravského zemského muzea v Brně (Strnadel Bohumil – Z Valašského odboje 1944–1945, inv. č. S 6878, Šmidák Alois – Poprava v Novém Hrozenkově, inv. č. S 6419). Vzhledem k využití dobových dálnopisů píše správně o jednom zastřeleném psovi a dvou postřelených. Černý též uvedl, že Mašlaň se na celnici komisařiátu zmocnil pistole svých protivníků. Tuto informaci uvedl s odkazem na dálnopis SS policejního pluku 21 ze dne 15. září 1944. Autor studie však v tomto hlášení nenašel údaj o tom, jakým způsobem se Mašlaň dostal k pistolí. Obě uváděné verze bezpochyby vypovídají o selhání Němců, kteří provedli nedostatečnou osobní prohlídku (či ji neprovedli vůbec) nebo si nechali vzít pistoli, kterou předtím lehkověžně položili na stůl. Mašlaň, muž s nezanedbatelnou vojenskou minulostí, využil nabídnutou přiležitost k likvidaci dvou nepřátel a pokusu o útěk.
- 18 SOKA Přerov, fond Český svaz protifašistických bojovníků – základní organizace Hranice, inv. č. 56, karton 4. Františka Mašlaňová žila se svou matkou Hedvikou v Hranicích (Pernštýnská ulice, čp. 16). Jejím poručíkem byl Jan Doležel, okresní cestmistr v Hranicích. Vdovy Hedvika Mašlaňová i Milada Neumanová (bytem Hranice, Kramolišova ulice, čp. 995) byly po válce organizovány v hranické jednotě Svazu protifašistických bojovníků. Viz SOKA Přerov, fond Český svaz protifašistických bojovníků – základní organizace Hranice, inv. č. 64, karton 5. Poručenský spis k Františce Mašlaňové (č. j. P 133/44) se nedochoval, což bylo zjištěno prohledáním archivního fondu Okresní soud Hranice (pozn. autora).
- 19 PŘIKRYL, Josef: *1. čs. partyzánská brigáda Jana Žižky (srpen – listopad 1944)*. Ostrava 1972, s. 71–72. Jedním z prvních zvláštních oddílů bezpečnostní služby v prostoru moravsko-slovenského pohraničí bylo Einsatzkommando I SD Ruchsam, jehož štáb byl umístěn ve Velkých Karlovicích. Počátky jeho činnosti spadají do druhé poloviny září 1944. Podřízené zvláštní stíhací skupiny, jagdkomanda, byly tehdy usídleny v Novém Hrozenkově a v Horní Bečvě, později i v dalších místech. Příkryl zmiňuje události spojené s Mašlaněm a jeho dvěma přáteli velmi stručně, navíc neuvádí přestřelku, v níž byli zabiti dva němečtí celníci. O Mašlaňovi mylně uvádí, že byl popraven spolu s Neumanem a Koňářikem.
- 20 *Slovenské národní povstání a české země*. Praha 1974, s. 268.
- 21 *Český odboj na sklonku války ve světle nacistických dokumentů*. Sborník dokumentů II., Praha 1970, s. 27–30; *Slovenské národní povstání a české země*. Praha 1974, s. 269–270.
- 22 ZAO, fond MLS Nový Jičín, neinventarizováno, sign. Ls 409/45.
- 23 VOŽDA, Gustav a kol.: *Nebylo bezejmenných hrdinů*. Část II. (Hranicko-Lipnicko). Přerov 1988, s. 27.
- 24 MZM, Historické oddělení, inv. č. S 6419 (Šmidák Alois – Poprava v Novém Hrozenkově). Na „předčasné“ provedení popravy, neodpovídající Frankovu nařízení, upozornil historik Vladimír Černý. Viz ČERNÝ, Vladimír: *Protipartyzánské operace na Moravě v letech 1944–1945*. Disertační práce. Historický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno 2006, s. 78. Nedávno vydaná brožura o odboji na Valašsku rovněž uvádí přání celního komisaře zastřelit každého páteho muže z Nového Hrozenkova po výstrahu. Popravu Koňářika a Neumana řídil Oswald Doubek ze vsetinské služebny gestapa. Brožura nesprávně uvádí, že mrtvolky musely viset na místě dva dny. Viz *Valaši, nedajme sa!* 70. výročí odboje proti fašismu na Valašsku. Vsetín 2014, s. 13.
- 25 PŘIKRYL, Josef: *1. čs. partyzánská brigáda Jana Žižky (srpen – listopad 1944)*. Ostrava 1972, s. 72.
- 26 Archiv bezpečnostních složek, fond Stíhání nacistických válečných zločinců, sign. 325-165-3. Exekucí v Zubří i Poličné se jako velitel „popravčích skupin gestapa“ zúčastnil gestapák Oswald Doubek. Popravy v Poličné provedl na jeho rozkaz, tedy z donucení a pod hrozbou zastřelení, český vězeň, který podtrhl bedny, na nichž stáli Ondrašík a Mazal. Exekuce v Poličné proběhly na stejném místě, kde byl již 11. 5. 1944 pověšen partyzán Stanislav Mikolášek (ročník 1923), člen skupiny z Velké Bystřice, který byl 10. května 1944 zadržen ve stodole na okraji obce Věrovany. Mikolášek byl popraven zřejmě rovněž bez soudního rozsudku, roli v tom hrála jeho velmi aktivní role v ozbrojeném

- odboji (zastřelil 3–4 protivníky včetně Němců). Blíže o Stanislavu Mikoláškoví viz např. CEKOTA, Vojtěch: *Poslední boj Stanislava Mikoláška*. In: Svoboda přišla před 25 lety. Přerov 1970, s. 72–81; ČERMÁK, Miloslav: *Partyzánský odboj na Velkobystřicku 1939–1945*. Olomouc 1969., JIRÁK, Petr: *Pronásledování skupinky partyzánů na Přerovsku začátkem května 1944*. Sborník Státního okresního archivu Přerov 2015, s. 42–70; JIRÁK, Petr: *Tovačov v období protektorátu (vybrané kapitoly)*. Tovačov 2017, s. 98–110 (kapitola Partyzánská epizoda); VOŽDA, Gustav: *Štvanice*. Region Věrovyany, č. 65. Věrovyany 2000.
- 27 ČERNÝ, Vladimír: *Protipartyzánské operace na Moravě v letech 1944–1945*. Disertační práce. Historický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno 2006, s. 102. Václav Indruch se narodil 5. září 1922 a Jiří Král 1. května 1924.
 - 28 BARTOŠ, Josef: *Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939–1945*. Olomouc 1997, s. 94. Bartoš uvádí, že povstalecký vysílač v Banské Bystrici byl poměrně dobře slyšitelný i na Moravě. Město Olomouc bylo přímo začleněno do tažení proti povstání v tom směru, že do tzv. předsunutých sil protipartyzánské skupiny Schill byly včleněny také dvě roty granátníků a jedna těžká baterie IV. praporu SS výcvikového a náhradního pluku, které byly k dispozici v olomoucké posádce.
 - 29 MZA, fond B 314 (Velitel pořádkové policie Morava), karton 1. Hlášení č. 57 ze dne 10. října 1944 a č. 65 ze dne 11. října 1944. Dne 10. října 1944 byly v lese nalezeny dvě mrtvoly mužů ve stejnojmenných slovenských důstojníků. Oba měli probodnutá srdce. Dne 27. října 1944 Němci zapálili střelbou chlévy, v nichž uhořelo osm partyzánů. Dne 31. října 1944 byl v údolí Brodská nalezen zastřelený partyzán. Viz *Valaši, nedajme sa!* 70. výročí odboje proti fašismu na Valašsku. Vsetín 2014, s. 13.
 - 30 MZA, fond B 314 (Velitel pořádkové policie Morava), karton 1. Hlášení č. 24 ze dne 3. října 1944. Ani jeden z Itálů nebyl ozbrojen.
 - 31 Čtenáře možná zajímá, kdo byli zbývající dva hraničtí Orli, kteří padli v boji proti nacismu. Josef Malušek (narozen 21. srpna 1897 na Znojemsku), školník měšťanské školy dívčí v Hranicích, byl zatčen na podzim 1939 jako příslušník odbojové organizace Obrana národa a zemřel 26. září 1943 v káznici Brieg. Josef Pitucha (narozen 9. února 1911 v Czechowicích, poblíž města Bielsko-Biala), četnický strážmistr z Hranic, byl zatčen 27. července 1941 kvůli poslechu cizího rozhlasu. Pitucha zemřel 5. května 1942 v koncentračním táboře Mauthausen. Viz SOKA Přerov, fond Svaz osvobozených politických vězňů a pozůstalých po politických obětech nacismu a fašismu – místní odbočka Hranice, inv. č. 31, karton 3., SOKA Přerov, fond Český svaz protifašistických bojovníků – místní organizace Hranice, inv. č. 77, karton 7. Ve Sbírce přihlášek pobytu obyvatel okresu Přerov nejsou uloženy přihlášky k Maluškově a Pituchovi. Stručný medailon věnovaný Josefu Pituchovi: PECHA, Marek – SEHNÁLEK, Petr – VANĚČEK, Jiří: *Památce obětem nacismu z řad četnictva a policie na Přerovsku v letech 1939–1945*. [Přerov] 2018, s. 12–14.
 - 32 Ministerstvo obrany České republiky – Evidence válečných hrobů. [cit. 2018-02-15]. Přístupné z: <http://www.evidencevh.army.cz/Evidence/hledani-hrobu-v-cr>
 - 33 ZAO, fond MLS Nový Jičín, neinventarizováno, sign. Ls 409/45.
 - 34 VOŽDA, Gustav a kol.: *Nebylo bezejmenných hrdinů*. Část II. (Hranicko-Lipnicko). Přerov 1988, s. 27., MZM, Historické oddělení, inv. č. S 6419 (Šmidák Alois – Poprava v Novém Hrozenkově). V trestním spisu proti Dittrichovi se objevuje i jiné datum Zezulovy smrti (6. květen 1945). Viz ZAO, fond MLS Nový Jičín, neinventarizováno, sign. Ls 409/45. Datum osvobození Nového Hrozenkova viz BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*. Svazek VII. Ostrava 1980, s. 108.
 - 35 Matriční záznam o narození uvádí jeho jméno v podobě Štěpán Karel Otto Dittrich. Otto Dittrich, jeho otec, byl stavbyvedoucí v Lipníku nad Bečvou. Matka Kamilla se za svobodna jmenovala Schmaterová. Viz Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc, Sbírka matrik Severomoravského kraje, matrika Římskokatolické fary Lipník nad Bečvou zaznamenávající osoby narozené v Lipníku nad Bečvou v letech 1879–1896.
 - 36 ZAO, fond MLS Nový Jičín, neinventarizováno, sign. Ls 409/45.
 - 37 VOŽDA, Gustav a kol.: *Nebylo bezejmenných hrdinů*. Část II. (Hranicko-Lipnicko). Přerov 1988, s. 27; LIŠKA, Otakar a kol.: *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918–1989*. Praha 2006, s. 192. V období od 14. ledna 1946 do 24. dubna 1947 bylo v Novém Jičíně v rámci retribučního soudnictví popraveno dalších sedm osob (šest mužů a jedna žena).
 - 38 Autor má na mysli „velký“ okres Přerov v hranicích, které jsou platné od roku 1960.
 - 39 VOŽDA, Gustav a kol.: *Nebylo bezejmenných hrdinů*. Část II. (Hranicko-Lipnicko). Přerov 1988, s. 6.
 - 40 SOKA Přerov, fond Archiv obce Horní Moštěnice, inv. č. 20., ŠPALKOVÁ, Marie: *Horní Moštěnice – kapitoly z dějin obce*. Horní Moštěnice 2006, s. 102; DOSTÁL, Josef: *Slovenské národní povstání a Přerovsko*. Kultura Přerova, říjen 1964, s. 3; SOKA Přerov, fond MNV Horní Moštěnice, inv. č. 83, karton 7.
 - 41 SOKA Přerov, fond Český svaz protifašistických bojovníků – okresní výbor Přerov, sign. 1/2027, 1/2028, 1/2029. Hoňka byl účastníkem domácího odboje a později partyzánem (1. ledna 1941 – 26. dubna 1945). Dne 4. června 1971 obdržel osvědčení podle zákona č. 255/46 Sb. Dohnal byl účastníkem partyzánského hnutí (1. září 1944 – 4. února 1945). Dne 3. srpna 1948 obdržel osvědčení podle zákona č. 255/46 Sb. Neruda byl účastníkem domácího odboje a později partyzánem (1. července 1940 – 5. května 1945).

- Dne 4. června 1971 obdržel osvědčení podle zákona č. 255/46 Sb.
- 42 SOKA Přerov, fond Český svaz protifašistických bojovníků – okresní výbor Přerov, sign. 1/250. Jedná se o potvrzení rady MNV Kosorín. Bednaříkova matka Štěpánka (ročník 1903) žila v roce 1969 v Horní Moštěnici.
 - 43 VOŽDA, Gustav a kol.: *Nebylo bezejmenných hrdinů*. Část II. (Hranicko-Lipnicko). Přerov 1988, s. 6.
 - 44 SOKA Kroměříž, fond Okresní soud Kroměříž, neinventarizováno, sign. M 5/50, D 215/51; SOKA Přerov, fond Místní národní výbor Radvanice, neinventarizováno (spisy reflektující druhou světovou válku).
 - 45 VOŽDA, Gustav: *Před čtyřiceti lety padlý partyzán Laco z Moravy*. Nové Přerovsko, 15. 3. 1985, s. 3; *Pavlovice u Přerova*. Historie a přítomnost obce. Pavlovice u Přerova 1999, s. 194; FIŠMISTROVÁ, Věra: *Ladislav Skrzek – Laco z Moravy*. Nové Přerovsko, 3. 3. 2000, s. 8. Vožda vycházel především ze svědectví Skrzekovy sestry Bohumily, jež uchovávala památky na svého bratra včetně vyznamenání. Trvalo jí hodně dlouho, než vypátrala bratrův hrob v obci Stránské. Vožda popsal podrobnosti otřesné smrti Ladislava Skrzeka a Jána Vršovského: „Oba byli nacisty zajati a po mučení dobiti téměř k smrti. Podrobnosti o průběhu mučení, které se dochovaly, svědčí o bestialitě fašistických okupantů. Očitý svědek napsal rodině do Pavlovic v dopise, že Ladislavu Skrzekovi byly vyříznuty oči, odseknut nos, uši i jazyk a tak byl ponechán pro výstrahu ležet na příkopu vedle cesty. Nikdo se k němu nesměl přiblížit. I když křičel bolestí. Vykrvácení a mráz ukončily jeho život. Stalo se tak 4. března 1945.“ Františka Skrzeková (ročník 1895), Ladislavova matka, neměla potřebné finanční prostředky na vypravení pohřbu, proto MNV Pavlovice u Přerova žádal ONV Přerov o uvolnění finančních prostředků na vypravení státního pohřbu. SOKA Přerov, fond Místní národní výbor Pavlovice u Přerova, inv. č. 53, karton 3.
 - 46 VOŽDA, Gustav a kol: *Památníky a pamětní desky protifašistického odboje v okrese Přerov*. Přerov 1985, s. 70–71; VOŽDA, Gustav a kol.: *Nebylo bezejmenných hrdinů*. Část II. (Hranicko-Lipnicko). Přerov 1988, s. 13–14.
 - 47 *730 let obce Všechovice*. Všechovice 2011, s. 33–34. Publikace uvádí, že Holub byl policejní čekatel, který v roce 1944 odešel do Ostravy do školy pro protektorátní policii. Totéž je uvedeno v nedávno publikovaném medailonu Josefa Holuba: PECHA, Marek – SEHNÁLEK, Petr – VANĚČEK, Jiří: *Památce obětem nacismu z řad četnictva a policie na Přerovsku v letech 1939–1945*. [Přerov] 2018, s. 43–45.
 - 48 VOŽDA, Gustav a kol: *Nebylo bezejmenných hrdinů*. Část I. (Město Přerov). Přerov 1985, s. 47–48; VOŽDA, Gustav a kol: *Památníky a pamětní desky protifašistického odboje v okrese Přerov*. Přerov 1985, s. 50.
 - 49 DOSTÁL, Josef: *Slovenské národní povstání a Přerovsko*. Kultura Přerova, říjen 1964, s. 5. Autor se odvolával na bližší necharakterizované dokumenty Vladimíra Vystrčila, bratra padlého hrdiny. Vladimír Vystrčil napsal v roce 1946 údaje o svém bratrovi, poněvadž vyřizoval siroťčí důchod pro svého jedenáctiletého synovce Eduarda Vystrčila mladšího. Viz SOKA Přerov, fond Český svaz protifašistických bojovníků – okresní výbor Přerov, sign. 1/5466. Údaje uvedené v „pojednání“ Vladimíra Vystrčila jsou z velké části nepřesné a zavádějící. Dochoval se rovněž dopis Vladimíra Vystrčila ze dne 16. července 1945, adresovaný Okresnímu národnímu výboru v Přerově. Vystrčil prosil, aby mu byla uhrazena část výloh, které zaplatil za exhumaci bratrových ostatků, jejich převoz z dálky 230 kilometrů a za samotný pohřeb. Dle usnesení rady ONV ze dne 30. července 1945 mu bylo vyplaceno 5 000 korun. Viz SOKA Přerov, fond Okresní národní výbor Přerov, inv. č. 195, karton 142, č. j. 5424.
 - 50 DOSTÁL, Josef: *Slovenské národní povstání a Přerovsko*. Kultura Přerova, říjen 1964, s. 3. Stejně údaje o Machalíkovi viz DOLEŽEL, Jan: *Památník odboje 1939–1945 v Brodce u Přerova, v Císařově, v Citově, v Lukové a v Majetíně*. Brodek u Přerova 1965, s. 27.
 - 51 Vladimír Otáhal (narozen 31. ledna 1911 v Hustopečích nad Bečvou, v té době okres Hranice), čekatel kriminální služby, se zúčastnil SNP a dne 7. dubna 1945 vstoupil do 1. čs. armádního sboru, demobilizován 25. července 1945 (viz jeho členská přihláška do Svazu vojákov Slovenského národného povstania, ze dne 12. února 1948). Viz SOKA Přerov, fond Český svaz protifašistických bojovníků – okresní výbor Přerov, sign. 1/2355. Přímí účastníci SNP: Štefan Červeňák, Štefan Ondruška (oba Hranice), Petr Nahálka (Lipník nad Bečvou), Stanislav Vrána (Kojetín), Alois Bednář, Ján Bielik, Rudolf Dlugopolský /ročník 1921/, Marie Frgalová, František Kubík, Evžen Kulich, Michal Sivák (všichni Přerov), Jan Melicharík (Přerov, místní část Lověšice), František Tomášek (Černotín). Viz SOKA Přerov, fond Český svaz protifašistických bojovníků – okresní výbor Přerov, sign. 1/6233. V jiných poznámkách je uveden i Michal Grondzák /ročník 1924/ z Přerova, který byl později vyloučen z řad členů Českého svazu protifašistických bojovníků. Viz SOKA Přerov, fond Český svaz protifašistických bojovníků – okresní výbor Přerov, sign. 1/104, sign. 1/2043.
 - 52 František Jurečka z Říkovice, Jaroslav Böhm z Týna nad Bečvou, Alfréd Šnajder, Alois Malík a Jaroslav Šomer (všichni z Hranic), Augustín Holčák z Výklek a Jiří Tomáš. Kromě nich uvedl již jen Jana Machalíka z Císařova a Vladimíra Otáhala. Viz KOPEČEK, Pavel: *Cilem byla svoboda*. Odbojové hnutí na Přerovsku, Kojetínsku, Hranicku a Lipnicku v letech 1939–1945. Praha 2015, s. 208.

Kamila Elena Adámková – Viktor Langer – Petr Michalík

Historie penzionu Diana

Tebichova „Búda“

Ke konci 19. století byly Teplice nad Bečvou malými, nevýznamnými provinčními lázněmi. Jejich tehdejší nájemce, majitel hranického hotelu Brno, Tomáš Langer se zaměřoval hlavně na hostinskou činnost a o provoz a vybavení lázní nejevil dostatečný zájem. Lázně tak chátraly a postupně upadaly v zapomnění.

Reprodukce obrazu hranického malíře, grafika a sochaře Ladislava Vlodka

Zlomovým se stal rok 1901, kdy po předčasném úmrtí Tomáše Langera lázně získal od jejich majitelky, kněžny Gabriely Hatzfeldt-Weisweiler, do nájmu brněnský architekt a stavitel Antonín Tebich (1853–1935). S jeho příchodem se začíná psát nová, opět radostnější kapitola rozmachu lázní.

Antonín Tebich nebyl tou dobou pouze uznávaným architektem. V Brně, kde do té doby působil, platil i za iniciátora společenského dění. Dokonce na přelomu století na svém pozemku (tenkrát) na okraji Brna zbudoval Búdu, slovácký vinný sklep, ve kterém se následně po mnohá léta scházela uzavřená stolová společnost čelných osobností českého kulturního Brna. Mezi těmito „spiklenci proti řádu světa“, jak sami sebe nazývali, nalezneme taková zvučná jména, jako byli například

hudební skladatel Leoš Janáček, architekt Dušan Jurkovič,¹ malíř Hanuš Schwaiger, spisovatelé bratři Alois a Vilém Mrštíkovi, malíř Joža Úprka a mnozí další.²

Ovlivněn touto společností, pojal Antonín Tebich úmysl nejenom opět dát teplické lázně do pořádku a obnovit jejich dřívější slávu a dobrou pověst, ale minimálně v počátcích svého působení v Teplicích si pohrával s myšlenkou, vytvořit z Teplic nad Bečvou společenského střediska moravských Čechů.

S výhledem dalšího rozvoje koupil dne 6. března 1909 ve Zbrašově v doposud nezastavěné části obce u silnice na Hranice rozsáhlý pozemek, těsně sousedící s areálem lázní a ihned spřádal plány na využití tohoto pozemku jak pro osobní účely, tak i pro povzbuzení kulturního a společenského dění a pro rozšíření služeb pro návštěvníky lázní.

Na základě zkušeností se svým brněnským vinným sklepem se Antonín Tebich rozhodl na tomto pozemku vystavět svou již druhou „Búdu“. Dne 22. dubna 1909 tak dopisem oslovil přítele, Dušana Jurkoviče: *„Milý příteli! Koupil jsem zde nad lázněmi pozemek, na kterém si chci novou Búdu zřídit. Chtěl jsem svéstí nákresy sám, avšak poznávám, že se již pro takové práce nehodím. Proto obracím se na Vás – máte-li poněkud pokdy – abyste mi v této části vypomohl. Posílám současně situaci mého pozemku, který leží při silnici do Zbrašova nad lázněmi, v kterém vyznačeno, do kterého místa Búdu postaviti míním...“*³

Dále v dopise Antonín Tebich popsal své poměrně detailní představy o celkové koncepci nové Búdy, které doložil též větším množstvím nákresů, nicméně vše s dovětkem: *„Pokoušel jsem se o rozřešení detailů, avšak ten Valašský sloh činí mi přec obtíže a musel bych se s tím dlouho trápit. Proto prosil bych Vás o toto rozluštění. Ve stejném dopise se pak též dočítáme o dalším zamýšleném účelu stavby: „Nad tímto přízemkem chci postaviti z hrázděných uvnitř však asi 5 cm korkovými deskami obložených zdí, bývání o kuchyni a světnici, které nyní, aspoň na čas než postavím chalupu – v situaci vedle příjezdu uloženou – za byt pro hlídače sloužiti má. Tento byt mi po případě, že po sedmi letech, po kterou dobu mi dojde nájem lázní, (budu-li živ), posloužiti mi co letní byt.“*

Odpověď architekta Jurkoviče na tento dopis již neznáme. Búda byla však v roce 1910 opravdu zrealizována. Postavena byla podle plánů, na kterých je jako autor uveden Antonín Tebich, ale zcela v lidovém, dalo by se říct „Jurkovičově“ stylu. Nakolik se na tvorbě plánů Jurkovič skutečně přímo podílel, zůstává dodnes nezodpovězenou otázkou.

Búda stávala v prostoru mezi restaurační budovou dnešního penzionu Diana a pavilónem Jurikova pramene.

Antonín Tebich

Stavba Búdy

Po vypuknutí první světové války nechtěl Tebich lázně v nové lázeňské sezóně v 1915 vůbec otevřít. Obecní rada města Hranic, která po řadu let usilovala o koupi, nebo alespoň nájem lázní, požádala proto, po dohodě s Tebichem, novou majitelku lázní o jejich přenechání na zbytek nájemní doby, se všemi povinnostmi a právy. Po schválení této žádosti v roce 1915 obecní rada města Hranic lázně otevřela.

Po skončení války Antonín Tebich opět usiloval o získání lázní do pronájmu. Tyto jeho snahy však byly definitivně zmařeny počátkem roku 1924, kdy nová majitelka lázní hraběnka Antoinetta Althanová prodala lázně Teplice i s příslušnými pozemky Okresní nemocenské pojišťovně v Moravské Ostravě.

Hotel Bláha

Dva roky nato, 13. dubna 1926, proto Antonín Tebich Búdu i s částí přilehlého pozemku prodal Bedřichu a Josefě Bláhovým z Brna za dohodnutou kupní cenu 60 000 Kč.⁴

Pro vykreslení osobnosti restaurátéra Bedřicha Bláhy použijme úryvek z brožury, kterou svým nákladem sám vydal v roce 1927: „*Po válce vedl jsem po čtyři roky Plzeňský dvůr v Brně a opět mohu říct, že ku spokojenosti všech, kdož mne navštěvovali. Důkazem toho, že byli všichni spokojeni s mou prací je i písemný doklad za návštěvy pana presidenta Masaryka v r. 1921, kdy zemskou politickou správou doručen mi byl pochvalný diplom uznání, za bezvadné spravování družiny páně presidentovy ve dnech návštěvy Brna. Po Plzeňském dvoru převzal jsem za velmi svízelných okolností, ale přec s nadějemi, že mě bude bývalá přízeň zachována, restauraci „U Popelků“, kdež působím až do dneška. A můj hotel u Hranic? Již za svého působení v teplických lázních před válkou, zabýval jsem se myšlenku zbudovat v lázních útulek restaurační a hotelový...*“⁵

Vinný sklep Búda při cestě do Hranic

Sám Bedřich Bláha se narodil v Hlinsku v Čechách dne 20. května 1886 a vyučil se hostinství na Smíchově v restauraci pana Habersbergra v letech 1901–1904. Pak pracoval jako jídlonoš v restauraci „U stromečka“ v Praze, na to přišel do Brna a byl zaměstnán řadu let v přerovské restauraci „U tří kohoutů“. Pak byl obchodním vedoucím v plzeňské restauraci v České ulici kde, jak Bláha uvádí, po celou dobu války restauraci samostatně vedl. Před 1. světovou válkou po čtyři sezóny vedl lázeňskou restauraci v Teplicích u Hranic, kde se sprátil s Antonínem Tebichem, nájemcem lázní a majitelem teplické Búdy, kterou od něj koupil.⁶

Bedřich Bláha ještě v roce 1926 započal se stavbou hotelu Bláha podle návrhu Antonína Tebicha (dnešní penzion Diana), který byl v těsné blízkosti vinného sklepa Búda, a to v podobném architektonickém stylu. Plány zhotovil a hotel postavil stavitel Valentin Kopecký z Hranic.

Z potvrzení, které vydal úřad obce Zbrašova, je pak patrné, že „*manželé Bedřich a Josefa Bláhovi, majitelé nemovitosti na Zbrašově č. 42, postavili na nemovitosti zapsané v knihovní vložce č. 102 katastru obce Zbrašova hotel, takže nyní na uvedených nemovitostech stojí vila tzv. „Búda nad lázněmi“ a nový hotel s hospodářskými budovami a že nový hotel obdržel č. pop. 49.*“⁷ Pro nově zřízený hotel se na Zbrašově vžilo označení „Hotel Bláha“.

Již 18. července 1932 ale spolumajitel hotelu, restaurátor Bedřich Bláha, zemřel a celý hotel včetně přidružených nemovitostí v dědickém řízení poté, kdy se nezletilí děti Ludmila, Zdenka a Eva Bláhovy vzdaly dědických nároků, připadl vdově po Bedřichu Bláhovi, Josefě Bláhové. Přejímací cena takto nově nabytého podílu (1/2) byla odhadnuta na 298 205,45 Kč.⁸ Bohužel čerstvá vdova, navíc se třemi nezaopatřenými dcerami, nemohla hotel udržet, k čemuž rozhodnou měrou

přispěla jistě i skutečnost, že lázeňská sezóna trvala pouhých pět měsíců. Hotel, Búda i související nemovitosti tak byly již v roce 1937 dány do dražby.

Hotel U Kunertů

Novou majitelkou hotelu i vinárny se dle rozsudkového usnesení č. j. 359/37-25 od 8. října 1937 stala Marie Kunertová⁹ a mezi místními se začalo používat místní označení hotelu „U Kunertů“.

Zora

Kolem roku 1940 se rozhodla majitelka hotelu Marie Kunertová hotel i s vinárnou prodat, aby získala finanční prostředky na věno své dceři. Zájemcem se stal spolek Podpůrný fond Zory Olomouc (v roce 1955 byl zlikvidován a veškerý jeho majetek byl převeden na ROH-Závodní výbor n. p. Zora Olomouc).¹⁰ Kupní smlouva byla vyhotovena dne 8. září 1942 a zněla na souhrnnou částku 1 120 000 korun. Koupě podléhala schválení Okresním úřadem v Hranicích, odkud došlo stanovisko, že k prodeji má dojít až po skončení války a projednání smlouvy se odkládá. Zora se odvolala s poukazem na to, že ve správních funkcích ve firmě vystupují představitelé NSDAP (Národně socialistická německá dělnická strana – též označovaná jako nacistická strana), a žádala o přehodnocení stanoviska. Dne 13. března 1943 požádala Marie Kunertová o odstoupení od smlouvy, ale to bylo zamítnuto s tím, že by musela souhlasit i druhá strana a že se smlouva dále projednává. V době, která není ze spisů zjištělná, byl prodej dokončen a minimálně od

Stav objektu Zory při započetí rekonstrukce

27. dubna 1943 vystupuje Podpůrný fond Zora v Olomouci jako majitel.¹¹ Od této doby se pak traduje označení budovy bývalého hotelu Bláha jako Zora.

K jakému konkrétnímu účelu Podpůrný fond Zora v Olomouci budovy využíval, se nám nepodařilo dohledat. Z vyprávění pamětníků ale víme, že se sem před 2. světovou válkou chodívalo tančit. Venku před budovou byl parket s venkovním posezením, ale jestli tomu tak bylo i po prodeji budov čokoládovám Zora, s jistotou nevíme.¹²

Po likvidaci Podpůrného fondu v roce 1955 a převedení nemovitostí do majetku ROH-Závodního výboru n. p. Zora Olomouc, byla budova bývalého hotelu využívána jako internát Střední průmyslové školy stavebních hmot v Hranicích. Také v Búdě byli studenti ubytováni. Tato situace trvala zřejmě až do června 1965, kdy byl otevřen nový internát v novém areálu školy na dnešní Studentské ulici v Hranicích. Zatím však objekt utěšeně chátral.

Zora přechází na Čs. státní lázně Teplice nad Bečvou

Na konci roku 1966 bývalý hotel, vinný sklep a související pozemky opět mění majitele a na základě Hospodářské smlouvy o převodu majetku v socialistickém vlastnictví se novým majitelem všech dotčených nemovitostí za úhrnnou částku 171 112 Kč staly Čs. státní lázně Teplice nad Bečvou.

Hlavní důvod převodu nám odkrývá sama výše citovaná smlouva o převodu, která ve svém článku III doslova uvádí:¹³ „*Výše uvedené budovy jsou jako překážka ve schváleném zastavovacím plánu pro výstavbu státních lázní, a proto určeny k demolicí, takže ZV ROH závodu ZORA by nemohl v této rekreační budově zařizovati rekreaci, jak původně bylo při koupi budovy uvažováno. Nabyvatel (lázně) však bude moci objektů vhodně ještě po několik let užívati pro ubytování stavebních dělníků při prováděné investiční výstavbě, popř. uskladnění hospodářských prostředků, čímž se rozšíří lůžková kapacita lázní.*“¹⁴

Zora poté sloužila jako ubytovna – svobodárna pro zaměstnance lázní, pro stavební dělníky (v té době se stavěl nový most přes Bečvu a nová kotelna), i jako skladiště a objekt pomalu chátral. Místní obyvatelé Zoře říkali Děvín, protože tam byly ubytovány hlavně servírky a sestřičky lázní. Lázně se o stav budov nestaraly.

Búda byla nedlouho po převodu na lázně zbourána.¹⁵ Zachoval se z ní pouze sklep ve svahu, který byl opatřen vraty a používán jako sklad. Tento sklep případný zájemce na původním místě Búdy nalezne ještě dnes.

V souvislosti s privatizací lázní a s jejich transformací na akciovou společnost schválilo Ministerstvo pro správu národního majetku a jeho privatizaci České republiky v prosinci 1993 privatizační projekt státního podniku Státní léčebné lázně Teplice nad Bečvou č. 4858, kterým byl majetek původního vlastníka Čs. státních lázní Teplice nad Bečvou vložen do nově založené akciové společnosti. Součástí převodu byl i objekt Zory.¹⁶

Bohužel ani tato změna vlastníka Zory nepřinesla kýžený obrat k lepšímu a budova stále chátrala a i nadále sloužila pouze jako ubytovna (spíše noclehárna) pro pár dělníků a zaměstnanců a částečně i jako sklad. Jediným pozitivem byla skutečnost, že spolu s revizí plánů na rozvoj lázní přestala být stavba překážkou

v zastavovacím plánu tohoto rozvoje. Díky této změně proto nedošlo k původně plánované demolici budovy, ale tato byla postupně pouze „vybydlována“.

Penzion Diana

Doslova v hodině dvanácté objekt ve velmi žalostném stavu v roce 2000 zakoupil Ing. Antonín Stojan, aby ho zachránil pro příští generace místních i návštěvníků našich lázní. Plány na citlivou rekonstrukci celého objektu zhotovil Ing. Arch. Ladislav Palko, přičemž byl v maximální míře zachován původní ráz i atmosféra podniku z třicátých let minulého století. Budova se tedy konečně dočkala svého

Současný stav penzionu DIANA

znovuzrození a slouží svému původnímu účelu, tak, jak to bylo plánováno již roku 1926. Slavnostní otevření se konalo 11. května 2003 a zrekonstruovaný objekt dnes nese název Penzion DIANA.¹⁷

- 1 Dušan Samo Jurkovič (1868–1947), slovenský architekt, výrazný představitel lidové secese, mezi jeho nejvýznamnější realizované projekty se řadí soubor staveb na Pustevnách (Libušín a Maměnka), lázeňské budovy v Luhačovicích, „Jurkovičova vila“ v Brně-Žabovřeskách a mnohé další. Jeho úzké přátelské vztahy s Antonínem Tebichem podpořené spoluprací na několika projektech vyústily v Tebichovu snahu o zapojení Jurkoviče do komplexní rekonstrukce lázní a taky výraznou měrou ovlivnily mnohé Tebichovy realizace v lázních.
- 2 DRLÍKOVÁ, Eva: *Jak se Janáček stal sousedem-akademikem*. In: Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity, H41. Brno 2006, str. 53–58.
- 3 Osobní archiv Antonína Tebicha, poskytnutý panem Radovanem Pekařem, pravnukem A. Tebicha.
- 4 Kupní smlouva, evid. č. 595/26; katastrální úřad pro Olomoucký kraj, pracoviště Hranice.
- 5 GRUS, Josef: *Lázně Mor. Teplice u Hranic nad Bečvou. Průvodce lázněmi, městem Hranicemi n. B. a okolím*. Vydal Bedřich Bláha, vlastník hotelu „Bláha“ v Mor. Teplicích-Zbrašově a restaurátér v Brně, 1927.

- 6 Žádost o udělení hostinské koncese do Búdy na Zbrašově adresovaná Bedřichem Bláhou Okresní politické správě v Hranicích; Brno, 4. dubna 1925. Státní okresní archiv Přerov, Okresní úřad Hranice, inv. č. 1489 (Hostinská a výčepní koncese, hostince, hotely, penziony – SO Hranice: Zbrašov).
- 7 Potvrzení Úřadu obce Zbrašov ze dne 24. května 1926; evid. č. 817/26; katastrální úřad pro Olomoucký kraj, pracoviště Hranice.
- 8 Odevzdávací listina evid. č. 361/32-66 z 25. listopadu 1932, vypracovaná aktuárním tajemníkem Sylvestrem Florianem; evid. č. 463/35; katastrální úřad pro Olomoucký kraj, pracoviště Hranice.
- 9 Knižovní vložka č. 102 strana B katastru obce Zbrašova; katastrální úřad pro Olomoucký kraj, pracoviště Hranice.
- 10 Protokol o zániku spolku – Rady MěNV v Olomouci, odbor vnitřních věcí ze dne 22. 11. 1955; evid. č. 78/59; katastrální úřad pro Olomoucký kraj, pracoviště Hranice.
- 11 Kupní smlouva a korespondence o prodeji; 1942–1943; Státní okresní archiv Přerov, Okresní úřad Hranice, inv. č. 2114, karton č. 980: Prodej hotelu Bláha ve Zbrašově firmě Zora Olomouc.
- 12 Ovšem vzhledem ke známým skutečnostem, že nabyvatelem se stal Podpůrný fond zaměstnanců čokoládoven Zora, který, jak již bylo zmíněno výše, byl pod přímým vlivem NSDAP, lze s vysokou mírou pravděpodobnosti předpokládat, že objekt měl, stejně jako se tou dobou praktikovalo v Německu, sloužit pro rekreaci loajálních pracovníků podniku.
- 13 Mezi další důvody, které vedly k takovému, na první pohled nevýhodnému převodu, lze počítat skutečnost, že ROH Československých čokoládoven, závod Zora Olomouc zřejmě neměla pro objekt dostatečné využití pro vlastní rekreaci (soudě tak z jeho pronájmu jako studentského internátu), podezřele nízká cena také s největší pravděpodobností odráží skutečný stav předmětných nemovitostí.
- 14 Hospodářská smlouva o převodu majetku v socialistickém vlastnictví mezi ZV ROH Čsl. čokoládoven, závod ZORA Olomouc a Čsl. státními lázněmi Teplice nad Bečvou ze dne 14. prosince 1966; katastrální úřad pro Olomoucký kraj, pracoviště Hranice.
- 15 Kdy to bylo přesně a z jakého důvodu, se nepodařilo zjistit. Důvodem mohl být špatný technický stav budovy, její nevyužití, stavba chodníku, či výstavba pavilónu Zápotockého (nyní Jurikova) pramene.
- 16 Schválení privatizačního projektu č. j. 50/RR/282/92 ze dne 26. 3. 1992 Ministerstva pro správu národního majetku a jeho privatizaci ČR; evid. č. 22/93; katastrální úřad pro Olomoucký kraj, pracoviště Hranice.
- 17 Informace současných majitelů a provozovatelů Penzionu Diana, manželů Antonína a Jany Stojanových. Viz <http://www.teplibenb.cz/pro-navstevnicky/historie/stripy-ze-zivota-nasich-predku/>

Karel Žurek

K stavebním dějinám domu čp. 580 v Pivovarské ulici v Přerově

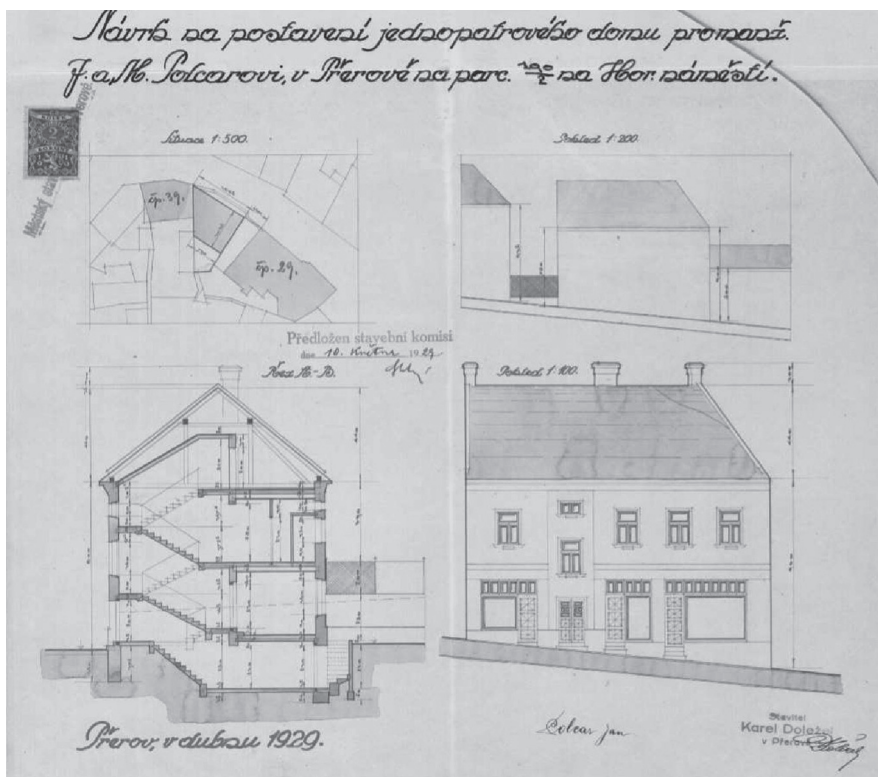
Zajímavým a netradičně projekčně a stavebně pojatým domem v dnešní Pivovarské ulici v Přerově, nacházejícím se původně na Horním náměstí, je objekt čp. 580, postavený na samé hraniční čáře hornoměstských domů „v hradbách“. Tato část města Přerova patří souborem historických objektů k nejcenějším a stavebně nejdochovalejším stavebním komplexům v jádře pozdněstředověkých domů, jejichž vznik lze úspěšně zařadit do nejstarší stavební etapy města Přerova.¹ V 11. století došlo v místech dnešního Horního náměstí k výstavbě hradu, obestavěného dřevěnými palisádami, a k zakládání prvních roubených domů v jeho nedalekém okolí. Pod hradem, v místech dnešní městské lokality Šířava, a následně v oblasti dnešního náměstí T. G. Masaryka vznikaly první trhové osady. Z archeologických nálezů, ale i písemných pramenů víme, že takzvaný „horní kopec“ byl osazen pouze sporadicky, a to až ve druhé polovině 15. století. Když roku 1475 získali město Pernštejnové, byla započata regulace chaotické výstavby ve městě a vytvořen jakýsi „urbanistický plán výstavby“, který vedl ke zkvalitnění života ve městě. Noví majitelé se zaměřili i na oblast v okolí starého hradu (dnešní Horní náměstí). V roce 1479 byla „živelná výstavba Horního kopce“ zastavena a již roku 1482 prameny hovoří o koupi domu Jana Rácova pro potřeby „Hornoměstské radnice“. Od roku 1498 se již výslovně mluví o „Horním městě“. Prvními obyvateli Horního města byli převážně řemeslníci, a to z řad jednoty bratrské.²

Vzhled města Přerova a nynějšího Horního náměstí lze interpretovat z nejstaršího, doposud známého pohledu Jana Willenberga z roku 1593. Na něm je patrné, že Horní město bylo obklopeno hradbami s cimbuřím a dvěma vstupními branami. Výrazným prvkem pohledu na město je vysoká zámecká věž s kuželovitým ukončením. Domy na náměstí jsou vyobrazeny jako stísněné objekty na typicky úzkém gotickém půdorysu, se štíty domů orientovanými do ulice. Stav Horního města nebyl příliš dotčen ani třicetiletou válkou, přestože městské hradby byly značně poškozeny a v některých místech i pobořeny. Podobu města v 17. a 18. století lze analyzovat již přesněji, protože známe několik dochovaných plánů a vedut Přerova tohoto období. Horní město je i nadále v duchu původní středověké dispozice pohledově „izolováno“ kruhem hradeb. Počátkem 19. století došlo ale i na Horním městě k zásadním změnám. Měšťanům byly prodány parkány mezi hradbami, noví majitelé strhli část vnější hradby, zvýšili zde terén a takto vzniklé území rozparcelovali na zahrady. K zásadním stavebním změnám na Horním městě, dnešním Horním náměstí, došlo po požárech v 17. a 18. století a po požáru v roce 1868. U většiny domů byly poškozeny a následně odstraněny renesanční

a barokní štítů, byla změněna orientace střešních hřebenů a postupně bylo rušeno podloubí. Celková dispozice a historický ráz zástavby však zůstal nezměněn i přes celou řadu stavebních úprav a přestaveb budov v 19. a 20. století.

Jedním z mála domů, který byl v této lokalitě vystavěn takzvaně „na zeleném drnu“ mnohem později, je objekt čp. 580, který byl donedávna součástí Horního náměstí, ale po roce 1990 byl nesprávně začleněn do ulice Pivovarské (důkazem je hradba, která je součástí pravé obvodové zdi domu) a je posledním z fronty řady severozápadní části domů na Horním náměstí. Objekt postavený v roce 1930 přerovským stavelem Karlem Doleželem, tehdy bydlicím v dnes již nedochovaném přerovském domě čp. 51 Za Mlýnem, byl vystavěn na volné parcele u středověké hradební zdi. Zástavba v těchto částech města byla povolena na konci 19. století, kdy došlo k rušení středověkých hradeb ve městě.³

Z pramenů máme dochovanou bohatou plánovou a spisovou agendu k danému objektu, a proto bylo možné provést jak na základě dobových spisů, ale rovněž in situ jeho podrobnou stavebně historickou analýzu. Víme, že dne 6. března 1929 zaslal Jan Polcer, obuvník v Přerově, žijící v domě Lázeňská č. 18, na přerovský magistrát žádost o „... udělení zásadního povolení k rozdělení stavební parcely a stavbě domu...“ V žádosti Jana Polcera bylo dále uvedeno, že „... novostavba

Plán k vybudování domu, autor Karel Doležal z Přerova

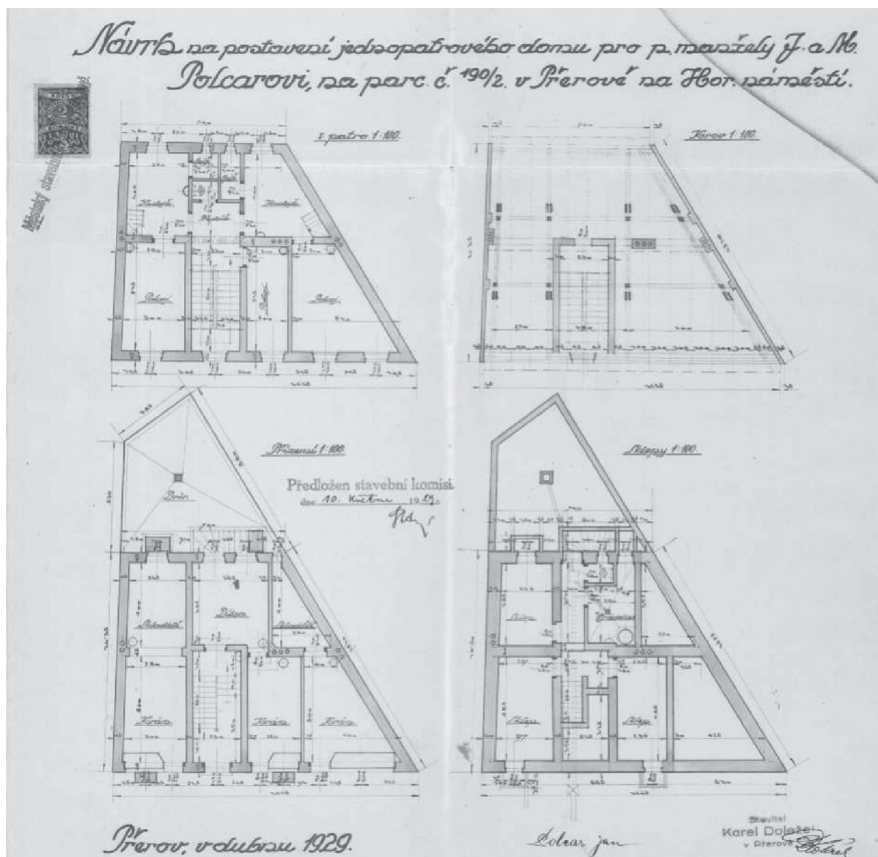
jeho domu bude mít dilčí hranici v prodloužení dvorní zdi již stávajícího domu číslo 29 na Horním náměstí...“ Stavbu jednopatrového domu hodlal stavebník provést tak, že by jeho nový dům byl postaven vedle sousedního objektu čp. 36, Pivovarská ulice 8, patřící panu Matouškovi. Dále se ve spisu uvádí, že „...mezi novostavbou a domem č.p. 29, postaveném na parcele číslo 190, bude ponechána volná prostora v šíři asi 5 m a bude od ulice opatřena ozdobným drátěným plotem s brankou, osazeným na podezdívce. Prostora tato byla by podél dlážděného chodníku osazena ozdobnými rostlinami a květinami...“ Přerovský stavební úřad tuto žádost řešil kladným posouzením a povolením v přípisu stavebníkovi ze dne 20. dubna 1929.⁴

Již na 27. dubna 1929 bylo svoláno jednání stran výměru týkajícího se rozdělení parcely č. 190 na Horním náměstí a dne 22. dubna 1929 obdržel Jan Polcer od stavebního úřadu dopis, ve kterém se mu vyhovuje rozdělit parcely č. 190 na Horním náměstí tak, jak žádal dne 6. března 1929. V podmínkách stavebního úřadu bylo dále uvedeno, že rozdělení parcely bude provedeno tak, aby každému ze dvou domů na této původní široké parcele zůstal po úpravě dostatečně velký dvorek, zajišťující „přístup světla a vzduchu“. Po obdržení povolení k rozdělení pozemku byla dne 2. května 1929 prostřednictvím zástupce stavebníků, projektantem a stavitelem Karlem Doleželem, kterého si manželé Polcerovi vybrali jako dodavatele stavby, podána žádost o vydání stavebního povolení k vybudování novostavby v této již tehdy ceněné a nesmírně exponované části Horního náměstí / Pivovarské ulice. Téhož dne (?) podali žádost o stavební povolení i s plány k stavbě na místním stavebním úřadě rovněž manželé Polcerovi s uvedením, že „...po straně levé stavby zamýšleného domu bydlí manželé Vladimír a Olga Jehlářovi, bytem v Němčicích na Hané. Po straně pravé pí. Jaroslava Karasová, majitelka domu v Přerově, Pivovarská ul. č. o. 8...“ Dne 7. května 1929 zaslal přerovský stavební úřad dotčeným osobám „Pozvání“ ke komisionálnímu jednání na místě stavby manželů Polcerových. Spis byl veden pod evidenčním číslem 8103 a schůzka se měla uskutečnit dne 10. května 1929 v půl čtvrté odpoledne. Jednání skutečně proběhlo, a to za účasti zástupců magistrátu, stavebního odboru, stavitele, stavebníků i majitelů sousedních budov (Dr. Glos, Jan Slováček, Dr. Prchal, Jan Polcer, Marie Polcerová, Ladislav a Olga Jehlářovi z domu č. 29, bytem Němčice na Hané, Jaroslava Karasová z domu čp. 36/8, narozená v Předmostí, Karel Doležel, stavitel).⁵

O tři dny později, dne 10. května 1929, bylo stavebníkům, manželům Polcerovým, uděleno povolení k stavbě jednopatrového a obytného domu na parcelním čísle 190/2 na Horním náměstí v Přerově. Pro stavbu byly přerovským stavebním úřadem stanoveny následující podmínky: 1. *Stavební čára ustanovená pro tuto stavbu usnesením městského zastupitelstva dne 3. června 1929 a sdělená výměrem ze dne 4. června 1929 musí být dodržena.*

2. *Přes tuto stavební čáru nesmí do ulice vystupovat žádné výstupky ani schody do krámů nebo u vchodu domovního ani výkladní skříň.*

3. *Budou-li zřízeny záclony proti slunci nad výklady, musí býti tak upevněny, aby jejich spodní okraj byl alespoň 2,25 m nad chodníkem. Postranní záclony nesmí rovněž zasahovat (záclona = stahovací roleta).*

Plán k vybudování domu, autor Karel Doležel z Přerova

4. Světlíky, pokud budou vybudovány, se povolují s podmínkou, že budou bezpečně zakryty a tak provedeny, aby nebyly v deštivém nebo zimním počasí kluzké.

5. Stavba jednopatrového domu musí nenápadně zapadnout do rámce starobylých staveb „Horního náměstí“, a nesmí proto porušit klidnou linii této čtvrti vynikajícími velkými plochami štítových zdí. Proto musí být střecha upravena oboustranně s valbou sahající až po hlavní římsu domu, aneb aspoň do poloviny štítu. Stavební úřad vyhražuje si ustanoviti způsob provedení valby dle shora uvedených návrhů, během stavby po předchozím zkoumání na místě samém.

6. Odpadní roury ze střech musí být svedeny do kanalizace.

7. Komíny musí být tak uspořádány, aby znemožnily provedení valby střešní z obou stran domu.

8. Před domem musí být zřízen chodník od nového průčelí domu až po založení obruby z malých žulových kostek 10/12 cm velkých.

9. Bere se na vědomí závazek učiněný při komisi, že místo nynější hraniční zdi bývalých hradeb vystaví majitel na pozemku novou hraniční zeď v síle 60 cm až

po strop sousedního domu č.p. 26 a výše pak v síle 45 cm s ústupkem na straně domu č.p. 35, k němuž bude patřit část zdi v síle 15 cm pod stropem krámu. Vám bud patřit zeď v síle 45 cm po celé výšce. V případě stavby domu č.p. 36 bude podle vašeho závazku jeho majiteli nastavit na spodní zdivo štítovou zeď 15 cm silnou. Do té doby bude mít majitel domu č.p. 36 právo na půdě nynějšího domu užívatí zeď novostavby. Rovněž podle závazku prodloužíte svým nákladem střechu starého sousedního domu č.p. 36 až k nové zdi a upravíte tak, aby nezatékalo. Mimo to bere na vědomí, že po dobu stavby hraniční zdi postaví stavitel pro obchod pí. Matouškové na Marku obecní tržní boudu svým nákladem a po postavení zdi upraví stavitel krám do dnešního stavu.

Majitelka sousedního domu s číslem popisným 39, paní Marie Karasová, nevznesla proti stavbě námitek. Vyhradila si ale, že „...v případě poškození jejího domu stavbou budou tyto škody odstraněny na náklady stavitele...“ Dále si stanovila podmínku: „...místo nynější hraniční zdi, bývalých hradeb, bude vystavěna nákladem stavebníka nová zeď hraniční, a to na jeho pozemku v síle 60 cm až po strop domu č.p. 36 a ve vrcholu v síle 45 cm s ústupkem na straně k domu č.p. 36. K němu bude patřiti část zdi v síle 15 cm pod stropem krámu. Pro žadatele bude pak jim patřiti zeď v síle 45 cm po celé výšce. Pro případ stavby domu č.p. 36 bude majiteli jeho dovoleno nastavit zdivo štítovou zdi 15 cm silnou a do té doby bude mít právo na půdě nynějšího domu užívatí zeď novostavby. Střechu starého sousedního domu prodlouží žadatel až k nové zdi a upraví tuto tak, aby nezatékalo. Po dobu stavby zdi zavazuje se žadatel postavit pro obchod pí. Matouškové na Marku obecní tržní boudu svým nákladem a po postavení zdi uvést krám podle dnešního stavu...“ V dané proluce, která již nebyla součástí pozemku Polcerových, se zřejmě nacházel malý dřevěný krámeček, který sloužil jako tržní místo.⁶

Na zasedání městského zastupitelstva dne 3. června 1929 byla rovněž projednána a kladně vyřízena žádost ve věci stavby Jana Polcera, určení uliční čáry.

Plánek na rozdělení pozemku na hranici Horního náměstí a Pivovarské ulice

jak je uvedeno na přiložených plánech. Přislíbili, že práce provede opět stavební firma Karla Doležela, stavitele z Přerova.

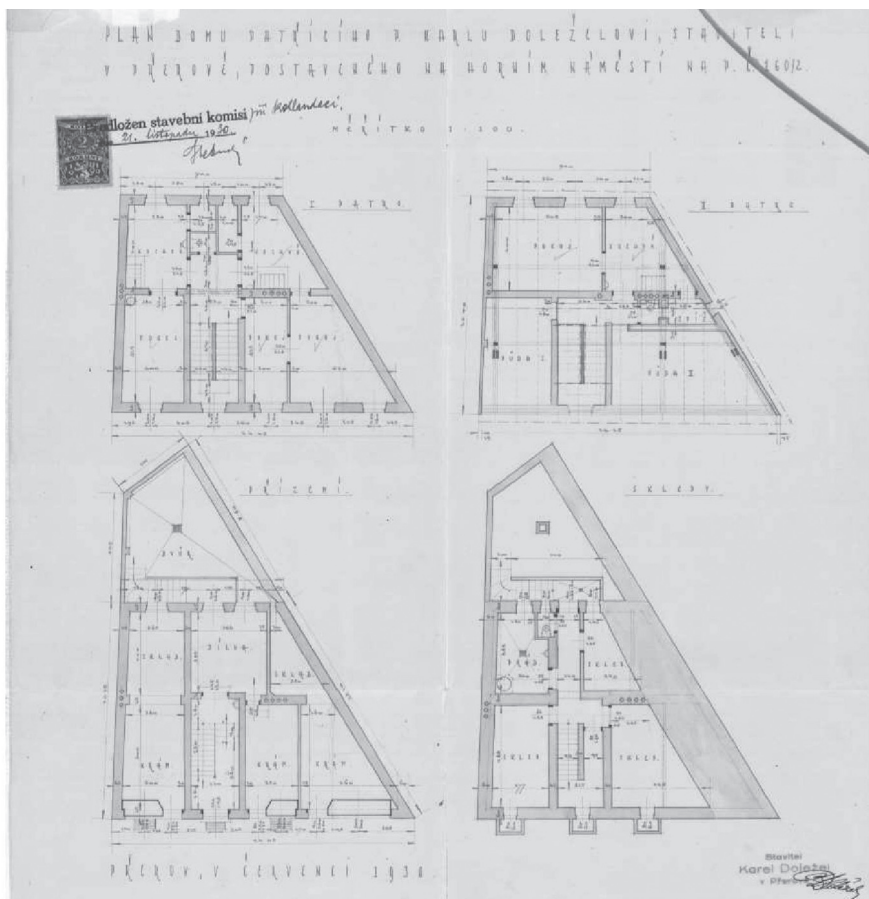
Dne 10. září 1929 upozornil pan Matoušek, soused stavebníků, stavební úřad, že stavitel Karel Doležel ukládá kámen ze stavby do míst, kde se nacházejí sklepy jeho domu. Stavební úřad okamžitě konal a ještě téhož dne vyzval stavební firmu k provedení nápravy. Stavební práce na budově byly dále stvrzeny dne 11. listopadu 1929, kdy došlo k soudnímu rozdělení parcely, protože mezi novými nabyvateli a původními uživateli docházelo ke sporům o vytýčení linie stavby. Jako „zcizitelé“ byli soudem označeni manželé Ladislav a Olga Jehlářovi z Němčic na Hané a jako nabyvatelé Jan a Marie Polcarovi.

Stavební práce intenzivně pokračovaly i v roce 1930 a byly dokončeny v říjnu téhož roku. Přestože manželé Polcerovi požádali o schválení „úspornější“ jednopodlažní podsklepenou variantu domu, byla vybudována původní varianta s odchylkami v interiérové dispozici. Dne 3. listopadu 1930 požádal Karel Doležel, stavitel z Přerova Za Mlýnem 51, o udělení povolení k obývání (užívání) nově postaveného domu na parcele č. 160/2 v Přerově, Horním náměstí. V žádosti bylo uvedeno, že „...se jedná se o stavbu jednopatrového obchodního a obytného domu“.

Úředním dopisem zúčastněným osobám byl dne 19. listopad 1930 zaslán dopis, který svolával k jednání o možnosti obývání domu, na den 21. listopadu 1930, o půl desáté dopoledne. Za město a stavební úřad se jej zúčastnili městský radní Eduard Veselský, dále člen městského zastupitelstva František Musil, městský lékař MUDr. Glos, dále Dr. Bažantová, Andělík, stavitel Karel Doležel, Ladislav a Olga Jehlářovi z domu č. 29 a Jaroslava Karasová z domu č. 36/8. Stavební úřadem v Přerově bylo oficiálně sděleno:

„...po provedení a ohledání stavby sděleno, že veškeré místnosti v tomto stavení jsou řádně vyschlé a jsou tedy bez překážky obydleny a používány – býti mohou. S novostavbou bylo počato dne 15. června 1929 a dne 20. listopadu 1930 byla úplně dohotovena...“ Dále bylo konstatováno, že „...že stavba byla provedena poněkud odlišně od schválených plánů a sice dle plánů předložených ke kolaudaci a vyhotovených dle skutečného provedení. Změny tyto, jakož i předložené plány lze schváliti. Podmínkám stavebního povolení ze dne 5. června 1929 číslo 8103 bylo vyhověno. K bodu č. 9 se však konstatuje, že hradební zeď nebyla úplně zbourána, nýbrž po vzájemné dohodě s majitelkou domu č.p. 36 pouze zasekána na sílu 60 cm, takže celá hraniční zeď patří k domu č.p. 580 i se štítem. Závazek učiněný při stavební komisi se tímto ruší. Za tři světlíky, zřízené v chodníku pro osvětlování sklepů, musí býti placen každoroční poplatek v obnosu 8 Kč (osm korun čsl.) Stočné bude dodatečně předepsáno městským důchodem...“ Dále se v pramenech a spisu z tohoto jednání uvádí, že „...nově vystavěnému domu se uděluje popisné číslo 580 s poznámkou, že nově vystavěný dům může býti na základě povolení k obývání vyznačen v pozemkové knize jako samostatný. Vlastníci domu si dále potvrzují své závazky, tzn. opravit svým nákladem uliční dlažbu poškozenou následkem stavby, případně předlážditi opětovně porouchaná místa, kdyby do tří roků se dlažba sesedla. Vlastníci prohlašují, že jinak jest obec oprávněna na jejich účet opravy provést sama“.

Novostavba domu, tak jak jí známe z plánů stavitele Doležela, byla zkolaudována a předána rodině Polcerových k užívání. Nemáme zaznamenáno, jaké byly další osudy objektu v průběhu války a po roce 1948. Lze předpokládat, že parter domu byl i nadále využíván jako komerční prostory pro obchody a dílny, patro a půdní polopatro pro byty, kde ale již nežila pouze jedna rodina, nýbrž více rodin. Svědčí o tom i dopis stavebnímu úřadu se stížností na vlhkost v parteru domu, napsaná dne 8. září 1967 majiteli domu, tj. rodinou Vrajových, Kolkových a Jarmilou Chmelařovou. Neutěšený stav domu řešil projekčně Alois Kroča. Datem 21. září 1967 je signována „Technická zpráva“, vyhotovená Aloisem Kročou, řešící stavební úpravy přízemí domu. V technické zprávě, která byla přílohou jednoduché plánové dokumentace, projektant uvádí: „...navržená bytová jednotka o 2 pokojích, kuchyni, předsíni, šatně, lázni, spíží a wc, uzavřena na klíč se schodištěm stávajícími dvoukřídlými dveřmi velikosti 115/210 cm, zřízená bude z nevyužitých tří obchodních místností s přiléhajícími skladišti. Nová úprava pozůstává z vybourání stávajících výkladců a osazení nových dvojitých oken 90/160

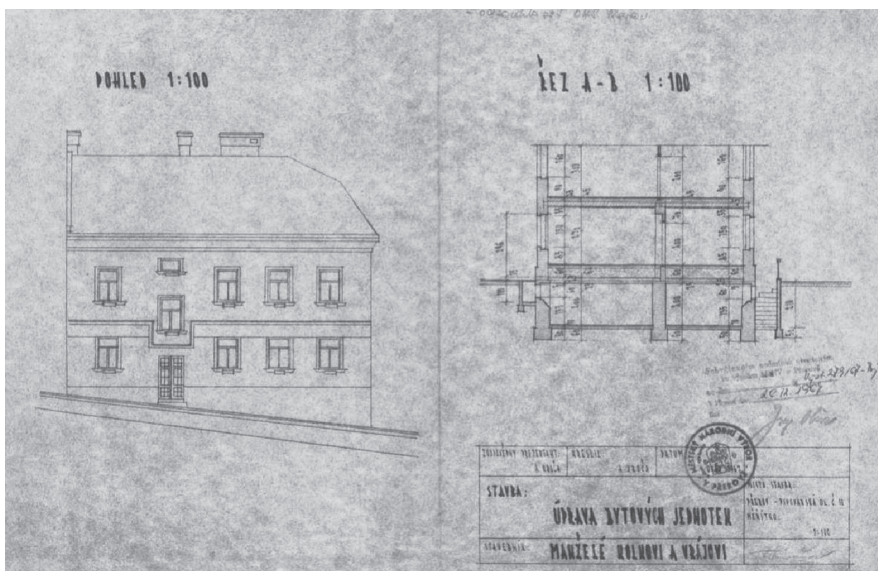
Plán skutečného stavu dispozice domu, předložený ke kolaudaci v r. 1930

cm velkých tak, aby osově a shodně navázaly na okna 1. patra. Výškově budou okna osazena až po stávající průvlak a otvory po výlohách se zazdí a omítnou. Výškový rozdíl podlah se srovná škvárovým násypem tak, že výška schodišťové podesty v přízemí tvoří jednu rovinu podlahy v celé bytové jednotce. Dilčí příčky pro nově vzniklé místnosti budou postaveny z části na stávajícím zdivu (mezi pokojem a kuchyní) a z části na nosících osazených do stávajícího zdiva.

Všechny místnosti jsou přímo osvětleny a odvětrány mimo wc, který je větrán mezistrupkem. Omítka bude provedena hladká, vápenná, v koupelně bude obklad z bílých obkladaček do výše 150 cm. Podlaha v pokojích z vlysků, v kuchyni a šatně bude palubová, kolem sporáku teraco. Rovněž v předšni, koupelně, spíži, wc bude provedena teraco dlažba. V budově je zřízen vodovod a vybudována domovní kanalizace. Sítí bude využito i pro nově zřízenou bytovou jednotku. Elektrické osvětlení bude provedeno dle stávajících předpisů včetně přívodu elektro k sporáku do kuchyně. Všechny místnosti budou vymalovány, okna a dveře natřeny. Vytápění bude ústřední...“ Na základě Kročovy schválené projektové dokumentace udělil dne 26. září 1967 přerovský stavební úřad povolení vybudovat bytové jednotky místo distribučních místností v přízemí domu.⁸

Fotografie domu z r. 1956

Plány projektanta Kroči z r. 1967 na úpravu fasády domu

Zazdívka původního výkladce v levé části parteru domu, 1967

Současný stav domu z r. 2018, foto K. Žurek

O dva roky později, v únoru 1969 požádal spolumajitel domu, Josef Vraj, o možnost vybudování garáže v domě, v levé části dispozice domu, kde se nacházela obchodní místnost. Přípisem stavebního úřadu v Přerově ze dne 6. března 1969 byla žádost Josefa Vraje o vybudování garáže v přízemí domu zamítnuta. Podepsán byl Ing. Pavel Gremlica. Na základě odvolání žadatele požádal vedoucí stavebního odboru Ing. Gremlica o stanovisko památkářů. Oddělení památkové péče spadalo do tehdejší správní struktury muzeí. Tehdejší ředitel PhDr. Gustav Vožda dne 10. července zřízení garáže v domě schválil. Dne 8 září 1969 zaslali majitelé domu (manželé Vrajovi, manželé Kolkovi, Jarmila Chmelařová) na stavební úřad žádost o vybudování skladové prostory v přízemí (kdysi obchodní místnost, dnes garáž). Majitelé odůvodňovali svoji žádost zvýšenou vlhkostí v domě. Dne 2. října 1969 rozhodl stavební úřad osobou Vlad. Býzy o zrušení části bytové jednotky v domě, v přízemí a místech, kde byl dříve obchod a otevřel tak možnost zrušení výkladců a vybudování garáže v domě.¹⁷

Období posledních třiceti let byly v domě prováděny drobné, spíše dispoziční interiérové úpravy. V současnosti je objekt neobydlený, ve velmi špatném stavebně technickém stavu. Nový majitel zamýšlí v následujících letech provedení památkové obnovy objektu se zachováním původní bytové funkce domu.

1 Přerovský zámek. Přerov 2010.

2 Tamtéž.

3 Tamtéž.

4 Magistrát města Přerova, spisovna stavebního úřadu, spis čp. 580.

5 Tamtéž.

6 Magistrát města Přerova, spisovna stavebního úřadu, spis čp. 580.

7 Magistrát města Přerova, spisovna stavebního úřadu, spis čp. 580.

8 Magistrát města Přerova, spisovna stavebního úřadu, spis čp. 580.

9 Magistrát města Přerova, spisovna stavebního úřadu, spis čp. 580.

Petr Jirák

Tragické okamžiky – Radvanice 1962

Dne 15. srpna 1962 došlo v malé obci Radvanice k velmi tragické události, která by svým rozměrem a děsivostí zapadala do známého dokumentárního seriálu *Osudové okamžiky*. Tvůrci tohoto seriálu České televize se zřejmě o tragédii nikdy nedozvěděli, proto měli diváci možnost spatřit „pouze“ dvě epizody věnované tragickým událostem na Přerovsku (Lověšice 1945, Lipník 1986).¹

Celkový pohled na místo, kde došlo k tragédii. SOKA Přerov

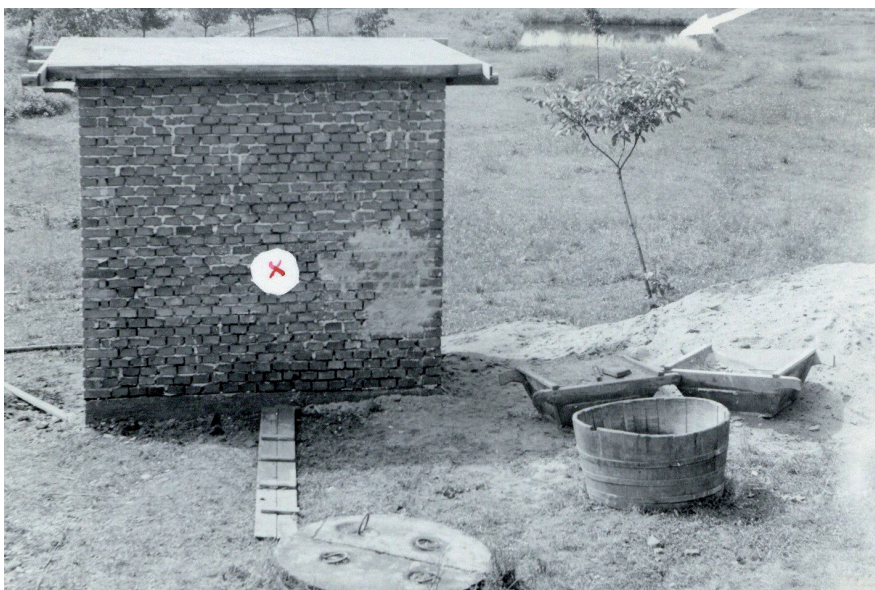
Co se vlastně v Radvanicích v den, kdy věřící slaví Nanebevzetí Panny Marie, před 56 lety stalo? Mladé osoby ve věku 13–17 let, tedy stále ještě děti, se během bouře uschovaly do malé rozestavěné budovy, kde do nich udeřil blesk a téměř všechny je usmrtil. Jednalo se o natolik děsivou událost, že na ni v Radvanicích dodnes často vzpomínají.²

Autor článku našel ve Státním okresním archivu Přerov zcela náhodně vyšetřovací spis Okresní prokuratury Přerov, jenž vznikl bezprostředně po tragédii.³ Článek popisuje tragickou událost zejména na základě vyšetřovacího spisu, který je konfrontován se záznamem v obecní kronice a články v regionálním tisku.

Tragédie v „kostce“

V osudný den okolo sedmé večerní hodiny se nad obcí zatažila mračna a spustila se bouřka. Kousek za obcí (ve směru na Buk) se v požární nádrži koupaly děti z obce i několik přespolních. Před deštěm a bouřkou se sedm z nich uschovalo v nedalekém zděném přístřešku, rozestavěné vodárně Jednotného zemědělského družstva (JZD) Radvanice. Do jejich nedokonalé skrýše však udeřil blesk a až na jednoho je všechny usmrtil.

Mezi dětmi, které měly štěstí, že se neukryly ve vodárně, byl i Břetislav Passinger. Shodou okolností se jedná o autora publikace k dějinám obce Radvanice. Na stránkách knihy Passinger vzpomínal na svůj osobní vztah k události. V tragický den se totiž také koupal v nádrži a po příchodu letní bouře se chtěl schovat na místě, kde došlo k tragédii. Avšak starší děti mu to nepovolily, proto spolu s jedním děvčetem utíkal do Buku, do nějž vbíhali právě v době, kdy uhořel blesk.⁴

Pohled na rozestavěnou vodárnu a požární nádrž. SOKA Přerov

Oběti tragédie

Děsivá událost znamenala smrt pro dvě mladé dívky a čtyři hochy, navíc způsobila zranění dalšího chlapce. Celkem čtyři oběti bydlely v Radvanicích, zbývající oběti měly bydliště v Prosenicích a Lazníkách, kde žil i přeživší hoch.

Nebohými dívkami byly Irena Vymětalíková⁵ (narozena 17. dubna 1948 v Přerově) z Radvanic a Jaroslava Velechová⁶ (narozena 11. října 1947 v Havraníkách,

okres Znojmo) z Prosenic, v obou případech se jednalo o žákyně 9. třídy ZDŠ v Přerově. Dále zahynula čtveřice chlapců. Miroslav Fildán (narozen 12. ledna 1945 v Radvanicích), nejstarší oběť, bydlel v Radvanicích a pracoval jako tesařský dělník. Stanislav Kořínek (narozen 12. ledna 1946 v Přerově), žák lesnické školy ve Chvalčově, bydlel též v Radvanicích. Bořivoj Libiger (narozen 17. září 1946 v Lazníkách) bydlel ve svém rodišti a učil se na elektrikáře. Nejmladší obětí byl Otakar Linhart (narozen 22. prosince 1948 v Přerově), bytem Radvanice, který byl žákem 9. třídy ZDŠ v Přerově. Zraněnou osobou byl laznický rodák Josef Haluzík, žák 9. třídy ZDŠ v Přerově.⁷

Místo tragédie

Místo tragédie se nachází na jihozápadním okraji Radvanic, asi 400 metrů od středu obce, směrem po místní komunikaci vedoucí do Buku. Protipožární nádrž měla rozměry 15 x 10 metrů (hloubka cca 1 metr), 70 metrů od ní směrem k Radvanicím stála rozestavěná vodárna místního JZD. Hrubá stavba vodárny měla rozměry 2,5 x 1,5 x 2,8 metru. Zeď byla cihlová (síla 30 cm), střecha a strop (síla 20 cm) z betonu, který byl proložen železnými traverzami a pruty. Asi 10 metrů od vodárny stála stodola zeměděle Vítězslava Pavelky, jež byla opatřena hromosvody. Podrobným ohledáním stěn, stropu a střechy i okolí místa nebylo nalezeno stop po elektrickém výboji (ožehnutí apod.).⁸

V dnešní době již neexistuje požární nádrž (nová se nachází poblíž kaple) ani stavba vodárny, v níž zahynulo šest dětí. Tento objekt nechala obec zbourat (v roce 2008 či o něco málo dříve).⁹

Pohled na rozestavěnou vodárnu a stodolu V. Pavelky. SOkA Přerov

Tragédie podle dobových výpovědí

Případ byl oznámen telefonicky na Okresní oddělení ministerstva vnitra (MV), oddělení Veřejné bezpečnosti (VB) Přerov dne 15. srpna 1962 ve 20:30 hodin. Případ oznámil Oldřich Šrámek z OZ-VB Prosenice. Oznámení nebylo přesné: „*Kolem 19.00 hodin došlo k usmrcení 6 mladistvých a nedospělých pod stromem v Radvanicích*“ (v dalších archiváliích se již uvádí správné místo úmrtí – vodárna).

Místo usmrcení šesti osob bylo ohledáno v průběhu následujícího dne (od 10 do 11:30 hodin). Ohledání provedli dva příslušníci VB z Přerova (vyšetřovatel Zapletal a technik Topič) za účasti Františka Koláře, pracovníka zdravotního odboru Okresního národního výboru (ONV) Přerov, a Františka Dvořáčka, znalce v oboru elektřiny.

Ve dnech 15. – 21. srpna 1962 se na Okresním oddělení MV, oddělení VB Přerov uskutečnily výslechy pěti svědků. Na základě těchto výpovědí lze přiblížit tragickou událost.

Již v osudný den (o půl desáté večer) byli vyslechnuti dva mladí lidé: Marie Kubáčová z Radvanic a Josef Špalek z Lazník. Okolo půl osmé, když bylo po bouřce, se Kubáčová, dělnice Meopty Přerov, setkala na radvanické návsi se Špalkem, zedníkem OSP Přerov. Po domluvě se vydali za dětmi k nádrži, poněvadž Kubáčová věděla o jejich ukrývání se v rozestavěné vodárně. Na hliněné podlaze spatřili ležet sedm dětí, na kraji ležící Haluzík byl při vědomí a žádal přivolání sanitky. Kubáčová odešla zavolat záchranku a společně se Špalkem uvědomila občany v Radvanicích. Špalek oznámil strašný případ v místním hostinci.¹⁰

Dne 16. srpna 1962 v 10:45 hodin byl vyslechnut čtrnáctiletý hoch z Radvanic, žák 9. třídy ZDŠ v Přerově. V osudný den se šel koupat spolu s Linhartem a Kořínkem. Po vypuknutí (prvního) deště se schoval do rozestavěného kravína, stejně jako Fildán (Linhart a Kořínek byli ve vodárně). Poté se spolu s Fildánem vrátil k nádrži a vydali se domů. Hocha proto překvapilo, když se dozvěděl o smrti Fildána. Rovněž podle tohoto svědka se Velechová a Vymětalíková nekoupaly a byly oblečené.

Dne 20. srpna 1962 proběhl výslech Josefa Haluzíka, jemuž se podařilo zázkem přežít. V nádrži se koupal spolu se čtyřmi kamarády, poté se na místo dostavily dvě dívky, které se nekoupaly. Poté, co začalo pršet, se všichni schovali do rozestavěné vodárny: „...já jsem byl v levém rohu vodárny, hned za dveřmi otočen zády k rybníku...ostatní stáli jeden vedle druhého a to okolo zdi na straně, jak jsem byl já...ale Otto Linhart byl od nich dále a to na druhé straně v koutě jako jsem byl já“. Podle Haluzíka všichni v místnosti stáli, pouze Kořínek (neměl košili a říkal, že je mu zima) seděl na cementovém základu. Okamžiky hrůzy popsané Haluzíkem: „*Já jsem si ani nevšiml nějakého zablesknutí, ani jsem neslyšel žádné hromobití, ucítil jsem nějaké „pištění“ v uších a nemohl jsem dýchat. Zdálo se mi, že padám do nějaké díry – asi 40 m hluboké – mi to připadalo jako ve spánku, jako by se mi to zdálo. Co bylo dále, to nevím, nemohu říci, jak jsme na sebe padali, nebo co bylo dále.*“ Když se asi po 20 minutách probral, začal žduchat do ostatních, poté začal volat o pomoc, avšak nebyl schopen chůze. Potvrdil, že jako první přišli na místo Kubáčová se Špalkem. Dospělí odnesli Haluzíka do hostince, odkud byl odvezen sanitkou do přerovské nemocnice.

Pohřební průvod prochází obcí, 19. 8. 1962. Obecní úřad Radvanice

V ranních hodinách 21. srpna 1962 byl vyslechnut rovněž Rudolf Žůrek (narozen 21. prosince 1909 ve Slezské Ostravě), obyvatel Radvanic, jenž byl v době tragédie v hostinci, kam se dostavil Špalek. Žůrek popsal polohu zasažených osob: „...viděl jsem, že to jsou lidé a že jsou spleteni v jeden „chumel“ a z toho že vyčnívají ruce, nohy a hlavy.“ Podél betonového základu, hned za prahem místnosti, ležel mladík (Haluzík), kterému ze spleti těl vyčnívala jen hlava, ostatní leželi na něm. Po příchodu dalších dospělých byly mrtvoly vynášeny z vodárny, Haluzík byl vyproštěn až po odnesení tří mrtvol, jež na něm ležely. Záchranka byla povolána ze železniční stanice v Prosenicích, protože v obci nešel kvůli bouřce telefon. Na místo přijela dvě sanitní auta, některé mrtvoly byly odvezeny dvěma soukromými auty. Tolik ze zaprotokolované výpovědi posledního z pěti svědků, jehož popis vyprošťování Haluzíka není uveden v žádné jiné výpovědi ani v pozdějších pamětnických vzpomínkách.

Znalecký posudek odborníka na elektřinu

František Dvořáček, zaměstnanec Severomoravských energetických závodů (okresního závodu Přerov), vypracoval 17. srpna 1962 Zprávu o podstatě usmrcení šesti osob bleskem při bouři dne 15. srpna 1962 v blízkosti obce Radvanic.

Pamětní deska obětí tragédie umístěná na kapli v Radvanicích. Foto Petr Jirák

Zpráva se nejprve věnuje počasí: „Dne 15. 8. 1962 v 18:50 hodin vznikla v oblasti okresu Přerov bouře frontálního původu přitínaná západním větrem /270 °/ o rychlosti 27,5/sek. Bouře dosáhla maxima v 19:10 hodin a skončila ve 20:15 hodin. Tažný mrak s hůlavovým límcem měl základnu cca 350 m nad zemí. Během bouře provázené prudkým deštěm vzniklo mnoho výbojů atmosférické elektřiny mezi mraky a velký počet výbojů z mraků do země, ve většině případů druhu „čárového blesku“.

Půdní prostředí v místě tragédie a blízkém okolí bylo „celkem porézní obsahující spodní vodu, tedy dobře vodivé a s podmínkami pro úder blesku“. Rozestavěná vodárna se nacházela mimo ochranné pásmo (hromosvod umístěný na stodole byl vzdálen asi 30 metrů), jednalo se o budovu na prostranství, jež byla vystavena

úderu blesku. Pravděpodobný průběh úderu blesku a dalších následků podle Dvořáčka: „*Během bouře se vytvořil v postiženém prostoru mezi záporně nabitým mrakem a zemí silně ionisovaný kanál, kterým pak prošel hlavní výboj s pravděpodobným napětím řádu 10/3 kV s proudem 30-100 kA*“. V podobných případech lze velmi těžko odlišit, zda šlo o přímý úder do skupiny osob v otvoru dveří nebo o úrazy způsobené sekundárními vlivy blesku (přeskoky a indukované výboje). Někdy může dojít při silném úderu blesku rovněž k přeskoku a úrazu osob uvnitř budovy, zejména nechráněné (pravděpodobně příčina radvanické tragédie). Úder blesku s následnými přeskoky na osoby měl podobný účinek jako styk s elektrickým zařízením vysokého napětí či velmi vysokého napětí – rozkmitání srdečního svalu či úplná zástava srdce, zasažení centrálního nervového systému, čímž došlo k ochrnutí nervů a svalů, především svalstva dýchacího ústrojí, po němž může dojít k zadušení. Chlapec, který přežil úder blesku, byl ve vodárně stranou ostatních osob, takže větší část proudu se vybila mimo něho. Kromě elektrického šoku mu výboj způsobil popáleniny na těle. Hlavní část výboje se přenesla po tělech usmrcených osob, které byly u sebe, způsobila popáleniny a typické potavení kovových předmětů. Proud blesku přešel těmito dobře vodivými předměty.

Výboj byl velmi silný, poněvadž způsobil elektrický zkrat na vysokém vedení a přerušení dodávky elektrického proudu.¹¹ Zmíněné okolnosti, proč Haluzík přežil úder blesku, nejsou potvrzeny v závěrečné zprávě z 27. srpna 1962 (viz poznámka č. 14). Ani záznam v obecní kronice a výpovědi pamětníků nejsou v tomto ohledu jednotné.¹²

Souhrnná lékařská zpráva a závěrečná zpráva Veřejné bezpečnosti

MUDr. Zdeněk Kalenda, zástupce primáře chirurgického oddělení nemocnice v Přerově, vypracoval souhrnnou lékařskou zprávu ještě v den tragické události. V 19:45 hodin bylo na chirurgické oddělení nemocnice dopraveno záchrannou službou za doprovodu obvodního lékaře MUDr. Jiřího Henčla sedm mladých osob, z nichž šest nejevilo známky života (bez známek srdeční akce i spontánního dýchání).¹³ Lékaři provedli bezúspěšnou resuscitaci dýchání i krevního oběhu. Kalenda podrobně popsal mrtvolu mladistvých (ožehnutá a zuhelnatělá místa apod.). Na těle Jaroslavy Velechové byly konstatovány příškvary a hluboké popáleniny v místech, kde nosila kovové předměty (řetízek s přívěskem, hodinky, levá náušnice). Ve všech šesti případech byla smrt způsobena přímým zasažením blesku (výbojem elektrického proudu), o čemž svědčil typický mechanismus smrti a posmrtné změny. Ohledací listy obětí tragédie jsou opatřeny datem 15. srpna 1962, 21:30 hodin.

Josef Haluzík byl přivezen při vědomí a bez známek postižení životně důležitých orgánů. Při přijetí však nebyl schopen vylíčit okolnosti úrazu a nebyl schopen chůze.

Okresní oddělení Ministerstva vnitra, oddělení VB Přerov (vyšetřovací skupina, jmenovitě nadstrážmistr Zapletal – vyšetřovatel, a nadporučík Lužný – velitel vyšetřovací skupiny) vypracovalo 27. srpna 1962 závěrečnou zprávu pro okresní prokuraturu. Příklad usmrcení šesti osob bleskem byl navržen k odložení (pod-

le paragrafu 163/1 trestního řádu), poněvadž na smrti, způsobené činností přírodních živlů, neměla účast žádná osoba. O čtyři dny později okresní prokurátor rozhodl o odložení případu.¹⁴

Pohřeb obětí a pietní vzpomínky

Pohřby všech šesti obětí se uskutečnily v neděli 19. srpna 1962. Pohřeb radvanických dětí a Jaroslavy Velechové proběhl na hřbitově v Prosenicích. Průvod se táhl od kaple v Radvanicích až po nádraží v Prosenicích. Podle odhadu se pohřbu zúčastnilo asi šest až sedm tisíc osob. Tedy tolik, kolik v Radvanicích nebylo nikdy předtím ani potom. Věnce a kytice květů byly naloženy na tři vozy. Bořivoj Libiger byl téhož dne pochován na hřbitově v Lazníkách.¹⁵

U příležitosti 10. výročí tragédie nechal Místní národní výbor Radvanice umístit na kapli Rozeslání apoštolů pamětní desku, jež uvádí jména obětí. V roce 2012 se v Radvanicích rozhodli uspořádat u příležitosti 50 let od události vzpomínkovou akci pro pozůstalé a pamětníky. Mezi pořadatele pietního aktu, který se uskutečnil v neděli 12. srpna 2012 v místech tragédie, patřila i obecní kronikářka Marta Ocelková. U hřiště si mohli návštěvníci prohlédnout výstavní panely s dobovými fotografiemi a zápisy vzpomínek pamětníků. V půl třetí odpoledne vystoupila rodinná kapela Petrášovci z Veselíčka s pásmem spirituálních a duchovních písní. Po třetí hodině se uskutečnila mše svatá, kterou sloužil salesiánský kněz Pavel Tichý z Brna. Po mši se slova chopili starostové obcí Radvanice, Prosenice a Lazníky. Následovala minuta ticha, poté lidé společně zapálili svíčky, které někteří položili u místa tragédie, jiní šli průvodem k pamětní desce na kapli Rozeslání apoštolů, kde položili svíce a věnce. Interiér kaple byl vyzdoben bílými květy, stejně jako při pohřbu v srpnu 1962.¹⁶

1 Dokumentární seriál z let 2001–2004 má celkem 137 epizod. Díl Lověšice 1945 je věnován známým událostem masakru 265 německých, maďarských a slovenských civilistů na Švédských šancích (18. –19. června 1945 mezi Újezdem a Horní Moštěnicí) a epizoda Lipník 1986 se zabývá požárem v podniku Solo Lipník nad Bečvou 5. února 1986, při němž uhořely čtyři zaměstnankyně sirkárny.

2 *Blesk před padesáti lety zabil šest dětí.* Radvanice uspořádají pietu. Nové Přešovsko, 20. 7. 2012, s. 4.

3 SOKA Přešov, fond Okresní prokuratura Přešov, neinventarizováno, vyšetřovací spis Pn 533/62. Spis obsahuje záznam o přijatém oznámení, protokoly o výsleších pěti svědků, protokol o ohledání místa činu, fotodokumentaci, znalecký posudek, souhrnnou lékařskou zprávu, listy o prohlídce mrtvých, oznámení případu generální prokuratuře a závěrečnou zprávu (celkem 26 listů).

4 PASSINGER, Břetislav: *Radvanice – obec púhončí a poddanská.* Radvanice 2003, s. 34. Kromě vzpomínek využil záznam obecní kroniky Radvanic z let 1923–1962, která je dodnes uložena na obecním úřadě. Dobový regionální tisk se zmínil o události formou stručné noticky. Viz *Z deníku VB.* Nové Přešovsko, 25. 8. 1962, s. 3.

5 V srpnu 2012 poskytla novinám rozhovor Věra Kovaříková, starší sestra Ireny. Když jejich otec přijel 15. srpna 1962 z nemocnice, dal manželce zlatou náušnici, která zůstala po Ireně: „*Řekl, že byli všichni spálení, a nebyla šance, že to přežijí.*“ Vymětalíkovi měli celkem čtyři dcery, obětí tragédie se stala druhá nejstarší. Viz KREJČÍŘÍK, Tomáš: *Věra Kovaříková: Jeden chlapec byl po zásahu jen omráčený.* Nové Přešovsko, 17. 8. 2012, s. 10.

6 Rodiče Jaroslavy Velechové rovněž zabil elektrický proud. Pan Velech opravoval elektrickou pračku pod proudem, který ho zasáhl. Manželka, ve snaze pomoci, odtahovala jeho tělo, což vedlo i k jejímu usmrcení. Viz PASSINGER, Břetislav: *Radvanice – obec púhončí a poddanská.* Radvanice 2003, s. 35.

7 SOKA Přešov, fond Okresní prokuratura Přešov, neinventarizováno, vyšetřovací spis Pn 533/62.

8 SOKA Přešov, fond Okresní prokuratura Přešov, neinventarizováno, vyšetřovací spis Pn 533/62. Hřiště s nádrží vody pro požární účely bylo založeno v letech 1945–1947. Nádrž byla v létě běžně využívána ke koupání a v zimě k bruslení. Voda do ní byla přiváděna potrubím ze studny

- v Pavelkově zahradě. Pod pěšinou do Buku se nacházela přepadová jímka, z níž byla voda přiváděna do nádrže. Na druhé straně cesty do Buku se začal na jaře 1962 stavět kravín, do něhož pak byla voda přiváděna právě z přepadové nádrže. Těsně pod ní byla postavena stavba pro čerpadla a bojler (vodárna), která v den tragédie stála jen v hrubých rysech. Viz PASSINGER, Břetislav: *Radvanice – obec půhončí a poddanská*. Radvanice 2003, s. 35.
- 9 ROZKOŠNÁ, Dagmar: *Největší tragédie na Přerovsku měl na svědomí blesk, zemřelo šest dětí*. Přerovský deník, 31. 7. 2008, s. 3.
- 10 V obecní kronice a vzpomínkách pamětníků jsou první osoby, které se dostavily na místo události, zmíněny nepřesně. Kronika píše o nejmenovaném občanovi, který během cesty z Buku do Radvanic zaslechl volání Haluzíka o pomoc. Viz PASSINGER, Břetislav: *Radvanice – obec půhončí a poddanská*. Radvanice 2003, s. 35. Pavla Kašpaříková, sestra Miroslava Fildána, uvedla správně Kubáčovou, avšak mylně jistého Jiřího Beneše. Jiní pamětníci uváděli správně Špalka, ale za dívku, jež s ním přišla, označovali nesprávně Zábajovou. *Vzpomínky jsou i po letech plné smutku*. Nové Přerovsko, 17. 8. 2012, s. 10.
- 11 SOKA Přerov, fond Okresní prokuratura Přerov, neinventarizováno, vyšetřovací spis Pn 533/62.
- 12 Obecní kronika uvádí: „...Jediný hoch, který v době úderu seděl na zídce volné stavby, katastrofu přežil“. Podle kroniky byl chlapec druhého dne propuštěn z nemocnice, což neodpovídá skutečnosti (viz výslech Haluzíka uskutečněný 20. srpna 1962 v nemocnici). Viz PASSINGER, Břetislav: *Radvanice – obec půhončí a poddanská*. Radvanice 2003, s. 35. Podle Věry Kovaříkové se prý dokonce říkalo, že všechny mrtvé děti na sobě měly mokré plavky. Výjimkou byl pouze zraněný hoch (tato verze je ve velkém rozporu s výpověďmi ze srpna 1962: minimálně obě dívčí oběti byly oblečeny a přeživší Haluzík se na rozdíl od nich koupal). Viz KREJČÍŘÍK, Tomáš: *Věra Kovaříková: Jeden chlapec byl po zásahu jen omráčený*. Nové Přerovsko, 17. 8. 2012, s. 10. Julie Frydrychová, členka Červeného kříže, vzpomínala po 50 letech, jak jí přeživší hoch tvrdil, že seděl na prahu a blesk mu projel nohama, které měl vystrčeny ven. Ostatní děti ve vodárně se údajně držely za ruce. *Vzpomínky jsou i po letech plné smutku*. Nové Přerovsko, 17. 8. 2012, s. 10. Podle pamětnice Zdeňky Pavelkové ze sebe děti vydávaly chrčivé zvuky. Někteří lidé se je snažili dokonce posadit a opřít o zeď. Jeden z mrtvých chlapců byl jedináčkem. Viz ROZKOŠNÁ, Dagmar: *Největší tragédie na Přerovsku měl na svědomí blesk, zemřelo šest dětí*. Přerovský deník, 31. 7. 2008, s. 3.
- 13 Některé pamětnické výpovědi jsou v rozporu s tímto faktem. Podle Julie Frydrychové děti v době vyprošťování z vodárny ještě žily a podle jejího názoru umíraly právě až v nemocnici na selhání životně důležitých orgánů. Viz ZEMKOVÁ, Jana: *Šest mladých lidí zabil před 50 lety blesk v Radvanicích na Přerovsku*. Český rozhlas, 12. 8. 2012 [online]. [cit. 2018-05-16]. Přístupné z: https://www.irozhlas.cz/regiony/sest-mladych-lidi-zabil-pred-50-lety-blesk-v-radvanicich-na-prerovsku_201208120415_mvdydrova
- 14 SOKA Přerov, fond Okresní prokuratura Přerov, neinventarizováno, vyšetřovací spis Pn 533/62. Závěrečná zpráva potvrzuje negativní výsledek hledání místa, kde došlo k výboji. Neúspěšně skončilo také hledání stop po blesku. Zpráva se s odvoláním na Dvořáčkova slova vyjadřuje k přežití jednoho aktéra: „Důvod, proč bylo postiženo celkem 6 osob, kdežto sedmý účastník celou událost přežil, ačkoliv se nacházel v místě, kde byli ostatní a to v jejich těsné blízkosti, toto nebylo možno vysvětlit, neb se jedná o přírodní živél, který doposud nebyl zvládnut.“ Okresní prokuratura v Přerově informovala o události rovněž Generální prokuraturu v Praze (17. srpna 1962).
- 15 PASSINGER, Břetislav: *Radvanice – obec půhončí a poddanská*. Radvanice 2003, s. 35.
- 16 *Blesk před padesáti lety zabil šest dětí*. Radvanice uspořádají pietu. Nové Přerovsko, 20. 7. 2012, s. 4; KREJČÍŘÍK, Tomáš: *V Radvanicích vzpomínali na dávné neštěstí*. Nové Přerovsko, 17. 8. 2012, s. 10. Zejména v létě 2012 vyšlo v regionálních novinách několik článků o události a ve stejné době vznikla krátká rozhlasová reportáž Českého rozhlasu Olomouc (citace článků i reportáže jsou uvedeny v poznámkách pod čarou).

O autorech

Kamila Elena Adámková

členka týmu amatérských badatelů z obce Teplice nad Bečvou

Bc. Filip Gregor

student historie, Univerzita Palackého v Olomouci

filip.gregor02@upol.cz

Mgr. Petr Jirák

archivář Státního okresního archivu Přerov

p.jirak@pr.archives.cz

Viktor Langer

člen týmu amatérských badatelů z obce Teplice nad Bečvou

PhDr. Jiří Lapáček

ředitel Státního okresního archivu Přerov

j.lapacek@pr.archives.cz

PhDr. Miroslav Marada

archivář Státního okresního archivu Přerov

m.marada@pr.archives.cz

Petr Michalík

člen týmu amatérských badatelů z obce Teplice nad Bečvou

PhDr. Leoš Mlčák

historik umění, Olomouc

mlcakleos@seznam.cz

Bc. Eva Slováková, DiS.

archivářka Státního okresního archivu Přerov

e.slovakova@pr.archives.cz

PhDr. Jan Štěpán, Ph.D.

archivář Zemského archivu v Opavě, pobočka Olomouc

j.stepan@ol.archives.cz

PhDr. Karel Žurek

atelier pro průzkumy, rekonstrukce a restaurování památek s.r.o., Nové Sady č. 234
Dolany u Olomouce

karelzurek@volny.cz

